

28 / 2022

Юли
July

JOURNAL

DIPLOMACY

DIPLOMATIC
INSTITUTE

СПИСАНИЕ

ДИПЛОМАЦИЯ

ДИПЛОМАТИЧЕСКИ
ИНСТИТУТ

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
REPUBLIC OF BULGARIA

МИНИСТЕРСТВО НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

28/2022
Юли

СПИСАНИЕ

ДИПЛОМАЦИЯ

ДИПЛОМАТИЧЕСКИ
ИНСТИТУТ

Дипломатическият институт не се идентифицира с авторските мнения. Всички настоящи публикации изразяват само и единствено позициите на своите автори.

The Diplomatic Institute does not take collective positions. All publications herein represent only the views of their authors.

В памет на проф. Милан Миланов (1939-2022), директор на Дипломатическия институт в периода 2006-2009 г., създател и първи главен редактор на списание „Дипломация“

In memory of Prof. Milan Milanov (1939-2022), Director of the Diplomatic Institute in the period 2006-2009, creator and first Editor in Chief of Diplomacy Journal

Главен редактор

Доц. д-р Здравко Попов

Редакционна колегия

Таня Михайлова, директор на ДИ
Биляна Дечева, началник-отдел в ДИ
Силвана Цокова, началник-отдел в ДИ

Дизайн на корицата

Пейо Колев

София, 2022

Editor in Chief

Assoc. Prof. Zdravko Popov, PhD

Editorial Board

Tanya Mihaylova, Director of DI
Biliana Decheva, Head of Department at DI
Silvana Tsokova, Head of Department at DI

Cover Design

Peyo Kolev

Sofia, 2022

Съдържание

ЕВРОПЕЙСКА СИГУРНОСТ

Към една по-силна Европа по време на геополитически сътресения <i>Волфганг Ишингер и Юлия Хамелеле</i>	5
Повратната точка в Германия – настоящи разсъждения и първоначални оценки <i>Проф. Екарт Щратенишулте</i>	13
40 години членство на Испания в НАТО: ангажименти, капацитет и солидарност <i>Н.Пр. Алехандро Поланко Мата</i>	22

РЕГИОНАЛНИ ВЪПРОСИ

Регионална икономическа интеграция на Западните Балкани – от СЕФТА (2006) към Общия пазар на ЕС <i>Проф. Гордана Джурович</i>	31
Монголската политика спрямо „трети съсед“ и нейните отражения <i>Союлгерел Нямжав и Бямбаканг Лугууршарав</i>	52

ДВУСТРАННО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Южна Африка и България отбелязват 30 години приятелство и дипломатически отношения <i>Н.Пр. Табо Тахе</i>	61
55 години отношения – България и Канада награвжат решително миналото, за да насърчат още по-тясно сътрудничество в бъдещето <i>Н.Пр. Аник Гуле</i>	67

ПАРТНЬОРСКИ ИНИЦИАТИВИ

Програма „Български младежки делегати към ООН“: 15 години успешно сътрудничество на Министерството на външните работи с Дружеството за ООН в България <i>Ралица Диканска и Тодор Рогошев</i>	77

БИБЛИОТЕКА

Еврейското културно наследство в България в заглавията на Библиотеката на Дипломатическия институт <i>Нина Киселкова</i>	88
Новото издание „Modern Hybrid Wars” – едно модерно виждане за хибридната война <i>Д-р Явор Райчев</i>	100

Contents

EUROPEAN SECURITY

- Towards a stronger Europe at a time of geopolitical upheaval
Wolfgang Ischinger and Julia Hammelehle..... 105
- The turn of the times in Germany – current reflections and initial assessments
Prof. Eckart Stratenschulte 111
- The four-decade-long membership of Spain in NATO:
engagement, capacity and solidarity
H.E. Alejandro Polanco Mata 119

REGIONAL AFFAIRS

- Regional economic integration of the Western Balkans:
from the CEFTA 2006 towards the EU single market
Prof. Gordana Djurovic 126
- Mongolia’s “Third Neighbor” Policy and its implications
Soyolgerel Nyamjav and Byambakhand Luguusharav..... 143

BILATERAL COOPERATION

- South Africa and Bulgaria celebrating 30 years of friendship
and diplomatic relations
H.E. Thabo Thage..... 150
- Celebrating 55 years of relation: Bulgaria and Canada resolutely build
on the past to promote even closer cooperation in the future
H.E. Annick Goulet 155

PARTNERSHIP INITIATIVES

- Bulgarian Youth Delegates to the UN Programme:
15 years of successful cooperation between the Ministry of Foreign Affairs
and the United Nations Association of Bulgaria
Ralitsa Dikanska and Todor Rogoshev 163

LIBRARY

- The Jewish cultural heritage in Bulgaria among the titles
of the Bulgarian Diplomatic Institute’s Library
Nina Kisselkova..... 173
- The new edition “Modern Hybrid Wars” – a modern view
of the hybrid warfare
Dr. Yavor Raychev..... 184

Към една по-силна Европа по време на геополитически сътресения

Волфганг Ишингер
Юлия Хамелеле

Руската инвазия в Украйна на 24 февруари 2022 г. доведе до Zeitenwende – преломен момент в историята – както за европейската архитектура на сигурност, така и за либералния международен ред. И все пак това беше само кулминацията на някои съществуващи преди това тенденции, които през последните години набираха скорост. Натискът – както вътрешен, така и външен – върху либералните демокрации се засилва, като поставя Европа пред вълна от взаимно подсилващи се кризи. В този критичен момент Европейският съюз трябва да реализира най-сетне своята амбиция да се превърне в геополитически играч, като превърне думите в действия. Това, което ни е нужно, е трайна промяна в общото стратегическо разбиране, в институциите, процесите и способностите, която да засили устойчивостта на Европа, нейната международна роля и нейния принос към трансатлантическата сигурност.

„Европа е в опасност“

Европа вече беше в сериозна „опасност“¹ още преди 24 февруари 2022 г. На 27 февруари германският канцлер Олаф Шолц обяви в специално обръщение към германския Бундестаг, че руската война срещу Украйна представлява *Zeitenwende*, т.е. преломен момент в германската, европейската и международната сигурност.² Но, колкото и крещящо да е нарушаването на международните принципи и норми от страна Русия, войната срещу Украйна отразява едни по-широки тенденции, които бяха видими и преди това. Още през 2020 г., използвайки термина „Zeitenwende“ в специално издание на Мюнхенския доклад за сигурността, участниците в Мюнхенската конференция по сигурността (МКС) твърдяха, че Германия и нейните партньори са изправени пред ерозия на фундаменталната сигурност във външната си политика.³ Живеем в „свят, оформен от сурова властова политика“⁴, както се изрази върховният представител на Европейския съюз и заместник-председател на Европейската комисия Жозеп Борел, характеризиращ се с разпадането на международните принципи и норми, с все по-нарастващо геополитическо напрежение и растящ нелиберализъм. Авторитаризмът в световен мащаб надига глава – така, както е видно и от доклада на „Фрийдъм Хаус“ от 2022 г., показващ намаляването

1 Жозеп Борел, „Европа е в опасност: Какво следва оттук за сигурността и отбраната на ЕС?“ Брюксел, 25 януари 2022 г., <https://perma.cc/D7X3-5QAU>.

2 Олаф Шолц, „Политическо изявление на Олаф Шолц, канцлер на Федерална република Германия и член на германския Бундестаг, 27 февруари 2022 г., в Берлин“, Берлин: германският Бундестаг, <https://perma.cc/P5GY-UF96>.

3 Тобиас Бунде и др., „Wendezzeiten: Специално издание на Мюнхенския доклад за сигурност“, Мюнхен, Мюнхенска конференция по сигурността, 2020, doi:10.47342/SBID8214

4 Жозеп Борел, „Предговор от Жозеп Борел: Стратегическият компас, който да направи Европа доставичка на сигурност“, Брюксел: ЕСВД, 24 март 2022 г., <https://perma.cc/AF5L-3Q4R>.

на либералните демократични свободи за 16-а поредна година.⁵ В рамките на Европа, антилибералните и евроскептични сили успяха да се наложат, като представляват вече около една трета от членовете на Европейския парламент. В непосредственото си съседство Европа е обградена от нарастваща нестабилност и конфликти, от един „огнен пръстен“ на изток и на юг. Да не говорим за вълната от глобални предизвикателства, включващи пандемията COVID-19, изменението на климата и технологичните пробиви, както и все по-намаляващата способност на демократичните ни партньори и международните институции да се справят с всичко това.

Ражгането на една геополитическа Европа?

В отговор на войната на Русия срещу Украйна, ЕС успя да организира безпрецедентно ниво на съвместни действия – както по отношение на бързина, така и на обхват, което накара върховният представител на ЕС и заместник-председател на Комисията да заключи, че „войната на Путин е родила една геополитическа Европа.“⁶ Само няколко дни след началото руската инвазия ЕС предприе сериозни икономически, военни и хуманитарни стъпки. От месец февруари насам бяха въведени седем пакета от санкции, включващи немислими до този момент мерки – включително блокиране на руската централна банка да използва чуждестранните си резерви, както и изключване на водещите руски банки от международната банкова система за съобщения SWIFT, насочени към свързани с Кремъл отделни лица и компании. За пръв път ЕС се съгласи да улесни доставките на военно оборудване, включително и на смъртоносни материали, като предостави и 1,5 милиарда евро в подкрепа на украинските въоръжени сили.⁷ Като цяло Европейският съюз е мобилизирал за Украйна около 4,1 милиарда евро, от които над 240 милиона евро за хуманитарна помощ.⁸ Освен това – също за пръв път – ЕС активира Директивата за временна закрила, която предоставя на милионите украински бежанци временна закрила в рамките на ЕС, както и права – включително и достъп до работа, социално подпомагане, медицински грижи и образование.

Същевременно руската агресия показва границите и ограниченията на европейския отговор. Първо, тази агресия разкри прекаленото осляняне на Съединените щати, когато се стигне до европейска сигурност и отбрана. Подчертавайки необходимостта „да се защити всеки сантиметър“⁹ от Алианса, администрацията на Джо Байдън демонстрира изключителна ангажираност към трансатлантическата координация, както и твърда подкрепа за Украйна и НАТО. Пакетът от 40 милиарда долара военна и икономическа помощ с дата 19 май, който надхвърля далеч всяка помощ от страна на която и да е европей-

5 Сара Репучи и Ейми Слиповиц, „Свободата в света, 2022: Глобалната експанзия на авторитарното управление“, Вашингтон, Freedom House, февруари 2022 г., <https://perma.cc/X4XP-LQXQ.Q>.

6 Жозеп Борел, „Войната на Путин роди една геополитическа Европа“, *Project Syndicate*, 3 март 2022 г., <https://perma.cc/TSR3-FJKH>.

7 Съветът на ЕС, „Подкрепа от страна на ЕС за Украйна: Съветът се споразумя за трети пакет от подкрепа по Европейския инструмент за мир на обща стойност 1,5 милиарда евро“, Съобщение за пресата, 13 април 2022 г., <https://perma.cc/P56J-KAP9>

8 „Помощ на ЕС за Украйна“, Брюксел: Европейска комисия, <https://perma.cc/3R7S-VMYS>.

9 Джо Байдън, „Изказване на президента Байдън, свързано с обединените усилия на свободния свят в подкрепа на народа на Украйна“, Варшава, <https://perma.cc/MQT7-DAWN>.

ска държава, беше приет с ясно изразено двупартийно мнозинство. Но желанието и възможностите на САЩ да допринесат с „лъвския паи“ от помощта за Украйна могат да се изчерпят рано или късно.

Второ, руската агресия в Украйна извади на бял свят и някои дълбоки слабости в региа области – най-вече в енергийната сигурност, корупцията и информационното пространство. Тези уязвимости възпрепятстваха реакцията на ЕС, или по-точно – неговата санкционна политика, което пък доведе до третия момент: разпадане на единството в рамките на Съюза.

Безразборните атаки от страна на Русия, както и ставащите все по-очевидни военни престъпления, увеличават натиска върху ЕС да разшири пакета от санкции, които да включват и вноса на руска енергия. До този момент обаче ЕС не се оказа в състояние да приложи петролното ембарго. Унгария продължава да блокира предложението на Комисията. Докато „вълнообразните“ последици от санкциите се усещат все повече от европейските граждани – включително под формата на покачване на цените на енергията, загрижеността за възможни промени в общественото мнение и противопоставяне на каквито и да е по-нататъшни мерки расте допълнително. От това следва, че през идните седмици и месеци засилването на мерките от страна на ЕС може да стане даже още по-трудно за реализиране.

Да направим промяната необратима

Докато бушува войната в Украйна, изключително важно е да поддържаме единство. Имайки предвид вълната от международни предизвикателства, единството в целите и бързината на действие трябва да продължат и след настоящата кризисна ситуация. За да останем „сила сред силите,¹⁰“ както се изрази канцлерът Олаф Шолц по време на Конференцията по сигурността в Мюнхен през февруари тази година, държавите-членки на ЕС трябва да се сплотят, като така засият допълнително международната роля на Европейския съюз. Това обаче налага реформи на ниво общо стратегическо разбиране, на равнище институции и процеси, както и в сферата на способностите.¹¹

1. Общо разбиране на стратегическите предизвикателства

Самата основа за съвместни действия на ЕС включва споделено разбиране на геополитическите предизвикателства, пред които е изправена Европа, а въз основа на това разбиране – и на инструментите за подготовка, и на самата реакция на тези предизвикателства. Една добра отправна точка в това отношение може да се окаже Стратегическият компас на ЕС, който се основава на цялостната съвместна оценка на заплахите и интензивните структурирани диалози между държавите-членки на ЕС, европейските инсти-

¹⁰ Олаф Шолц, „Реч на Олаф Шолц, канцлер на Федерална република Германия и член на германския Бундестаг, на Мюнхенската конференция по сигурността“, Мюнхен, <https://perma.cc/23UJ-5XTK>

¹¹ Направените предложения се основават на следния дискуссионен документ на Мюнхенската конференция по сигурността (МКС): „Програма за действие на МКС: напредък – укрепване на външната и на отбранителната политика на ЕС, както и на политиката за сигурност“, Дискуссионен документ за Конференцията за бъдещето на Европа, Мюнхен: Мюнхенска конференция по сигурността, 14 февруари 2022 г., <https://perma.cc/MT2Z-UN25>

муции и експертите. Съществуват обаче и критици от някои страни, че този Компас е вече е остарял, тъй като е „бил изпреварен от събитията.“¹² Подобно твърдение отива твърде далеч, но със сигурност направените промени в първоначалния проект – непосредствено след руската инвазия в Украйна, не са достатъчни, за да отразят основните стратегически предизвикателства, произтичащи от перспективата за една продължителна война, както и от евентуалната реалност, свързана с един силно враждебен руски съсед за години напред. Положителното тук обаче е, че Компасът предвижда редовни прегледи на Съвместния анализ на заплахите, първият от които ще се проведе до края на тази година, а след това – „поне веднъж на всеки 3 години или даже по-често“. Тези прегледи обаче трябва да доведат до адаптиране на самия Компас. За да се насърчи общото разбиране на стратегическите предизвикателства на ЕС, както и да се дефинират насочени към бъдещето приоритети, са необходими редовни стратегически прегледи на прилагането на Компаса, включително и на начина, по който той се вмести в по-широката външна политика на ЕС. Един от начините да се гарантира подобен процес на прегледите би включвал и годишно заседание на Европейския съвет, посветено на сигурността.

За да се повиши легитимността на външната политика и политиката на сигурност на ЕС, гражданите на Съюза трябва да бъдат представени в този процес чрез Европейския парламент и отделните национални парламенти, които да бъдат включени на един ранен етап и да останат по време на целия процес. С цел насърчаване на дебат по този въпрос в целия ЕС, докладите за преглед от страна на върховния представител/заместник-председателя трябва да се обсъждат както в рамките на ЕП, така и от националните парламенти.

Въз основа на Компаса, Европейският съвет следва да приеме специфични за даден проблем и/или регион стратегии, целящи по-нататъшното операционализиране и прецизиране на стратегическите прегледи. Първо, това би помогнало за уеднаквяване на позициите на отделните държави-членки на ЕС в някои ключови области, като например отношенията с Китай. Второ, това може да улесни и практиката на гласуване с квалифицирано мнозинство (QMV) в областта на външната политика и политиката на сигурност,¹³ което пък ни води към втората част на тази реформа: институциите и процесите.

2. Институции и процеси

Тъй като при гласуването в ЕС на решенията, свързани с външната политика и политиката на сигурност, е необходимо единодушие, за да може да действа на международната сцена, Съюзът се нуждае от подкрепата на всички 27 държави-членки (ЕС-27). Бързата реакция от страна на ЕС на руската инвазия в Украйна се счита за едно положително „отклонение“ в историята на често мудното и досадно вземане на решения в редица случаи, например в случая

¹² Ник Уитни, „Стратегическият компас на ЕС: чисто нов, но вече остарял“, п.а., ECFR, коментар, 31 март 2022 г., <https://perma.cc/6MFQ-WGBU>.

¹³ Ако бъдат приети единодушно, Съветът може да прилага стратегии чрез гласуване с квалифицирано мнозинство (QMV) (разрешителна клауза).

със санкциите срещу Беларус след репресиите срещу протестиращите през лятото на 2020 г. Правилото за единодушие не просто забавя решенията и смекчава тона на предложенията, но предоставя възможност за трети страни да използват определени държави-членки, за да подкопават действията на ЕС. Това се илюстрира и в този момент от действията на ЕС, който все още не успява да получи подкрепата на Унгария за забрана на руския петрол.

Призивите за отказ от единодушието при гласуване, включително и от страна на германското правителство, са многобройни. Но въпреки всичко, често остава неясно как точно може да бъде постигнато това. Тъй като пътят към каквито и да е промени в договора, кодифициращ гласуването с квалифицирано мнозинство по общата външна политика и политиката на сигурност, ще бъде дълъг, фокусът в момента трябва да бъде върху използването на съществуващите опции в останалите договори на ЕС. Една от тях включва постепенно разширяване на гласуването с квалифицирано мнозинство до подзони (*passerelle clause*), или неговото използване в предварително определени случаи, а именно прилагането на единодушие от страна на Европейския съвет или на Съвета на министрите (*разрешителна клауза*). Освен това, вместо да блокират изцяло някои решения, държавите-членки трябва да се откажат доброволно от своето вето (*конструктивно въздържане*). Наскоро Австрия, Ирландия и Малта направиха това, за да позволят финансирането на доставката на смъртоносни оръжия за Украйна чрез Европейския съюз.

Разширяването на използването на гласуване с мнозинство ще улесни съвместните действия на ЕС, но инициативите на различните подгрупи, съставени от отделни държави-членки, ще останат също толкова важни. Имайки предвид и индивидуалните двустранни отношения на държавите-членки с трети страни, компетентността им и изградените връзки биха могли да осигуряват добавена стойност към капацитета и дипломатическите инициативи на Европа в областта на външната политика. Въпреки това, за да подобрят легитимността на такива двустранни или „минилатерални“ инициативи, държавите-членки трябва да включват в тях върховния представител или други високопоставени представители на ЕС, като едновременно с това се ангажират в тесни консултации и с други държави-членки по време на целия процес.

За посланиците на ЕС също би било от полза, ако ЕС и държавите-членки стиковат по-добре своите външнополитически ресурси. Отделните държави-членки би следвало да включват посланиците на ЕС в срещите си с чужди правителства, за да могат да се възползват по-добре от техните знания и опит, както и да демонстрират координация на външната политика на ЕС в чужбина.

3. Способности

Усилията за насърчаване на едно общо стратегическо разбиране и подобряване на институционалните процеси обаче няма да могат да постигнат своите цели, ако не са подкрепени от по-силни външни и отбранителни способности. За да можем да се справим с днешните изключително сложни международни предизвикателства, както и да изградим „една Европа, която закриля“ (*„une Europe qui*

*protège*¹⁴), ще ни е необходим широк набор от граждански и военни инструменти, както и уменията да комбинираме тези инструменти ефективно.

Един от съставните елементи на международната сила на ЕС е несъмнено неговата икономическа тежест. Неотдавнашните стъпки на Съюза към по-ефективно използване на икономическата му мощ са обещаващи, като сред тях можем да открием инициативата „Глобален портал“, както и Инструмента за противодействие на използването на икономическа принуда. Докато напредва в икономическата област обаче, ЕС продължава да изостава от своите амбиции в областта на отбраната. С тонове мастило, изхабено в полза на понятия от рода на „стратегическа автономия“ или „суверенитет“, както и призови за „европейска армия“, които изобщо не липсват в обществената дискусия, европейската отбрана остава все още далече от всичко това. Идеята за Европейски отбранителен съюз, който да задълбочи военното сътрудничество, да осигури съвместно инвестиране в областта на отбраната, както и да обедини способностите, изобщо не е нова. От 2016 г. насам бяха лансирани редица инициативи, включително PESCO (Постоянно структурирано сътрудничество в областта на отбраната) и EDF (Европейски фонд за отбрана). Въпреки това, резултатите до момента са слаби, с незначителен напредък към по-дълбока интеграция и по-изявени военни способности. За разлика от посочените по-горе цели, делът на съвместните обществени поръчки за отбрана и съвместните инвестиции в научните изследвания и технологии дори намаляха през последните години.¹⁵ Тъй като сега се очаква бюджетите за отбрана да нараснат значително, тази тенденция на некоординирани разходи трябва да бъде обърната на 180 градуса. Инструментите за по-добро съгласуване на разходите за отбрана и улесняването на сътрудничеството вече са налице, като са даже допълнително подсилени от предложените в Стратегическия компас мерки. И вече е време да бъдат използвани и от гържавите-членки на ЕС.

Тъй като НАТО остава в основата на колективната отбрана, задълбочаването на капацитета на ЕС за сигурност и отбрана трябва да бъде винаги насочено към съгласуваност, допълване и оперативна съвместимост с Алианса. Паралелните стратегически прегледи на НАТО и ЕС трябва да се използват за по-нататъшно операционализиране на сътрудничеството между двете организации, както и за уточняване на това как да се създаде надеждно трансатлантическо споделяне на тежестта – както по отношение на регионалните, така и по отношение на функционалните отговорности. По-ясно от която и да е друга администрация на САЩ до този момент, администрацията на Джо Байдън подчерта своята подкрепа за идеята и целта на ЕС да изгради собствени по-силни военни способности.¹⁶ Затова сега е време за Европа да продължи напред.

14 Лайтмотив от кампанията на Еманюел Макрон през 2017 г., посочен като пример в неговото отворено писмо с призив за „Европейски ренесанс.“ Еманюел Макрон: “Pour une Renaissance Européenne,” Париж: Елисейски дворец, 4 март 2019 г., <https://perma.cc/B6HF-8PAE>.

15 Никол Кьониг, „Войната на Путин и Стратегическия компас: качествен скок в политиката на ЕС за сигурност и отбрана?“, Берлин, Hertie School, Център „Жак Делор“, Политически доклад, 29 април 2022 г., <https://perma.cc/DYJ3-L7F5>.

16 Както е отразено например в съвместното изявление на САЩ и Франция от 29 октомври 2021 г. Белият дом, „Съвместно изявление на САЩ и Франция“, Рим, Белият дом, 29 октомври 2021 г., <https://perma.cc/NK5W-D9YJ>.

Към една по-силна Европа

След руската инвазия в Украйна ЕС демонстрира безпрецедентно ниво на решимост и съвместни действия. Сега от самите държави-членки зависи дали ще надграждат този импулс за преследване и по-нататъшно придвижване напред на въведените чрез Стратегическия компас цели. Бидейки една от най-мощните държави в Европа, със съответната икономическа тежест, това усилие би трябвало да бъде ръководено и приведено в действие именно от Германия. Платформата за „европейска външна политика“, споделяна от германското правителство, трябва да бъде приведена в действие. Преизбирането на Еманюел Макрон осигурява необходимото условие за съживяване на френско-германския „двигател“, който бе оставен да „отлежава“ твърде дълго време, но вече е време да придвижи ЕС напред.

Думите на бившия белгийски външен министър и твърд привърженик на интеграцията в рамките на ЕС – Пол-Анри Спаак, не са били никога по-актуални от днес: „В Европа има само два вида държави: малки държави и малки държави, които все още не са разбрали, че са малки.“ Да се надяваме, че настоящата криза ще даде урок на тези от втория вид.

Библиография

1 Джо Байгън, „Изказване на президента Байгън относно обединените усилия на свободния свят в подкрепа на народа на Украйна“, Варшава, <https://perma.cc/MQT7-DAWN>.

2 Жозеп Борел, „Европа е в опасност: какво следва за сигурността и отбраната на ЕС?“, Брюксел, <https://perma.cc/D7X3-5QAU>.

3 Жозеп Борел, „Войната на Путин роди една геополитическа Европа“, *Project Syndicate*, 3 март 2022 г., <https://perma.cc/TSR3-FJKH>.

4 Жозеп Борел, „Предговор от върховния представител Жозеп Борел: Стратегически компас, който да направи Европа гоставащ на сигурност“, Брюксел: Европейска служба за външна дейност, 24 март 2022 г., <https://perma.cc/AF5L-3Q4R>.

5 Тобиас Бунге, Лаура Хартман, Франциска Старк, Ранголд Кар, Кристоф Ербер, Юлия Хамеле и Юлиане Кабус, „Zeitenwende | Wendezeiten: Специално издание на Мюнхенския доклад за сигурност“, Мюнхен, Мюнхенска конференция по сигурността, 2020, doi:10.47342/SBID8214.

6 Съветът на ЕС, „Подкрепа от ЕС за Украйна: Съветът се споразумя за трети пакет от подкрепа по Европейския инструмент за мир на обща стойност 1,5 милиарда евро“, Съобщение за пресата, 13 април 2022 г., <https://perma.cc/P56J-KAP9>.

7 „Помощ на ЕС за Украйна“, Брюксел: Европейска комисия, <https://perma.cc/3R7S-VMYS>.

8 Никол Кьониг, „Войната на Путин и Стратегическия компас: качествен скок в политиката на ЕС за сигурност и отбрана?“, Берлин, Hertie School, Център „Жак Делор“, политически доклад, 29 април 2022 г., <https://perma.cc/DYJ3-L7F5>.

9 Еманюел Макрон, „За европейски ренесанс“, Париж: Елисейски дворец, 4 март 2019 г., <https://perma.cc/B6HF-8PAE>.

10 „Програма за действие на МКС: Движение напред – укрепване на външната политика и на политиката за сигурност и отбрана на ЕС“, Дискусионен документ за Конференцията за бъдещето на Европа, Мюнхен: Мюнхенска конференция по сигурността, 14 февруари 2022 г., <https://perma.cc/MT2Z-UN25>

11 Сара Репучи и Еими Слиповиц, „Свободата в света, 2022: Глобалната експанзия на авторитарното управление”, Вашингтон, Freedom House, февруари 2022 г., <https://perma.cc/X4XP-LQXQ.Q>.

12 Олаф Шолц, „Реч на Олаф Шолц, канцлер на Федерална република Германия и член на германския Бундестаг, на Мюнхенската конференция по сигурността”, Мюнхен, <https://perma.cc/23UJ-5XTK>.

13 Олаф Шолц, „Политическо изявление на Олаф Шолц, канцлер на Федерална република Германия и член на германския Бундестаг, на 27 февруари 2022 г., в Берлин”, Берлин: германският Бундестаг, <https://perma.cc/P5GY-UF96>.

14 „Съвместно изявление на Съединените щати и Франция”, Рим, Белият дом, 29 октомври 2021 г., <https://perma.cc/NK5W-D9YJ>.

15 Ник Уитни, „Стратегическият компас на ЕС: чисто нов, но вече остарял”, п.а., ECFR, коментар, 31 март 2022 г., <https://perma.cc/6MFQ-WGBU>.

Посланик Волфганг Ишингер е председател на Съвета на Фондацията на Мюнхенската конференция по сигурността (МКС). Той е председател на МКС от 2008 до 2022 г. Германски дипломат от кариерата, в периода 1998-2001 г. г-н Ишингер е тържествен секретар (заместник-министър на външните работи). От 2001 до 2006 г. е посланик на Федерална република Германия в САЩ, а в периода 2006-2008 г. – в Двора на британските монарси Сейнт Джеймс. Той е старши преподавател в Hertie School в Берлин, както и член на управителните съвети на компании и организации с нестопанска цел, включително и на Atlantik Brücke Берлин, на Американската академия в Берлин и на Атлантическия съвет на Съединените щати във Вашингтон.

Юлия Хамелеле е политически съветник към Мюнхенската конференция по сигурността (МКС). Преди да се присъедини към МКС, тя учи международни отношения в Дрезден и Бостън, като магистърска си степен по европейски политики получава от Лондонското училище по икономика и политически науки (LSE). По време на своето следване тя натрупва професионален опит в Камарата на общините, в Германския Бундестаг, в местния парламент на Баден-Вюртемберг и в Института по сравнително публично и международно право „Макс Планк”.

Повратната точка в Германия – настоящи разсъждения и първоначални оценки

Проф. Екарт Щратеншулте

Не се случва толкова често немска гума да бъде възприета за международна употреба. Това се е случвало с „киндергартен“ (детска градина), както и за съжаление с „блицкриг“. А от февруари 2022 г. насам международният речник вече е обогатен и с немска гума „Zeitenwende“ (повратна точка/обрат във времето).

Когато Европа се събуди на 24 февруари 2022 г., светът, или поне европейският свят, вече не беше същият – струпаните на украинската граница в продължение на седмици руски войски бяха нахлули в Украйна. С артилерия и пехота, с бомби, ракети и самолети Русия нападна съседната си Украйна, която обичаше да нарича своя „братска нация“. В този процес завзе с обстрел първо областите, където живее рускоезичната част от украинското население.

По-голямата част от немската общественост, както и външнополитическите експерти в Германия, никога не допускаха, че подобна стъпка е възможна. Те предполагаха, че Русия иска само да създаде на украинската граница заплашителен фон, на който да може да отправя исканията си към НАТО. Днес обаче става ясно, че всички те са грешили.

Три дни по-късно – на 27 февруари 2022 г., неделя, германският Бундестаг беше свикан на специална сесия, за да обсъди ситуацията. Канцлерът Олаф Шолц, по-малко от 100 дни на този пост след 16-годишното управление на Ангела Меркел, излезе с изявление от името на правителството.

Критикуван през предходните седмици, че е останал почти невидим за обществото, този път Шолц беше подбрал госта силни думи:

„Живеем в преломна ера („Zeitenwende“). Това означава, че утре светът няма да бъде същият.

В основата си въпросът се свежда до това дали ще оставам силата да надделея над закона. Дали ще позволим на Путин да върне часовника назад към XIX век и ерата на великите сили.

Или ще успеем да задържим под контрол войнолюбци като Путин.

А всичко това налага самите ние да бъдем силни.“¹

Преломна ера или „Zeitenwende“, което означава буквално „повратна точка“ или „обрат във времето“.

А там, където времената се променят, политиката трябва да направи същото. Германската общественост обаче беше изненадана от яснотата, с която Олаф Шолц направи това в половинчасовото си изявление. През 2014 г. гържавните и правителствени ръководители на гържавите-членки на НАТО бяха постигнали съгласие да заделят минимум 2% от брутният си национален

¹ Политическо изявление на Олаф Шолц, канцлер на Федерална република Германия и член на германския Бундестаг, 27 февруари 2022 г., Берлин, гостълно на: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>, последно посетено на 30 март 2022 г.

продукт за отбрана, като си поставиха за това краен срок 2024 г.²

Германия не се бе замислила и за момент да се съобрази с това решение, във взимането на което самата тя беше участвала. А най-абсурдният аргумент в този контекст беше, че Германия е твърде богата, за да направи това, тъй като брутният ѝ национален продукт в абсолютно изражение е много висок. В сравнение с останалите държави-членки на НАТО, 2% от страна на Германия биха означавали много повече. Така с 1,5% Германия би постигнала повече от други държави, които биха постигнали същото с 2%.³

На изборите за Бундестаг през септември 2022 г., консервативният Християндемократически съюз (ХДС/ХСС), който дотогава бе управлявал начело с Ангела Меркел, загуби своето мнозинство. А с гласовете на Социалдемократическата партия (SPD), либералната Свободна демократическа партия (FDP) и Зелените (Bündnis 90/Die Grünen), новият Бундестаг избра Олаф Шолц за канцлер на кабинета, съставен от тези три партии. Неочаквано доброто представяне на СДП (SPD) доведе в парламента много млади депутати, повечето от които принадлежаха към лявото крило на партията. И никои не очакваше, че тази коалиция ще намери целта от 2% дори достойна за по-интензивен дебат, когато се появи следното:

„По-доброто оборудване, модерните технологии и повечето персонал – всичко това струва много пари.

Затова ще създадем специален фонд за Бундесвера (германската армия). Поради това съм изключително благодарен на федералния финансов министър Линднер за неговата подкрепа!

Федералният бюджет за 2022 г. ще осигури еднократна сума от 100 милиарда евро за този фонд.

Ние ще използваме тези сума, както за необходимите инвестиции, така и за проекти за въоръжаване.

А от днес нататък ще инвестираме – година след година – повече от 2% от нашия брутен вътрешен продукт в нашата отбрана.“⁴

Това обаче не беше единствената „свещена крава“, която канцлерът пожертва същата тази сутрин. В продължение на десетилетия Федерална република Германия – реален износител на оръжие, твърдеше, че не гоставя въоръжение в зони на конфликт. Това обаче не беше вярно, тъй като оръжия бяха гоставяни, както в кризисни зони, така и на самите участници във военни действия.⁵ Това бе едно изключително удобно извинение да се отхвърлят нежелани искания, както и да се отстоява една добра морална позиция. Само няколко дни преди началото на руската инвазия в Украйна молбата на

2 Организация на Северноатлантическия договор: Декларацията от Уелс относно трансатлантическата връзка, 5 септември 2014 г., точка 5, достъпно на https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112985.htm, последно посетено на 30 март 2022 г.

3 Виж Карл-Хайнц Камп: Митове относно дебата за гвата процента, свързани с разходите за отбрана на НАТО, Федерална академия за политика за сигурност, Работен документ за политиката за сигурност, № 9/2019, достъпно на https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2019_9.pdf, последно посетено на 30 март 2022 г.

4 Политическо изявление на Олаф Шолц в цитирания пасаж.

5 Виж Тетяна Клуг: Faktencheck: Deutschland liefert doch Waffen in Krisengebieten, Deutsche Welle Online, 7.2.2022, достъпно на <https://www.dw.com/de/faktencheck-deutschland-liefert-doch-waffen-in-krisengebiete/a-60667432>, последно посетено на 30 март 2022 г.

украинската страна за доставка на оръжие беше публично отхвърлена от водещи политици, включително и от германския канцлер. А ето какво се казва в изявлението на канцлера от 27 февруари:

„Със своята атака срещу Украйна в четвъртък президентът Путин създаде нова реалност. Тази нова реалност изисква недвусмислен отговор. И ние вече сме дали такъв. Както ви е известно, вчера взехме решение Германия да предоставя на Украйна оръжия за отбраната на страната. Друг отговор на агресията на Путин просто не беше възможен.“⁶

А „слонът, пресеждал дълги години в стаята“, т.е. газопроводът „Северен поток 2“, чрез който Русия искаше да организира и да увеличи своя износ на газ за Германия, както и за други западноевропейски държави, беше убит само два дни преди началото на руската агресия. Германското правителство преустанови процеса на сертификация на този газопровод, който така или иначе той не влезе в експлоатация, но от години беше източник на напрежение между Германия и нейните източни партньори от ЕС. А безвъзвратността на тази стъпка, която прозвуча някак „технически“, беше ясна за всички участници. Оперативната компания на „Северен поток 2“ в Цуг, Швейцария, уволни всички свои служители, а западните инвеститори отписаха от балансите си всички средства, които бяха инвестирани в този проект. Германският енергиен доставчик Uniper, който го голяма степен се контролира от финландска компания, както и германската компания Dea Wintershall, загубиха по около един милиард евро, а австрийската OMV обедня също с около един милиард евро. Другите две свързани с този проект западноевропейски компании – британско-холандската Shell и френската Engie Group, плащат в момента приблизително същата цена за загубените си инвестиции.⁷

Освен всичко това, канцлерът Шолц обяви, че Германия ще участва във всички налагани от Европейския съюз санкции.

Накратко: за в бъдеще Федерална република Германия желае да изразходва най-малко 2% от брутни си национален продукт за отбрана; желае също така да доставя оръжие на Украйна и не би позволила никакъв допълнителен газопровод да влезе в експлоатация. От естонска или полска гледна точка бихме могли да си зададем въпроса кое в тези очевидни действия е повратна точка?

За германската политика обаче всичко това е важен повратен момент. За това свидетелства и най-новата история на Германия.

Следвоенните отношения между Германия и Русия се развиват въз основа на съществуващите по това време отношения между Федерална република Германия (ФРГ) и Германската демократична република (ГДР), от една страна, и Съветския съюз, от друга. Източна Германия (ГДР) представляваше не само част от съветската сфера на влияние, което се изразяваше и в нейното членство във Варшавския договор и Съвета за икономическа взаимопомощ, но беше зависима директно и от Съветския съюз, въпреки и по малко по-особен начин. Разделянето на Германия, а оттам и самото съществуване на ГДР, можеше да бъде оправдано единствено от социалистическата система,

⁶ Политическо изявление на Олаф Шолц в цитирания пасаж.

⁷ Nord Stream 2: Auch Uniper schreibt Darlehen für Ostsee-Pipeline ab, Neue Zürcher Zeitung online, 08.03.2022, <https://www.nzz.ch/wirtschaft/pipeline-projekt-nord-stream-2-die-neusten-entwicklungen-ld.1483495>, последно посетено на 30 март 2022 г.

чиито вътрешен гарант беше Германската единна социалистическа партия (ГЕСП), заедно с властовия ѝ апарат, а в международен план – от Съветския съюз. Всичко това стана очевидно в резултат на промените, настъпили в периода 1989-1991 г. Но, докато останалите страни от Варшавския договор се отърваха от социалистическата система и презърнаха пазарната икономика и парламентарната демокрация, запазвайки в същото време своята гържавност, ГДР я загуби изцяло и беше погълната от Федерална република Германия.

Освен всичко това, във военно отношение ГДР беше все още „фронтова гържава“, в която Съветският съюз беше разполагал на моменти до 400 000 войници.⁸ Последните войници на Съветския съюз, които по това време вече не съществуваше, напуснаха ГДР през 1994 г., която също вече не съществуваше.

Официално Съветският съюз беше представян на източноевропейците като „големия брат“, както и като модел за подражание, подкрепян от лозунги от рода на „Да се учиш от Съветския съюз означава да се научиш да побеждаваш“. Но всъщност, извън официалните събития, съществуваше все пак някакъв контакт между съветските войски и населението на ГДР.

Старата (Западна) Германия (ФРГ) установи дипломатически отношения със Съветския съюз през 1955 г. Това се случи по повод първото посещение на западноевропейския канцлер Конрад Аденауер в Москва, по време на което бе договорено и репатрирането на германските военнопленници, които бяха все още гържавани в Съветския съюз.⁹

В резултат на политиката на „разведряване“ през втората половина на 60-те години на миналия век в отношенията между Западна Германия и Съветския съюз настъпи известно раздвижване. Самите отношения между Федералната република и ГДР, която тя така и не призна, бяха трудни, но бе ясно на всички – и не на последно място на германския външен министър (1966-1969 г.), а по-късно и канцлер (1969-1974 г.) Вили Бранд, че ключът към решаването на германския въпрос се намираше в Москва.

Германското правителство, което пое функциите си през 1969 г., създаде „Ostpolitik“, чрез която искаше да подобри отношенията си не само с ГДР като свой основен фокус, но и с гържавите на изток от Германия. А първа стъпка в този процес се оказа Московският договор от 1970 г.¹⁰

Лидерът на германската СДП и федерален канцлер на Германия Вили Бранд и съветският партиен лидер Леонид Брежнев не бяха в никакъв случай „отбор на мечтите“. Но и двамата бяха прозрели предимствата на политиката на разведряване – въз основа на разногласия по фундаментални политически, идеологически и икономически въпроси, те искаха да постигнат конкретно подобрене в отношенията помежду си, като същевременно с това гарантират и статуквото на сигурността. А това беше не само основен германски погход,

8 През 1991 г., т.е. след Обединението на Германия, „Западната група войски“ на германска територия се състои все още от 337 800 войници, 44 700 цивилни служители и 163 700 членове на семействата им. Виж: Mitteldeutscher Rundfunk: Die russische Armee zieht ab - was bleibt?, <https://www.mdr.de/geschichte/eure-geschichte/nachwendegeschichte/ddr-abzug-russische-armee-schulprojekt-eure-geschichte-100.html>, последно посетен на 09.04.2022 г.

9 Виж подробности във Федералните архиви на: https://www.bundesarchiv.de/cocoon/barch/0000/k/k1955k/kaap1_1/para2_5.html; последно посещение на страницата на 07.04.2022 г.

10 Bundesgesetzblatt (Държавен вестник) 1972, II, No. 27

но и логичната основа на Конференцията за сигурност и сътрудничество в Европа (КССЕ), която през 1975 г. доведе до ЗаклЮчителния акт от Хелзинки.¹¹

Така беше гарантирана взаимната сигурност и бяха договорени мерки за изграждане на доверие, включващи наблюдение на маневрирането на отсрещната страна; беше насърчаван икономическият обмен и бяха договорени хуманитарни мерки за улесняване на отношенията между хората „от двете страни“ на Европа.

ЗаклЮчителният акт от Хелзинки бе в интерес на всички подписали го държави, но най-вече в интерес на Германия, която имаше на собствената си територия конфликт между Изтока и Запада поради самото ѝ разделяне.

Още през 1970 г., дори преди сключването на Московския договор, Федерална република Германия беше започнала сътрудничество със Съветския съюз, от което се очакваше да оформи отношенията между двете страни в продължение на десетилетия. Или по-точно – газовата сделка, която беше от интерес и за двете страни. Германските компании доставяха тръби за тръбопроводи, които съветската страна плащаше с газ. Първата подобна сделка беше сключена още през 1959 г., но поради натиска от американска страна, тя трябваше да бъде отложена за 1962 г. Това беше и времето на Кубинската ракетна криза, когато Съединените щати, а така също и техните партньори от НАТО, не сметнаха за уместно да подкрепят Съветския съюз с германски тръби.

А основните идеи на политиката на разведряване бяха повече от елементарни: тези, които търгуват помежду си, не се стрелят помежду си. Както и че по-активният икономически обмен създава повече контакти, които пък от своя страна водят до промяна в мисленето от съветска страна. Самата концепция беше наречена „Промяна чрез търговия“.

В края на 70-те години на миналия век обаче отношенията Изток-Запад, а следователно и отношенията между Федерална република Германия и Съветския съюз, изпаднаха в застои със съветското нахлуване в Афганистан през 1979 г.

Съветската военна интервенция в Афганистан се оказа неуспешна – така, както се оказа и самата съветска икономическа система. Тези два факта бяха признати от новия генерален секретар на Комунистическата партия на Съветския съюз (КПСС) – Михаил Горбачов, който беше назначен на поста си през 1985 г. Горбачов съзря необходимостта от модернизирани из основи на самата страна и нейната икономика, осъзнавайки в същото време, че „перестройката“, т.е. реструктурирането на икономиката и обществото, трябва да включват едновременно с това „гласност“ – откритост и прозрачност. А за Източна и Западна Германия Горбачов се превърна в символ на надеждата. На политическия елит на ГДР се налагаше да наблюдава как хората започнаха изведнъж сами да аплодират съветския партиен лидер – нещо, което преди това бяха принуждавани да правят в продължение на десетилетия; както и това, как този нов лидер се превърна изведнъж в контра-дизайн на геронтократията в Германската демократична република.

Горбачов беше посрещнат с почести и в Западна Германия. По време на

¹¹ Конференция за сигурност и сътрудничество в Европа, ЗаклЮчителен акт от Хелзинки, 1975, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>, последно посетено на страницата на 08.04.2022 г.

посещението му в тогавашната западногерманска столица Бон през юни 1989 г. хиляди го посрещнаха с виковете „Горби, Горби“.

По всичко личеше, че политиката на разведряване беше проработила. А очакванията на хората се съхраниха чак до 1991 г., когато станяха свидетели на пагането на Горбачов и разпадането на Съветския съюз. По време на своя ексцентричен (и пристрастен към алкохола) президент Борис Елцин, Русия, вървейки по стъпките на СССР, създаде впечатлението, че желае да стане „западна страна“. Общата стратегия на ЕС за Русия беше също оформена от подобни очаквания, които бяха отразени съвсем ясно в нейната визия:

„Една стабилна, демократична и просперираща Русия – закотвена здраво в обединена Европа и свободна от нови разделителни линии, е от съществено значение за трайния мир на континента. Проблемите, пред които е изправен европейският континент, могат да бъдат решени единствено чрез все по-тясно сътрудничество между Русия и Европейския съюз. Европейският съюз приветства завръщането на Русия на полагащото ѝ се място в европейското семейство в дух на приятелство, сътрудничество, справедливо зачитане на интересите, както и на основата на споделени ценности, залегнали в общото наследство на европейската цивилизация.“¹²

Наследникът на президента Елцин – Владимир Путин, който встъпи в длъжност през 2000 г. и веднага бе изправен пред политическия и икономически упадък на страната си, обаче се оказа със съвсем различна стратегия, нямаща нищо общо с Европейския съюз, а напротив – конкурираща се с него.

„Външнополитическата цел на контролираното от Русия евразийско пространство стана ясна още през 1999 г. В документа, озаглавен „Средносрочна стратегия за развитие на отношенията между Руската федерация и Европейския съюз през периода 2000-2010 г.“, който Владимир Путин – по това време все още ръководител на правителството, предаде на Тройката на ЕС по време на срещата на върха ЕС-Русия, състояла се в Хелзинки на 22 октомври 1999 г. Тази стратегия представляваше отклонение на Русия от идеята за интеграция в едно общо европейско икономическо и правно пространство.“¹³

Германия обаче бе все още заинтересована от добрите си отношения с Русия, за което имаше няколко причини:

1. Германия имаше към Съветския съюз изключително голям морален дълг от времето на Втората световна война. Общият брой от приблизително 24 милиона загинали руснаци¹⁴ е чудовищен, но отразява само част от страданията, които хората е трябвало да понесат. Германското чувство за вина се проектирало, а и все още се проектира силно върху Русия, въпреки че украинците и белорусите в частност, са страдали до еднаква степен или дори още по-силно от германската политика на унищожение. Това чувство

¹² Обща стратегия на Европейския съюз спрямо Русия от 4 юни 1999 г.; Официален вестник на Европейските общности (ОЖЕС). 24.06.1999 г., n° L 157.

¹³ Deutscher Bundestag, Wissenschaftliche Dienste: Entwicklung der russischen Sicherheitspolitik seit der Amtseinführung Wladimir Putin als Präsident der Russischen Föderation im Jahr 2000, WD 2 - 3000 - 078/14 , Berlin 2016, <https://www.bundestag.de/resource/blob/414776/0bab96642a9626ff21caa1fd344cd5b1/WD-2-078-14-pdf-data.pdf>, последно посетено на 08.04.2022 г.

¹⁴ Данни от Statista: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1055110/umfrage/zahl-der-toten-nachstaaten-im-zweiten-weltkrieg/>, последно посетено на 08.04.2022 г.

за вина доведе до твърдението, че човек трябва да се отнася към Русия с особено съчувствие, приятелски и в истинско сътрудничество.

2. През годините между Русия и Германия се развиха икономически отношения, които, макар и не елементарни за разбиране от германците, бяха със сигурност от интерес за отделни фирми. През 2020 г. в списъка на най-важните за нас страни по отношение на износа Русия се нареждаше едва на 14. място.¹⁵ Въпреки всичко зависимостта на Германия от руските енергийни доставки беше голяма. През 2021 г. тази зависимост възлизаше на 35% по отношение на петрола, 50% по отношение на каменните въглища, както и 55% по отношение на природния газ.¹⁶ След нахлуването на Русия в Украйна през 2022 г. германското правителство полага големи усилия да намали или да премахне напълно тези зависимости.

3. Въпреки че съветските войски в ГДР представляваха по-скоро окупационна, отколкото защитна сила, между гражданите на ГДР и Съветския съюз се развиха близки отношения, което, например, се свеждаше до факта, че руският се преподаваше в училищата като първи чужд език, че хората получиха достъп до редица руски филми и книги, както и това, че имаха чувството да са у дома си – в една и съща политическа система. В същото това време десетките години на антиамериканска пропаганда в Източна Германия беше довела до по-критичен поглед към Съединените щати, което пък от своя страна доведе, а и все още води, до по-голяма лична близост с Русия.

4. В Западна Германия – предимно в рамките на Социалдемократическата партия, на политиката на разведряване на Вили Бранд се гледеше като на голямо постижение, което трябваше да бъде запазено на всяка цена. Това обяснява и факта защо най-вече социалдемократите срещаха често огромни трудности да гледат на Русия като на потенциален противник.

5. В Германия предупредителните знаци, които бяха направили руската агресия ясна предварително, не бяха забелязани или просто бяха омаловажени:

- Речта на Владимир Путин по време на Мюнхенската конференция по сигурността през 2007 г.¹⁷, в която той обяви самоуверен курс на ясно разграничаване от Запада, беше възприета само като „изпускане на парата“;

- Когато през 2008 г. Русия започна война с Грузия, това беше приписано и на „горещата кръв“ на грузинския президент. Всъщност самата Грузия беше попаднала в капан и започна сблъсъците, които след това Русия използва за свои собствени цели.¹⁸;

- Дори когато през 2014 г. Русия анексира Крим, това действие бе посрещнато

15 Anhörung Michael Harms, Geschäftsführer des Ost-Ausschusses der Deutschen Wirtschaft, im Ausschuss für Wirtschaft und Energie des Bundestages, Bundestag, Ausschussdrucksache 19(9)958 vom 21 February 2021, https://www.bundestag.de/resource/blob/823400/6fc2f4f9edbeaf0d3cc85e297308fb12/19-9-958_Stellungnahme_SV_Harms_Ost-Ausschuss_eV_oeA_Entwicklung_der_Deu-Russ_Wirtschaftsbeziehungen-data.pdf, последно посетено на 08.04.2022 г.

16 Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz: Fortschrittsbericht Energiesicherheit, Berlin 25.03.2022, p. 3 f., https://www.bmw.de/Redaktion/DE/Downloads/Energie/0325_fortschrittsbericht_energiesicherheit.pdf?__blob=publicationFile&v=14, последно посетено на 08.04.2022 г.

17 Реч, произнесена през 2007 г. по време на Мюнхенската конференция за сигурност от президента Владимир Путин, https://is.muni.cz/th/xlghl/DP_Fillingner_Speeches.pdf, последно посетено на 08.04.2022 г.

18 Виж изключително подробния доклад, изготвен от швейцарския дипломат Хауги Талявини, от името на Европейския съюз: Докладът „Талявини“: https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_I2.pdf; последно посетено на 08.04.2022 г.

от много членове на германския политически елит единствено със „свиване на рамене“. В интервю за известния седмичник „Die Zeit“, чийто редактор по това време беше многоуважаваният бивш канцлер от СДП – Хелмут Шмит, самият той определи действията на Путин по отношение на Крим като „разбираеми“ и изрази съмнение, че Украйна е независима нация, стигайки дори готам да заяви, че Крим и Украйна винаги са принадлежали на Русия.¹⁹ В този контекст Хелмут Шмит не трябва да се бърка с неговия наследник – Герхард Шрьодер, също член на СДП, който се гордее с приятелството си с Владимир Путин и е спечелил доста големи суми като лобист за Русия чрез мандати в надзорни съвети след напускането на поста си;

- През 2019 г. агент на руските служби за сигурност уби посред бял ген и насред Берлин мъж, недовлюбван от руската система. Извършителят, разкрит от двама младежи и арестуван от полицията, бе осъден от германски съд на доживотен затвор (и още пази мълчание). След събиране на обширни доказателства от съда обаче бе установено участие на руските гържавни органи. Доста внимателно и по задължение германското правителство изгони двама членове на руското посолство, но нищо повече не се случи, тъй като нямаше никакво желание да се застрашават германско-руските отношения;

От началото на войната Германия е критикувана от украинската страна, както и от страна на някои партньори от НАТО и ЕС, че не прави достатъчно, за да се спре руската агресия. В сравнение с представянето на други гържави в това отношение, подобна критика е разбираема. Самият факт, че поне до началото на април 2022 г., Естония (с 1,3 милиона жители) е доставила повече оръжия на Украйна, отколкото Германия (с около 83 милиона жители), е трудно да бъде обяснен. Независимо от всичко това обаче, не бива да се пренебрегва скоростта, с която Германия се промени и продължава да променя политиката си по отношение на отбраната, на трупането на военни сили, на отделянето от Русия, както и на доставянето на оръжия.

Освен това, в момента започва критична преоценка на вече минали политически действия. Например, германският президент Франк-Валтер Щайнмайер, който определено оформяше политиката спрямо Русия като началник на кабинета на Герхард Шрьодер (СПД), както и като външен министър в два кабинета на Ангела Меркел (ХДС), призна наскоро в разговор с журналисти през месец април 2022 г., че придържането му към проекта за газопровода „Северен поток 2“ е било „очевидна грешка“.

„Държаме се за „мостове“, в които Русия вече не вярваше и за които нашите партньори ни предупреждаваха.“²⁰

В момента Германия коригира политиката си към Русия, както и към самото оборудване и разполагането на военни. А това върви ръка за ръка с процес на нормализиране на отношенията ѝ със съседните и партньорски страни, които вече не се страхуват от силна германска армия, а по-скоро от слаба такава.

19 „Putins Vorgehen ist verständlich“, Helmut Schmidt über Russlands Recht auf die Krim, die Überreaktion des Westens und den Unsinn von Sanktionen, в: „Die Zeit“, No. 14/2014 от 27 март, 2014 г., на: https://www.zeit.de/2014/14/helmut-schmidt-russland?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F, последно посетено на 08.04.2022

20 Steinmeier: Ich habe mich in Putin geirrt, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung of 5 April 2022, p. 1

„Днес аз се страхувам по-малко от германската сила, отколкото от германското бездействие“, заяви през 2011 г. полският външен министър Рагослав Шикорски.²¹ През пролетта на 2022 г. заместник-министърът на външните работи на Полша направи подобно изявление в същия дух, критикувайки Германия, че не изпълнява своята лидерска роля. Подобни настроения се наблюдават и на запад.²² През 2022 г. лидерът на групата на либералите в Европейския парламент и бивш белгийски министър-председател – Ги Верхофшадт, заяви, че очаква от Германия лидерство и то „лидерство чрез конкретни примери, а не чрез изоставане, каквото наблюдаваме днес.“²³

Самите германци също забелязват вече, че с подобно бездействие не правят услуга нито на своите партньори, нито на самите себе си. А някога Европейският съюз е бил създаден, за да ограничи германското влияние в Европа. Тогава Германия се справи добре, запазвайки „нисък политически профил“, но сега трябва да приложи на практика цялото си влияние. Германия е твърде голяма, за да остане на заден план. И може би не чак толкова бързо, колкото би се искало на нейните европейски партньори, но стъпка по стъпка страната вече поема тази си роля.

Федералният президент Франк-Валтер Щайнмайер, който не участва в оперативната политика, но представлява Германия като гържавен глава, коментира новата посока на германската политика така:

*„В крайна сметка изразът „повратна точка във времето“ не е останал единствено риторична формула. Постоянният ни ангажимент към целта от 2%, както и програмата ни от 100 милиарда евро за Бундесвера, означават отклонение от германските навици, означават оборудване, превъоръжаване и възпиране. Като прибавим към всичко това и гоставката на оръжие, както и най-строгите санкции, около които европейците някога са се обединявали, това наистина представлява една повратна точка във времето.“*²⁴

Екарт Щратеншулте е настоящият председател на Германската национална фондация (*Deutsche Nationalstiftung*). Екарт Д. Щратеншулте се занимава с изследвания в сферата на социологията и политическите науки, като също така е изучавал немска филология в Марбурския университет. През 1975 г. придобива магистърска степен по социология. След като завършва докторантура през 1978 г., той работи като лектор в Института за междуевропейски изследвания в Берлин, като поема поста директор на Института през 1982 г. През 1989 г. г-р Щратеншулте заема длъжността ръководител на отдела за пресата и медиите в кабинета на кмета на Берлин. През 1993 г. става директор и член на Управителния съвет на Европейската академия в Берлин. От 1999 г. г-р Щратеншулте преподава политически и социални науки в Свободния университет в Берлин (*Freie Universität*), най-големия от трите университета в града. През 2005 г. му е присъдена академична длъжност професор по политически науки в Свободния университет в Берлин. През 2017 г. г-р Щратеншулте напуска Европейската академия, за да стане председател на Германската национална фондация. През последните 30 години той е публикувал множество статии, касаещи актуалните събития в Европа и Германия, и е автор на няколко книги в тази област.

21 „Deutsche Macht fürchte ich heute weniger als deutsche Untätigkeit“, Veranstaltungsbericht der Deutschen Gesellschaft für Osteuropakunde, 28 ноември, 2011 г. на: <https://dgap.org/de/veranstaltungen/deutsche-macht-fuerchte-ich-heute-weniger-als-deutsche-untaetigkeit>, последно посетено на 19.04.2022 г.

22 Rundfunk Berlin-Brandenburg: Polnischer Vize-Außenminister fordert Deutschland zum Handeln auf, 19.04.2022; <https://www.presseportal.de/pm/51580/5199212>, последно посетено на 19.04.2022 г.

23 Цитат от Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 10 април 2022, стр. 17

24 „Ich habe noch auf einen Rest Rationalität von Wladimir Putin gehofft“, Interview mit Bundespräsident Frank-Walter Steinmeier, in: Der Spiegel No. 15/2022

40 години членство на Испания в НАТО: ангажменти, капацитет и солидарност

Н.Пр. Алехандро Поланко Мата

През 2022 г. отбелязваме две важни събития както за Испания, така и за Организацията на Северноатлантическия договор в областта на европейската и глобалната сигурност и отбрана. От една страна, Срещата на върха на НАТО, която се проведе на 29-30 юни в Магриг, е несъмнено крайъгълен камък в историята на организацията. Войната в Украйна и поуките от нея ще накарат със сигурност Алианса да се трансформира и адаптира, а Магриг ще се превърне във въплъщение на тази необходимост.

Но тази година е от особена важност и за самата Испания, която отбелязва своята четиридесетгодишнина от членството си в Алианса. Испания се присъединява към НАТО през 1982 г. – в самото начало само гражданската структура, а малко по-късно и интегрираната военна структура. Само за няколко години, през които Испания трябваше да определи своя модел на участие в НАТО, ние доказахме, че сме надежден член на тази организация чрез нашия ангажимент към вътрешното ѝ функциониране, както и чрез интензивно участие в операциите на Алианса по света.

Въпреки че историята на нашите две страни – България и Испания, в областта на отбраната и сигурността е доста по-различна, смятам, че едно изложение, свързано с испанския опит въз основа на 40-годишнината от влизането на страната ни в НАТО, както и във връзка с последните събития в Източна Европа, би могло да представлява интерес. Затова ще се опитам да поразсъждавам върху това, как нашето членство в НАТО оформи модернизацията на въоръжените ни сили, както и осъзнаването на нашето общество по отношение на геополитическите предизвикателства и интернационализацията на нашите военни действия. В края ще спомена нашите приоритети и надежди с оглед Срещата на върха на НАТО.

Процесът на присъединяване на Испания към НАТО: първите сложни няколко години

На пръв поглед, от момента, в който нашето правителство взе такова решение, самото присъединяване на Испания към НАТО беше много ясен и бърз процес. Наистина, само три години след смяната на политическия режим в Испания, първото демократично правителство обяви, че Испания се готви да стане член на Алианса, а министър-председателят Леополдо Калво Сотело заяви това на 25 февруари 1981 г. тържествено по време на своята реч при встъпването си в длъжност. Малко по-късно – на 2 декември 1981 г., Испания уведоми официално НАТО за своето намерение да подпише Вашингтонския договор, а почти автоматично Северноатлантическият съвет – върховният съюзнически орган за вземане на решения, изпрати на Испания официалната покана да стартира процеса на присъединяване. Само девет месеца по-късно

но – на 30 май 1982 г., Испания беше вече шестнадесетата държава-членка на НАТО.

Но въпреки тази бързина на правната процедура, първите няколко години на членство в тази организация не бяха за Испания толкова гладки, колкото би могъл да си помисли човек – поне от социална и политическа гледна точка. Защото социалната и политическата адаптация на една държава-членка на НАТО се оказа един доста дълъг процес.

В началото на 80-те години на миналия век испанската политическа сцена не бе напълно еднородна по отношение на това присъединяване. Няколко важни политически партии, представляващи значителна част от населението, не бяха напълно убедени в навременността или в самото удобство да станат част от Атлантическия альянс. Те бяха заявили това открито доста преди Испания да разгласи официално своето намерение, но въпреки всичко, вместо да се търси и постигне политически консенсус, самото присъединяване се оказа някак прибързано. Разбира се, началото на 80-те години беше времето за международно представяне на новата демократична Испания (член на Съвета за сигурност на ООН в периода 1981-1982 г., първи стъпки към Европейските общности), като със сигурност вътрешнополитическият ефект от присъединяването ни към НАТО беше някак смекчен, след като първоначално станяхме част само от неговата гражданска структура. Самото присъединяване се разглеждаше все още като голяма и важна стъпка, за която беше необходимо конкретно политическо еднородие, което обаче не беше постигнато.

Най-вероятно повечето от свързаните с членството в НАТО опасения се гължах на международната геополитическа ситуация, както и на позицията на Испания по време на Студената война. Съвсем естествено, през 50-те, 60-те и 70-те години Испания не беше част от съветския блок, като през 1953 г. беше сключила ключови военни споразумения със Съединените щати, които позволяваха на американските самолети и кораби да използват испанските военни бази. Съвсем целенасочено обаче Испания не бе отишла по-нататък, като даже не беше изразила каквото и да е желание да стане част от НАТО.

Липсата на политически и социален консенсус доведе до свързан с присъединяването към НАТО „период на размисъл“, след като в края на 1982 г. Испанската социалистическа партия спечели изборите. Преговорите за присъединяване към военната структура на НАТО бяха прекратени, а през 1984 г. бе обявен референдум. Министър-председателят Фелипе Гонсалес представи точките, които трябваше да бъдат ратифицирани от испанския народ, включително и това, че Испания ще продължи своето присъствие в НАТО, но без да се включва в неговата интегрирана военна структура, както и това, че на испанска територия няма да се допускат ядрени оръжия. Референдумът се проведе на 12 март 1986 г., като тези въпроси бяха одобрени от 52% от населението. От този момент нататък Испания продължи да участва пълноправно във всички съюзнически работни групи, включително и в групите по бюджет и планиране.

Така първите няколко години от нашето членство в НАТО, макар и обещаващи, бяха изтъкани от спънки, както и от свързана с бъдещето несигурност. Да видим как всъщност се разви нещата от началото на 90-те години насетне.

Испания демонстрира своите ангажименти към НАТО

В началото на 90-те бяха договорени подробностите за участие на Испания в НАТО в няколко области, включващи отбрана на испанската територия, на испанското въздушно пространство и на териториалните води, отбрана на Гибралтарския проток, морските и въздушните операции, както в Източния Атлантик, така и в Западното Средиземноморие, заедно с логистична подкрепа за операциите на НАТО. По отношение на операциите на Алианса, в които Испания можеше да участва през тези първи няколко години, беше договорено, че испанските военни власти ще запазят командването на един хипотетичен испански контингент, както и че ще прехвърлят на командирите на НАТО единствено оперативен контрол върху конкретни действия. В същия контекст, силите на НАТО на испанска територия щяха бъдат координирани от испанския началник на отбраната, като беше възможно да има и испански командири на Съюзническите сили.

Преди да може да бъде изобщо спомената и поставена отново на масата за преговори, темата за участието на Испания в интегрираната военна структура на НАТО трябваше да изчака повече от десетилетие – до средата на 90-те, докато най-накрая този въпрос беше повдигнат отново. Всъщност, през 1996 г. парламентът упълномощи испанското правителство да започне преговори за присъединяване към новата военна командна структура на НАТО. На Срещата на върха на НАТО в Магрид, състояла се през юли 1997 г., Испания повдигна отново този въпрос, настоявайки обаче и за създаването на съвместен подрегионален щаб в Магрид. Когато през м. декември същата година Атлантическият съвет одобри новата командна структура, той прие предложението на Испания, като разположи гореспоменатия подрегионален щаб в Ретамарес; оттогава насам „Щабът Ретамарес“ щеше да отговаря за оперативното планиране в Югозападна Европа. А няколко години по-късно – на 1 януари 1999 г., испански военен персонал бе разположен и в някои други обединени щабове, като така Испания стана реална част от военната структура на НАТО.

Този вече поет ангажимент беше доказан и чрез модернизиранието на испанските въоръжени сили. По едно и също време модернизацията на испанските въоръжени сили, както и испанската концепция за отбрана, бяха ръководени въз основа на членството ни в НАТО. Това бяха едни взаимно-погхранващи се процеси по един сложен начин. През 1984 г. военният персонал на Испания наброяваше около 300 000 души – бройка, излизаща значително извън границите на реципрочност, поради което този персонал трябваше да бъде сведен до 130 000 висококвалифицирани професионалисти (нещо, което беше постигнато през първото десетилетие на новия век), а задължителната военна служба беше отменена през 2001 г. Освен всичко това, оръжейните системи трябваше да отговарят на стандартните спецификации на НАТО и да гарантират оперативна съвместимост с другите държави-членки и партньори на НАТО, което доведе до последователната подмяна на военния материал.

Подобно намаляване на бройките се случи също и в България. В рамките на НАТО България реши да намали, професионализира и модернизира собствените

си въоръжени сили. През 1990 г. военният персонал на тази страна наброяваше около 120 000 души, но по-късно беше сведен до 32 000 професионални, добре обучени войници. Военната повинност беше премахната през 2007 г. А през последните няколко години, за да бъдат гарантирани съвместните военни учения и операции, България положи усилия да придобие нови оръжейни системи, които да са съвместими с останалите държави-членки на НАТО.

Мисии и успехи на Испания като държава-членка на НАТО

Сред другите начини, по които Испания показва (а и все още показва) своите ангажименти към НАТО, бяха участието в операциите на Алианса с военен персонал и военни материали, както и активното участие в ежедневното управление на Организацията на Северноатлантическия договор, както и в дискусиите за нейното бъдеще и разширяване.

Испания започна да дава своя принос към мисиите на НАТО още през 1992 г. чрез няколко операции в непосредствена близост до територията на България. Тя назначи екипаж и капитан на фрегата на флота на НАТО – „STANAVFORMED” („Постоянни военноморски сили в Средиземно море“) с мандат да наложи оръжейно ембарго в контекста на Балканските войни. По-късно, след Дейтънското споразумение от 1995 г., Испания участва в ръководената от НАТО мисия IFOR („Сили за изпълнение в Босна“), която замени предишната мисия на сините каски на ООН. Още веднъж, година по-късно, IFOR отстъпи място на SFOR („Стабилизиращи сили“) и Испания продължи да бъде един от участниците до 2004 г., когато това управление бе поето от Европейския съюз.

Все още в тази част на Европа, Испания участва в ръководените от НАТО мисии в Косово, които започнаха през 1999 г. Така испанските военновъздушни сили взеха участие в операцията на НАТО „Съюзнически сили“, чиято цел беше да принуди режима на Слободан Милошевич да поглотне мирно споразумение. След това Испания бе част и от KFOR в Косово, където за периода 1999-2009 г. изпрати общо 22 000 войници, които осигуриха умиротворяването на този регион, безопасното завръщане по домовете им на почти един милион бежанци и обезвреждането на взривните устройства.

Точно по това време един испанец – бивш министър на външните работи – Хавиер Солана, бе избран за генерален секретар на НАТО, като остана на поста от 1995 до 1999 г. Този „крайъгълен камък“ дава възможност да се vznikне и в ангажимента на Испания към вътрешното функциониране на НАТО, което оказва влияние върху последвалата модернизация на самия Алианс. Като пример за реформата на командната структура на НАТО, която започна през 2010 г. с идеята да стане много по-гъвкава, по-ефективна и по-лесна за разгръщане, Испания успя да „подслони“ един от двата Обединени центъра за въздушни операции. Това означаваше, че от този момент нататък въздушните операции на НАТО в защита на Южна Европа щяха да се провеждат вече от Торехон де Ардос, недалеч от Мадрид. А през 2010 г. Испания успя да сертифицира и предостави на разположение на НАТО и свой собствен Център за върхови постижения за борба с импровизирани взривни устройства в Ойо де Мансанарес.

Твърдото желание на Испания да бъде част от НАТО, от неговата модернизация и от ежедневната работа на тази организация може да се разбере и от факта, че Испания предостава на разположение на НАТО два щабса с висока степен на готовност: един военноморски – на борда на кораба клас LPD „Кастилия“, със седалище в Рота, както и един наземен – в Бетера (Валенсия). Тези щабове поемат периодично командването на Силите за реагиране на НАТО (NRF), или с други думи, това са щабове със сухопътни, въздушни и морски компоненти, гъвкави, бързо реагиращи и устойчиви, отговарящи за справяне с внезапните заплахи за сигурността на държавите-членки на НАТО.

Но нека се върнем към участието на Испания във военните операции на НАТО. Испания участва и в няколко военноморски операции на Алианса: в периода 2001-2016 г. в „Активни усилия“ (за борба с тероризма в Средиземно море), а в периода 2008-2016 г. – в операцията „Морски пазител“ (заменила „Активни усилия“ и продължаваща до този момент), както и в операцията „Океански щит“ (за борба с пиратството в Аденския залив и Индийския океан). Освен всичко това, Испания беше и една от участващите страни в ръководените от НАТО мисии в някои други конфликтни точки, като например в Афганистан, Либия и Ирак.

Що се отнася до Афганистан, двете мисии на НАТО в тази страна представляват най-дългият ангажимент на Испания във военна мисия в чужбина, където страната успява да запази своите военни усилия и своя контингент в продължение на близо две десетилетия. Испания беше също неразделна част, както от ISAF („Международните стабилизиращи сили в Афганистан“, 2001-2014 г.), така и от „Решителна подкрепа“ (от 2015 до 2021 г.). През 2005 г. в рамките на ISAF, които всъщност представляваха бойна и тренировъчна мисия, Испания превзе военната база в Херат, както и Провинциалния екип за възстановяване в Багзис (PRT) в Западен Афганистан. В продължение на дълги години испанските контингенти реализираха 28 000 патрула, деактивираха 1400 самоделни взривни устройства, помогнаха на безброй цивилни.. и дадоха 102 жертви. През 2012 г. Испания отстъпи командването на PRT Багзис на силите на Афганистан, а през 2015 г. последният испански войник напусна военната база в Херат. А по време на „Решителна подкрепа“, имайки предвид обучителния характер на тази втора мисия, испанските сили успяха да подпомогнат и обучат на място висши афганистански офицери от Кабул до 12 май 2021 г., когато си възвърнаха флага след края на мисията.

Може би един от най-важните акценти през тези години бе създаването в базата в Херат на болница роля 2Е, както и отваряне на най-голяма аптека в Афганистан. Испания обаче не ограничи тяхното използване единствено за съюзническите войници, тъй като по времето, в което за това отговаряше Испания, на мнозина афганистанци бе оказана помощ от тези медицински заведения. Тук се преплитат отново испанската и българската история, защото освен с войски и военни инструктори, част от българския принос към ISAF се състоеше в предоставянето на военни медицински екипи. Те бяха осигурявани от Военномедицинската академия в София, като още от 2004 г.

помагаха в испанската болница роля 2E в Херат, подгържайки в същото време прекрасни лични и професионални отношения с испанския персонал на място.

Що се отнася до Либия, Испания участва, според своите възможности – по море и по въздух, в операцията на НАТО „Обединен защитник“ – операция, която през 2011 г. продължи само няколко месеца с мандат защита на либийското цивилно население от престъпните милиции. По отношение на Ирак, Испания участва в NMI („Мисията на НАТО в Ирак“) още от самото ѝ създаване през 2018 г., а в рамките на тази мисия 7 испански длъжностни лица проведоха обучение на иракските сили за сигурност, за да могат да засият борбата си срещу ISIS (Ислямска държава). Така че, конкретно тази мисия не беше „бойна мисия“ в буквалния смисъл на думата, а по-скоро мисия за изграждане на капацитет – подобно на мисията „Решителна подкрепа“ в Афганистан. Всичко това показва, че, независимо от фактическото съдържание на самите мисии или от „тежестта“ на испанския принос, Испания беше ангажирана по един или друг начин с НАТО.

Испания участва също и в мисии на НАТО на територията на някои държави-членки на Алианса. Например от 2014 г. насам тя участва в мисията в Турция озаглавена „Активна ограда“ с ракетна батерия Patriot и с мандат защита на турското население от баллистични ракети, които биха могли да се появят от съседна Сирия. Въпреки че в този случай оръжейната система е испанска и се управлява от 150 души испански персонал, тя е координирана от Въздушното командване на НАТО в Рамщайн.

По отношение на Източния фланг, който за съжаление днес е обект на ежедневните новини, Испания участва в поредица от постоянни операции в цяла Европа. Така, от една страна, още от 2017 г. насам Испания е ангажирана в „Засилено предно присъствие“ (EFP) на НАТО в балтийските страни и Полша с мандат наземно възпирание. Испанското бронетанково кавалерийско звено с повече от 330 души персонал, шест бойни танка „Leopard 2“ и няколко държавни бронирани превозни средства е разположено в Латвия. Поради събитията в Източна Европа, от месец март 2022 г. насам, шест тежки артилерийски самостоятелни гаубици M109 и още 160 служители са интегрирани в испанския принос към EFP в Латвия.

Може би едни от най-известните операции на НАТО с участието на Испания са т. нар. операции за опазване на въздушното пространство. Поради анексията на Крим през 2014 г. НАТО разработи допълнително тези операции по своя източен фланг под името „Засилена въздушна полиция“ (EAP). Оттогава насам Испания участва периодично в балтийски операции за опазване на въздушното пространство от въздушни бази в Естония и Литва, по-специално, като остава на разположение на НАТО между 4 и 8 от своите изтребители Eurofighter, F-18 или Mirage F-1, заедно с около 130 души персонал.

Освен това, в рамките на операция „Засилена въздушна полиция“, Испания подкрепи наскоро възможностите за опазване на въздушното пространство на Румъния и България. В продължение на няколко месеца през 2021 г. шест испански изтребителя Eurofighter в Румъния помогнаха при операции по прихващане. А в България испанският аеротактически отряд „Стрела“

(„Destacamento Aerotáctico Strela“), заедно с четири изстребителя Eurofighter и 130 души персонал, проведе съвместно с българските сили от авиобаза Граф Игнатиево в периода февруари-март 2022 г. подобна мисия на съвместно въздушно патрулиране и прихващане. Лично аз бях свидетел на това как тази операция на НАТО в България се оказа възможност за нашите две страни да укрепят двустранните си отношения. По време на посещение при испанския контингент на 21 февруари испанският министърът на отбраната Маргарита Роблес се срещна с министър Янев, като двамата споделиха своите гледни точки по няколко теми в областта на отбраната и се ангажираха за бъдещо сътрудничество във военната област. Точно това е един от скритите положителни ефекти на операциите на НАТО – те предоставят на гържавите-членки възможност да се опознаят по-добре, да разберат предизвикателствата пред отбраната си, както и да укрепят своите отношения много по-стабилно, отколкото единствено чрез срещите в Брюксел. По време на посещението си в Испания на 28 и 29 април 2022 г. – цели двадесет и три години след последната президентска визита, президентът Радев затвърди това двустранно сътрудничество в областта на сигурността в рамките на НАТО. На българския президент бе предоставена възможност да посети Комбинирания въздушен оперативен център на НАТО в Торехон де Аргос (CAOCTJ), както и да отличи с почести въздушните бойни групи „Ala-14“ и аеротактическия отряд „Стрела“, участвали в мисията за опазване на въздушното пространство на България.

Спомняйки си за тези конкретни мисии, ми хрумват следните две заключения. Първо, че редица мисии на НАТО с испанско участие са се провеждали на територията на България и недалеч от нея – на Балканите, в Адриатическо море, на румънска територия, а вече и на българска територия. И второ, че България е показвала винаги ангажиментите си към НАТО по начин, подобен на този на Испания – чрез участие в многобройните мисии на Северноатлантическия алианс.

Заключение: размисли за Магриг и поуки след 40 години членство в НАТО

Първите по-сложни години от нашето членство в НАТО са останали вече отдавна назад. В продължение на дълги години Испания и испанското общество успяха да докажат своя ангажимент към Алианса чрез участие в редица мисии на НАТО по света. Ние участвахме решително във вътрешното обновяване на организацията, като бяхме нейн седми по принос финансов донор и също така домакини в Магриг на две срещи на върха на НАТО (през 1997 и 2022 г.). Само за няколко години въпросът „да бъдем ли част от Алианса“ се измени от чисто политически в чисто технически, тъй като за нас това е единственият начин, който има смисъл в днешния свят, но най-вече пред лицето на днешните споделени предизвикателства.

В един неотдавнашен семинар, организиран от Атлантическия клуб в България, съвместно с Фондация „Конрад Агенауер“, Дипломатическия институт към българското Министерство на външните работи и посолствата на САЩ и Испания в София под надслов „НАТО след Магриг: урокът от Украйна“, испан-

ският министър на външните работи, г-н Мануел Албарес, очерта основните елементи на нашите ангажименти по отношение на сигурността в Европа и извън нея:

„През последните четиридесет години Испания осигури на Алианса своята лоялност към принципите и ценностите на Вашингтонския договор, своето проактивно отношение и своето високо ниво на ангажираност към мисията на Алианса във всяка област или пространство – било то по земя, море или въздух; на изток, на запад, на север или на юг. За съвместните операции на съюзниците Испания осигури повече от 125 000 мъже и жени от нашите въоръжени сили. А в момента почти 1100 от тези мъже и жени са разположени в Латвия, Литва, Турция, Средиземно море и Атлантическия океан“.

Министърът подчерта също и специалния принос на Испания към развитието на НАТО през XXI век – с две основни идеи, които подкрепихме по време на Срещата на върха в Магрид: чувствителност към Юга и по-голяма координация и сътрудничество между НАТО и Европейския съюз. Нестабилността и тероризмът, както и неконтролираните потоци от бежанци и мигранти, са явления, които все повече и все по-пряко засягат сигурността на Европа. Тези предизвикателства изискват размисъл и внимание от страна на съюзниците, дори и в разгара на украинския конфликт. От груга страна, взаимното гопълване между способностите на ЕС и НАТО беше демонстрирано в отговора на руската агресия в Украйна. По време на испанското председателство на Съвета на ЕС през второто полугодие на 2023 г. ние ще продължим да работим съгласно принципите на координация и синергия между двете организации, които се оказаха изключително ефективни и важни.

Точно сега, когато сме свидетели на един решителен момент за НАТО и когато мирът и сигурността в евроатлантическото пространство са сериозно застрашени, а международният ред е атакуван, единството трябва да бъде в основата на нашия отговор и това е концепцията, въз основа на която Испания проведе Срещата на върха. Това единство ще залегне също и в основата на определянето от страна на съюзниците на новата стратегическа концепция, за да могат да отговорят на традиционните и нововъзникващите заплахи.

Когато обърна поглед назад към Испания през 80-те години на миналия век, не мога да не си помисля колко важна е еволюцията, през която премина испанското общество. Наистина първоначалното отношение към Атлантическия алианс, което човек можеше да долови в някои сектори на испанското общество и на испанската политика преди четиридесет години назад, се е променило значително. Днес броят на мисиите на НАТО, които Испания е извършила успешно, както и широката подкрепа за НАТО от страна на испанското общество, ни позволяват да прогнозираме един наш постоянен ангажимент към сигурността на континента. Чрез първоначалния импулс на нашето членство в НАТО и участието ни в мисии на НАТО ние успяхме да модернизираме нашите въоръжени сили и да променим начина, по който те разбират военните функции чрез разширяване на обхвата и на капацитета за успех.

Тези четиридесет години бяха за нас една история на успеха, но днес, изправени пред нови заплахи, най-голямото предизвикателство ще бъде единството,

както подчерта бившият генерален секретар на НАТО Хавиер Солана, по време на споменатия по-горе семинар в София: „Срещата на върха в Магрид е даже по-важна поради ситуацията в Украйна, а и като цяло. Това е наистина моментът, в който НАТО трябва да използва своя интелект и здрав разум, като се опита да пристъпи напред с позиция, която да бъде добра за всички“.

Н.Пр. Алехандро Поланко Мата е посланик на Испания в България. Започва дипломатическата си кариера през 1987 г., като е заемал длъжностите директор за международните финансови агенции, директор за връзките с Източна Европа, както и началник на отдел за финансови агенции в генералната дирекция за международните икономически отношения. По време на административната си кариера в Министерството на външните работи той е заемал постове помощник-генерален директор по персонала, генерален секретар на фондация „Съвет Испания-Съединени щати“ и генерален директор по международните икономически отношения. След завръщането му като посланик в Мавритания, той е назначен за генерален директор за рибните ресурси и аквакултурите в Министерството на околната среда, морските и селските райони. Заемал е редица дипломатически длъжности в Австрия, Словения и Мароко, както и длъжността на посланик на Испания в Мавритания, Мали и Алжир.

Регионална икономическа интеграция на Западните Балкани – от CEFTA (2006) към Общия пазар на ЕС

Проф. Гордана Джурович

1. CEFTA (1992)

Централноевропейското споразумение за свободна търговия (CEFTA) се появява след декларацията от Вишеград от месец февруари 1991 г. Споразумението за свободна търговия¹ е подписано в Краков на 21 декември 1992 г. от министрите на международните икономически отношения на Полша, Унгария и Чехия. То влиза в сила на 1 март 1993 г.² След разпадането на Чехословакия CEFTA се превръща в съюз, състоящ се от четири държави-членки: Полша, Унгария, Чехия и Словакия (или страните от V4 или така наречената Вишеградска група). Това се оказва решаваща стъпка, тъй като след разпускането на Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ) и Съветския блок, страните от V4 се оказват с прекъснати традиционни пазари³. Тяхното сътрудничество по егидата на CEFTA обаче изглежда успешно, тъй като по това време вътрешнорегионалната търговия нараства по-бързо от общата външна търговия на тези страни⁴.

Първата причина за подписването на CEFTA е възползване от ползите от либерализацията на търговията в региона. За разлика от европейските споразумения, които са асиметрични (в смисъл, че едната страна може да получава по-голяма защита от другата), CEFTA е симетрична. Друга причина за подписването на CEFTA е, че страните от V4 сключват Споразумение за асоцииране с ЕС (т.е. двустранни споразумения за свободна търговия (FTA) с политическа рамка) и подават заявления за членство (Полша и Унгария – през април 1994 г., след това Словакия – през юли 1995 г., а Чехия – през януари 1996 г.). Третият импулс за създаването на CEFTA идва от самия Европейски съюз, тъй като ЕС иска да види, на първо място, страните от региона да си сътрудничат помежду си, да изпробват своите способности да работят заедно на международната арена, както и да могат да реализират собствения си икономически потенциал. По това време идеята на редица европейски лидери е тези страни да не бъдат допуснати в ЕС, преди да са се научили да търгуват помежду си, както и преди да са реструктурирали вътрешните си

1 Текст на Централноевропейското споразумение за свободна търговия (Краков, 21 декември 1992 г.), http://www.cvce.eu/obj/central_european_free_trade_agreement_krakow_21_december_1992-en-0b71b87b-bdfd-4a9c-a239-aa64cb337dcc.html

2 На 1 март 1993 г. CEFTA влиза в сила въз основа на временно споразумение. Същинското споразумение влиза в действие на 1 юли 1994 г., след ратификация от страна на съответните пописали го държави.

3 Jasiecki, K. (2016). Икономическо сътрудничество между страните от Вишеградската четворка. В: J. Pakulski, J. Higley, G. Lengyel, G. Ilonszki, S. Szomolányi, Z. Gál, K. Jasiecki, Страните от Вишеград в криза (стр. 106-121). Варшава, Collegium Civ.

4 Dupay, P. (2003). Сътрудничество в Централна и Източна Европа на равнище по регионално: Вишеградската група и Централноевропейското споразумение за свободна търговия. Австрийско списание за политически науки, стр. 45-56.

пазари в пълноценна пазарна икономика. И точно по тази причина ЕС предлага те да си сътрудничат в рамките на региона, едновременно с преследването на членство в ЕС.⁵

CEFTA (1992) е многостранно търговско споразумение, а не международна търговска институция. Стремешът не е толкова към политическа или икономическа интеграция, колкото към интеграция между участващите страни. Освен това, не разполага със собствен персонал или централа, а изпълнението на споразумението става отговорност на Съвместен комитет. Съвместният комитет се състои от представители на държавите-членки, а постоянни членове в него са отговарящите за външноикономическите отношения министри.

Когато създават CEFTA, страните-основателки не разчитат на последващо присъединяване на други държави, поради което в договора не е включена и съответна клауза по тази тема. Междувременно обаче изниква въпросът за разширяването. За да се отговори на това предизвикателство, самото споразумение трябва да бъде променено. Възможността за приемането на нови държави-членки е залегнала още в подписаното през септември 1995 г. в Бърно Споразумение за изменения. Това е последвано съвсем скоро – през ноември 1995 г., от сключването на договор със Словения. Словения се присъединява към CEFTA през 1996 г., последвана от Румъния – през 1997 г., България – през 1999 г., Хърватия – през 2003 г. и Република Северна Македония – през 2006 г. Членството в CEFTA приключва, когато съответната страна става държава-членка на Европейския съюз.

Таблица 1. Динамика на икономическата интеграция на членовете на CEFTA: членство в Световната търговска организация (СТО), подписани Споразумения за стабилизиране и асоцииране (ССА) с ЕС и членство в Европейския съюз

ЧЛЕНОВЕ НА СПОРАЗУМЕНИЕТО CEFTA	CEFTA		Членство в СТО	Подписани ССА с ЕС
	Присъединяване	Напускане на CEFTA / членство в ЕС		
Полша	1992 (в сила от месец март 1993)	2004	1995	1991
Унгария			1995	1991
Чехия			1995	1993
Словакия			1995	1993
Словения			1995	1996
Румъния	1997	2007	1995	1993
България	1999		1996	1993
Хърватия	2003	2013	2000	2001

5 Съветът на Европа (1998). Пета годишна от подписването на Централноевропейското споразумение за свободна търговия (CEFTA), Резолюция, док. 8163, 9 юли 1998 г.; (<http://assembly.soe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8604>);

ЧЛЕНОВЕ НА СПОРАЗУМЕНИЕТО CEFTA	CEFTA		Членство в СТО	Погписани ССА с ЕС
	Присъединяване	Напускане на CEFTA / членство в ЕС		
Република Северна Македония	2006	—	2003	2001
Албания	01/01/2007		2000	2006
Босна и Херцеговина			в процес на преговори	2008
Молдова	CEFTA (2006)		2001	2014 (DCFTA ⁶)
Черна гора			2012	2007
Сърбия			в процес на преговори	2008
UNMIK, от името на Косово ^{*7}			-	2016

Основните постижения на CEFTA (1992) могат да бъдат обобщени, както следва:

- Потвърждава се основната цел на създаването на CEFTA, т.е. ускоряване на присъединяването към Европейския съюз;
- Повишават се обемът на търговията и нивото на „отвореност“, както и търговията в рамките на ЕС; признава се ефектът от създаването на търговията, както и диверсификацията на самата търговия;
- След присъединяването си към ЕС, разположените в региона на CEFTA многонационални компании подобряват вътрешно-фирмените доставки между разположените на място филиали;
- За всички свои членове CEFTA се оказва полезно упражнение, тъй като ги подготвя за навлизане в Общия пазар на ЕС, както и за укрепване на административния им капацитет;
- За страните от V4 CEFTA се оказва гобавена стойност, както и допълнително потвърждение на стратегическото партньорство, започнало още в началото на 90-те години на миналия век с Декларацията от Вишеград.

2. CEFTA (2006)

През юли 2005 г., след подписването на Договора за присъединяване към ЕС от страна на България и Румъния, останали членове на CEFTA се оказват само БЮРМ (Република Северна Македония) и Хърватия. Критериите за членство в CEFTA са доста високи за останалите страни от Западните Балкани (следва да са подписали Споразумение за стабилизиране и асоцииране с ЕС –

6 ЕС и Република Молдова подписват Споразумение за асоцииране през юни 2014 г., а това споразумение влиза напълно в сила през месец юли 2016 г.

7 Това наименование не засяга позициите относно статута и съответства на Резолюция № 1244/99 на Съвета за сигурност на ООН и становището на Международния съд относно Декларацията за независимост на Косово.

ССА, както и да са членки на СТО). От друга страна, в региона на Западните Балкани вече са подписани над 30 двустранни търговски споразумения между отделните икономики.

С подкрепата на ЕС е взето решение за премахване на тези критерии за членство в СЕФТА, както и за обединяване на всички двустранни търговски споразумения в едно единствено на регионално равнище. Този процес се превръща в процес на изменение на самото Споразумение СЕФТА – в ново Споразумение СЕФТА (2006). След приключване на преговорите, на 19 декември 2006 г., новото Споразумение е подписано. Албания, Босна и Херцеговина, Хърватия, Република Северна Македония, Молдова, Черна гора, Сърбия и Временната административната мисия на ООН в Косово (UNMIK) (от името на Косово) подписват Споразумение за разширяване и изменение – СЕФТА (2006).

Таблица 2. Равнища на регионална (икономическа) интеграция между 6-те държави от Западните Балкани (WB6)

	РАВНИЩЕ	ХАРАКТЕРИСТИКИ
1.	Двустранни споразумения за свободна търговия в региона / FTAs	Отделни споразумения, при които страните (или автономните митнически територии в региона) си предоставят в областта на търговията една на друга преференциално третиране, като например премахване на мита или други бариери пред стоките. Всяка отделна страна обаче продължава своята търговска политика, като запазва например митата по отношение на страните, които остават извън конкретното двустранно споразумение за свободна търговия.
2.	Автономни търговски мерки на ЕС / ATMs	От 2000 г. насам, произведените в Западните Балкани продукти се ползват от АТМ, което позволява (с малки изключения) тяхното свободно влизане в ЕС – без мита или каквито и да било количествени ограничения. В болшинството от случаите, мерките за автономна търговия са заменени от Споразуменията за стабилизиране и асоцииране, разширени поради политическите, правните и административните аспекти на самата интеграция, които предвиждат установяване на свободна търговия на договорна основа.
3.	ССА с ЕС / FTA с ЕС /	Автономните търговски мерки бяха заменени от Споразумения за стабилизиране и асоцииране (ССА), разширени по политически, правни и административни причини на интеграцията, които предвиждат установяване на свободна търговия на договорна основа.

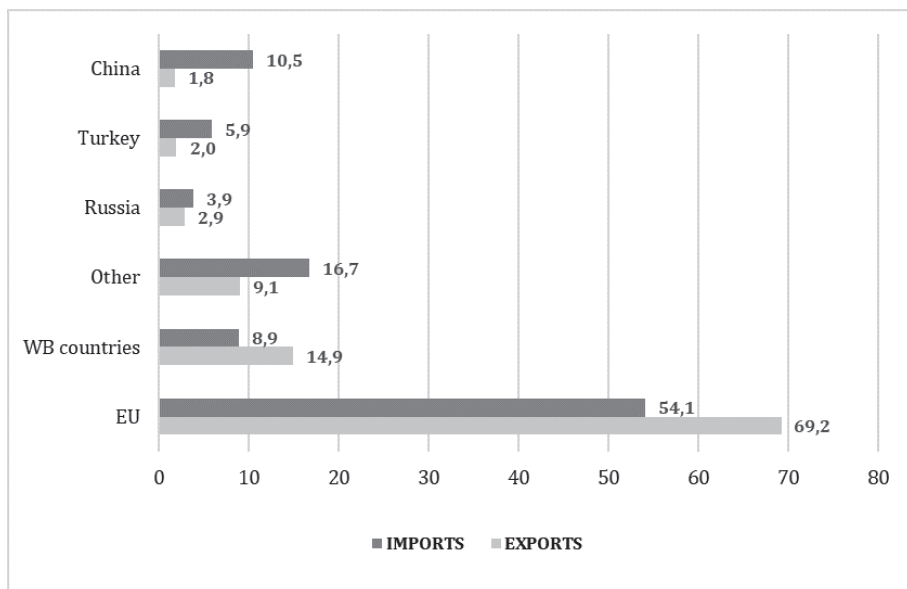
4.	Регионални споразумения за свободна търговия – CEFTA (2006)	Едно модерно и всеобхватно регионално споразумение за свободна търговия (FTA), разработено като неразделна част от предприемаческата програма на страните, както и в съответствие – когато е уместно – с техните ангажменти към СТО. Това споразумение осигурява стабилна правна основа за формулиране и прилагане на политиката в ключови области, свързани най-вече с търговията и инвестициите. Самото споразумение се състои от основен текст и серия от приложения, заедно със серия от допълнителни протоколи, договорени от страните в различни области. – Приложение 1 – Консолидирана версия на CEFTA (2006) (до 2010 г. – Споразумение за свободна търговия) – Приложение 2 – Двустранните споразумения за свободна търговия са прекратени поради обединяването им в CEFTA (2006) – Допълнителен протокол – Селскостопански продукти (постепенна либерализация), 2011 г. – Протокол 3 – Допълнителна либерализация, 2013 г. – Протокол 4 – По-нататъшна либерализация (селскостопански продукти), 2015 г. – Протокол 5 – Улесняване на търговията, 2017 г. – Протокол 6 – Услуги, 2019 г. – Протокол 7 – Уреждане на спорове, 2021 г.
5.	Многогодишен план за действие в Регионалната икономическа зона (MAP REA 2017-2020)	MAP REA представлява първата рамка за средносрочно регионално икономическо сътрудничество и интеграция, одобрена на най-високо равнище (I. Търговия, II. Инвестиции, III. Мобилност, IV. Цифрова интеграция). Опитът, произтичащ от прилагането на MAP REA, служи като полезен инструмент за планиране на бъдещия процес, свързан с подобрената REA 2021-2024 г., т.е. Общия план за действие на регионалния пазар.
6.	Общ регионален пазар	2021-2024

Споразумението е в пълно съответствие, както с правилата и процедурите на СТО, така и с регламентите на ЕС. Приложено ефективно, това споразумение предоставя на страните отлична рамка да се подготвят за присъединяване към ЕС. По този начин се продължава традицията на първоначалното Споразумение CEFTA, чиито учредители в момента са вече членове на ЕС.

Важната роля на CEFTA (2006) за насърчаване на търговията между регионалните икономики през последните 15 години (2006-2021) се потвърждава от няколко проучвания, които „показват, че приносът на CEFTA към износа на отделните страни се оценява между 40% и 80%“⁸.

⁸ CEFTA – 15 години прави търговията възможна, <https://cefta.int/news/cefta-15-years-making-trade-happen/>

Фигура 1. Търговията на шестте държави от Западните Балкани с основните им партньори през 2020 г.⁹

От самото начало общата външна търговия със стоки на икономиките от СЕФТА нараства непрекъснато. В периода 2011-2020 г. общият износ е нараснал с приблизително 40%, докато вносет се е увеличил с едва 13,8%. През 2020 г. износът от СЕФТА възлиза на 34 милиарда евро, а вносет – на 53 милиарда евро. Това прави този регион нетен вносител на стоки. Република Северна Македония е вторият по големина износител, докато Босна и Херцеговина остава на трето място.

Това разрастване на търговията обаче не е отразено със същите пропорции на вътрешно-регионално равнище (виж Таблица 3):

- През 2020 г. Вътрешнорегионалната търговия възлиза на 9 милиарда евро – в сравнение с 6,2 милиарда евро през 2010 г., което представлява увеличение от 45%. СЕФТА е втората по големина дестинация за износ от страна на региона, както и третият основен източник на внос в посока към региона.

- Вътрешнорегионалната търговия между отделните партньори е относително ограничена, възлизайки на 14,9% от износа на региона и 8,9% от неговия внос поради високата степен на интеграция на икономиките от СЕФТА в стойностните вериги на ЕС (по данни на Евростат за 2020 г.).

⁹ Източник: Евростат (online data code, Comext data code: DS-056697);

Таблица 3. СЕФТА (2006): търговия със стоки през 2020 г. (без Молдова)

СЪРБИЯ			АЛБАНИЯ			РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ		
Износ (000€)	2020	износ %	Износ (000€)	2020	износ %	Износ (000€)	2020	износ %
17,054,500			2,242,514			5,777,900		
СЕФТА ИЗНОС	2,868,819		СЕФТА ИЗНОС	370,770		СЕФТА ИЗНОС	636,461	
AL	153,491	0.9%	BA	14,397	0.6%	AL	74,640	1.3%
BA	1,210,400	7.1%	ME	42,643	1.9%	BA	78,912	1.4%
ME	687,200	4.0%	MK	73,017	3.3%	ME	26,076	0.5%
MK	644,300	3.8%	RS	51,782	12.0%	RS	223,132	3.9%
KS	173,428	1.0%	KS	188,930	9.7%	KS	233,700	4.0%
Внос	22,957,600	внос %	Внос	4,490,930	внос %	Внос	7,594,530	внос %
СЕФТА ВНОС	982,847		СЕФТА ВНОС	412,476		СЕФТА ВНОС	731,512	
AL	45,915	0.2%	BA	21,275	0.4%	AL	69,423	0.9%
BA	532,800	2.3%	ME	18,932	0.4%	BA	64,479	0.8%
ME	64,500	0.3%	MK	74,825	1.5%	ME	5,993	0.1%
MK	216,800	0.9%	RS	189,419	5.2%	RS	558,344	7.4%
KS	28,778	0.1%	KS	108,025	1.4%	KS	33,272	0.4%
Излишък в общата търговия на СЕФТА	1,885,972	49%	Дефицит < 10% в общата търговия на СЕФТА	-41,706	-5%	Дефицит < 10% в общата търговия на СЕФТА	-95,051	-7%
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА			КОСОВО*			ЧЕРНА ГОРА		
Износ (000€)	2020	износ %	Износ (000€)	2020	износ %	Износ (000€)	2020	износ %
5,365,791			439,143			366,128		
СЕФТА ИЗНОС	861,342		СЕФТА ИЗНОС	204,520		СЕФТА ИЗНОС	165,036	
AL	20,342	0.4%	AL	108,025	24.6%	AL	12,969	3.5%
ME	149,000	2.8%	BA	6,920	1.6%	BA	22,364	6.1%
MK	65,000	1.2%	ME	18,360	4.2%	MK	5,117	1.4%
RS	591,000	11.0%	MK	42,420	9.7%	RS	100,997	27.6%
KS	36,000	0.7%	RS	28,778	6.6%	KS	23,589	6.4%
Внос	8,612,005	внос %	Внос	3,271,150	внос %	Внос	2,105,170	внос %
СЕФТА ВНОС	1,096,975		СЕФТА ВНОС	610,283		СЕФТА ВНОС	606,358	
AL	16,145	0.2%	AL	188,930	5.8%	AL	39,726	1.9%
ME	22,364	0.3%	BA	36,516	1.1%	BA	119,352	5.7%
MK	78,000	0.9%	ME	24,003	0.7%	MK	25,708	1.2%
RS	970,000	11.3%	MK	187,406	5.7%	RS	414,899	19.7%
KS	7,286	0.1%	RS	173,428	5.3%	KS	6,674	0.3%
Дефицит > 10% в общата търговия на СЕФТА	-235,633	-12%	Дефицит в общата търговия на СЕФТА	-405,763	-50%	Дефицит в общата търговия на СЕФТА	-441,322	-57%

• През 2020 г. ЕС е основен пазар за всички страни, с дял от 69,2% по отношение на износа от страна на СЕФТА и 54,1% от вноса на целия регион. Като цяло, износът за ЕС възлиза на над 52 милиарда евро, увеличавайки се през 2011 г. с около 31,4 милиарда евро (по данни на Евростат за 2020 г.).

• Що се отнася до износа, Черна гора и Косово* са ориентирани предим-

но към регионалния пазар (45% и 47% от общия износ), както и по отношение на вноса (съответно 29% и 19% от вноса).

- В областта на износа в този регион следват Албания, Сърбия и Босна и Херцеговина (16%), докато Република Северна Македония изнася най-малко от 6-те страни от Западните Балкани (WB6) (11%).

- В областта на вноса Черна гора е относително най-големият вносител (29% от общия внос MNE), следвана от Косово с 19% и Босна и Херцеговина – с 13% от общия внос. Трите страни от „Отворени Балкани“ внасят относително по-малко от останалите: Република Северна Македония, Албания и Сърбия – със съответно 9,6%, 9,2% и само 4,3%.

- Черна гора и Косово имат огромен търговски дефицит в регионалната търговия на СЕФТА (търговският дефицит на Черна гора е 57% от общата търговия на СЕФТА, а на Косово* – 50%). Босна и Херцеговина, Република Северна Македония и Албания са по-близо до баланса (съответно с дефицит от 12%, 7% и 5% в общата регионална търговия). Единствено Сърбия е с търговски излишък в сравнение с общата търговия на СЕФТА. Сърбия има търговски излишък в търговията със съседите си от 1,88 милиарда евро, на ниво 49% от общия обем на търговията по СЕФТА.

- Най-големият търговец в региона е Сърбия, която през периода 2018-2020 г. представлява около 50% от общия износ на СЕФТА, както и 44% от вноса. Сърбия е най-важният търговски партньор на Черна гора, Република Северна Македония, Босна и Херцеговина и Албания.

- Косово изнася предимно за Албания, докато внася почти по равно от Албания, Република Северна Македония и Сърбия. Има огромен търговски дефицит, какъвто е и случаят с Черна гора.

- Високо ниво на търговската интеграция – общи данни за ЕС и шестте държави от Западните Балкани (ЗБ6): 63% от общия внос се внася в рамките на ЕС и ЗБ6, а 84,1% от общия износ се изнася в рамките на ЕС и ЗБ6¹⁰.

Целта на СЕФТА (2006) е да насърчи по-интензивното сътрудничество между отделните икономики, за да може така да ги подготви за членство в ЕС.

Като цяло, **основните постижения на СЕФТА (2006)** могат да бъдат обобщени, както следва:

- Либерализация на търговията и значително намаляване на нетарифните бариери: след подписване на споразумението СЕФТА през 2006 г. зоната за свободна търговия изиграва важна роля за насърчаване на международната търговия в Югоизточна Европа. Това допринася за икономическата интегра-

10 Източници на данните: Статистическите служби на Албания, Сърбия, Черна гора и Република Северна Македония, Централната банка на Босна и Херцеговина и Митническата служба на Косово*. Някои от тези данни не съвпадат напълно с посочените в Анекса за двустранния внос и износ поради методологията в изчисленията на валутните курсове. Основните заключения обаче остават същите. http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pjweb/en/MakStat/MakStat__NadvoresnaTrgovija__KumulativniPod/125_zemji_kumulativ_ml.px/?rxid=5633d97f-f40e-4ca7-ae3-6eedd176d395; <https://monstat.org/eng/page.php?id=1631&pageid=171%20%20i%20> <https://monstat.org/eng/page.php?id=460&pageid=171>; <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/spoljna-trgovina/spoljnotrgovinski-robni-promet/>; http://databaza.instat.gov.al/pjweb/en/DST/START__FT__FTY/NewFTY004/table/tableViewLayout1; http://statistics.cbbh.ba/Panorama/advanced_bs_html.htm; <https://dogana.rks-gov.net/sr/per-doganen/statistikat-dhe-arritjet/trgovinski-bilans-zasnovan-na-tarifi/>

ция, за улесняване на търговията и увеличаване на регионалните търговски потоци, като създава в същото време единно икономическо пространство, което е привлекателно за чуждестранните преки инвеститори, както и за мобилността на гоставчиците на професионални услуги;

- Международно споразумение с развита институционална структура и Секретариат на СЕФТА в Брюксел; постепенна либерализация, постигната въз основа на международните стандарти за преговори и правилата на СТО;
- СЕФТА направи търговията по-лесна в трудни времена. Подписани са и са все още в сила шест протокола, а Протоколът за уреждане на спорове е все още в процес на договаряне;
- През 15-те години от подписването на споразумението вътрешнорегионалната търговия се е увеличила значително, като дялът на търговията в региона е нараснал също;
- Либерализацията на търговията в рамките на СЕФТА насърчи пазарната конкуренция, като в същото време насърчи и интеграцията между отделните сектори и производства в рамките на региона;
- Тази либерализация насърчи и потоците от преки чуждестранни инвестиции – както извън региона, така и вътре в него;
- Освен това, СЕФТА улесни споделянето на информация, както и сътрудничеството в областта на митническите и търговски политики като цяло, като насърчи по такъв начин политическия диалог и институционалното сближаване, както и изграждането на капацитет между страните от региона;
- Както навсякъде другаде, пандемията COVID-19 се отрази неблагоприятно върху икономическата активност и търговията и в този регион. Всичко това подчерта важната роля на вътрешнорегионалната търговия, както и необходимостта от по-нататъшно регионално сътрудничество и либерализация на търговията;
- В рамките на така предложенния Общ регионален пазар се разработват нови механизми за улесняване на търговията, включително и взаимно признаване на сертификати и тестване за промишлени и селскостопански продукти, оторизирани икономически оператори (ОИО), професионални квалификации и финансови услуги;
- Бяха въведени нови инициативи, свързани със свободната търговия и услугите, със свободното придвижване на хората, с регионалната електронна търговия и със зелените коридори¹¹ с цел осигуряване на безпрепятствения поток от стоки по време на кризата с COVID-19;

11 Инициативата „Зелени коридори“, която бе одобрена и приложена от всички регионални партньори, представлява конкретен пример за това, как добрата координация между отделните администрации на партньорите от Западните Балкани може да има положителен ефект върху този регион. Недостигът на стоки от първа необходимост (напр. лекарства и храни за животни) или пък блокирането на вътрешните граници на Западните Балкани и общите ГКПП, бяха избегнати благодарение на предложените мерки за координация. Това постижение беше ясен знак, че, когато общите интереси надделят над националните, ползите могат да бъдат споделени между всички партньори, без изключение. Зелените коридори при ГКПП бяха следните: RS-MK (Presevo/Tabanovce), RS-ME (Dobrakovo/Gostun), RS-KS* (Merdare/Merdare) – in accordance with IBM; Port of Bar (ME); ME-KS* (Kula/Kulina); Port of Durres (AL), KS*-AL (Vermice/Morine); MK-KS* (Blace/Hani i Elezit); AL-ME (Hani i Hotit/Bozaj); AL-MK (Qafe Thane/Kjafasan); (Постоянен секретариат на Транспортната общност)

- Бяха предприети и по-нататъшни мерки за премахване на нетарифните бариери, както и в подкрепа на регулаторите на конкуренцията;
- Основните постижения през 2021 г. могат да бъдат обобщени, както следва:
 - Изменени правила за произход, което ги прави по-гъвкави в полза на икономическите оператори. Правилата за актуализиране са в съответствие с процеса на ревизия на текущите правила за произход в системата РЕМ;
 - Беше финализирано Решението за улесняване на електронната търговия в рамките на CEFTA;
 - На експертно равнище бяха взети решения за признаване на програмите АЕО, както и на професионалните квалификации;
 - Бе постигнат значителен напредък в преговорите по Допълнителния протокол 7 относно Механизма за уреждане на спорове и Решението за премахване на задължението за разрешения за работа спрямо доставчиците на услуги и вътрешнофирмените прехвърляния;
 - Зелените коридори бяха разширени за всички контролно-пропускателни пунктове в обхвата на CEFTA (2006)/ЗББ, осигурявайки по-бърз и по-сигурен поток от основни стоки. Нов портал, предоставящ данни за използване на инициативата „Зелени коридори“, включващ и времето за изчакване, беше публикуван с цел подпомагане на мониторинга на търговските политики. Започнаха и дискусии за неговото разпространение в някои съседни държави-членки на ЕС;
 - Стартира внедряването на платформа SEED+¹², която ще бъде в подкрепа на обмена на сертификати, необходими за оформянето на стоките – включително и на електронните сертификати, целящи да насърчат безхартиената търговия. Освен това, тази платформа ще подкрепи по-бързия обмен на информация, свързана с несъответстващи пратки в областта на животни и стоки, с крайна цел защита на потребителите;
 - Три пилотни съвместни митнически акции (JCA), свързани с празните камиони и незаконната търговия с тютюн, както и с търговските марки при правата върху интелектуалната собственост, като още една стъпка напред при прилагането на Стратегията за управление на митническите рискове в рамките на CEFTA¹³;

Основни предизвикателства пред бъдещето на CEFTA (2006) като регионално търговско споразумение:

- Въпреки сближаването от 2010 г. насам на позициите на партньорите от CEFTA към свободна от тарифи търговска среда и въпреки улесняването от тяхна страна на безмитната търговия и на разрастването на регионалната търговия въз основа на известни подобрения, в търговията между партньорите в рамките на CEFTA все още съществува определен обхват от

¹² Само първата фаза. Все още предстои доста работа, за да се постигне пълната функционалност на ИТ системата.

¹³ <https://cefta.int/news/cefta-15-years-making-trade-happen/>

нетарифни мерки (NTMs).¹⁴ Или по-точно – нетарифните бариери (NTBs) имат определен отрицателен ефект върху самата търговия¹⁵;

- Липсата на политическа воля, както и на усилия за подобряване на цялостното регионално сътрудничество през последните години се отразиха неблагоприятно върху динамиката на преговорите за по-нататъшна либерализация и засилване на регионалното икономическо сътрудничество;

- Преговорите за допълнителни протоколи вървят доста бавно и забавят по-нататъшната либерализация – най-вече в сектора на услугите;

- Няма ясен механизъм за уреждане на спорове. А хармонизирането на текста на Допълнителния протокол 7 – Уреждане на спорове, е много сложно;

- CEFTA се превърна в част от Плана за действие на Общия регионален пазар, като обвързва средносрочния си работен план с функцията за реализация на Общ регионален пазар 2021-2024. Ефективността на работата на CEFTA влияе пряко върху резултатите от Плана за действие на Общия регионален пазар;

- Секретариатът на CEFTA, разположен в Брюксел (извън региона), е един от факторите, потвърждаващ липсата на доверие между страните от CEFTA;

- Липсата на доверие между страните от CEFTA е свързана с цялостните отношения между отделните страни, където е изключително важно да се постигне нормализиране на отношенията между Сърбия и Косово* (диалогът Белград-Прищина);

- Страна по Споразумението CEFTA е Мисията на ООН за временна администрация на Косово от името на Косово*, в съответствие с Резолюцията 1244 на Съвета за сигурност на ООН. Този факт създава допълнителни проблеми в комуникацията, в официалното представителство, както и в участието на всички в събитията. Това е и причината, поради която Косово* предложи наскоро създаването на ново споразумение – SEFTA, т.е. Южноевропейско споразумение за свободна търговия, където те ще бъдат и едни от подписалите, като Косово*;

14 UNCTAD (2019) дефинира нетарифните мерки (NTMs) като „политически мерки – различни от обикновените митнически тарифи, които могат да имат евентуален икономически ефект върху международната търговия със стоки, като променят търгуваните количества, цените или и двете.“ Такива политически мерки могат да приемат формата на „технически мерки“, като например санитарни или екологични мерки, както и на други мерки, които се използват традиционно като инструменти в търговската политика – например квоти, контрол на цените, ограничения за износ или условни търговски защитни мерки, както и други мерки, като например конкуренция, свързани с търговията инвестиционни мерки, държавни поръчки или ограничения при разпространението. (UNCTAD (2019). *Международна класификация на нетарифните мерки – версия 2019*. Обединени нации, UNCTAD/DITC/TAB/2019/5, Ню Йорк и Женева.).

15 Концепцията за „нетарифна мярка“ (или НТМ) е абстрактна и неутрална, като обхваща по-широк набор от мерки от тези, съдържащи се в термина „нетарифна бариера“ (НТБ). Така НТБ се оформят като специфична подгрупа на НТМ, характеризираща се с протекционистски намерения и отрицателно въздействие върху търговията (т.е. всички НТБ са НТМ, но не всички НТМ са НТБ). Освен това, НТБ се считат за несъвместими с ТВТ и SPS споразуменията на СТО, които, въпреки че не се позовават изрично на НТБ, забраняват на членовете си да приемат мерки, които биха могли да се считат за по-ограничителни за търговията, отколкото е необходимо (Beghin, J. C. & Bureau, J. C. (2001). „Количествен политически анализ на санитарните, фитосанитарните и техническите бариери пред търговията“, *Economie internationale*, том 87, стр. 109);

- Опасенията, че регионалната икономическа интеграция ще бъде една от причините за забавено членство в ЕС;
- Липса на разбиране на влиянието на свободната търговия върху икономическите резултати на макро равнище, както и на функционирането на пазарната икономика в предприесъединителните периоди към ЕС;
- Напреварата за нови инициативи, като например „Отворени Балкани“ (за момента ЗБЗ), внася известно объркване между икономическите и политическите цели на регионалната интеграция.

3. Многогодишен план за действие на Регионалната икономическа зона 2017 (MAP REA)

На срещата на върха в Триест, състояла се на 12 юли 2017 г., лидерите на Западните Балкани одобриха Многогодишния план за действие на Регионалната икономическа зона 2017-2020 г. в Западните Балкани (MAP REA). Като първа средносрочна регионална икономическа рамка за сътрудничество и интеграция, която беше одобрена на най-високо равнище, MAP REA доведе до няколко конкретни резултата в своите четири области (търговия, инвестиции, цифрова интеграция и мобилност). А основните постижения бяха следните:

- Подписване на Споразумение за регионален роуминг с цел намаляване на цените на роуминг услугите в региона;
- Ежегодно организиране на Дигитална среща на Западните Балкани на най-високо равнище;
- Одобряване и утвърждаване на Програмата за регионална инвестиционна реформа (RIRA) на най-високо равнище като първата координирана регионална инвестиционна политика, както и като рамка за насърчаване на по-нататъшни реформи;
- Споразумение за създаване на регионална база данни за научноизследователската инфраструктура с цел оптимизиране на съществуващата изследователска инфраструктура и отваряне на пътища за интердисциплинарно сътрудничество между изследователите, индустрията и по-широката общественост в региона;
- Единодушно приемане на информацията и събиране на данни с цел признаване на протоколи за академичната квалификация и т.н.;
- Предизвикателствата, както и рисковете, свързани с цялостното прилагане на MAP REA, са свързани с, но не се ограничават единствено до естеството и техническата осъществимост на мерките; до това капацитетът на публичната администрация да се съобразява с многобройните и госта възискателни програми; до координацията между съответните институции на ниво отделните страни от Западните Балкани и на регионално равнище; до липсата на специална техническа помощ и финансови инструменти в подкрепа на изпълнението на определени части от мерки и т.н.;
- Подкрепата на високо равнище от страна на ЕС бе още един, допълнителен фактор за успеха и изпълнението на ангажиментите в рамките на MAP REA. От друга страна, съществуващата политическа чувствителност

В някои области засегна самото прилагане, като така възпрепятства напредъка и постигането на конкретни резултати;

- Въпреки предизвикателствата и трудностите, беше доказано, че опитът, произтичащ от прилагането на MAP REA, послужи като полезен инструмент за планиране на бъдещия План за действие в областта на икономическата интеграция¹⁶.

4. План за действие на Общия регионален пазар 2021-2024 (CRM)

На срещата на върха на Берлинския процес, проведена на 10 ноември 2020 г. в София, лидерите на Западнобалканската шесторка – Албания, Босна и Херцеговина, Косово*, Черна гора, Република Северна Македония и Сърбия, одобриха Плана за действие на Общия регионален пазар (CRM) 2021-2024. Съветът за регионално сътрудничество и Секретариатът на CEFTA са водещи регионални организации за улесняване на прилагането на Плана за действие на Общия регионален пазар (CRM), докато други регионални и/или международни структури са включени в конкретни действия в съответствие с техния обхват на работа и работна програма¹⁷. Планът за действие включва целенасочени дейности в четири ключови области – така, както е представено на следващата таблица.

Изпълнението на Плана за действие на CRM 2021-2024 остава в рамките на отговорностите на публичните институции във всяка една от икономиките на Западните Балкани и по-специално – на министерствата и институциите, ръководещи усилията за прилагане на ниво икономика.

Първият конкретен резултат включваше зоната за безплатен роуминг – от юли 2021 г. Съветът за регионално сътрудничество трябва да изготви първия си доклад по напредъка през 2022 г.

Таблица 4. План за действие на Общия регионален пазар 2021-2024

I. РЕГИОНАЛНА ТЪРГОВСКА ЗОНА, ОСНОВАНА НА ЧЕТИРИ СВОБОДИ				
1. ХОРИЗОНТАЛНИ ТЪРГОВСКИ МЕРКИ	2. СТОКИ	3. УСЛУГИ	4. КАПИТАЛ	5. ХОРА
1.1. Поддържане на зелените коридори и рационализиране на контрола на ГКПП	2.1. Програми за взаимно признаване (MRPs)	3.1. Допълнителен протокол 6 (AP6) за търговията с услуги	4.1. Разработване на модерна разплащателна система	5.1. Мобилност на студенти, изследователи и преподаватели
1.2. Премахване на нетарифните бариери (NTBs)	2.2. Управление на риска	3.2. Туризъм	4.2. Засилване на регионалното сътрудничество и координация на „реакциите“ срещу COVID-19 като част от облекчаването, възстановяването и устойчивостта	5.2. Мобилност на физически лица въз основа на лични документи
1.3. Аспекти, свързани с търговията	2.3. Система за електронен обмен на данни SEED+	3.3. Финансови услуги		5.3. Преносимост на социални права и премахване на разрешенията за работа
1.4. Диалог с частния сектор	2.4. Хармонизиране и сътрудничество с ЕС	3.4. Пощенски услуги		
1.5. Намалване на търговските разходи и прозрачност		3.5. Професионална квалификация		
		3.6. Благоприятна среда		
		3.7. Електронна търговия		

¹⁶ RCC (2020). MAP-REA „Диагностичен“ доклад, подготвен от екунa WIIV (Hanzl-Weiss D., Holzner M., Mara I. and Pichler D.); стр. 141-142.

¹⁷ Съвет за регионално сътрудничество, Общ регионален пазар, <https://www.rcc.int/pages/143/common-regional-market>

II. РЕГИОНАЛНА ЗОНА ЗА ИНВЕСТИЦИИ	III. РЕГИОНАЛНА ДИГИТАЛНА ЗОНА	IV. РЕГИОНАЛНА ИНДУСТРИАЛНА ЗОНА И ЗОНА ЗА ИНОВАЦИИ
6.1. Регионално насърчаване на инвестициите	7.1. Дигитална инфраструктура и дигитална свързаност	8.1. Регионални иновации
6.2. Реформа в регионалната инвестиционна политика	7.2. Дигитални умения и компетентности	8.2. Развитие на регионалните индустрии
6.3. Задръжане и разширяване на регионалните инвестиции	7.3. Дигитална икономика в епохата на новите информационни и комуникационни технологии (ИКТ)	8.3. Верига на стойността на автомобилната индустрия
	7.4. Доверие и сигурност	8.4. Верига на стойността на зелената и кръвова икономика
		8.5. Развитие на хранително-вкусовата промишленост
		8.6. Творческа индустрия
		8.7. Металообработваща промишленост
		8.8. Устойчив туризъм

Обявени, но все още несъгласувани в рамките на Общия регионален пазар (CRM), остават следните документи:

- Мобилност на лицата въз основа на лични карти, т.е. Споразумение за свободно придвижване на хора с лични карти (Споразумение за свобода на движение и престой);
- Споразумение за свободата на движение на граждани на трети страни (координирано премахване на визи или многократна икономическа виза за посетителите на дълги разстояния);
- Споразумения за взаимно признаване на академични и професионални квалификации, които ще улеснят движението на специалистите в региона на Западните Балкани.

Основни предизвикателства в Плана за действие на Общия регионален пазар (CRM) 2021-2024:

- Освен липсата на политическа воля, както и на усилия за подобряване на цялостното регионално сътрудничество и съществуващата политическа чувствителност, ключови предизвикателства представляват появата на нови регионални инициативи от рода на „Отворени Балкани“¹⁸ (ОБ), които не са подкрепени от всички страни в региона;
- Планът за действие на Общия регионален пазар 2021-2024 г. е краткосрочен, което означава, че ще бъде необходимо малко повече време за неговото прилагане, за да може след това да бъде разгледан конкретно;

¹⁸ Инициативата, позната като „Отворен Балкан“, би следвало да се нарича „Отворени Балкани“. „Балкански“ е притежателно прилагателно име, например „балкански страни“, докато „Балкан“ означава Балканският полуостров. „Отворени Балкани“ всъщност означава „отворени по балканския път...“ (Bjeletic M., Open Vakan ili otvoreno balkanski, Bilten – Pregovori o pregovorima, 71/2021, стр. 4-7. ([http://eupregovori.bos.rs/progovori-o-regovorima/uploaded/Bilten%2078%20FINAL%20FINAL_compressed%20\(1\).pdf](http://eupregovori.bos.rs/progovori-o-regovorima/uploaded/Bilten%2078%20FINAL%20FINAL_compressed%20(1).pdf));

- Основна пречка пред по-бързата регионалната интеграция чрез Плана за действие на Общия регионален пазар (CRM P AP) представляват все още нерешените отношения¹⁹ между Белград и Прищина²⁰;

Преглед горепосоченото, прилагането на CRM AP **бе блокирано още през първата година на неговото прилагане**, заедно с всички подготвени технически документи, както и ценната платформа за по-нататъшни преговори от страна на Секретариата на CEFTA и на съвместните органи.

5. Инициативата „Отворени Балкани“ (2021)

Липсата на интерес от страна на ЕС към политиката на разширяване накара някои лидери на страните от Западните Балкани да помислят напред, за да потърсят оптимални решения за тази сложна ситуация в региона. Това отвори „пространство“ за една нова регионална инициатива, насърчавана от Сърбия, Албания и Република Северна Македония (формата „Западни Балкани 3“ – ЗБ3). Трите страни призоваха всички страни от формата „Западни Балкани 6“ (ЗБ6) да се присъединят към инициативата „Отворени Балкани“, независимо от различията, съществуващи по въпроса за признаването на независимостта на Косово*.

По време на Икономическия форум за регионално сътрудничество, проведен в Скопие на 29 юни 2021 г., лидерите на Албания, Република Северна Македония и Сърбия разкриха новото име на това, което бе неофициално известно като „Мини-Шенген“²¹ и което от този момент нататък трябваше да се нарича официално Инициатива „Отворени Балкани“ („*the Open Balkan(s) initiative*“).

Идеята беше да се ускори икономическата интеграция чрез CRM AP, както и да се предложат „четири реални проекта за икономическа свобода“ в региона. Тези три държави сравниха тази инициатива с постиженията на Вишеградската четворка (страните от V4), които често използват един общ подход в рамките на ЕС, с ясно формуирани искания и позиции.

Както вече бе споменато по-горе, Секретариатът на CEFTA (2006) и неговите органи изготвиха всички необходими документи и планове за голяма

19 Например, през декември 2006 г., споразумението CEFTA 2006 бе подписано от UNMIK Косово, от името на Косово* в съответствие с Резолюция 1244 на Съвета за сигурност на ООН. В рамките на диалога Белград-Прищина, на 24 февруари 2012 г., бе постигнато споразумение за регионалното представителство и сътрудничество, когато двете страни се споразумяха, че „Косово*“ е единственото наименование, което ще се използва в рамките на регионалното сътрудничество, като следната бележка под линия трябва да се приложи към документа: „Това обозначение не засяга позициите по статута и е в съответствие с Резолюция на Съвета за сигурност на ООН 1244 и становището на МК относно Декларацията за независимост на Косово. Косово* настоява за изменения на споразумението CEFTA от 2006 г. по отношение на подписващия го от тяхно име, но Сърбия отказва да приеме това. Следователно, Косово* отказва да сътрудничи и предлага да преговаря за ново споразумение за свободна търговия – SEFTA (Южноевропейско споразумение за свободна търговия). От друга страна, Косово* е поканено да се присъедини към инициативата „Отворени Балкани“, за да допринесе за регионалното сътрудничество, както Черна гора и Босна и Херцеговина.

20 Окончателният критерий за преговорна глава 35 „Други въпроси за Сърбия“, която беше отворена по време на втората среща на конференцията за присъединяване със Сърбия на министърско ниво, състояла се на 14 декември 2015 г., е „Нормализиране на отношенията между Сърбия и Косово*“. Тази глава беше отворена дори преди глави 23 и 24 (главите за върховенството на закона бяха отворени през юли 2016 г.);

21 Декларация за намеренията, подписана в Нови Сад през октомври 2019 г., като политическа и икономическа инициатива от страна на ЗБ3, както и като реакция на стагнацията в рамките на процеса на интеграция към ЕС.

част от Включените в CRM AP мерки. Това се оказа изключително полезно за инициативата „Отворени Балкани“. Така, по време на срещите на върха на „Отворени Балкани“, състояли се в Тирана и Белград през 2021 г., бяха подписани няколко меморандума, заедно със споразумения за разбирателство:

- Меморандум за разбирателство за сътрудничеството за улесняване на вноса, износа и движението на стоки в Западните Балкани (29.07.2021 г.)²²;
- Меморандум за разбирателство за сътрудничеството за свободен достъп до пазара на труда в Западните Балкани (29/07/2021)²³;
- Споразумение за сътрудничество при защитата от бедствия в Западните Балкани (29/07/2021)²⁴;
- Споразумение за условия на свободен достъп до пазара на труда в Западните Балкани (21/12/2021);
- Споразумение за взаимно свързване на схеми за електронна идентификация на гражданите на Западните Балкани (21/12/2021);
- Споразумение за сътрудничество в областта на ветеринарната безопасност, безопасността на храните и фуражите и фитосанитарността в Западните Балкани (21/12/2021);
- Споразумение между сръбското правителство и Министерския съвет на Албания за взаимно признаване на одобренията, издадени от оторизирани икономически оператори за безопасност и сигурност (AEOS) (21/12/2021);
- Споразумение за сътрудничество между органите по акредитация (21/12/2021).

Действителната инициатива, наречена „Отворени Балкани“ внесе всъщност известно объркване между икономическите и политическите цели на предложения модел за регионална интеграция.

Само в сръбския парламент бяха ратифицирани незабавно, по бързата процедура, четири закона за ратифициране на междудържавни споразумения. Тези закони бяха публикувани в „Официалния вестник на Република Сърбия – Международни договори“, бр. 27/2021 г., и влязоха в сила в деня след самата публикация (31/12/2021).

1. Отвореният балкански идентификационен номер (ОВ ID): „Споразумение за взаимно свързване на схеми за електронна идентификация на гражданите на Западните Балкани“, въвежда номер ОВ ID, както и „**федерация на електронните самоличности**“, за да може да се осигури предаване или идентификация, удостоверяване и информация за електронната идентификация на потребители, които са граждани на една от договарящите се страни и които заявяват електронни услуги от друга договаряща страна. Целта на това споразумение е договарящите се страни да предоставят достъп до собствени си услуги в областта на електронното правителство на гражданите на групи договарящи се страни, като използват схемите за удостоверяване за електронна идентификация на договарящата страна, към която принадлежи

22 http://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/Otvoren_Balkan/mou_za_uvoz_izvoz_na_stoki_ang.pdf

23 http://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/Otvoren_Balkan/mou_za_sloboden_pristap_do_pazarot_na_trudot_compressed.pdf

24 http://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/Otvoren_Balkan/dogovor_za_zashtita_od_katastrofi-compressed_compressed.pdf

лицето, използващо услугите на електронното правителство²⁵. Това означава, че гражданите на останалите страни от Западните Балкани не се третираат като чужденци в тази област. Изискванията за влизане обаче, както и контролният механизъм за „забрана за влизане“, „заплаха за обществения ред, националната сигурност, общественото здраве или международните отношения на другата договаряща страна“ не са дефинирани много точно в член 4.

2. Свободен достъп до пазара на труда: „Споразумението за условия на свободен достъп до пазара на труда в Западните Балкани“²⁶ въвежда правото на свободно движение, престой и работа на територията на договарящите се страни чрез опростени административни процедури и равен достъп до пазара на труда на приемащата страна; право на влизане и пребиваване с цел работа за две години временен престой; онлайн регистрация с ОВ ID, не по-късно от 90 дни преди влизането – в съответствие с вътрешното законодателство и Споразумението за взаимно свързване на схеми за електронна идентификация на гражданите на Западните Балкани. След приключване на процедурите за кандидатстване, този безплатен достъп трябва да бъде одобрен. Това пък означава, че това не е едно „единно“ разрешение за работа, а включва отделни процедури за свободен достъп до пазара на труда на всяка страна поотделно. Освен това гражданите, които влизат или пребивават на територията на друга договаряща страна с цел туризъм, не са възпрепятствани да използват това споразумение, ако искат да кандидатстват за свободен достъп до пазара на труда (член 10). Това пък означава, че туристът може потенциално да злоупотреби с това споразумение, за да избегне туристическата регистрация и плащането на туристически такси. От друга страна, някои неотдавнашни проучвания са засекли ключови потоци от работна сила от ЗББ към ЕС (но не в рамките на ЗББ, където се открива сериозен дефицит на работна сила в сектора на туризма, селското стопанство и строителството). Проблемът за навлизането на дефицитна работна сила в региона се признава и от някои други страни, например от Турция или от някои страни от Азия и Африка.

3. Сътрудничество в областта на ветеринарната безопасност, безопасността на храните и фуражите и фитосанитарността²⁷ с цел „улесняване на търговията по начин, който да не постави ограничения пред взаимната търговия.“ Страните се съгласяват, че техните компетентни органи ще признават докладите за изпитване на всяка друга договаряща се страна (гържавата на износ). Физическите проверки са само на крайната дестинация, на митническия терминал (в страната на вноса). Настоящото споразумение влиза в сила на датата на получаване на последното писмено уведомление, с което страните се уведомяват взаимно, чрез депозитаря, относно приключ-

25 Настоящото споразумение влиза в сила от 30-ия (тридесетия) ден от датата на депозиране на ратификационните инструменти от страна на най-малко две договарящи се страни и има правно действие само между тези договарящи се страни (Zakon o potvrđivanju sporazuma o povezivanju šema elektronske identifikacije građana Zapadnog Balkana, Službeni glasnik RS – međunarodni ugovori, br. 27/21).

26 Zakon o potvrđivanju sporazuma o uslovima za slobodan pristup tržištu rada na Zapadnom Balkanu, Službeni glasnik RS – međunarodni ugovori, br. 27/21.

27 Zakon o potvrđivanju sporazuma o saradnji u veterinarskoj, fitosanitarnoj i u oblasti bezbjednosti hrane i hrane za životinje na Zapadnom Balkanu, Službeni glasnik RS – međunarodni ugovori, br. 27/21.

ването на процедурите, изисквани от тяхното вътрешно законодателство за влизане в сила на настоящото споразумение. Това споразумение може да бъде изпълнено само въз основа на няколко допълнителни протокола (предстои да бъдат изготвени и сключени въз основа на двустранни и регионални преговори), включително и въпроса за разходите, свързани с контрола върху вноса и износа. Освен това, страните се споразумяват да прилагат преходния период за методите за акредитация в областта на безопасността на храните и ветеринарните области в Албания до края на ноември 2022 г.

Процесът на ратификация в парламента на Република Северна Македония се забави, тъй като преди тази процедура беше необходимо да се променят определени регулации в областта на митниците, търговията, пазара на труда, свободата на движение и електронното правителство. Инициативата „Отворени Балкани“ в Република Северна Македония не е призната нито като режим на свободна търговия, нито като режим на свободно движение на хора. Освен посочените причини, Албания поиска преходен период най-малко до ноември 2022 г., за да може да подобри капацитета на своите лаборатории и да ускори процеса на акредитация.

6. ЕС трябва да реши какво точно да подкрепи – някои отворени въпроси, свързани с плана за действие на CRM и инициативата „Отворени Балкани“

Инициативата CRM представлява всъщност постепенен процес на по-нататъшна икономическа интеграция в полза на всички, както и предприемчивостна подкрепа със силно политическо управление от страна на ЕС. Това е процес на по-нататъшна либерализация, но със запазване на някои нива на контрол, тъй като ЗББ не представляват митнически съюз, а са все пак зона за свободна търговия. Инициативата „Отворени Балкани“ предлага изключително високо ниво на либерализация за свободното движение на стоки и услуги, както и на свободно движение на хора – с множество рискове за функционалността и спазването на минимално ниво на контрол. Инициативата „Отворени Балкани“ е по-скоро политическо, отколкото икономическо предложение, с множество рискове за сигурността, както и с политически и икономически опасения.

1. Нежелана институционализация на ЗББ, вместо по-бърз път към ЕС. Дори с общия визов режим и силната политическа подкрепа в полза „само за бизнеса и гражданите“, четирите проекта за свобода на „Отворени Балкани“ биха могли да доведат до създаването на нещо като общи регионални институции за координиране на политиките, за контрол на общите външни граници, както и за хармонизиране на общите тарифи за трети страни. Следващата стъпка предвижда общ бюджет за тези дейности. Това може да се окаже необходимият план за действие, който отново пороги страха от отлагане на интеграцията в ЕС (въпрос за загриженост), както и от създаването на собствена интеграция в рамките на Балканите, със собствено наднационално ниво на контрол и координация (институционализация на един Балкански съюз или „Балканиа“), Освен това, всяка отделна страна има своя собствена митническа тарифа, както и различни споразумения с трети държави.

2. Адекватна ли е митническата инфраструктура във всички страни по

отношение на свръх либералния режим на стоките? За да се улесни зоната за свободно придвижване, на граничните пунктове – там, където няма да се извършват проверки, ще бъдат обособени отделни ленти за граждани и стоки, пристигащи от страните-участнички в „Отворените Балкани“ (но **няма инфраструктурен капацитет**, а са необходими и значителни допълнителни инвестиции). През месец май 2020 г. Транспортната общност е изчислила, че са необходими най-малко 20 милиона евро за автомобилен транспорт, както и същата сума за железопътен транспорт, в случай че регионът желае по-специални търговски режими със специални коридори по границите, които ще бъдат нищо повече от „регистрационни коридори“ за този конкретен търговски режим.

3. Този свръх либерален регионален търговски режим крие рискове за сигурността, свързани с увеличаване на контрабандата по „балканския маршрут“, тъй като, когато камиони преминават безконтролно няколко граници, освен стоки, те може да внасят и нещо друго, докато граничният контрол остава минимален;

4. Потенциални рискове: почти без никакви фито- или ветеринарни инспекции като контрол по общите гранични пунктове или без каквито и да било контролни процедури от страна на митническите и полицейските служители може да се стигне до множество рискове по отношение на сигурността, а и на самата икономика. Освен потенциалните рискове, свързани с върховенството на закона и борбата с организираната престъпност, съществуват и други като например: рискове за безопасността на храните; в регион без граници е изключително трудно да се проследяват влизанията на граждани на трети страни, както и вноса на стоки от различни пазари; хетерогенните визови режими на участващите страни; разнообразните митнически политики и вносните мита; проблем с броя на инспекторите – достатъчно административен капацитет за контрол на камионите, когато навлязат в митническа територия и т.н.);

5. Режимът с обособени ленти и свободното движение на стоки, услуги и хора няма да бъде изцяло в съответствие с националното външнотърговско и митническо законодателство и политики (тъй като самото законодателство трябва да бъде променено, за да позволи това);

6. Сърбия и Република Северна Македония вече са въвели новата компютъризирана транзитна система (NCTS)²⁸, но Албания още не е, наред с други администрации в Западните Балкани. Това няма как да не създаде проблеми при контрола на транзитния трафик.

7. Имат ли (малките) държави достатъчно инспектори, както за инспекцията на вътрешния пазар, така и за специални митнически режими? Разработването на общ софтуер и система за споделяне на информацията, както и по-тясното сътрудничество не са достатъчни, за да се отговори на всички посочени по-горе предизвикателства. Проектът за включване на

28 Новата компютъризирана транзитна система (NCTS) е система за електронно деклариране и обработка, която търговецът трябва да използва при подаването на общи транзитни декларации. NCTS ще обработва декларациите и ще контролира транзитното движение. Използва се от Обединеното кралство, от всички държави-членки на ЕС, както и от подписалите Конвенцията за общ транзит (ЕС, ЕАСТ, ОК, Сърбия и Република Северна Македония), https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/customs-procedures-import-and-export/what-customs-transit/union-and-common-transit_en

инспектори в митническата информационна система (SEED+) все още не е напълно разработен, като има и различно ниво на готовност в администрациите на страните от Западните Балкани по тази система. Например, Черна гора разполага само с 15 ветеринарни и 15 фитосанитарни гранични инспектори, както и с 15 инспектори по храните на вътрешния пазар, което е недостатъчно за една солидна система за официален контрол на стоки, предназначени за консумация от човека. Или, казано по друг начин, тези инспектори работят извънредно и идват на митнически пункт само по покана.

8. В инициативата „Отворени Балкани“ – такава, каквато е към май 2022 г., не е предвидена „предприсъединителна“ подкрепа за самостоятелна интеграция в тази инициатива, докато предприсъединителната подкрепа от страна на ЕС ще нараства в рамките на процеса на европейска интеграция. Освен това, липсват улесненията от страна на ЕС за уреждане на спорове по различни въпроси.

9. Останалите три държави от Западните Балкани остават скептични и **решават да не участват (за момента)** с обяснението, че „няма добавена стойност, тъй като всички са обхванати от CRM и поддържани в рамките на ЗББ, което пък може да забави пътя за европейската интеграция“ (Черна гора). Някои политици от Босна и Херцеговина все още обясняват, че „регионалната икономическа интеграция застрашава независимостта на **Босна**“, а Косово* продължава да твърди, че това е политически проект, а все още неуредените отношения с Белград са пречка пред ангажимента на тази страна за задълбочаване на регионалната интеграция. Инициативата „Отворени Балкани“ не успява да убеди останалите три държави, че това е само икономическо предложение за търговия (по-свободна, но не толкова честна търговия, както и бърза печалба за сметка на устойчива печалба). За тях инициативата е политически проект, свързан с „баланс на стремежите“ в региона. Останалите три страни се чувстват неудобно, намирайки се в неравностойно положение и със застрашена цялост;

10. Албания, Босна и Херцеговина и Република Северна Македония, но най-вече Косово и Черна гора, вече **имат търговски дефицит в регионалната търговия** (Таблица 3), като прекомерната либерализация би могла да им причини само допълнителен търговски дефицит, както и да застраши съществуването на малките местни производители (МСП и фермерите), които са все още недостатъчно конкурентни. Тези страни се нуждаят от повече време, за да могат да повишат нивото си на конкурентоспособност. Следователно те нямат икономически интерес нито от върх либерализацията, нито от създаването на проект за Западни Балкани без граници.

11. Инициативата „Отворени Балкани“ вече стъпва на изпълнените задачи от CEFTA (2006), подготвени за CRM AP, като ги превръща лесно в свои собствени успехи. Не трябва да се забравя обаче, че проектът на ЕС за Общ регионален пазар се подкрепя от всичките шест правителства в региона, както и че ЕС е ангажиран с този проект чрез прилагането на план за инвестиции и развитие на стойност 9 милиарда евро.

12. Република Северна Македония и Албания са **държави-членки на СТО**, поради което са длъжни да обявяват от своя страна сключването на всяко ново регионално търговско споразумение (RTA). Членовете на СТО, които влизат в

подобно споразумение, са длъжни да уведомяват надлежно Организацията по следните начини: или съгласно член XXIV от GATT (1994) или т. нар. Разрешителна клауза (за регионални търговски споразумения, обхващащи търговията със стоки); или съгласно член V от GATS (за регионални търговски споразумения, обхващащи търговията с услуги). В случай на споразумение, обхващащо както стоки, така и услуги, са необходими две уведомления²⁹. **Страните по регионално търговско споразумение могат да уведомяват за няколко вида такива споразумения:** 1. Споразумение за свободна търговия (FTA), както е определено в параграф 8(b) на член XXIV от GATT (1994); 2. Митнически съюз (МС), както е определено в параграф 8, буква а) на член XXIV от GATT (1994); 3. Споразумение за икономическа интеграция (EIA), както е определено в член V от GATS; или 4. Споразумение за „частичен обхват“ (PS). Въпросът обаче е **какво от изброените е „Отворени Балкани“?** И как тази инициатива да бъде обявена пред СТО?

13. Ще могат ли шестте гържави от Западните Балкани да използват **опита на Вишеградската четворка и СЕФТА (1992)**, за да бъдат преодолени тези рискове и да се намери приемливо за всички решение (постепенна либерализация като печеливш процес на преговори и взаимно зачитане на икономическите интереси на всички).

Самият ЕС ще трябва да преразгледа съвсем скоро своите възгледи и да реши дали да подкрепи инициативата „Отворени Балкани“ и да окаже натиск върху останалите три страни да се присъединят, или ще настоява за деблокиране на изпълнението на Плана за действие на Общия регионален пазар в рамките на Берлинския процес, който е свързан с предприемчивостта подкрепена на ЕС.

***Гордана Джурович** е професор във Факултета по икономика и Факултета по политически науки в Университета на Черна гора в Подгорица, където преподава дисциплини като икономическо развитие, икономика на околната среда, международни икономически отношения, регионална икономика и политика на разширяване на ЕС. Проф. Джурович е била заместник министър-председател и министър на европейската интеграция на Черна гора (2004-2010), когато е и главен преговарящ за Споразумението за стабилизиране и асоцииране на Черна гора с ЕС и присъединяването на Черна гора към Световната търговска организация (СТО). Тя е национален координатор на преговорите по СЕФТА (2006). Автор е на двадесет книги и глави от книги, свързани с устойчивото икономическо развитие и процеса на интеграция в ЕС, както и на повече от 80 научни труда. Тя е професор към Центъра „Жан Моне“, президент на Черногорския паневропейски съюз (МРЕУ), както и член на Международното председателство на Паневропейския съюз. Член е на Комитета по икономика, антропология и демография към Черногорската академия на науките.*

29 Когато член на WTO сключи регионално търговско споразумение (RTA), чрез което представя по-благоприятни условия, отколкото за търговия с други членове на СТО, той се отклонява от ръководния принцип за недискриминация, определен в GATT и GATS. На членовете на СТО обаче е разрешено да сключват такива споразумения при специфични условия, които са посочени в три набора от правила: Параграфи от 4 до 10 на член XXIV от GATT (1994) предвиждат създаването и функционирането на митнически съюзи и зони за свободна търговия, обхващащи търговията със стоки; Параграф 2, буква В) от така наречената разрешаваща клауза се отнася до преференциални търговски споразумения при търговията със стоки между развиващите се страни-членки; член V от GATS урежда RTA в областта на търговията с услуги. В допълнение, Механизъмът за прозрачност предвижда ранно обявяване на всяко регионално търговско споразумение. Всеки от посочените по-горе набори от правила предвижда нотифициране на RTA в СТО; нотифицираните RTA се разглеждат от членовете въз основа на фактическо представяне, изготвено от Секретариата на СТО след консултации със страните по RTA. Разглеждането на RTA се извършва от Комитета на СТО по регионални търговски споразумения (CRTA), https://rtais.wto.org/UserGuide/RTAIS_USER_GUIDE_EN.html

Монголската политика спрямо „трети съсед“ и нейните последици

Соёлгерел Нямжав
Бямбаканг Лугууршарав

Настоящата 2022 г. е важна за Монголия, тъй като страната отбелязва 50-ата годишнина от установяването на дипломатически отношения с Япония,¹ както и 35-ата годишнина от установяването на дипломатически отношения със Съединените щати. С други думи, тази година Монголия отбелязва успехите на своята политика спрямо така наречените „трети съсед“. Установяването на дипломатически отношения с „трети страни“ – извън Русия и Китай, се счита за елемент от дълго провежданата монголска политика по отношение на „третия съсед“ от 1911 г. насам.

С падането на династията Цин, Външна Монголия – под ръководството на 8-ия Богд, роден в Тибет и духовен и политически лидер на страната, обявява през 1911 г. своята независимост от Пекин, докато Вътрешна Монголия и Бурятия не успяват да получат независимост. Под управлението на Богд Хаан, Монголия въвежда през 1911 г. кабинетна система на управление, състояща се от 5 министерства, включително и Министерство на външните работи. Министерството на външните работи на Богдското ханство разпраща писма до 9 страни, включващи Франция, Обединеното кралство, Германия, САЩ, Белгия, Япония, Дания, Холандия и Австрия, на които предлага дипломатически и пазарен обмен, както и поддържането на приятелски отношения. Казано с други думи, веднага след обявяването на своята независимост, Монголия започва да търси своите „трети съсед“. Въпреки че всички големи сили отказват да признаят независимостта на Монголия, това поставя началото на т. нар. монголска политика спрямо „третия съсед“.

С тристранния Договор от Кяхта, подписан на 25 май 1915 г. между Русия, Монголия и Китай, Монголия е принудена да се откаже от своята независимост и да приеме ограничен статут на самоуправление в границите на Китай. Същевременно обаче Китай признава интереса на царска Русия в Монголия. През 1919 г. китайците се завръщат в Монголия и поемат насилствено контрола над нейната столица, използвайки момента, в който Русия е заета с някои свои вътрешни предизвикателства, породени от болшевишката революция от 1917 г. В резултат на всичко това, монголското правителство е принудено да подпише документ, присъединяващ Монголия към Китай. За да си възвърнат независимостта, лидерите на монголското движение за независимост се обръщат за помощ към руските болшевици. С помощта на съветските войски Монголия става независима страна и избира комунизма за курс на своето бъдещо развитие. Въпреки всичко това, до 1945 г. Съветският съюз е единствената страна, която признава независимостта на Монголия. На Конференцията в Ялта през

¹ Болор Лкаажав и Болорергене Базарсурен, „Монголия и Китай празнуват 50-годишнината от своите дипломатически отношения“ (28 февруари 2022 г.), <https://bit.ly/3zTZE4Z>

февруари 1945 г. Съветският съюз се съгласява да се присъедини към съюзниците във войната срещу Япония, но при няколко предварително обявени условия, едното от които включва запазване на статуквото на Външна Монголия, както и ангажимент да бъде оказан натиск на Република Китай, под управлението на Чан Кайшъ, да признае Монголия за независима държава.

След Ялтенската конференция от 1945 г. Монголия получава официално признание от Съединените щати и Обединеното кралство, с подкрепата на Съветския съюз, който принуждава Китай да приеме монголската независимост, с което успява да продължи отново своята политика към „трети съсед“². От края на 40-те години на миналия век Монголия е призната от европейските социалистически държави за независима държава, включително от бивша Югославия, България и Унгария. Всички тези държави разкриват свои посолства в Монголия, която отговаря на реципрочен принцип.² Нещо повече, през 1961 г. Монголия става пълноправен член на Организацията на обединените нации, което е изключително важно, за да провъзгласи пред света своята независимост, както и да гарантира националната си сигурност. След всичко това, други държави, включително и някои западни страни като Обединеното кралство, Франция и Австрия, започват да признават суверенитета на Монголия, както и да установяват дипломатически отношения с нея. А през месец август 1989 г., с цел икономическа интеграция, Монголия установява дипломатически отношения с Европейската икономическа общност – предшественик на Европейския съюз.

В началото на 90-те години на миналия век Монголия преминава през доста мъчителен период на преход към демокрация и пазарна икономика, разчитайки най-вече на финансовата подкрепа и икономическата помощ от страна на Япония, за да може да облекчи трудностите си.³ Към март 2021 г. Монголия е получила икономическа помощ на стойност 3.3 трилиона йени за периода от 1971 г. насам под формата на безвъзмездни средства (грантове) и облекчени заеми.⁴ През това време Европейският съюз и Съединените щати се превръщат също в основни източници на помощ за Монголия. Близо половината от 240 милиона щатски долара помощ, предоставени ѝ през последните 30 години от Съединените щати чрез Американската агенция за международно развитие (USAID), са били предназначена за стимулиране на икономическия растеж на Монголия – нещо, което помага допълнително за поставяне на основите на двустранно икономическо сътрудничество със Съединените щати.

Монголия обаче е в състояние да започне да провежда подобна политика едва след края на комунизма. След приемането на новата конституция през 1992 г. Парламентът приема през 1994 г. и първата Концепция за външна политика на Монголия. В Концепцията страната декларира, че ще следва мирна, открита, независима и основана на няколко стълба външна политика. В рамките на тази политика, Монголия се ангажира да прилага политика спрямо така наречените нейни „трети съседни“, която да ѝ позволи да развива приятелски

2 Министерството на външните работи на Монголия, „Държави с дипломатически отношения“, <https://bit.ly/3bMTb41>

3 Японското посолство в Монголия, „Помощта за Монголия от страна на Япония“, <https://www.mn.emb-japan.go.jp/news/ODAenglish.PDF>

4 Японското посолство в Монголия, „Помощта за Монголия от страна на Япония (по години)“, https://www.mn.emb-japan.go.jp/itpr_mn/econcoop_odalist.html

отношения и партньорства със Запада и с Изтока, като например Съединените американски щати, Европейския съюз, Индия, Република Корея и Турция. В резултат на прилагането на политиката си спрямо „трети съсед“, Монголия успява да постигне значителни успехи.

В резултат на своите дипломатически и политически усилия, Монголия се превръща в активен член на международната общност, като едновременно с това се стреми да отстоява и собствените си позиции. Някои от последните примери включват приемането на Монголия като 57-ата държава-членка на ОССЕ, която представлява най-голямата регионална организация за сигурност и е глобален партньор на НАТО. В периода 2011-2013 г. Монголия председателства Общността на демокрациите (CoD), в рамките на която през 2012 г. организира успешно в столицата си Улан Батор, Седмата министерска конференция. Освен това, през 2016 г. почти всеки монголец участва в домакинството на 11-ата среща на Форума „Азия-Европа“ (АСЕМ), която отбелязва 20-ата годишнина на този форум, като приветства чуждестранни делегати и високопоставени лица, включващи германския канцлер Ангела Меркел, председателя на Европейския съвет Доналд Туск, председателя на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер и върховния представител на ЕС Федерика Могерини.

Днес политиката спрямо „трети съсед“, която се състои от няколко сътълба, е важна част от активната външна политика на Монголия. През изминалите 30 години на успешна политика външната среда за сигурност на Монголия, заедно с вътрешната ѝ политика, обществото и икономиката на нацията, се променят значително. С излизането на страната ни от икономическите трудности на една преходна икономика отношенията ни с нашите партньорски страни преминават от едностранно отношение между донор и реципиент към едно по-равноправно партньорство.

Монголската политиката спрямо „трети съсед“ има за цел да разреши въпроси, свързани с благосъстоянието на нашата нация чрез изграждане и задълбочаване на отношенията ни с по-силните участници на световната сцена, както и чрез реализирането на реални интереси на нашата страна. Освен това, тази политика се стреми да балансира отношенията между нашите два големи съседа с трети такива, за да осигури на Монголия повече пространство за провеждане на независима външна политика в донякъде ограничена среда. Тази политика не се е основавала никога на каквато и да е теория на международните отношения или на философска школа, а единствено на волята и стремежа на поколения монголски мислители да поддържат и отстояват нашата независимост.

Трудно е да се обясни политиката спрямо „третия съсед“ чрез някаква теория на международните отношения. Всъщност, съвсем обичайно е по-малките държави да търсят помощта на трета страна, когато някоя враждебна и далеч по-голяма сила заплашва тяхната национална сигурност и суверенитет. За по-малките нации има два метода за възпиране и балансиране на влиянието на великите сили – чрез твърдо или чрез меко балансиране. До този момент никога не е наблюдаван случай на перфектно балансиране срещу велика сила. Един по-добър начин за разрешаването на подобен проблем е да се сведе до ми-

нимум влиянието на по-големите държави чрез включването на трета страна, с което да се премине към метода на мекото балансиране. Чрез своята политика спрямо „третия съсед“ Монголия успя да установи отношения, основани на доверие и общи ценности, даже с нашите бивши „врагове“ от времето на Студената война.

От груга страна, от 90-те години на миналия век насам самият термин за политика спрямо „третия съсед“ започна да се налага, а самата политика да се оформя все по-последователно в официалните документи на Монголия. Впрочем, терминът „трети съсед“ бе въведен от държавния секретар на Съединените щати Джеймс А. Бейкър, когато в обръщението си към монголската нация през август 1990 г., той спомена самите Съединени щати като „трети съсед“ на Монголия (в допълнение към нейните географските съседи – Китай и Съветския съюз). Това въсъщност беше риторичен жест в подкрепа на първата стъпка на Монголия към демокрация (Монголия провежда първите свободни избори в рамките на Съветския блок на изток от Европа през месец юли 1990 г.). Тази идея, вероятно забравена бързо във Вашингтон, се подхваща веднага от монголския елит. А през 2005 г., по време на посещението си в Монголия, президентът Джордж У. Буш повтори, че Съединените щати са „горди да бъдат наричани от Монголия свой трети съсед“. Президентът Буш използва този термин гонякъде като признание за успехите на демократизацията в Монголия, както и отчасти като признание за подкрепата на Монголия за усилията на САЩ по време на Глобалната война срещу тероризма. Джордж У. Буш беше първият действащ американски президент, посетил Монголия.

Идеята заг политиката на Монголия спрямо „трети съседи“ може да бъде обобщена накратко, както следва:

Първо, нашата концепция относно политиката спрямо „трети съседи“ не е географско понятие. Това означава, че страните, които са важни за нас при реализирането на монголските интереси, свързани с развитието, просперитета и икономиката на страната, имат потенциал да се превърнат в наши „трети съседи“, но при определени критерии. В приетата през 1994 г. монголска Концепция за национална сигурност се посочва, че „съгласно стратегията спрямо „третия съсед“, ние ще осъществяваме *със силно развитите демокрации* двустранно и многостранно сътрудничество по политически, икономически, културни и хуманитарни въпроси”.

Второ, нашата политика спрямо „третия съсед“ не е насочена срещу интересите на Русия или Китай. Тя е насочена по-скоро към минимизиране на негативните ефекти върху нашето развитие и нашата сигурност, породени от географското ни местоположение. Това е така, защото предизвикателствата пред сигурността на Монголия са пряко свързани с географското местоположение на нашата страна. За една държава, притисната от гвете страни от гве велики сили, съществува голяма опасност да бъде изключена от международната политика и от световния напредък. Политиката спрямо „третия съсед“ се прилага, за да смекчи гонякъде този недостатък. В същото време, запазването на монголската демокрация е голямо предизвикателство за самата Монголия, тъй като страната ни е заобиколена от гва авторитар-

ни режима. За нас е важно да търсим подкрепата на „трети съседни“, за да можем да поддържаме нашата демократична форма на управление.

От икономическа гледна точка, ние сме изправени през предизвикателството да оцелеем и да осигурим благосъстоянието на нашия народ, намирайки се между две съседни супер икономики. За диверсифициране на икономиката си всяка малка нация използва набор от политики, за да може да избегне превръщането си в икономически придатък към определена суперсила. През последните години монголската икономика се разви бързо благодарение на бързоразвиващата се икономика на Китай. Но ние трябва все пак да намерим надеждна основа за устойчиво развитие. Освен това, трябва да увеличим участието на „третите съседни“, за да можем да диверсифицираме монголската икономика и отвъд нашите два съседа.

В икономическата област Монголия гарантира икономическото участие на своите „трети съседни“ страни чрез своя принцип на „едната трета“, посочен в Концепцията за национална сигурност. В тази Концепция е посочено, че „инвестициите от страна на една чужда държава не могат да превишават една трета от общите чуждестранни инвестиции“. Този принцип е насочен към увеличаване на инвестициите от страна на нашите „трети съседни“ страни. Двете страни, които са наши географски съседни, обаче са склонни да възприемат неправилно този принцип. Казаното готук няма за цел да ограничи инвестициите на отделните държави, най-вече на двете ни непосредствени съседки. Точно обратното – за да се осигури баланс, целта е да се диверсифицират чуждестранните инвестиции, както и да се увеличи дяла на други страни. В рамките на този принцип е специално посочено да се поддържат балансиранни инвестиции, както от страна на непосредствените ни съседни, така и от страна на други високоразвити партньори. През 2015 г. Япония и Монголия сключиха двустранно споразумение за икономическо партньорство за разширяване на търговията и засилване на стратегическото партньорство между двете страни. Това беше първото споразумение за свободна търговия, което Монголия сключи с чужда държава.

Търговията с „трети съседни“ представлява незначителен процент от общата търговия на Монголия. През 2020 г. Монголия изнася стоки за 75 държави, от които Китай представлява 72,5%, Швейцария – 22,2% и Обединеното кралство – 1,1%, тоест трите общо представляват 95,8% от общия износ.⁵ Това показва, че Монголия е силно зависима от Китай по отношение на износа. Всичко това се дължи до голяма степен на факта, че Монголия не е индустриализирана страна, която предлага единствено стоки от рода на коксуващи се въглища и мед. От друга страна, според статистическите данни, основните партньори, които внасят в Монголия, са Япония, Република Корея, САЩ и Германия. Като цяло, те представляват 20,3% от общия монголски внос, докато Китай е с 35,8%, а Русия – с 26,4%. Монголия ще може да диверсифицира търговските си партньори чрез увеличаване на обема на своята търговия с „трети съседни“.

През 2020 г. Русия е изнесла за Монголия рафиниран петрол на стойност 696

5 Министерство на външните работи на Монголия, „Статистика на монголската външна търговия и инвестиции“ <https://bit.ly/3AtO9Tz>

милиона щатски долара. Когато този износ бъде сравнен с общия износ от 1,3 милиарда щатски долара, ще се види, че той представлява значителна част от монголския внос от Русия.⁶ Монголия е 100% зависима от вноса на петрол. Повеќе от 93% от вноса на петрол идва от Русия, около 4,6% – от Южна Корея, 2% – от Китай, а останалата част – от други страни.⁷ С 1 милиард щатски долара заем при облекчени условия, предоставен за изграждане на петролна рафинерия в провинция Дорногови, Монголия, Индия ще помогне на нашата страна да намали своята зависимост от Русия, както и да увеличи собствения си БВП с повеќе от 10%. Монголия гледа на този проект като на важен тласък към укрепване на стратегическото партньорство между Монголия и Индия, договорено по време на официалното посещение на индийския премиер Моди в Монголия през 2015 г.

Трето, според Концепцията за национална сигурност, основният критерий на монголската политика за „третия съсед“ е да бъде насочена към демократични и развити страни. Това се дължи основно на монголските предпочитания към демократична и пазарна икономика като курс на развитие и внедряване на демократични ценности в принципите на нашата конституция. В Концепцията за външна политика е посочено също, че „Монголия ще установи и разширява своето партньорство и сътрудничество както със западни, така и с източни страни, като например Съединените щати, Япония, Европейския съюз, Индия, Република Корея и Турция, в рамките на своята политика спрямо „третите съседи“. Всички посочени по-горе страни могат да се разбират като „трети съседи“ на Монголия.

В резултат на успешното прилагане на политиката си спрямо „третия съсед“, Монголия издигна отношенията си с Япония, Индия, Съединените щати и Република Корея до степен на стратегическо партньорство, наред със своите всеобхватни партньорства с Русия и Китай. През 2012 г. 5-те постоянни членове на Съвета за сигурност на ООН признаха Монголия за зона, свободна от ядрено оръжие, като подписаха за това и съвместна декларация.

Поддържането на мира дава възможност на Монголия да реализира своето желание да се превърне в „производител на сигурност“. Водена от подобен стремеж, тя се ангажира с ОССЕ и НАТО. По отношение на НАТО, Монголия изпрати свои войски в мироопазващите мисии на Алианса, включително и в мисията в Афганистан. В същото време, чрез своето участие във водените от НАТО мисии, партньорството на Монголия с Алианса се засили значително. Монголският национален университет за отбрана е включен в програмата на НАТО за усъвършенстване на образованието в областта на отбраната (DEEP), като по този начин си осигурява подкрепа при разработване на учебни програми и обучение на преподаватели.

Разчитайки на платформата, предоставена от програмата на НАТО, озаглавена „Наука за мир и сигурност“, Монголия реализира граждански и военни проекти съвместно с държавите-членки. Насочен към оценка на въздействието върху околната среда на изоставените съветски военни обекти в Монго-

6 Observatory of Economic Complexity, Руско-монголската търговия, [https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/mng#:~:text=Russia%2DMongolia%20In%202020%2C%20Russia,and%20Wheat%20\(%2444.9M\)](https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/mng#:~:text=Russia%2DMongolia%20In%202020%2C%20Russia,and%20Wheat%20(%2444.9M).).

7 MRPFAM, „Потребление и внос на монголски петролни прогукми“, <https://mrpfam.gov.mn/article/94/>

ля, един от проектите бе ръководен от учени от Монголия и Словакия. Това партньорство допринесе значително за засилване на двустранните отношения, които бяха почти сведени до минимум след пагането на комунизма и в двете страни.

Ролята на „третите съседни“ страни в културната и хуманитарната област е изключително важна, тъй като тези страни са определящи за приноса към напредъка на научните и технологични способности на Монголия – в допълнение към това, че помагат на монголците да придобият и достигнат до съвременните стандарти на образование. След като става демократична страна, Монголия започва да изпраща свои студенти в чужбина, включително в Република Корея, Съединените щати, Обединеното кралство, Япония и Канада. Същевременно с това на редица монголци се предоставя възможност да работят и живеят в чужбина. В момента над 100 хиляди монголци живеят и учат в чужбина. Повече от 40 хиляди от тях живеят в Южна Корея, а почти 20 хиляди живеят в Съединените щати.

Редица монголски студенти са учили в американски университети с посредничеството на Американската агенция за международно развитие, Фондация „Азия“, Фондация „Отворено общество“, Програма за стипендии „Фулбрайт“, Програма за стипендии „Хюбърт Хъмфри“, както и на групи неправителствени и религиозни организации. В опита си да разширят образователния обмен, Институтът за международно образование на САЩ и монголското Министерство на образованието, културата и науката подписват „Споразумение за стипендии“. А повече от 400 студенти са обучени в Съединените щати посредством Държавния фонд за обучение на Монголия. Освен това, от 90-те години на миналия век насам Корпусът на мира на Съединените щати развива своята дейност в Монголия, като през този период за него работят 1413 местни доброволци.⁸

На последно място, но не и по значение, целта на разработването на политиката спрямо „трети съседни“ е да бъдат укрепени демократичните ценности на Монголия и защитата на правата на човека. Основната цел на помощта за развитие от страна на ЕС за Монголия е да подкрепи страната в стабилизирането на нейната демократична система, както и в насърчаването на устойчивото ѝ развитие и икономическата диверсификация. Европейският съюз финансира и групи 9 проекта, насочени към гражданските организации, на обща стойност 7,9 млн. евро.⁹ Свободните и честни избори са от съществено значение за защита на демокрацията. Службата на ОССЕ за демократични институции и права на човека (ODIHR) играе ролята на ключов международен наблюдател за изборите в Монголия. От 2013 г. насам Мисията за наблюдение на избори на ОССЕ изиграва важна роля като безпристрастен наблюдател по време на президентските и парламентарните избори в Монголия. В резултат на това, успехът на Монголия в областта на демократизацията често е оценен високо от някои лидери на „третите съседни“. През 2016 г. държавният секретар на САЩ – Джон Кери, описа Монголия като „оазис на демокрацията“

⁸ Корпус на мира в Монголия, „Доброволци“, <https://www.peacecorps.gov/mongolia/>

⁹ Отдел „Преса и медиуми“ на Делегацията на ЕС в Монголия, „Отношения с ЕС: Европейският съюз и Монголия“ (28 юли 2021 г.), https://www.eeas.europa.eu/mongolia/european-union-and-mongolia_en?s=171

В сложна среда между Русия и Китай.¹⁰ В Рамковото споразумение между ЕС и Монголия за партньорство и сътрудничество, което влезе в сила през 2017 г., Европейският парламент отбелязва, че „Монголия може да служи за демократичен модел не само за останалите нововъзникващи демокрации в региона, но също така и за режимите с по-авторитарни тенденции“.¹¹

В заключение, в основата си монголската политика спрямо „трети съсеги“ има за цел да балансира с трети страни отношенията ни с нашите два съседа, като по този начин Монголия получи повече пространство за провеждане на независима външна политика чрез разширяване на политическите, икономическите, културните и хуманитарните отношения с тези страни. Похвално е, че стабилната основа на политическото сътрудничество между Монголия и нейните „трети съсеги“ е вече добре установена, но съществува и допълнителна необходимост от по-нататъшно развитие на политическите ѝ отношения с тези страни въз основа на споделени ценности, като например демокрацията и правата на човека. Така Монголия би могла да допринесе за опазването на демокрацията в световен мащаб, като разпространява своите постижения чрез култивиране на демократични ценности и в някои други страни с нововъзникнали демократични режими.

Като цяло, отношенията на Монголия с нейните „трети съсеги“ се приемат добре, но двустранното икономическо сътрудничество все още не отговаря на очакванията и от двете страни. Поради географската си отдалеченост, Монголия има ограничени възможности за установяване на по-интензивни търговски отношения с „трети съседни“ страни. Въпреки това, чрез увеличаване на инвестициите си от „третите съсеги“, тя има възможност да създава реални икономически интереси на тези страни в самата Монголия. За тази цел Монголия би трябвало да създаде благоприятна правна рамка в подкрепа на инвестициите в своите „трети съсеги“, вземайки предвид стратегическото значение на инвестициите на тези „трети съсеги“ в големи проекти и програми.

10 Йегане Торбати, „Ройтерс“, „Кери възхвалява Монголия като „оазис на демокрацията в сложна среда“ (5 юни 2016 г.), <https://www.reuters.com/article/us-usa-mongolia-idUSKCN0YR02T>

11 Европейски парламент, „Рамково споразумение между ЕС и Монголия за партньорство и сътрудничество“, <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/eu-mongolia-partnership-and-cooperation-/product-details/20200408DPU25247#:~:text=The%20Agreement%20provides%20the%20legal,and%20innovation%2C%20education%20and%20culture>

Соёлгелер Нямжав е ръководител на отдела за изследвания на международната сигурност в Института за стратегически изследвания към Съвета за национална сигурност на Монголия. Тя завършва бакалавърската и магистърската си степен по политически науки в Националния университет на Монголия. Понастоящем прави докторантура в катедрата по изследвания на сигурността в Монголския национален университет по отбрана (MNDU). Завършила е курс за сътрудничество в областта на сигурността в Азиатско-тихоокеанския център за изследвания на сигурността, Хонолулу; Програма за приложни изследвания на сигурността в Европейския център за изследвания в областта на сигурността „Джордж Маршал“ в Германия; програма за държавни служители и изследователи в Истанбул, Турция; програма за изучаване на чучхе в Пхеня, КНДР. През 2018 г. тя е гостуващ сътрудник в Центъра „Изток-Запад“ във Вашингтон. Наблюдава участието на монголските въоръжени сили в мисията „Решителна подкрепа“ в Афганистан и получава медал на НАТО. Съавтор е на редица книги, сред които „Политиката на Монголия за „трети съсед“: възможности за тройно сътрудничество“ (2017) и „Евразийската геополитика и Монголия“ (2016), и има над 30 публикации в различни списания и книги.

Бямбаканг Лузууршарав е изследовател в Института по международни отношения към Академията на науките на Монголия. Нейните изследвания се фокусират върху външната политика на САЩ, отношенията Монголия-САЩ и Монголия-НАТО. Тя завършва магистърска степен по международни отношения и европейски изследвания в Централноевропейския университет в Будапеща и бакалавърска степен по международни отношения в Дипломатическата школа към Националния университет на Монголия. Завършила е курс за сътрудничество в областта на сигурността в Азиатско-тихоокеанския център за изследвания на сигурността през 2012 г. и Програмата за приложни изследвания на сигурността в Европейския център за изследвания в областта на сигурността „Джордж Маршал“ през 2014 г.

Южна Африка и България отбелязват 30 години приятелство и дипломатически отношения

Н.Пр. Табо Тахе

През 2022 г. отбелязваме важни събития – 30-годишнината от установяването на двустранните дипломатически отношения между Южна Африка и България, както и 28 години от установяването на демокрация в Южна Африка. Отношенията между Южна Африка и България обаче предхождат формализирането на тези отношения през 1992 г., тъй като това са отношения, изковани на терена на титаничните борби срещу колониализма и апартейда.

През 1990 г. Южна Африка и България преживяват преломни моменти в своята политика. В Южна Африка забраната на освободителни движения е отменена, а техните лидери, включително и емблематичният Нелсън Мандела с дълга присъда, са освободени от затвора. Това се оказва повратна точка, която ускорява падането на управлението на апартейда в Южна Африка и поставя началото на процес към демократизация. От друга страна, България започва своя собствен преход, когато през юни 1990 г., провежда първите си демократични избори след повече от 40 години. Ето защо е важно да се отбележат историческите съвпадения между двете страни – 7 месеца след разрешаването на политическите партии в Южна Африка и 5 месеца след демократичните избори в България, двете братски държави започват сблизаването си чрез създаването на бюра за представяне на интересите в Претория и в София. Това проправя пътя към установяването на пълноправни дипломатически отношения през февруари 1992 г. – само 2 години и 2 месеца преди южноафриканците от всички раси да гласуват за пръв път за правителство по свой избор и като свободен народ. Въпреки това, преди историческата 1990 г., по-голямата част от южноафриканците – както и всъщност африканците на много места на африканския континент, бяха в плен на потиснически колониални правителства и търсеха международна солидарност в своите борби за деколонизация. Водени, наред с други, от тогавашния първи дипломат на потиснатия народ на Южна Африка, г-н Оливър Реджиналд Тамбо, те почукаха на вратата на страните по света. За късмет някои врати се отвориха, включително и тази на България.

Съществува информация, според която от 60-те до края на 80-те години на миналия век България е включвала подкрепата си за борбата срещу апартейда и колониализма като част от своите официални външнополитически позиции. Трябва също да припомним, че това е било приблизително по същото време, когато освободителните движения в Южна Африка са били забранени, а някои от техните лидери, включително и г-н Нелсън Мандела, са били осъдени на доживотен затвор. Подобни политически позиции са изразявани на различни международни форуми, а по-късно прерастват в пряк контакт между алиан-

са на Африканския национален конгрес (АНК) и Южноафриканската комунистическа партия (ЮКП) и ръководството на Българската комунистическа партия (БКП). След това България не само запазва политическата си подкрепа за борбата срещу апартейда в Намибия и Южна Африка, но нейната материална подкрепа се превръща в част от тази солидарност. Някои ключови моменти подчертават задълбочаването на отношенията по това време, които могат да бъдат обобщени по следния начин:

- В началото на 60-те години тогавашният председател на Южноафриканската комунистическа партия (ЮКП) – Мозес Котане, се среща с висши ръководители на БКП в София;

- През 1968 г. главният представител на Африканския национален конгрес (АНК) в Берлин – г-н Синдисо Мфеняна, се среща също с лидерите на БКП в София;

- През 1975 г. г-н Алекс ла Гума, представител на офиса на АНК в Лондон, участва в симпозиум в София, озаглавен: “Расизмът в Южна Африка”;

- През 1976 г. тогавашният генерален секретар на АНК, който по-късно става и първи външен министър на демократична Южна Африка – г-н Алфред Нзо, се среща с членовете на Централния комитет на БКП. След тази среща на АНК е предоставена значителна хуманитарна помощ;

- През 1980 г. високоставена делегация, включваща генералния президент на АНК и президента на Народната организация на Югозападна Африка (SWAPO) – г-н О. Р. Тамбо и г-р Сам Нуйома (който по-късно става президентът-основател на демократична Намибия), участват в Световния парламент на народите за мир, организиран в София, България;

- През 80-те години на миналия век над 70 млади южноафриканци учат в България. По-късно те се изкачват до различни висши позиции в политиката, правителството, бизнеса и други важни области.

През посочения по-горе период България връчва на южноафриканските борци за свобода редица награди, сред които:

- Орген „Георги Димитров” – на националния председател на ЮКП, г-н Юсуф Дагу (1979);

- Орген на Народна република България I-ва степен – на генералния секретар на ЮКП, г-н Мозес Мабида (1983);

- Титлата „Лауреат на Димитровска награда за мир, демокрация и социален прогрес по света” – на емблематичния южноафрикански лидер, г-н Нелсън Мандела, докато г-н Мандела е все още в затвора (1986);

- През 2009 г. тази награда за г-н Мандела е последвана и от друга – орден „Стара планина” – най-високото българско отличие.

След периода на апартейд Южна Африка и България като цяло са изравнени по отношение на императивите за развитие, както и на вижданията им в областта на глобалните въпроси. Силата на двустранните отношения между двете страни се основава на сходни ценности и принципи, породени от общия им ангажимент към партньорство, което ще усъвършенства националните приоритети за развитие и на двете страни; ангажимент към

глобалната човешка сигурност; върховенство на ролята на международното право; значение на ролята на Организацията на обединените нации в глобалното управление. По същия начин двете страни споделят и общото мнение, че мултилатерализмът, както и основаният на правила механизъм за глобално управление, са най-добрият гарант за стабилност, който осигурява по-добра рамка за отстояване на съответните ценности и интереси.

Като се има предвид историята на Южна Африка, части от която са изложени по-горе, неизбежно е основите и стратегическата перспектива на външната политика на страната да не бъдат извлечени от дългогодишната ѝ история, идеология и ценности, които включват следното:

- Дух на интернационализъм;
- Отхвърляне на колониализма, заедно с всички останали форми на потисничество;
- Стремение към единството, както и към политическото, икономическо и социално обновяване на Африка;
- Насърчаване и защита на тежкото положение на страдащите и бедните по света;
- Противопоставяне на структурните неравенства и на злоупотребите с власт в глобалната система.

Ето защо продължаването на борбата за по-добър живот за всички в Южна Африка е тясно свързано с борбата за една по-добра Африка в един справедлив и по-добър свят за всички. Тези ценности са дълбоко залегнали в конституцията на страната и са в основата на нашата външна политика. Следователно, еволюцията на държавните отношения след 1990 г. трябва да бъде разглеждана в този контекст.

В периода 1992-1998 г. двустранните отношения се развиват и укрепват чрез няколко посещения на високо равнище. От началото на 90-те години на миналия век до 2000 г. бяха разменени няколко посещения, които спомогнаха за задълбочаване и разширяване на двустранните ни отношения. През 1993 г. се осъществиха две посещения – едно на южноафриканския министър на транспорта, пощите и телекомуникациите в България, както и неофициално посещение на тогавашния български вицепремиер и министър на труда и социалните грижи в Южна Африка. А през 1994 г. българският министър на регионалното развитие и строителството също посети Южна Африка.

По време на визитата от страна на българския външен министър в Южна Африка, състояла се в периода 4-6 юни 1995 г., бяха представени редица проектопредложения в областта на икономиката. Беше подписано споразумение за отпадане на визите за притежателите на дипломатически, служебни и официални паспорти, както и протокол за консултации между българското Министерство на външните работи и тогавашното Министерство на външните работи на Южна Африка. По време на същото посещение беше подписана и Декларация за намеренията в областта на изкуствата и културата. Някъде по същото време българският заместник-министър на търговията и външноикономическото сътрудничество, както и председателят на Българската търговско-промишлена палата (БТПП) посетиха също Южна Африка.

Бе осъществено и посещение в България от страна на заместник-министъра на външните работи на Южна Африка, по време на което беше подписано културно споразумение, както и посещение в България от страна на южноафриканския министър на отбраната по покана на колежата му от българска страна. Последното завърши с подписване на споразумение за сътрудничество в областта на отбраната и отбранителните технологии.

През 1998 г. българският заместник-министър на образованието посети Южна Африка; през 1999 г. българският заместник-министър на външните работи присъства на встъпването в длъжност на президента Табо Мбеки; същата година заместник-председателят на Българската стопанска камара, начело на група български бизнесмени, бе на посещение в Южна Африка по повод подписването на Протокол за сътрудничество между БСК и южноафриканските търговски камари; в периода 21-23 септември 2000 г. вицепрезидентът на Южна Африка, г-н Джейкъб Зума, бе на официално посещение в България по покана на българския си колега Тодор Кавалджиев.

Срещите на високо равнище между Южна Африка и България продължиха, като през септември 2011 г. външните министри на двете страни – г-жа Маите Нкоана-Машабане и г-н Николай Младенов, се срещнаха в София, за да обсъдят реформата в глобалните институции за управление, както и начините за по-нататъшно укрепване на двустранните отношения. По време на състоялата се през март 2018 г. среща между южноафриканския министър на международните отношения и сътрудничеството и нейния български колега, двете страни поеха ангажимент за задълбочаване на двустранното сътрудничество в областта на търговията и инвестициите.

От друга страна, отношенията между хората на Южна Африка и България продължиха, когато през 2016 г. представители на местната власт на провинция Фрий Стейт, заедно с представители на местния бизнес сектор, пристигнаха на търговска и инвестиционна мисия в България. Целта на това посещение включваше активиране на отношенията между двете страни в областта на селското стопанство и агропреработката, образованието, строителството, производството, фармацевтичните продукти, изкуството и занаятите и енергетиката, включително и насърчаване на устойчивите икономически връзки. В резултат на това посещение в края на 2021 г. десет южноафрикански студенти завършиха бакалавърска степен в Аграрния университет в Пловдив. В момента петима от тези студенти продължават обучението си за магистърска степен в същия университет.

През 1996 г. г-жа Надин Гордимър – известната южноафриканска писателка, политически активист и лауреат на Нобелова награда за литература, получи заочно престижната българска международна награда за литература „Христо Ботев“.

В периода 2016-2019 г. броят на посещаващите Южна Африка български туристи растеше непрекъснато, но през 2020 г. този брой спадна драстично в резултат на пандемията COVID-19. Въпреки това, в Южна Африка живеят над 30 000 българи, които са често посещавани от свои български приятели и роднини, тъй като Южна Африка е добре позната в България и е високо ценена

като екзотична дестинация. Сезонните различия между България и Южна Африка са добра възможност за разширяване на туристическите връзки между двете страни. Левът е много по-силен от ранда (в съотношение 1:8), което прави Южна Африка рентабилна дестинация за българските граждани.

Парламентарното сътрудничество е друга област, в която с течение на времето наблюдаваме добра активност. През май 2002 г. българска многопартийна парламентарна делегация бе на посещение в Южна Африка. Нашата страна отговори реципрочно, когато в периода 30 юни – 3 юли 2002 г. южноафриканска парламентарната делегация посети България. След тези важни взаимни посещения Южноафриканската парламентарна комисия по наука и технологии, ръководена от г-р Юджин Нланла Нкаба Нзкобо – бивш студент в България, изучавал ядрена техника в София по време на изгнанието си в резултат на управлението на апартеида, бе на посещение в България през месец юли 2012 г. Уверени сме, че парламентарните отношения между двете страни ще продължат да се развиват и укрепват, като така се превърнат в още един важен стълб на двустранните отношения. Затова отбелязахме с признателност създаването на Парламентарна група за приятелство между България и Южна Африка в 47-то Народно събрание на България. Групите за приятелство представляват непартийни форуми, създадени за задълбочаване на отношенията между България и други държави, както и в помощ на засилването на парламентарната дипломация на глобално и двустранно равнище, популяризирайки в същото време възгледите на България по въпроси от национално и международно значение.

С цел укрепване на двустранните отношения на 4 октомври 2021 г. се проведе първата среща между висши държавни служители на Южна Африка и България. Срещата постави основите на по-нататъшни политически и икономически консултации, които последваха на 14 октомври 2021 г. на ниво заместник-министри. Южноафриканската делегация бе водена от заместник-министъра на международните отношения и сътрудничество г-н Алвин Ботес. Беше обсъдено укрепването на двустранните отношения чрез сътрудничество в областта на образованието, селското стопанство, туризма, консулските връзки и многостранното сътрудничество. Подобно развитие предвещава началото на структурирани двустранни отношения въз основа на редовни годишни или двугодишни консултации. От установяването на официални отношения през 1992 г. насам са подписани общо 14 двустранни споразумения, включително и за установяване на официални дипломатически отношения. Ключов резултат от политическите консултации, проведени през 2021 г., беше установяването на необходимостта от преоценка на всички двустранни споразумения – както вече подписаните, така и тези в режим на съгласуване.

След официализирането на дипломатическите отношения през 1992 г. двустранните икономически отношения между Южна Африка и България се развиват стабилно. Независимо от това, съществува потенциал и за много по-активни търговски отношения. Ефектът от пандемията COVID-19 се оказва отрицателен както за двустранното търговско сътрудничество, така и за всички останали аспекти на отношенията между двата братски партньора.

По данни на Южноафриканската приходна агенция, износьт от Южна Африка към България в периода януари-декември 2021 г. възлиза на € 28 952 386.61, а вносьт в Южна Африка от България е достигнал € 99 105 639.72. Платежният баланс в полза на България е € 70 153 253.11, а търговският оборот е € 128 058 026.33 (при обменен курс: € 1 = R 18.00).

Извън физическото си местоположение в столицата на България – София, посолството на Южна Африка има одобрение да поддържа в пристанищния град Варна почетен консул. Нещо повече, новият консулски мандат обхваща и втория по големина пристанищен град – Бургас. Процесът по назначаване на новия почетен консул е в ход, което ще бъде „черешката на тортата” в процеса на прогължавашите усилия от страна на посолството да насърчава търговските отношения, отношенията между хората и туризма.

Що се отнася до инвестициите, Южна Африка е един от големите инвеститори в България, най-вече в областта на недвижимите имоти с обща нетна стойност на инвестициите от € 1,2 млрд. – в 5 търговски центъра и един офис парк. Освен това, от 2010 г. насам южноафриканската компания за хартия и опаковки „Mondi” инвестира в голяма фабрика за хартия (€ 60 млн.) и търгува като „Mondi България”.

И едно изключително рядко съвпадение – емблематичните фигури, всъщност бащите-основатели на демократична Южна Африка и независима България, господата Нелсън Мандела и Васил Левски, са родени на една и съща дата – 18 юли. Тази година южноафриканците, а и цялата световна общност, честват заедно 104-ия рожден ден от рождението на г-н Мандела, към когото се обръщат с обич с името на неговия клан – Мадиба. Това честване представлява част от обявления от страна на Обединените нации Международен ден на Нелсън Мандела, който се отбелязва в световен мащаб на рождения ден на Мадиба. По същия начин, навсякъде в страната българи от всички възрасти отбелязват 185-ия рожден ден на своя любим син и емблематична фигура – Васил Левски.

Южна Африка и България споделят дълга и впечатляваща история, изкована в трудни времена, и ще продължат да надграждат върху подобряването и разширяването на двустранните политически и икономически отношения. Стабилният напредък, който се постига в тези важни отношения, може най-добре да се обобщи с една африканска поговорка, която гласи: „Ако искаш да вървиш бързо, върви сам. Ако искаш да стигнеш далеч, върви заедно с другите”.

***Н.Пр. Табо Тахе** е извънреден и пълномощен посланик на Република Южна Африка в България от 2019 г. Той е опитен карьерен дипломат с над 20-годишен стаж в държавната администрация, взаимодействие с корпоративни индустрии от Южна Африка, региона на Персийския залив, Европа, Китай и Латинска Америка. Г-н Тахе е завършил Университета на Западен Кейп и впоследствие защитава магистратура по „Международни отношения и политическа икономика“ в Университета в Ковънтри, Обединеното кралство. Той е бил консул в Шанхай, както и посланик на Република Южна Африка в Чили. Има квалификации в областта на външните работи, политическата икономия и политическия анализ.*

55 години отношения – България и Канада награвдат решително миналото, за да насърчат още по-тясно сътрудничество в бъдещето

Н.Пр. Аник Гуле

През последната година Канада и България отбелязаха 55 години от началото на двустранните си отношения. Нашите две страни имат редица минали постижения, на които наистина се радват. От установяването на дипломатическите отношения на 30 юни 1966 г. Канада и България поддържат тясна връзка на единомишленици, която обхваща широк спектър от измерения – от сигурността до търговията. След края на тази юбилейна година бих искала да подчертая някои от последните развития, които предвещават едни още по-крепки взаимоотношения, докато заедно се отправяме към остатъка на този век.

Връзки между хората

Тясното ни взаимодействие разчита преди всичко на широките и богати връзки между хората. Канада е страна-домакин на енергична българска диаспора, която според официалната канадска статистика е нараснала от 10 000 души през 1966 г. до най-малко 34 000 в наши дни. А българските обществени организации в Канада оценяват тази бройка почти три пъти повече, т.е. около 80 000 души.

Някои канадци от български произход, като например предприемачът и филантроп Игнат Канев, имат значителен принос за канадското общество. Самият Канев започва от нищото, но успява да изгради – благодарение на шест десетилетия упорита работа – престижна бизнес корпорация, както и благотворителна фондация в областта на здравеопазването, образованието и социалните услуги.

Други българи пристигат в Канада, за да се възползват от образованието или възможностите за работа в нашата огромна и разнообразна страна, като градят междувременно приятелства и семейства. Такъв пример е министър-председателят на България в периода 2021-2022 г. Кирил Петков, който, след като учи, работи и се жени в Канада, се завръща в София. Господин Петков е един от множеството български граждани, уверили се от първа ръка за огромния двустранен потенциал, съществуващ между нашите две страни.

Взаимният интерес на нашите граждани бе силно подкрепен, когато през декември 2017 г. Канада отмени визовия режим за всички категории български граждани. Това беше един сложен и дългогодишен проблем, но неговото решаване се оказа ключов момент, който бе приветстван с ентузиазъм и от двете страни. Тази история на успеха, заедно с произтичащия от нея безвизов режим на пътуване, отвориха допълнителни възможности за отношенията между хората, като улесниха значително бизнеса, образованието и туризма между Канада и България.

Нашите две страни въведоха и някои допълнителни двустранни споразумения, които да гарантират, че нашите граждани, включително и тези с двойно гражданство, няма да понесат административни трудности, когато решат да живеят или работят в една от двете страни. От 2004 г. насам Канада и България имат подписано Споразумение за избягване на двойното данъчно облагане, а от 2014 г. – Споразумение за социално осигуряване. През есента на 2019 г. между България и провинция Квебек бе подписано и отделно Споразумение за социално осигуряване. То влезе в сила през септември 2020 г. и има важно значение за големия брой български граждани, които живеят и работят в тази част на Канада.

Политически и дипломатически диалог

Личните връзки между Канада и България достигат и до най-високо официално равнище – както политическо, така и дипломатическо.

Нашите две страни споделят демократични принципи и ценности, поради което през 2014 г. създадоха парламентарна група за приятелство „Канада-България“. Оттогава насам всички канадски и български парламенти определят членове за участие в този двустранен диалог. Тъй като публичната политика става все по-сложна и по-взаимосвързана, такъв формат позволява на вземащите решения, както на и законодателите, да обменят възгледи и най-добри практики. Парламентарната група за приятелство „Канада-България“ изигра важна роля, както за разширяването на двустранното сътрудничество, така и за укрепване на връзките между хората. През октомври 2017 г., непосредствено преди Българското председателството на Съвета на ЕС (започнало през януари 2018 г.), канадска парламентарна делегация посети България.

Въпреки предизвикателствата, свързани с пандемията COVID-19 и ограниченията за пътуване, този диалог продължи между канадските федерални парламентаристи и техните български колеги. Например, през месец декември 2020 г., Парламентарната група за приятелство „Канада-България“ проведе своето годишно общо събрание виртуално. При отбелязване на 55-ата годишнина през 2021 г. бяха обменени множество поздравителни видео послания между председателя на Народното събрание на България и председателите на Сената и на Камарата на общините в канадския парламент. През месец април 2022 г. 47-ото Народно събрание на България публикува актуализирания списък на членовете на Групата за приятелство.

В областта на дипломацията, през месец март 2022 г., представители на Министерствата на външните работи на двете страни проведоха двустранни консултации – за първи път от повече от 15 години насам. Като посланик на Канада в България, лично аз имах удоволствието да придружавам по време на тези дискусии генералния директор по европейските въпроси, г-н Робърт Фрай. Това беше една отлична възможност да се ангажираме отново с преки дискусии, както и да задълбочим двустранния диалог по широка гама от въпроси, които са в дневния ред и на двете държави като многостранни партньори.

Канадско-българските двустранни консултации в София през месец март 2022 г.

Нашите две държави са съюзници в НАТО, както и членове на ООН, на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) и на Международната организация на Франкофонията (МОФ). От присъединяването на България към ЕС през 2007 г. ние сме и близки трансатлантически партньори, тъй като участваме активно в Стратегическия диалог Канада-ЕС.

Споделяме общи ценности и се стремим да направим заедно колкото е възможно повече по отношение на икономическото управление, на възобновяемите енергийни източници, на предотвратяването на конфликти и на правата на човека, включително и чрез съвместни усилия в отговор на сегашната хуманитарна криза в региона. Освен това, ние имаме и общ ангажимент да насърчаваме икономическия просперитет, както и да награждаме върху взаимното допълване в областта на информационните технологии, на енергетиката, науката и технологиите и на селското стопанство. Всичко това е разгледано по-подробно по-долу.

Сигурност и отбрана

България има стратегическа позиция между Балканите, Черно море и Турция. Като наш близък партньор тя предлага на Канада уникална перспектива в областта на регионалната динамика.

Канада и България са съюзници в НАТО от присъединяването на вашата страна към през 2004 г. Оттогава насам ние си сътрудничим в структурите на НАТО, като сме се възползвали от възможностите да разширим своята съвместна работа, включително и в съвместните учения.

На 21 септември 2014 г. канадският кораб на Нейно Величество (HMCS) „Торонто“ посети пристанище Варна в контекста на участието си в учения в Черно море с Постоянната морска група 2 на НАТО в рамките на операциите „Активни усилия“ и „Преосигуряване“. Това беше първото посещение на канадски военен кораб в България. Обикновено корабът „Торонто“ се движи с екипаж от 250 души на борда, заедно с хеликоптер CH-124 Sea King. Оттогава насам имаше

още няколко подобни посещения – през 2015 и 2016 г. корабът на Нейно величество „Fredericton” посети Варна, а през февруари 2017 г. – корабът „St. John’s”.

Канадските и българските военни са си съдействали и при трагични събития. Такъв беше случаят през 2019 г., когато парашутист от канадските въоръжени сили загина при трагичен инцидент по време на учение в България. Тогава премиерът Трпго изрази дълбоката си признателност към българския президент Радев и към българските власти, които оказаха съществена помощ след това злощастно събитие.

Настоящата криза в Украйна ни напомня за значението на такива тесни връзки в областта на сигурността и отбраната.

Търговия и икономически просперитет

Нашето двустранно сътрудничество обхваща и динамичните търговско-икономически отношения. Канада и България се допълват взаимно в областта на информационните технологии, на минното дело, инфраструктурата и науката, както и в аутсорсинга на бизнес процесите и в селското стопанство.

Някои канадски компании са направили в България важни инвестиции, осигурявайки по този начин високоспециализирани работни места. В края на месец юни 2021 г. имах привилегията да посетя бизнесите на двама ключови канадски инвеститори – „Дънди Прешъс Металс“ („ДПМ“) и „Телъс Интернешънъл“. Тези две компании осигуряват заедно работа на близо 5000 българи, а инвестициите им са за над 400 милиона канадски долара (CAD).

„Телъс Интернешънъл“ има в България три офиса, откъдето осигурява на 35 езика поддръжка за изградната, телекомуникационната и туристическата индустрия. Компанията е добре известна със своите благотворителни дейности и по-специално – с „Дните на подкрепа“, както и с годишната си гала вечер, която оказва подкрепа за образованието на деца в нужда.

На около 90 минути път от София рудник Челопеч направи още една канадска компания видима на фона на българския икономически пейзаж. През последните 18 години (от общо 57 в своята дейност) „ДПМ“ управлява тази мина, като прогнозира достатъчно запаси от злато и мед, за да може да поддържа там минните си операции поне още 8 години. Междувременно чрез своя СМАРТ център компанията инвестира в иновативни технологии в близките села Челопеч и Чавдар, както и в проекти за отговорно бизнес поведение на стойност 14 милиона канадски долара. Това включва и фонд за стартиращи компании в някои сектори, различни от минното дело, с цел привличане на предприемачи (сред тях и завърнали се българи), както и диверсификация на местната икономика. Според изследване, публикувано от Института за икономическа политика през април 2022 г., това, без всякакво съмнение, е допринесло Челопеч да се превърне в община с една от най-високите средни брутни заплати в България. В края на 2020 г. индивидуалните месечни приходи в Челопеч са били 2600 лв. – в сравнение със средната месечна заплата за страната от 1600 лв., което представлява четири пъти минималната месечна работна заплата за страната.

Има обаче и още какво друго да се направи, особено що се отнася до областта на инвестиционното сътрудничество.

Чрез своя СМАРТ център, „Дънди прешъс металс“ инвестират в иновативни технологии в мината в Челопеч

Канада е важна дестинация за българските продукти и услуги. През 2020 г. излишъкът от търговията с български стоки и услуги с Канада възлиза на 53 млн. евро (231 млн. износ за Канада и 178 млн. внос). Канада допринася за българския просперитет, като осигурява и част от онези около половин милион български работни места (около 20%), които разчитат на износа за пазари извън Европа.

Временното влизане в сила на Всеобхватното икономическо и търговско споразумение (СЕТА) между Канада и ЕС през 2017 г. засили двустранната търговия и увеличи взаимните ползи и за двете страни. През последните пет години общата търговия между Канада и Европейския съюз се е увеличила с 16%. А за самата България резултатите са още по-впечатляващи – увеличението от 120% на износа за Канада в периода 2016-2020 г.! България се възползва и от премахването на почти всички видове мита върху своя износ за Канада.

Българският парламент все още не е пристъпил към национална ратификация на това споразумение. Когато обаче го направи, с това ще отключи и останалата част от широката гама от възможности, предлагани от СЕТА, с елиминирането на 99% от митата. Канада вярва, че ратифицирането на СЕТА ще доведе до доста по-големи спестявания, както за България, така и за Канада, за бизнес сектора и в двете страни, включително и за малките и средни предприятия (МСП) и техните потребители. Освен спестяването от митата, СЕТА ще позволи на българските компании да се освободят от разходите за двойно тестване – благодарение на разпоредбите за признаване на сертификатите за оценка на съответствието в някои сектори, включващи машиностроене, електрическите стоки и електронното оборудване. Тези сектори ще се възползват също и от разпоредбите на СЕТА в областта на обществените поръчки и движението на професионалисти. Селскостопанската промишленост ще получи също достъп до нови пазари в Канада, което ще бъде особено важно за българското сирене, сладкиши и бисквити.

Благодарение на СЕТА, българските компании ще получат достъп и до големия пазар на обществените поръчки в Канада, като така ще могат да

надават за доставката на стоки и услуги за търгове на всички нива на управление страната (федерално, провинциално и общинско). Ангажиментите в областта на гържавните поръчки от страна на Канада в рамките на СЕТА са най-амбициозните, които Канада някога е поемала.

Доставчиците на услуги вече се възползват от всеобхватните ангажименти в рамките на временното прилагане на СЕТА в областта на някои сектори, свързани с услугите. Например, канадската ИТ компания „Adastra“, базирана в София, осигурява 350 работни места и изнася своите услуги за Канада. Друго скорошно положително развитие беше, че архитектите от Канада и ЕС потвърдиха взаимното признаване на своите професионални стандарти.

На последно място, но не и по значение, националната ратификация на СЕТА ще осигури на Канада и България така необходимото им Споразумение за насърчаване и защита на чуждестранните инвестиции (FIPA). Липсата на такъв механизъм за защита на инвестициите в момента ограничава интереса на канадските инвеститори. СЕТА ще осигури точно такава защита и ще привлече повече канадски компании в България.

Многостранно сътрудничество в новата икономика

Многостранното сътрудничество в новата икономика, включително и в дневния ред на околната среда, е друга област на съвместното сътрудничество между Канада и България. По време на пътуването си през юни 2021 г., участвах лично като основен лектор по време на конференция за Европейската зелена сделка, организирана от Американската търговска камара. Канадските компании също допринасят за усилията в борбата с изменението на климата.

В периода 2005-2016 г. канадската консултантска компания „Ecopoler“ управляваше дейността на Българския фонд за енергийна ефективност. Този фонд беше финансиран от Международната банка за възстановяване и развитие, от българското правителство, както и от някои донори. Основната му цел беше да улесни инвестициите в енергийна ефективност, както и да насърчи развитието на пазара за енергийна ефективност в България.

Канадската компания за чисти технологии „ACME Engineering“ си партнира в производство на оборудване за рекулперация на топлина с българския производител „ProStream“, като така повишава енергийната ефективност на индустриалните системи. Това е само един пример за отличното сътрудничество между канадските и българските МСП, които създават икономически растеж и работни места от двете страни на Атлантика.

По отношение на институционалното сътрудничество, Канада отдавна подкрепя България в процеса ѝ на присъединяване към ОИСР. Поради тази причина приветства решението на Съвета на ОИСР да отвори разговорите за присъединяване на България, взето през януари 2022 г. Канада ще продължава да предлага своите съвети и помощ в процеса на подготовка на българската пътна карта за присъединяване и в изпълнението на програмата за реформи.

Тесен съюз по отношение на общите ценности

Когато става въпрос за подкрепа на общите ценности в рамките на мно-

гостранни форуми, Канада и България са били винаги единомислещи и в тясно съгласуване. Канада цени високо подкрепата на България по свои ключови външнополитически приоритети, като например произволното задържане, някои резолюции на ООН и Съвета по правата на човека (например свързаните с Украйна, Иран и противодействие на насилието срещу жени и момичета), както и дневния ред на многообразието, независимо дали става дума за равенство между половете, правата на хората с увреждания, видимите малцинства или правата на ЛГБТИ общността.

Канадското посолство участва редовно в българските събития, които подкрепят подобни теми. През 2021 г., в сътрудничество с Института за изследване на интелектуалната недостатъчност и аутистичния спектър на развитие (във Велико Търново), посолството подкрепи организирането на международен семинар за приобщаващо образование, който събра на едно място различни изследователи, които да се заемат със справянето с тези важни въпроси в областта на образованието.

През 2017 г. ние подкрепихме семинар на тема „Върховенството на закона, правата на човека и сигурността по време на несигурност“, организиран в партньорство с Френския институт в България и Асоциацията на членовете на Органа на Академичните палми, с домакинството на Министерството на външните работи на България и под патронажа на вицепрезидента на Република България.

Канада е активна също и в защитата на нашите общи ценности, като противодейства на дезинформацията и насърчава свободата на медиите. Канада и България са членове на Коалицията за свобода на медиите. Понастоящем канадският министър на външните работи Мелани Жолі е председател на Коалицията за свобода онлайн, която е ключов инструмент за нашите общества.

Изкуство и култура

През последните 55 години Канада и България се радват на широк културен обмен, включващ „Българските дни на хълма“, художествени изложби, както и музикални и театрални представления.

През 2016 г. например, театралната труппа „Мари Шуинар“ представи в София по повод 50-годишнината от нашите двустранни отношения балет по прелюдията към „Следобедът на един фавн“ на Клод Дебюси, както и хореография по „Пролетно тайнство“ на Игор Стравински. Във връзка с този юбилей беше издадена и специална възпоменателна българска пощенска марка, на която имаше комбинация от български и канадски символи.

50 ГОДИНИ
ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ
БЪЛГАРИЯ – КАНАДА

КАТКА КЪНЕВА 2016

**Възпоменателна пощенска марка
по повод 50-годишнината
в двустранните отношения**

Канада и България си сътрудничиха отново по повод 55-ата годишнина, като този път представихме съвместни изложби на съответните публики. През 2021 г. беше организирана фотоизложба в Отава, а няколко месеца по-късно – и в Пловдив. Това събитие събра творбите на петима родени в България канадци, като предложи техния личен поглед върху канадската култура, природна красота и градски живот. Гост-изложител беше българският посланик в Канада до 2022 г., г-жа Светлана Стойчева-Етрополски. Това беше още един пример за спонтанните връзки между хората, водещи до отлични резултати. Елица Йорданова от „Фондация за канадско-българска култура и наследство“ беше съорганизатор на изложбата, която българското посолство в Отава и канадското посолство в Букурещ подкрепиха с радост.

Българските перспективи за канадския живот и култура на съвместната фотоизложба през 2021 г.

Канада отбелязва ежегодно „Дните на българското изкуство“. Поредното издание за 2022 г. включваше наградения български театрален спектакъл „Приятно ми е, Ива“, както и филма „Петя на моята Петя“. На 3 март, за втора поредна година, Канада отбеляза Националния празник на България със светлинно шоу на Ниагарския водопад, осветен конкретно за случая в цветовете на българското знаме.

Отбелязахме и месеца на Франкофонията с прожекция в България на канадския филм на режисьорката Луиз Аршамбо „И завляяха птици“ („*Il pleuvait des oiseaux*“), който подчерта споделените ценности на нашите две страни в рамките на Франкофонията, включително и езиковото и културно многообразие и зачитането на правата на човека. Това не беше първото участие на Канада на сцената на сегмото изкуство в България. През 2019 г. София Филм

Фест представи пред българската публика съвременното канадско филмово изкуство чрез пет канадски филма, включително и филми на най-добрите канадски и български таланти, като например режисьора Атом Егоян, номинирания за Оскар български аниматор Теодор Ушев и известния оператор Ели Йонова. Две години по-рано, през декември 2017 г., „Дните на канадското кино в България“ показаха седем канадски филма.

Заедно към динамичното бъдеще

Това са само няколко от многобройните примери за продуктивното и възхваляващо сътрудничество, наситено със събития, на което нашите две страни се радват през последните 55 години. Докато гледаме към бъдещето, аз бих насърчила всички нас да продължим започнатото и да задълбочим и разширим връзките, които споделяме.

Без съмнение ще продължим да се сблъскваме и с несигурност. Докато излизаме от изпитанията на пандемията COVID-19 и се сблъскваме с конфликтите в Черноморския регион и извън него, трябва да удвоим нашето силно сътрудничество като съюзници в рамките на НАТО, като търговски партньори, като страни, които споделят редица основни ценности и като приятели.

Нека следващите 55 години бъдат още по-успешни и продуктивни и за двете страни, докато вървим заедно по пътя към един по-мирен и приобщаващ свят!

**Канада има Почетно консулство в София,
начело с Нина Лазарова (вдясно) и подкрепяно от Цвета Геганова (вляво).
На горната снимката двете са с посланик Гуле.**

Н.Пр. Аник Гуле е посланик на Канада в Румъния, Република България и Република Молдова, със седалище в Букурещ. Посланик Гуле се присъединява към тогавашното Министерство на външните работи и международната търговия през 1999 г., след като е работила като журналист в Канада, Европа и Азия (1992-1998). По време на престоя си в централата тя е била директор по търговските въпроси със страните от ЕС и ЕАСТ (2014-2015), директор по неразпространението и разоръжаването (2010-2011), заместник-директор по ядрена политика (2009-2010) и заместник-директор за Япония (2008-2009). Докато е още в Отава, тя работи и в секретариата за външна политика и отбрана към Службата на Тайния съвет на Канада (2006-2007). Дипломатическите назначения в чужбина включват командироване в японското министерство на икономиката, търговията и индустрията (2002-2003 г.), както и длъжността на втори и първи секретар по икономическите въпроси в Посолството на Канада в Токио (2003-2006). Работила е и като съветник и старши комисар по търговията в Посолството на Канада в Пекин (2012-2014). В периода 2016-2020 г. г-жа Гуле работи в Посолството на Канада в Москва, където, освен пълномощен министър по икономика и търговия, изпълнява и функциите на временно управляващ в Армения и Узбекистан (2018-2019). Посланик Гуле има бакалавърска степен по политически науки и втора диплома по съвременни езици (японски и руски) от Университета „Макгил“, както и диплома по журналистика от Висшето училище по журналистика в Париж (*École supérieure de journalisme de Paris*).

Програма „Български младежки делегати към ООН“: 15 години успешно сътрудничество на Министерството на външните работи с Дружеството за ООН в България

Ралица Диканска
Тогор Рогошев

За Програмата „Български младежки делегати към ООН“

Вече 15 години България редовно изпраща младежи за участие на международни форуми на ООН. Младежките делегати на България в ООН представят българската младеж на национално и международно ниво, участвайки в създаването и прилагането на младежки политики. От 2007 година насам 32 български младежи са заемали позицията „Български младежки делегат към ООН“. Всяка година двама български младежи участват в процеса на вземане на решения на най-високо международно равнище и осъществяват на практика младежкото включване в създаването на политиките и стратегиите, засягащи младите хора.

България е една от едва 40 гържави, които имат подобна програма и по този начин признават младежта като равнопоставен партньор в процесите на вземане на решения на национално и международно равнище. Програмата „Български младежки делегати към ООН“ се координира от Дружеството за ООН в България, като има официалната и пълна подкрепа от Министерството на външните работи, Постоянното представителство на Република България към ООН в Ню Йорк, както и редица други институционални и неправителствени партньори като Министерството на младежта и спорта, Министерството на образованието и науката, Националния младежки форум, ISIC България, Българската платформа за международно развитие, Националната младежка карта.

Основната мисия на младежките делегати е да бъдат мост между младите хора в България и институциите на национално и на международно ниво. Те провеждат постоянни срещи с младите хора в страната и се допитват до тях с цел да идентифицират основните им проблеми и потребности. Данните от срещите и анкетите се обобщават и анализират, на тяхна база се подготвя изказването на младежките делегати пред Общото събрание на ООН и пред Комисията по социално развитие на ИКОСОС. Устойчивостта на програмата се гради върху приети и спазвани ценности за свобода, толерантност, сътрудничество, уважение, отговорност.

Изборът на младежки делегати към ООН в България е даван като пример за един от най-прозрачните процеси по избор на младежки делегати в света.

Конкурсът за избор на младежките делегати се провежда всяка година в рамките на четири месеца и се състои от четири кръга, като в комисията за избора им са включени представители на българските институции, както и на партньорските организации на Програмата. Мандатът на делегатите е 18 месеца, в които те осъществяват две пътувания до Централата на Организацията на Обединените нации в Ню Йорк и вземат участие в сесиите на Общото събрание на ООН и в Икономическия и социален съвет (ИКОСОС) като част от националната делегация на Република България.

Програма под знака на партньорството

България вече 67 години е активен член на ООН. В своята дейност в ООН България е отгавала и продължава да отгавя първостепенно значение на проблемите на младежта. Още през 1979 г. тя става съавтор на инициативата за обявяване на година на младежта. Оттогава насам нашата страна е сред най-активните участници в ООН по въпросите на младите хора.

Още по-дълго е участието на Дружеството за ООН в България в името на идеите и принципите на ООН. Създадена през 1948 г. като гражданско сдружение в подкрепа на ООН, организацията работи десетки години в сътрудничество с МВНР за популяризиране на целите и принципите на ООН, но и в подкрепа на външнополитическите интереси на страната ни.

След регистрирането на организацията като юридическо лице с нестопанска цел през 1994 г., Дружеството за ООН в България насочва усилията си до голяма степен към работа с ученици и младежи. В резултат от това през 2002 г. е създадена активна младежка секция, насочваща ентузиазма на силно мотивирани млади хора към дейности в полза на закрилата на правата на човека, в полза на образованието и на достойния труд.

Благодарение на продължаващото сътрудничество на Дружеството за ООН с МВНР, през 2007 г. успешно се ражда програмата „Български младежки делегат в ООН“, с която днес се гордеят както МВНР, така и целият граждански сектор на страната ни. Избраните младежки делегати получават подкрепата на експерти в МВНР и Постоянното представителство на Република България в ООН за подготовката на официалните си изказвания и при организирането на събития в Ню Йорк. За дейностите си в страната получават подкрепата на членовете на Дружеството за ООН, на младежката секция и на подбирания за всеки мандат екип от ангажирани млади хора.

Началото на това образцово сътрудничество е поставено през октомври 2006 г., когато започват разговори на Дружеството за ООН в България с Министерството на външните работи и Постоянното представителство на Република България към ООН в Ню Йорк относно установяването на Програма „Младежки делегат в ООН“. През февруари 2007 г. неформален статус на младежки представител в Комисията по социално развитие е даден на Боряна Атанасова по време на стажа ѝ в Постоянното представителство, като това води до първия официален избор на български младежки делегати към ООН през октомври същата година от Министерството на външните работи на Република България. Заедно с Боряна Атанасова като делегат за

2007 г. е избран и Ивайло Стоименов, а през следващата 2008 г. отново МВНР избира Елизабета Петрова.

През януари 2009 г. започва иницирана от Дружеството за ООН национална кампания за институционализиране на Програмата, тогава с името „Български младежки делегат“. Въвеждат се три стратегически направления, валидни досега – прозрачен подбор, информационни кампании и кампании за проучване. Оттогава насам, при тясно взаимодействие с Министерството на външните работи и Постоянното представителство на Република България в ООН, стана възможно участието на 32 невероятни български младежи и чрез тях на българската младеж, в най-високите форуми на света.

По традиция българските младежки делегати към ООН участват в българската делегация по време на сесиите на Трети комитет на Общото събрание на ООН и на Комитета по социално развитие на ИКОСОС. Участието им се изразява в официални изказвания от името на българската младеж, изразяващи позицията и защитаващи мнението им, както и в организирането на редица съпътстващи събития по темите, които вълнуват младите хора, както в страната ни, така и по света. Организирането на съпътстващи събития дава на младежките делегати свободата да се изясняват, да се опознават и сътрудничат с делегати от други държави, да опознават света на дипломатията и потенциала на световната организация.

Вследствие на многогодишните усилия на координиращата организация, делегатите и партньорите, програмата и процедурите за избор са заслужили високата оценка на структурите на ООН, ангажирани с младежта. Световната федерация на асоциациите на ООН разпознава българските младежки делегати като успешни популяризатори на програмата „Младежки делегат в ООН“ сред заинтересовани държави. Българските младежки делегати към ООН с подкрепата на Постоянното представителство-Ню Йорк са провели в последните години срещи по въпроса с държави като Кипър, Дания, Испания, Италия, Мианмар, Хърватия и др., част от които успешно са приложили българския модел и вече имат установена програма.

Как протича изборът на младежките делегати?

Конкурсът за български младежки делегати към ООН е международно признат като добра практика за избор на младежки представители към Организацията на обединените нации. Националният подбор се организира от Дружеството за ООН в България с официалната подкрепа на Министерството на външните работи на Република България. Двамата младежки делегати се избират чрез прозрачен национален конкурс от четири кръга с продължителност от близо четири месеца.

Първите два кръга от конкурса са изцяло онлайн и се организират с цел да се провери мотивацията на кандидатите и да им се даде възможност да покажат знания за работата на ООН и да представят идеите си за предстоящия мандат като представители на българската младеж.

Трети кръг от конкурса за български младежки делегати към ООН представлява гвудневен оценителен център с провеждане на симулации с цел проверка

на лидерски умения, умения за работа в екип, красноречие, комуникативност, значимост на предложените от кандидатите приоритети и ефективност на идеите за действие. Методологията е разработена от експерти на Дружеството за ООН в България в сферата на неформалното образование и обучението на младежи и позволява прецизна оценка на кандидатите.

Именно трети кръг от конкурса е етапът от подборта, който ни отличава от останалите държави, които имат програма „Младежки делегат в ООН“. Точно този кръг е световно признат за една от най-добрите практики в подборта на младежки представители към ООН. Той има за цел да провери уменията и компетенциите на кандидатите, като резултатът от него изпраща до 10 от най-добрите представителите се кандидати да се борят за престижната позиция на финалния четвърти кръг в МВНР.

През 2020 г., в контекста на пандемията от COVID-19, която направи невъзможно провеждането на Центъра за оценка на живо, екипът на Програмата успя да приспособи конкурса спрямо текущите предизвикателства. Иновативният онлайн оценителен център комбинира активности и панели, които изцяло покриват нуждите на конкурса и Програмата. Днес, след като заплахата от COVID-19 значително намаля, трети кръг продължава да се провежда на живо.

Селекционната процедура завършва с панелно интервю пред всички партньори на Програмата „Български младежки делегати към ООН“. В този четвърти кръг кандидатите представят проект на реч и идеите си за бъдещия мандат пред 14-членна комисия от експерти, сред които са представители на Министерството на външните работи в лицето на дирекции „ООН и сътрудничество за развитие“ и „Права на човека“, Дипломатическия институт към МВНР, Министерството на образованието и науката, Министерството на младежта и спорта, представители на Дружеството за ООН в България и бивши младежки делегати към ООН, Националния младежки форум, Асоциацията за подпомагане на академичната общност, Националната младежка карта, Българската платформа за международно развитие.

Мандатът на българските младежки делегати към ООН

Мандатът на делегатите е със срок от 18 месеца, през които те имат различни задължения на национално и международно ниво, като работата им е насочена главно към младежките политики и актуалните за българската младеж теми и предизвикателства.

18-месечният мандат на българските младежки делегати се състои от 6 месеца пасивен и 12 месеца активен мандат. Започва се с пасивен мандат, целящ новоизбраните делегати да имат повече време да се ориентират в мандата и това какви са отговорностите и задълженията им. Във времево отношение мандатът на младежките делегати на България към ООН започва през юли, когато приключва конкурсът, като в периода юли-декември тече пасивният мандат, в който обменят опит с делегатите в активен мандат и се обучават за своята работа. След това, в периода януари-декември протича активният мандат. Чрез тази структура мандатът на делегатите поетапно

прераства от обучавани в обучаващи в рамките на своя 18-месечен мандат, което отново ни отличава като пример на международно ниво за последователност и приемственост между поколенията младежки делегати към ООН.

Мандатът на българските младежки делегати включва конкретни задължения и отговорности, съпътстващи отговорната позиция на представителство на българската младеж на най-високо междуправителствено равнище. Сред тях се нареждат:

- провеждане на национална ежегодна анкета сред младите хора в България с цел идентифициране на техните проблеми и предизвикателства, както и идеите за решаването им;
- провеждане на кампания за набиране на екип от доброволци, които да съдействат на дейността през мандата, както и да бъдат посланици на целите и посланията на Програмата „Български младежки делегати към ООН“;
- подготовка и участие във форуми на ООН и други международни организации;
- организиране и провеждане на регулярни отчетни брифинги пред партньорите на Програмата с цел отчетност на дейността на младежките делегати;
- организиране на множество съпътстващи събития и инициативи, информационни кампании, срещи с младежи из страната, сътрудничество с други младежки делегати към ООН и участие в международни изяви.

Изпълнението на задачите се координира от избран в младежката секция на Дружеството за ООН координатор на програмата „Български младежки делегати към ООН“. Ролята на координатор най-често се пада на бивш младежки делегат, който познава програмата, партньорите, правилата за организация и дейност. Тези правила всъщност са подробно разписани и служат като ориентир, както за новоизбраните делегати, така и при контрола на дейността им. Координаторът осъществява връзката с Министерството на външните работи и с Постоянното представителство в Ню Йорк.

Международни изяви в органи на ООН

Сред международните изяви на българските младежки делегати особена тежест имат изказванията пред Трети комитет на ОС на ООН. Това е органът на Общото събрание, който обсъжда социални, културни и хуманитарни въпроси. Изказванията на българските младежки в този висок форум са по темите „Социално развитие“ и обикновено се базират на резултати от проведено онлайн допитване до хиляди младежи от България.

Образованието и развитието на умения за утрешния ген са сред най-често разглежданите проблеми в официалните изказвания на българските младежки делегати пред Трети комитет на ОС на ООН. Споделя се, например, че наличието на дигитални средства трябва да се използва по-ефективно за креативно и приобщаващо образование, включително за младите хора с увреждания; че неформалното образование е полезно за изграждане на умения, важни за професионалната реализация на младите хора; че социалното предприемачество предлага добри перспективи за посрещане на предизвикателствата.

От проведените с млади хора анкети са изведени груги важни теми, свързани със здравето, опазването на околната среда и злоупотребата с наркотици. В официалното си изказване във виртуален формат пред Трети комитет на Общото събрание на ООН на 1 октомври 2021 г. Кристиана Стоянова изведе на преден план въпроса за здравето и устойчивото образование. В условията на пандемия се вижда връзката между тях – колко крехки са здравните ни системи, колко важно е да сме отговорни не само за собственото си здраве, а и за това на околните, колко важно е да пазим природата.

Българските младежки делегати представят своите приоритети и пред Комисията по социално развитие към ИКОСОС, където международният диалог стои още по-близко до темата за младежта. Комисията по социално развитие е функционална комисия на Икономическия и социален съвет (ИКОСОС). Органът отговаря за проследяването и прилагането на Декларацията от Копенхаген и Програмата за действие на Световната среща на върха за социално развитие и се събира ежегодно през февруари в продължение на седмица и половина. Обсъждат се теми за социално развитие като бедността, заетостта и социалната интеграция, включително въпросите за младежта.

Ангел Митков и Мария Багева насочиха изказването си през февруари 2022 г. към темата за психичното здраве на младите хора, разгледано през призмата на образованието и околната среда като фактори, които оказват влияние. По този начин бяха засегнати и трите приоритетни за текущия мандат теми – здраве, околна среда и образование. В официалното си изказване в Младежкия форум на ИКОСОС, посветен на изпълнението на ЦУР4, Мария Багева адресира важността на неформалното образование като потенциален метод за постигане на целите на Образование за устойчиво развитие.

Кристиана Стоянова и Тодор Рогошев отправиха през февруари 2021 г. призив към всички гържави-членки да предприемат съответните стъпки за осигуряване на достъп до необходимите технологии с цел преминаване към бързо възстановяване от пандемията COVID-19. Според тях по този начин ще се осигури ново начало на икономическия растеж, като в същото време ще се стигне до намаляване на дигиталното неравенство в света.

Богомила Корманова и Минко Даскалов поставиха в изказването си през февруари 2020 г. темата за младежката безработица и гагоха за пример добра практика на българското Министерство на труда и социалната политика от 2018 г. за онлайн бюра по труда, кариерни форуми и квалификационни напътствия от професионалисти към младежи. Дилиян Манолов и Явор Гочев призоваха през февруари 2019 г. гържавите-членки да припознаят приобщаващото образование като основен фактор за социално включване, двигател за развитие и инструмент за постигането на равни възможности за младите хора. Темата за правата на хората с увреждания засегнаха в изказванията си и Анина Йовкова и Димитър Димитров през февруари 2016 г. Ани Колева и Радина Колева също акцентираха върху трудностите на младите хора с увреждания в изказването си през 2015 г., свързвайки темата с младежката безработица.

Изпълнението на Дневен ред 2030 е темата, която редовно присъства

В изказванията им пред Комисията по социално развитие към ИКОСОС. Ася Панджарова и Ралица Диканска споделиха в изказването си през февруари 2018 г., че подготвят своя инициатива за ангажиране на студенти в български университети с изпълнението на Целите за устойчиво развитие. Александра Мирчева и Ива Цолова споделиха в изказването си през 2017 г. своята инициатива „17 цели за 2017 г.“ и работата си за подпомагане на социалното включване на млади хора с увреждания чрез добри практики на социално предприемачество.

Съпътстващи събития в Ню Йорк

Освен официалните изказвания, младежките делегати се ангажират в организирането на съпътстващи събития, отговарящи на приоритетните теми в мандата им. Сред темите са „Младежко участие в градското трансформиране“, „Младежко благосъстояние: как COVID-19 се отрази на младите по света“, „Ролята на младите хора в борбата с бедността и глада на локално, регионално и международно ниво“, „Социално справедлив преход към устойчиво развитие: ролята на цифровите технологии за социалното развитие и благосъстоянието от всички“, „Качествено образование в дигиталната ера“, „Достойна работа със смисъл“, „Приобщаващо образование на млади хора и деца с увреждания. “Овластяване на уязвимите групи чрез академичен дебат”.

През октомври 2015 г., по време на 70-ата сесия на Общото събрание на ООН, Анина Йовкова и Димитър Димитров организираха съвместно с младежките делегати от Германия, Австрия, Белгия и Нидерландия съпътстващо събитие по линия на Трети комитет на тема „Мълчаливите герои – гражданското общество и бежанската криза“. Представена беше подготвена от младежките делегати дигитална фотоизложба със снимки на доброволци, помагачи на бежанци в различни европейски държави, сред които и България. При посещението си през февруари 2016 г. те организираха съвместно с младежките делегати от Румъния съпътстващо събитие на тема „Ролята на младите хора, които нито работят, нито учат, нито са в процес на квалификация, за изпълнението на Целите за устойчиво развитие”.

Александра Мирчева и Ива Цолова организираха през октомври 2016 г., съвместно с румънските си колеги, събитие на тема „Младите хора – двигател на промяната днес”. В панелната дискусия взеха участие координатори на младежката програма към Департамента за икономически и социални въпроси на ООН и към Световната федерация на дружествата за ООН (WFUNA). През февруари 2017 г. те организираха интерактивна панелна дискусия на тема „Млади социални предприемачи за устойчиво развитие“, включила отново водещи представители на международни организации.

Ралица Диканска и Ася Панджарова организираха през октомври 2017 г. събитие на тема „Безработица – ООН за заетост“ съвместно с младежките делегати на Чехия, Белгия и Германия. Друго важно събитие в този период беше на тема „Младежки делегат към ООН: възможност за младежко участие в ООН”, организирано съвместно с Департамента по икономически и социални въпроси на ООН и Световната федерация на дружествата за ООН. Във

Връзка с водещата роля на България в усилията за насърчаване на младежкото участие в ООН експертът по правата на човека в ПП-Ню Йорк Ася Цветанова представи положителния опит на България. През февруари 2018 г. Ралица и Ася организираха събитие на тема „Овластяване на уязвимите групи чрез академичен дебат“ съвместно с младежките делегати на Румъния и Чехия. По време на последвалата дискусия бяха обсъдени възможностите за включване на дебата в работата на всички младежки делегати към ООН като добър начин за провокиране на критично мислене у младите хора, както и за създаване на възможности за споделяне на мнения и идеи.

Събитията, организирани от Дилиян Манолов и Явор Гочев, бяха посветени на приобщаващото образование. През октомври 2018 г. те бяха панелисти в срещата „Приобщаващо развитие на младите хора с увреждания“, заедно с директора на отдел „Приобщаващо социално развитие“ към Департамента по икономически и социални въпроси на ООН и програмния координатор на „Деца с увреждания“ в УНИЦЕФ. Трите основни теми, които бяха обсъдени, разглеждаха ролята на семейството, образованието и професионалната реализация на хората с увреждания. Дилиян Манолов сподели своя опит на незряц по време на своето образование, като даде примери и съвети. Събитие с подобна тема беше включено като съпътстващо на официалната програма за 57-ата сесия на Комисията за социално развитие, подготвено от представителствата на България и Чехия през февруари 2019 г. Панелисти в него бяха посланиците на двете страни – г-н Георги Панайотов и г-жа Мари Шатардова, както и експерти от УНИЦЕФ и Отдела за приобщаващо социално развитие на Департамента по икономически и социални на ООН. Дилиян Манолов обърна внимание върху това, че промените в законодателството подобряват достъпа до образование, защото са асертивни, което на свой ред овластява децата.

Богомила Корманова и Минко Даскалов избраха като тема на своите съпътстващи събития качествено образование и достойния труд. През октомври 2019 г. те организираха с колегите си от Ирландия съпътстващо събитие на тема „Достойна работа със смисъл“. Събитието започна с работа в четири групи, където бяха разгледани аспектите на достойната работа, след което последваха изказвания на двамата експерти по младежки политики – Матю Коняк от Международната организация на труда и Стефани Буйкрофт от Европейския младежки форум. Гостите обсъдиха основните пречки пред младите за постигане на трудова пълноценност и предложиха конкретни решения за справяне с предизвикателствата. През февруари 2020 г. събитието им беше на тема „Качествено образование в дигиталната ера“ и те го използваха да споделят примери от неправителствения сектор в България, които агресират и имат положителен ефект върху качествено образование в страната.

Следващите два мандата на българските младежки делегати се реализираха в условията на ограничения за пътуване и събиране заради разпространението на COVID-19. На 5 февруари 2021 г. младежките делегати с мандат 2020-2021 Кристияна Стоянова и Тодор Рогошев се включиха във

Виртуално съпътстващо събитие в рамките на 59-ата сесия на Комисията по социално развитие, посветено на темата на сесията „Социално справедлив преход към устойчиво развитие: ролята на цифровите технологии за социалното развитие и благосъстоянието от всички“. Кристиана и Тодор агресираха някои от съвременните проблеми на младите хора, свързани с липсата на достъп до интернет и технологии, загубата на учебен материал (т.нар. *“learning loss”*) и методите на обучение в онлайн среда. На 26 февруари 2021 г. се проведе среща на Групата на приятелите на децата, организирана от УНИЦЕФ, на тема „Правата на децата в дигиталната ера и в контекста на пандемията от COVID-19“. За първи път в тази среща на високо равнище се включват и младежки делегати, като това бяха само младежките представители на България и Люксембург. Тодор Рогошев отпраща изказване за достъпа до образование и недостига на необходимите технологии за тази цел, като постави акцент върху международноправните задължения, произтичащи от Конвенцията на ООН за правата на детето.

Младежките делегати Ангел Митков и Мария Багева с мандат 2021-2022 участваха в събития с разнообразни теми. На 9 февруари Ангел Митков се включи в уебинар, организиран от Doha International Family Institute с тема „Младежко благосъстояние: как COVID-19 се отрази на младите по света“. В панела участваха говорители от целия свят, вкл. Италия, Мексико, Ливан и Катар. Бяха засегнати темите за ролята на семейството в живота на младите хора, за промените в пазара на труда, за рисков фактори за благоприятното развитие на младежите. На 11 февруари 2022 г. Мария Багева и Ангел Митков се включиха в съпътстващо събитие на тема „Ролята на младите хора в борбата с бедността и глада на локално, регионално и международно ниво“, организирано от Представителството на Европейския съюз в ООН в партньорство с Представителството на Република Португалия в ООН, UN DESA и с участието на специалния пратеник на генералния секретар за младежта – г-ца Джаятма Уикраманаяке. Поставен беше въпросът за миграцията и предизвикателствата, свързани с климатичните промени – два фактора, които забавят развитието на немалко държави. На 15 февруари 2022 г. се състоя среща на младежките делегати от държавите-членки на Европейския съюз в рамките на инициативата „Приятел за надежда“ на председателя на Общото събрание на ООН, целяща да дава възможност на млади дипломати от развиващи се страни да придобият ценен опит, като участват на ротационен принцип в работата на различните екипи към кабинета на генералния секретар на ООН.

Виртуални събития с европейски отзвук

В периода на пандемията COVID-19 работата на програмата „Български младежки делегати към ООН“ се осъществяваше предимно във виртуални срещи. Това до известна степен намали ефекта от срещите лице в лице в залите на ООН, но даде на младежките делегати възможности за участие в повече и по-разнообразни форуми.

На 1 април 2022 г. Ангел Митков взе активно участие в младежка предва-рителна онлайн среща Youth Pre Meeting to UNECE и като наблюдател в самия Регионален форум по устойчиво развитие за Европа и Централна Азия, организиран от Икономическата комисия за Европа, който се проведе в периода 6-7 април в хибриден формат между Женева и виртуалната среда.

В началото на юли 2021 г. младежките делегати Кристиана Стоянова и Тодор Рогошев бяха поканени, заедно с координатора на програмата Ралица Диканска, да вземат участие в срещата на високо равнище на Обединеното кралство за младежките въпроси. В рамките на срещата участниците от Великобритания имаха възможност да се запознаят с младежки делегати от различни държави. Срещата се проведе на два етапа с различен фокус. Първият етап се съсредоточи върху програмата „Български младежки делегати към ООН“ и сравнението ѝ с други програми. Участниците от Великобритания и България успяха да споделят опит и идеи за това как да се подобри качеството на младежкото участие.

На 10 септември 2020 г., по инициатива на делегацията на ЕС към ООН, Кристиана и Тодор участваха в среща между младежки делегати към ООН от страните-членки на ЕС и посланика на ЕС към ООН. По време на срещата всички присъстващи делегати имаха възможност да споделят какви са техните приоритети. Откриха се климатичните промени и опазване на околната среда; образованието; вярата в институциите; младежката безработица; защита правата на човека; младежкото участие в процесите по вземане на решения; дискриминацията, расизма.

На 31 август 2020 г. онлайн се проведе официална опознавателна среща между младежки делегати към ООН от страните от Европейския съюз. Кристиана Стоянова взе участие в срещата заедно с делегати от Словения, Люксембург, Сърбия, Белгия, Румъния, Германия, Украйна, Албания. По време на дискусиата бяха обсъдени идеи за подобряване на програмата – например делегатите с изтекъл мандат да станат „посланици“ на програмата, да я популяризират и да подкрепят нейното създаване в съседни държави. Обсъди се и създаването на позицията на Европейски младежки делегат, който да координира делегатите на страните-членки на ЕС. Отличи се нуждата да се подобри и увеличи ролята на UN DESA за координирането на делегатите.

В заключение

България устойчиво продължава да бъде сред държавите „отличници“ за младежко овластяване и включване на най-високо международно ниво, като това се дължи основно на доброто дългосрочно сътрудничество между Министерството на външните работи на Република България и Дружеството за ООН в България. Държавата ни е пример за програма „Младежки делегат в ООН“, като ежегодно продължава да надгражда и развива програмата с цел още по-висока ефективност на младежкото ни представителство в ООН. Младежите, заемали престижната позиция, са пример за отговорност и мотивация, както по време на мандата си, а и след това в своя професионален път и кариера.

Ето какво казват те за програмата:

Ани Колева, мандат 2014/2015: „Програмата е предизвикателство, в което получаваш толкова, колкото си готов да дадеш! Уникална възможност, която ти позволява да задаваш въпроси и да търсиш решения на най-високо ниво. Възможност, която дава глас на каузите, в които вярваш, и ти позволява да променяш средата, в която живееш! Програмата е безценни приятелства, незабравими уроци и многобройни моменти извън зоната на комфорт!“

Минко Даскалов, мандат 2019/2020: „Програмата е необходима връзка между българските младежи, частния сектор и институциите, както на национално, така и на международно ниво. Това е страхотна възможност да допринесеш за активно гражданско общество чрез мотивация, усърден труд и личностно израстване.“

Димитър Димитров, мандат 2015/2016: „Програмата е вдъхновяваща възможност да се докоснете до хора и институции на най-високо национално и международно равнище. Редом с личностното израстване и професионалното ви развитие, още по-значим е приносът на програмата към младите хора, ценностите и приоритетите, които отстоява. Тези три фундамента осмислят работата на всички поколения български младежки делегати към ООН и до днес.“

Явор Гочев, мандат 2018/2019: „Програма „Български младежки делегати към ООН“ предоставя уникалната възможност да видиш от първо лице как се прави политика на световно ниво, да бъдеш част от този процес и да станеш посланик на доброто.“

Ралица Диканска, мандат 2017/2018: „Програмата е предизвикателство, отговорност и вдъхновение. Програмата ти дава шанса да променяш, но и те променя по най-добрия начин. Представявайки младите хора на България и застъпвайки се за ценностите, които Програмата отстоява, неусетно развиваш най-ценните умения, които са нужни, за да бъдеш успешен в личен и професионален план.“

Еврейското културно наследство в България в заглавията на Библиотеката на Дипломатическия институт

Нина Киселкова

Настоящата публикация е в изпълнение на Дейност 3.2 от проект DFPO-1.004-0001 „Стратегическо сътрудничество между България и Норвегия в подкрепа на международните ангажименти на България за борба с антисемитизма и опазване на еврейското наследство“, финансиран от Фонда за гвустранни отношения на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Норвежкия финансов механизъм 2014-2021 г. Бенефициент по проекта е Министерството на външните работи на Република България, а партньори в реализацията на проекта са Дипломатическият институт и Държавният културен институт към министъра на външните работи и Норвежкия център за изследвания на Холокоста и малцинствата.

Целта на публикацията е да улесни търсенето на разнообразна експертна информация за еврейското културно наследство в България, като представи на общественото внимание подбор от анотирани заглавия по темата, част от фонда на Библиотеката на Дипломатическия институт. За отправна точка при селекцията е приета дефиницията за културно наследство в съответния закон, според която то *„обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност“*¹.

Заглавията, включени в този обзор, условно се вписват в три тематични раздела:

- Публикации за еврейското материално недвижимо и движимо културно наследство: археологически обекти, исторически, етнографски и архитектурни паметници и артефакти; документално наследство, произведения на изящните и приложни изкуства, книжовни и литературни ценности, дело на еврейски автори.
- Публикации за еврейското нематериално културно наследство: обичаи, обреди, празненства, ритуали и вярвания.
- Публикации за спасяването на българските евреи от депортация през Втората световна война (а според някои автори – за „оцеляването“ им през Холокоста). Тази тема няма пряко отношение към еврейското културно наследство у нас, но попада в по-широкия обхват на проекта като пример на ефективно обществено противопоставяне на антисемитизма и е включена в настоящия преглед заради значимостта ѝ за националната памет, както на българите, така и на българските евреи и техните потомци в България и Израел.

¹ Закон за културното наследство (2009), чл. 2 (1) и чл. 6, <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135623662>

По разбираеми причини настоящият обзор не претендира за изчерпателност. Всеки подбор предполага ограничения и в по-голяма или по-малка степен има субективен характер. Водещ принцип при работата върху този текст беше стремежът на първо място да се представят заглавия, които отразяват многостранно еврейското материално и духовно културно наследство у нас. От богатата книжнина за съдбата на българските евреи през Втората световна война бяха селектирани български и чужди заглавия от последните няколко години, които интерпретират темата от различни гледища.

С изключение на две от представените общо 14 заглавия, останалите са издадени през настоящия век и в по-голямата си част – през последното десетилетие. Авторите са българи, български евреи или техни потомци, както и един унгарски евреин. Анотираните заглавия са подредени според жанра, като всеки раздел е структуриран хронологически според годината на издаването.

I. Справочна литература

1. Библиографии и био-библиографии

JUDAICA BULGARICA. Евреите по българските земи. Анотирана библиография. Съставители: Жак Ескенази и Алфред Криспин; предговор: Еми Барух. – София: Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия, 2002. – 534 с.

Това е второто преработено издание на анотираната библиография от 1999 г. – пръв опит за „обхватно систематизиране на писмената, които се намират в България от и за евреите. Книгата е създадена като част от изследователски проект „Рогова памет и историческа съдба на българските евреи“ с ръководител Еми Барух и е дело на съставителите г-р Жак Ескенази, филолог и библиограф, и Алфред Криспин, журналист и преводач. Съдържа 1919 описания, от които 999 на самостоятелни книги, брошури и служебни издания, появили се в България през периода 1878-1998 г. Включена е и подборка на публикации по темата в българската периодика от Освобождението до 1944 г.

През 2002 г. библиографията излиза и на английски език.²

Колектив. *Еврейски имена в българската юридическа наука.* – София: Издателство за правна наука „Феня“, 2006 г. – 227 с.

Автори и съставители на това издание в редкия жанр био-библиография са изтъкнати юристи, историци и библиографи на правото (проф. Снежана Начева, Петко Добчев, проф. Александър Джеров, адв. Дочка Богданова и др.), чиято цел е да представят не само научното дело, но и индивидуалността на всеки един от петима техни забележителни колеги с еврейски имена, живели и творили в различно време от края на XIX до началото на XX век: проф. Йосиф Фагенхехт (1873-1953) проф. г-р Нусим Меворах (1891-1968), проф. г-р Витали

² Jews in the Bulgarian hinterland: an annotated bibliography, <https://www.worldcat.org/title/jews-in-the-bulgarian-hinterland-an-annotated-bibliography/oclc/52048518>

Тагжер (1922-1999), ст.н.с. г-р Илко Ескенази (1949-1994) и Соломон Розанис (1919-2004).

2. Терминологични справочници и енциклопедии

МАЙЕР, Мира. *Еврейските символи*. – София: Нов български университет, 2004 г. – 158 с.

Авторката доц. г-р Мира Майер е преподавател по политически науки в Нов български университет.

В книгата в кратка, сбита форма са обяснени основни термини и понятия от историята, религията и традициите на еврейския народ.

В първата част са представени свещените книги на евреите: Тора (Писаният закон) – част от общия за юдаизма и християнството Стар завет, Талмуд (Устният закон), Алаха (еврейският закон) и др. Разгледани са основните положения на еврейската религия: историята и предназначението на свещения кивот (сандъка) със свитъците; очакването на Машиах (Спасителя); ролята на гаряването; Кашрут (еврейските закони за хранене); значението на ритуалите Бар Мицва и Бат Мицва; ролята на жената; кашерният секс.

Втората част се занимава със символите, традициите и обичаите, свързани с еврейската история и религия като Еврейския календар, празниците Шабат, Рош-а Шана (Нова година), Йом Кипур (Денят на изкуплението), Ханука (Нова година), Песах (Празникът на духовното освобождение), Брит Мила (обрязването), Маген Давид („Щитът на Давид“, наричан още „Звездата на Давид“) и др.

Последните три глави са посветени на основни понятия, които се отнасят до сегрегацията и преследванията на евреите от Средновековието до края на Втората световна война: еврейското гето, нацистките концентрационни лагери и лагерите на смъртта, Холокостът.

ХАЗАН, Елко. *Кратка илюстрирана поселищна енциклопедия на еврейските общности в България и техните синагоги* – София: „Камея Дизайн“, 2012. – 190 с.

Арх. Елко Хазан е изследовател и публицист, познавач на еврейската религиозна архитектура.

Обект на енциклопедията са историческите еврейски общности, съумели в миналото да изградят и поддържат собствена институционална структура (синагога, еврейско училище, еврейско гробище) в 37 български града и в преобладаващата си част престанали да съществуват след Голямата алия (изселване в Израел) през 1948 г. Отделните статии съдържат: информация за града, където се е формирала конкретната еврейска общност; проследяване на нейната история от възникването ѝ до днес; сведения за актове на антисемитизъм на територията на общината, ако е имало такива; данни от наличните статистики за числеността и поминъка на нейните членове през различните периоди; сведения за съдбата на местните евреи през Втората световна война; данни за последвалата емиграция в Израел; списък на най-видните евреи, родени или свързани с населеното място; състояние на общ-

ността днес. Значително място е отредено на историята, архитектурата, вътрешната украса и обзавеждането на синагогите и други молитвени домове на местната общност, както и на най-изтъкнатите ѝ религиозни водачи.

Благодарение на изключително богатия и разнообразен документален и изобразителен материал, събран от автора и неговия екип, читателят добива обозрима представа къде в даден град е бил еврейският квартал (най-често около единствената главна улица), какъв е бил обликът му в миналото, кои еврейски обекти и материални паметници са се съхранили, кои са изчезнали или са променили предназначението си в настоящето.

Енциклопедията е издадена и на английски.³

II. Студии и документални разследвания

РАЙЧЕВСКИ, Стоян. *Българи и евреи през вековете*. – София: Български бестселър – Национален музей на българската книга и полиграфия, 2008. – 204 с.

Стоян Райчевски, член на Българската академия на науките и изкуствата, е автор на монографии в областта на историята, етнологията и културата.

Представеното тук изследване се състои от две равни по обем, богато илюстрирани части. Първата представлява исторически преглед, който започва от най-ранните свидетелства за присъствие на евреи по българските земи през II в. и проследява отношенията между българи и евреи от създаването на Първата българска държава до наши дни. Наред с популярни теми като спасяването на българските евреи от депортация в хитлеристките лагери на смъртта през Втората световна война, авторът се спира и на възхода на ционисткото движение в България между Първата и Втората световна война и първите селища на български евреи-заселници в Палестина.

Втората част „Еврейското културно наследство в българските земи“ съдържа сведения за наличие в миналото на действащи синагоги в 30 български града. Представени са музеите и паметните знаци за историята на еврейската общност в страната, като е отделено нарочно място на воинишките паметници (в София, Пазарджик, Видин, Русе и Дупница), свидетелстващи за загиналите български евреи във войните за национално обединение на България от 1885, 1912-1913 и 1915-1918 г. В отделна глава е разгледан приносът на българските евреи в литературата и живописа. Своеобразен финал на книгата е есето, посветено на образи на евреи в българската художествена литература.

БОЗДУГАНОВ, Георги. *Почти невъзможното. Царство България и еврейската емиграция през Втората световна война*. – София: Независимо историческо дружество, 2020. – 352 с.

Това е втората книга на г-р Георги Боздуганов, автор на документалното разследване „България – военният трофей на Сталин“ (София: ИК „Мак“, 2014).

³ The concise illustrated encyclopaedia of Jewish communities and their synagogues in Bulgaria, <https://www.worldcat.org/title/concise-illustrated-encyclopaedia-of-jewish-communities-and-their-synagogues-in-bulgaria/oclc/801023998>

Авторът защитава тезата, че в периода 1939-1944 г. официалните български власти в лицето на цар Борис III (а впоследствие – на регентите) и правителството са основните действащи фигури, които – въпреки натиска на нацистка Германия след присъединяването на България към Трестранния пакт през 1941 г. – попомагат нелегалната емиграция на 12 000 европейски евреи през Турция към Палестина (тогава британски протекторат), предоставяйки им кораби, пристанища и възможности за транзитно преминаване през територията на България. В подкрепа на тезата в изданието са включени сканираните копия на цитираните от автора 162 исторически документа от архиви в България, Германия, Израел и Швейцария.

Проследено е и въздействието на рестриктивната британска политика върху нелегалната еврейска емиграция в Палестина през войната.

В заключителната глава авторът анализира причините за нетипичното за Европа нарастване на еврейското население в България през войната и се спира на събитията у нас след Деветосептемврийския преврат, които според него са били решаващи за масовата емиграция на българските евреи през 1949-1951 г. в новосъздадената държава Израел.

През 2022 г. книгата излиза и на английски език.⁴

НЕДЯЛКОВ, Димитър/NEDIALKOV, Dimitar. *Българската армия и спасяването на българските евреи/ The Bulgarian Army and the Rescue of Bugaria's Jews.* – София/Sofia: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“/Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgaria, 2021. – 286 с./ р.

Полковник Димитър Недялков е професор във Военната академия „Г. С. Раковски“, автор на многобройни научни публикации и монографии в областта на българската военна история. Настоящата двуезична монография, която има и отделни самостоятелни издания на български и английски, е базирана на архивни документи и свидетелства и представлява първото системно научно изследване у нас за ролята на Българската войска за спасяването на българските евреи.

Според автора мобилизирането на еврейските младежи и мъже на трудоспособна възраст по време на Втората световна война „във Военните сили на Царство България и по-конкретно в Трудовите войски с приданите им и подчинените им формирования от отдел „Временна трудова повинност“ към Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството“ е компромисната форма, изначално и прилагана от българската държава, която позволява на Цар Борис III и на правителството да аргументират пред нацистка Германия фактическия отказ на България да депортира евреите-български поданици в лагерите за унищожение. В текста изрично се подчертава, че мобилизирането „на практика няма характера на специално въведена наказателна или репресивна мярка с цел физическо, икономическо и морално малтретиране“, а проявите на антисемитизъм в трудовите еврейски лагери са изключения.

⁴ BOZDUGANOV, Georgi. Almost impossible. Kingdom of Bulgaria and Jewish Emigration in the Second World War. – Sofia: 2022.

Отделни глави в изследването са посветени на участието на българските евреи във войните за национално освобождение и обединение на България, както и на историята на трудовата повинност у нас.

В книгата са намерили място малко познати архивни снимки от дейността на Трудовите войски и Временната трудова повинност.

МИЛКОВ, Вили. Доблест и наказание. Народният съд и ДС срещу спасителите на българските евреи. – София: „Сиела“, 2021 г. – 474 с.

Д-р Вили Лилков е професор по физика към Минно-геоложкия университет, политик, изследовател на близкото минало и съавтор на книги за репресивния апарат на Държавна сигурност през тоталитарния режим. Настоящото заглавие е плод на десетгодишни му проучвания.

Книгата предлага обективен анализ на обществените реакции в страната при приемането на Закона за защита на нацията (1941) и последвалите го още 6 закона и 35 наредби и постановления с антисемитски характер, действали през 1941-1944 г. За пръв път широка публичност добиват имената и съдбите на онези български политици, депутати, църковни дейци, общественици, писатели и доблестни граждани, чиято защита за правата на българските евреи през Втората световна война е била премълчавана при социализма. Много от тях след 9 септември 1944 г. губят живота си, други преминават през затвори, концлагери, изселвания и до края на дните си остават под наблюдението на Държавна сигурност. Изцяло е цитирано „Писмото на честта“ на Димитър Пешев до министър-председателя Богдан Филов от 17 март 1943 г. срещу депортацията на евреите от старите предели на Царство България и е проследен жизненият път на подписалите го 43-ма депутати от XXV Народно събрание, изправени пред Народния съд след 9 септември 1944 г., от които 20 души са разстреляни, а останалите, в т. ч. и Димитър Пешев – осъдени на различни срокове затвор.

Отделна глава е посветена на „дипломатите от „старата школа““ от Министерството на външните работи и изповеданията Никола Пецев, Хенри Левенсон, Любен Златаров, Никола Ванчев и Боян Атанасов, които през войната съумяват да заобиколят антиеврейските наредби, издавайки хиляди транзитни визи за преминаване през България на евреи, поданици на други европейски държави, в спасителното им бягство към Палестина.

III. Сборници архивни документи

Депортирането на евреите от Вардарска Македония, Беломорска Тракия и Пирот, март 1943 г. Документи от българските архиви. Том I и том II. Съставителство и обща редакция: Надя Данова и Румен Аврамов. – София: Обединени издатели, 2013 г. – 1133 с. (том I) и 866 с. (том II)

Този внушителен труд е плод на сътрудничество на проф. г-р Надя Данова, историк и автор на студии в областта на балканската история, и Румен Аврамов, икономист и изследовател на стопанското минало на България.

Двухтомникът е издаден с подкрепата на Българския хелзинкски комитет и

съдържа 609 документа, свързани с депортирането на евреите от Вардарска Македония, Беломорска Тракия и Пирот по време на българската окупация през Втората световна война. Публикуваният архивен корпус включва преписки по темата между различни държавни институции (Комисарство по еврейските въпроси, Министерски съвет, Министерство на външните работи и изповеданията, Министерство на вътрешните работи, Дирекция на полицията и др.), правителствени нормативни актове, дипломатическа кореспонденция, пълния текст на спогодбата Клодиус-Попов, записи от заседанията на Народното събрание, протоколи на Светия Синод, извадки от лични дневници, материали от работата на VII състав на Народния съд и др.

В първия том са поместени и отделни студии от двамата съставители. Авторите застъпват тезата за отговорността на българските власти – като решения и действия – за депортирането на евреите от окупираните територии. Р. Аврамов акцентира върху необходимостта да бъдат осмислени във взаимната им обвързаност двата тясно преплетени исторически наратива – за спасяването/оцеляването на евреите от „старите प्रदेशа“ на България и за трагичната участ на евреите от „новите земи“. Н. Данова посочва, че темата не е нова за историографията, но съществуващият дебат по нея доказва необходимост от по-голяма информираност на българската публика: „Случилото се през март 1943 г. в Егейска Тракия и Вардарска Македония трябва да се опознае възможно най-точно и подробно и то по никакъв начин не може да помрачи несъмнено светлия подвиг на Димитър Пешев и подкрепилите го български граждани, а само би помогнало да опознаем по-добре своето общество.“

Документите са разпределени в седем раздела, в които „ядрото“ на събитието – „вдигането“ и депортирането на евреите през март 1943 г. – е поставено в по-широка времева рамка, която обхваща свидетелства, както за предшествалите го събития, така и за последвалия период до произнасянето на присъдите от Народния съд срещу някои от изпълнителите. Документално е представен и международният контекст, в който депортацията се подготвя и извършва. В знак на почит към жертвите за пръв път у нас са публикувани списъци с техните имена.

Die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden durch das nationalsozialistische Deutschland 1933-1945, Band 13. Slowakei, Rumänien und Bulgarien. Bearbeitet von Mariana Hausleitner (Rumänien), Souzana Hazan (Bulgarien) und Barbara Hutzelman (Slowakei). – Berlin: De Gruyter Oldenbourg, 2018. – 800 S.⁵

Том 13 от 16-томната поредица на немски език за преследването и унищожението на европейските евреи от националсоциалистическа Германия през 1933-1945 г. съдържа документи за репресиите срещу евреите в Словакия, Румъния и България през този период. Поредицата, излязла през 2011-2021 г., е издание на Федералния архив на Германия, на Института за съвременна

⁵ В превод: *Преследване и унищожение на европейските евреи от националсоциалистическа Германия 1933-1945. Том 13: Словакия, Румъния и България.* Съставителство: Мариана Хауслайтнер (Румъния), Сузана Хазан (България) и Барбара Хутцелман (Словакия). – Берлин: издателство De Gruyter Oldenbourg, 2018. – 800 с.

история и на Катедрата за нова и най-нова история на Университета във Фрайбург, Германия. Тя прави обществено достояние широко обхванат масив документални извори за Холокоста в Европа, включени в изданието след научно обоснован тематичен подбор.

В увода към том 13 публикуването на документите за Словакия, Румъния и България в един общ том е аргументирано от авторите със сходните характеристики на трите страни през Втората световна война: участие в Трестранния пакт, авторитарни политически режими, антиеврейско законодателство, което под германски натиск води до цялостна или частична депортация на евреите от тези страни в лагерите на смъртта (а в случая с България – на евреите от т. нар. „нови प्रदेश“, лишени от българско поданство), постепенно гистанциране от германските съюзници. Разделът за България е съставен от Сузана Хазан, българка от еврейски произход, хебреист и куратор на Еврейския музей в Аугсбург, Германия. Той обхваща приблизително една пета от общия обем на изданието и се състои от кратък исторически преглед и 71 коментирани документа, възникнали между 27 май 1938 г. и 4 септември 1944 г. Част от изворите са публикувани частично или изцяло у нас, останалите са издирени в архивите на България, Германия, Израел и САЩ. Подборът от официални документи, лични писма, дневници и периодика отразява три различни погледа към събитията – на извършителите (институции и властени лица), на потърпевшите и на страничните наблюдатели.

Хронологичната таблица в края на тома дава възможност да се съпоставят паралелите и особеностите в решенията и действията на всяка една от трите страни спрямо еврейското население през разглеждания период.

IV. Лични спомени

КОЛЕВА, Даниела, съставител. *България – Израел. Разкази за две страни и две епохи.* – София: Институт за изследване на близкото минало, 2017 г. – 421 с.

Изданието е част от поредица на Института за близкото минало, в която се публикуват писмени и устни лични свидетелства от неговия архив за периода 1944-1989 г. Съставител е доц. д-р Даниела Колева, ръководител на Катедрата по културология при Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. Във въведението тя подчертава значението на личните спомени като ценни извори на историческата памет, които *„населяват историята с хора, т.е. внасят личната гледна точка, убежденията, мотивите и тълкуванията на хората за собствения им живот и за времената, в които се е развивал той.“*

В книгата са събрани спомени, записани в хода на 29 пространни биографични интервюта, проведени от Даниела Колева и нейния екип в България и Израел, при които на интервюираните е била дадена *„пълна свобода ... да построят своя разказ и да поставят акцентите в него според собственото си виждане“*. Говорещите защитават различни позиции, някъде се подкрепят и допълват, другаде се коригират или оспорват, и в този индиректен диалог се оформя колективната биография на поколението български евреи, за които след Втората световна война животът започва изцяло наново. Основната

тема е смяната на епохите и масовата емиграция на българските евреи в Израел; мотивите на заминаващите и на тези, които са останали; раздялата и пътуването; връзките между роднини и приятели след това, особено след прекратяване на дипломатическите отношения между България и Израел през 1967 г.; активизирането на контактите след 1990 г. и възраждането на еврейската идентичност в България. Даниела Колева отбелязва, че в процеса на работата се е оказало невъзможно да се подминат и травматичните спомени и ожесточените спорове, свързани с военното време, които *„формират едни от главните топови в паметта на това поколение.“*

Интервютата са обособени в два раздела, които оформят двата наратива – по-обширния – на евреите, останали в България след войната, и по-краткия – на заминалите за Израел. Във всеки раздел спомените са подредени хронологично според възрастта на техните автори, чиито имена остават скрити за читателя.

COMFORTY, Jacky with Martha Aladjem Bloomfield. Foreword by Omer Bartov. *The Stolen Narrative of the Bulgarian Jews and the Holocaust*. – US: Lexington Books, 2021. – 370 p.

Джаки Комфорти е американски филмов режисьор от семейство на български евреи преселници в Израел, автор на документални филми и образователни медийни програми. В България е познат с отличения с редица международни награди документален филм „Оптимисти“ (2000 г.) за спасяването на българските евреи от Холокоста.

В превод заглавието на книгата гласи „Отнетата история на българските евреи и Холокостът“. Съдържанието се състои от осем части. В първите две („Идентичност – кои сме ние“ и „Колективната памет на балканските евреи“) се проследяват ключови събития от историята на еврейския народ в миналото с акцент върху присъствието и начина живот на еврейското население на Балканите и в България преди Холокоста.

Изложението, което обхваща следващите четири части, е изградено върху откъси от интервюта, записвани от автора в продължение на повече от три десетилетия. Това са фрагменти от лични спомени на потърпевши и техни съвременници за грастичните промени, които антиеврейското законодателство в България внася в живота на еврейското население в страната през 1941-1944 г. – тема, останала по политически и идеологически причини дълги години извън полезрението на изследователите. Включени са интервютата със 134 души от Израел, България, Гърция, Република Северна Македония, Испания и САЩ – членове на някогашните еврейски общности в България и присъединените към нея територии по време на Втората световна война, техни български приятели и съвременници, учени историци. Интервютата са подредени хронологически и поставени в социално-исторически контекст.

В публикуваните спомени се прелитат две сюжетни линии, всяка със своите герои и антигерои – известната история за спасяването на българските евреи и премълчаваната история за травматичния сблъсък на отделната личност с институционалния антисемитизъм, в която оцелелите свидетели

телстват за човешките измерения на обезправяването, лишаването от имущество и поминък, принудителния труд, разселването, живота в постоянен страх от депортация, оказала се в крайна сметка факт за 11 343 евреи от Македония и Огринска Тракия (в книгата е поместен разказът на един от шестимата оцелели).

Последните две части имат публицистичен характер и поставят въпроса за моралната отговорност на политици и учени пред историята.

Текстът е допълнен със 101 фотографии и илюстрации от личната колекция на семейство Комфорти.

V. Регки заглавия от фонда на Библиотеката на МВНР

*Bulgarische Volksdichtungen. Übersetzt mit Einleitung und Anmerkungen versehen von Adolf Strausz. Wien und Leipzig: Verlag von Carl Graeser, 1895. – S. 518.*⁶

Сборник български народни песни в превод на немски, с въведение и пояснителни бележки от Адолф Щраус (1853-1944) – унгарски етнограф, икономист, писател и журналист от еврейски произход, изтъкнат познавач на Балканите. Неговите задълбочени трудове върху българската народна поезия, вярвания и обичаи, обнародвани на унгарски и немски език в края на XIX в., допринасят за популяризирането на българската култура в Австро-Унгария и Германия⁷. След Първата световна война Щраус се ангажира с каузата на ционизма и е избран за почетен президент на Унгарското ционистко движение. Умира през март 1944 г., няколко дни преди началото на масовите преследвания на евреите в Унгария.⁸

В сборника е поместена етнографска студия на Адолф Щраус за българския фолклор. Българското народно песенно творчество е представено с немския превод на 116 български народни песни (колегарски, юнашки, сватбени, за светци, песни на българомохамедани и др.)

Левенсон, Хенри. *Политическите съдебни процеси в СССР през 1936-1937 г. Служебни доклади на един дипломат*. Съставители Елена и Нина Левенсон под редакцията на Йорданка Гешева. – София: Издателство ЛИК, 2000 г. – 199 с.

Хенри Левенсон (1892-1963) е български писател, преводач, журналист и дипломат от еврейски произход, един от четиримата служители от Консулско-стопанската дирекция на Министерството на външните работи и изповеданията, с чието съдействие и в разрез с официалните разпореждания стотици европейски евреи-чужди поданици получават транзитни визи за преминаване през България в спасителното им бягство от Европа през Втората световна война. Изданието е подготвено от неговите гъщери Елена и Нина

6 Превод на заглавието от немски: *Българска народна поезия. В превод, с въведение и пояснителни бележки от Адолф Щраус*. Виена и Лайпциг: издателство Carl Graeser, 1895. – 518 с.

7 За Адолф Щраус и връзките му с България вж.: ПЕЙКОВСКА, Пенка. *Българо-унгарски научни взаимоотношения XIX – средата на XX век*. – София: АИ „Марин Дринов“, 2005 г. – с. 86-90, 154-159, 201-202.

8 Austrian Centre for Digital Humanities and Cultural Heritage, https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_S/Strausz_Adolf_1853_1944.xml; <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-nyelvi-lexikon-71DCC/s-739B6/strausz-adolf-cece-1853bp-1944-73AB9/>

Левенсон. Преговорът, дело на г-р Йорданка Гешева, съдържа биографични данни за автора и коментар към публикуваните доклади.

Книгата представя само една страна от многоликата дейност⁹ на Х. Левенсон – работата му като първи секретар в българската легация в Москва през 1936-1937 г. Подбрани са 24 негови служебни доклада от този период. Наред с анализа на политическите процеси и чистки, характерни за онези години, Левенсон дава достоверно описание на живота на обикновения съветски гражданин и на начина, по който се формира и функционира новата господстваща класа в СССР – партийната и извънпартийната номенклатура. Отделни доклади разглеждат корупцията в страната, причините за официално насърчавания руски национализъм, рисковете от възраждане на националистическите тенденции сред останалите народности в СССР, изборителната система и др.

VI. Заключение: липсващата гумичка

„Преди десетина години на малка изложба на облеклото в едно от фойейтата на Националния исторически музей вниманието ми беше приковано от елегантна дамска роба от виолетово кадифе със златна везба, надписът под която гласеше: „Официално женско облекло от София, XVII в.“. Впечатлена от красотата на дрехата, се запитах каква ли е била софиянката, носила тази роба през XVII в. в София – град с предимно мюсюлманско население по това време. За мое удивление отговорът ме чакаше в съседната зала на музея, където беше изложена още една такава роба със същата кройка, цвят и везба. Надписът повтаряше съдържанието на предишния, но с едно допълнение: „Официално еврейско женско облекло от София, XVII в.“

Личен спомен

Безспорно, на основата на кратък библиографски преглед (при това – на избрани заглавия) трудно могат да се извлекат кардинални заключения за интереса към еврейското културно наследство в българската литература и за значението му за българското общество днес. Но дори при този бегъл обзор се открояват „бели петна“ в проучванията и обществената информираност по темата.

В продължение на векове българи и евреи съжителстват и си взаимодействат на Балканите. По ред причини, които не са обект на настоящия текст, този взаимен културен обмен остава в периферията на изследователския интерес. Днес не можем да си представим български национален празник без рапсодия „Вардар“ на Панчо Владигеров или детство без „Зайченцето бяло“ на Петър Ступел, но колко са чували за еврейския произход на тези български композитори?

Още по-малко се знае за същия процес, който се случва в обратната посока. Паметните думи на Левски за бъдещата република, в която всички народ-

⁹ Вж. повече за приноса на Х. Левенсон за българската култура в: Енциклопедия България, т. 3 – София, БАН, 1982 г. – с. 721, <https://bit.ly/3K8tNT3>

ности ще са равни, го превръщат след Освобождението в герой и на българските евреи. Ционисткото движение в България, дало силен импулс на масовата емиграция на българските евреи в Израел след войната, черпи вдъхновение от борбите за национално освобождение и обединение на българския народ. Свидетелства за това влияние има в цитираните тук публикации на Стоян Райчевски, Джаки Комфорти, Даниела Колева.

В заключение може да се каже, че по-задълбоченото изследване и популяризиране на резултатите от взаимния културен обмен между българи и евреи в хода на вековното им съжителство не само ще даде аргументи в борбата против антисемитизма и ксенофобията, но и ще допринесе за по-доброто ни себепознание като народ.

Нина Киселкова е магистър по журналистика от Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ с опит в медиите, неправителствения сектор и държавната администрация, включително осем години работа в МВНР. Има публикации като преводач, изследовател и съставител на сборници с исторически документи, сред които „Никола Мушанов. Дневник. Спомени. Автобиография“ (2018 г.). От 2017 г. е сътрудник към Дипломатическия институт и подпомага дейността на библиотеката.

Новото издание „Modern Hybrid Wars” – едно модерно виждане за хибридната война

г-р Явор Райчев

Новата книга на г-р Явор Райчев „Modern Hybrid Wars” (295 страници, на английски език) е изследване върху анатомията на модерната хибридната война, изследване, направено с цел да се разбере нейната структура, функциониране и възможните механизми на противодействие.

Дали хибридната война е съществена модификация на войната, която носи със себе си определени социални и политически последици, или е нова форма, характеризираща се с внедряване на нови технологии и оръжия? Кои са основните характеристики, които отличават хибридната война от класическата и при какви условия гържавни и негържавни участници прибягват до нея? Защо Русия избира хибридната война като един от основните инструменти на своята външна политика? Как би могло да се изясни това от гледна точка на теорията на международните отношения и външнополитическия анализ? Дали хибридните войни на Руската федерация предизвикват евроатлантическата сигурност? Какво трябва да направят ЕС и НАТО, за да защитят сигурността на своите граждани срещу хибридни заплахи? Това са част от въпросите, чиито отговори могат да бъдат намерени в книгата.

Исходната точка на автора е, че хибридната война като онтологична реалност и теоретична концепция е свързана с класическата война, но в същото време внася нови елементи, които трябва да доведат до преразглеждане на концепцията за войната в епохата на глобализацията, защото именно глобализацията, новите технологии и промяната в баланса на силите в системата на международните отношения направиха възможна хибридната война и нейното провеждане от гържавни и негържавни актьори. Хибридизацията идва от комбинацията от различни подходи, инструменти, стратегии и ресурси, без военните средства непременно да са част от тази комбинация.

Основно твърдение в книгата е, че Русия избира хибридните войни като един от основните си външнополитически инструменти под въздействието на различни фактори: исторически, културни, политически и икономически; фактори, които обясняват по-скоро едно опортюнистично поведение, отколкото предварително изработена стратегия. Независимо от това, хибридните войни, водени от Русия, заплашват западните ценности и начин на живот. Те търсят промяна на установения международен ред и замяната му с нов, при който Русия ще възвърне влиянието си в границите на бившия Съветски съюз и извън него. От само себе си се разбира, че бившите комунистически страни и съседите на Руската федерация са особено уязвими от нейните хибридни атаки. ЕС и НАТО ще могат да защитават сигурността на гържавите-членки и техните граждани, ако развият съответен капацитет и координират действията си ефективно на национално и наднационално равнище.

Трябва да се признае, че понятието „хибридна война“ има колкото привържени-

ци, толкова е противници. Затова в книгата е направен опит да се идентифицират иновативните аспекти на термина и да се изследва дали „хибридната война“ е и, ако е така, защо, полезна концепция за по-добро разбиране на трансформациите на глобалните заплахи за сигурността през последните десетилетия. Заедно с това понятие се появи цял нов клъстер сродни – хибридни конфликти, хибриден мир, хибридность и др., чието обяснение също е намерило място в текста. И това не е просто упражнение по терминология – въпреки че таква би било повече от полезно, като се има предвид новостта на полето на изследване. Това е по-скоро стремеж да се проучат заплахите, които хибридните войни, водени от Русия, представляват за сигурността на страните от ЕС и НАТО; да се анализират предизвикателствата, които те срещат пред себе си, и да се изясни техният по-дълбок политически подтекст, свързан с отхвърлянето на основните западни ценности. И най-сетне, да се идентифицират уязвимостите на политическите системи и каналите за влияние, които предизвикват възможни външни въздействия върху процесите на вземане на решения, несъвместими с националния интерес от политическите елити в бивша социалистическа страна като България.

В първа глава – „Онтология, технология и теория: променящата се природа на войната като човешка дейност“ – се проследява историческата периодизация на войната и генерационната теория за начините на воюване. Направено е разграничение между „хибридни войни“, „нови войни“, „войни от четвърто поколение“, съставни и мрежови войни и други концепции, които доведоха да промяната на академичния и медийния дискурс за войната.

Противно на разпространеното мнение, че хибридната война като концепция и категория е резултат на западното военно-политическо мислене, книгата ни показва, че тя се ражда в лоното на руската стратегическа мисъл. Сравнението между двете традиции разкрива интересни и дори неочаквани аспекти, на които си струва да бъде обърнато внимание.

Предложено е ново определение на хибридната война, която, според автора, следва да бъде разбрана като всеки политически акт, който има за цел да принуди врага да изпълни нашата воля и да убеди собствения народ да подкрепя правителството; акт, който съчетава повече от една форма на насилие (но не включва непременно физическия или кинетичен компонент) и е насочен преди всичко към унищожаването на институциите (чрез подкопаване на доверието и управлението), на общностите (чрез предотвратяване на индивидуалния и колективния информиран избор) и на обществото, заплашвайки го с намеса в националния процес на вземане на решения и въздействие върху общественото мнение.

Интересен акцент е интерпретацията на руския избор в рамките на двете основни обяснителни концепции в теорията на международните отношения: реализма и конструктивизма.

В контекста на реализма са разгледани проблеми, свързани с това дали може втвърдяването на руската външна политика да се обясни като реакция на възприемани външни заплахи и по-точно като реакция на загубата на Украйна като стратегически буфер и сфера на влияние, на западното нахлуване в постсъветското съседство чрез разширяването на ЕС и НАТО и на плановете за противоракетна отбрана на САЩ в Европа. Тези въпроси са интерпрети-

рани през призмата на дилемата на сигурността, баланса на силите и необходимостта от буферни държави. Следва да се отбележи, че, според руското разбиране, системата на международните отношения е бойно поле, където, ако Западът спечели, Русия губи. Подобна характерна черта е отбелязана най-напред от Дж. Кенан, който пише, че в СССР са склонни да възприемат външния свят като враждебен. От гледна точка на реализма, има няколко фактора за Русия, които са решаващи за използването на хибридната война като инструмент за постигане на външнополитическите ѝ цели: стремеж да разшири и запази своята сфера на влияние, като преразгледа съществуващото статукво след Студената война; възпирание на всяка възможна агресия на Запада и постигане на стратегически баланс на силите.

Меката сила на Русия не успя да спре разширяването на изток; използването на твърда сила под формата на пряка военна намеса в държави-членки на НАТО не е реалистична възможност, тъй като би предизвикало колективен отговор и би могло да доведе до ескалиране на конфликта, като го превърне в ядрен. Пространството от особен интерес за Русия са бившите съветски републики и страните-членки на Варшавския договор. Използването на хибридна война в тях е възможно поради няколко фактора, сред които тяхната етническа хетерогенност, деформиран преход, слабостта на местното гражданско общество, силната зависимост от Русия и др.

От гледна точка на конструктивизма се отбелязва, че националните идентичности оказват голямо влияние върху националните интереси и политическите решения. Разгледана е руската идентичност, политическа и стратегическа култура и руската външна политика. Разбирането за руската идентичност като евразийска е доминираща в националния академичен дебат, а сигурността и глобалното влияние на Русия винаги са били свързани със способността на държавата да се защитава от нападения и да преодолява своята географска и икономическа изолация. Чувството за мисия, готовността да се понесат страдания в нейно име; разбирането, че светът е постоянно в конфликт; използването на „славно минало“ като източник на легитимация; вяра в полезността на силата; чувството за уязвимост, наследство на Съветския съюз; определени недемократични нагласи в обществото и управляващия елит – всички тези фактори са подробно изследвани от конструктивизма.

Примирението на двете основни теории се търси в неокласическия реализъм, тъй като той обяснява връзката между въздействията на международната система и въздействията на държавно равнище, резултатна на които е външната политика.

Една от най-интересните глави на книгата се отнася до формите на хибридната война. В научната литература, посветена на въпроса, се споменават: силов натиск, психологически атаки, ултиматуми, заплахи за санкции, умишлено представяне на управлението на правителството на атакуваната държава като рисково, бойно разузнаване, провокативни маневри, изпитания на нови оръжия и военни учения близо до границите на противника, формиране на коалиции, официално обявяване на война, подкрепа на вътрешни сили, които дестабилизируют положението на противника извън бойното поле, ограничени удари за извеждане

на някои сили от действие, демонстриране на жестокост към упоритите противници и зачитане на правата на ония, които са склонни да се предадат.

Въпреки че хибридната война се смята за асиметрична заплаха, авторът представя убедителни аргументи, че тя не е стратегия, използвана от слабите за борба със силните. Точно обратното – това е стратегия, използвана от играчи, които имат отлично разбиране за собствените си сили и слабости и за силните и слабите страни на противника и освен това имат добро ниво на местно или регионално влияние, което могат да използват за собствените си цели.

Без да изчерпва всички форми на хибридната война, авторът се съсредоточава върху: политическата война, информационната война, правосъдието, икономиката като инструмент на хибридната война, малцинствата в чужбина и миграционните потоци като инструмент на хибридна война, фалшивите новини и чуждия контрол върху медиите; използването на Православната църква като инструмент за хибридна война, кибервойната.

Последните две глави са посветени на еволюцията на възгледите на ЕС и НАТО за хибридните войни, както и стратегиите им за справяне с тях.

По съвпадение на обстоятелствата, тази книга беше завършена, когато напрежението между Украйна и Русия (2022 г.) доведе света до ръба на войната. В пълномащабната война срещу Украйна не липсва нито един елемент от хибридна война – паравоенни формирания, информационно затъмнение и филтриране на информация, фалшиви новини като оправдание за кинетични военни действия, неправилно тълкуване на международните споразумения, нечувано неуважение към световната дипломация, история на измислица и заблуда на нечи собствени хора.

Едва ли е моментът авторът да се радва на собствените си прогнози – през войната никои няма причина да бъде щастлив. Но, за съжаление, случващото се показва до каква степен архитектурата на сигурността, изградена след края на студената война, е податлива на хибридната война – особено податливи са бившите социалистически страни, избрали пътя на евроатлантическата ориентация, но все още изпитващи силна зависимост от Русия. Западните демокрации може да са по-напреднали в информационните и комуникационните технологии, но са галеч назад в способността си да манипулират обществото и да произвеждат митове, които размиват границите на реалността и лишават общественото мнение от ориентири и рамки – способност, доведена до съвършенство от някои авторитарни режими.

Замислена като свитък лекции за студенти от българските университети, книгата на г-р Явор Райчев е интересно четиво за всеки, който желае да разшири знанията си в областта на националната, регионалната и глобалната сигурност.

Явор Райчев е дипломат в Министерството на външните работи, понастоящем аташе в Посолството на България в Хава, Куба. Завършил е магистратура по международни и европейски отношения от Линшьопингския университет, Швеция, а през 2022 г. завършва докторантура по международни отношения в Гранадския университет, Испания. Експерт по въпросите на сигурността и тероризма, с редица публикации в международни списания в сферата на тероризма, радикализацията и хибридната война.

28/2022
July

DOCENDO

DISCIMUS

JOURNAL

DIPLOMACY

DIPLOMATIC
INSTITUTE

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
REPUBLIC OF BULGARIA

Towards a stronger Europe at a time of geopolitical upheaval

**Wolfgang Ischinger
Julia Hammelehle**

The Russian invasion of Ukraine on February 24, 2022 marks a Zeitenwende – a watershed moment in history – for the European security architecture and the liberal international order. Yet, it is only the culmination of trends that existed before and accelerated in the past years. Pressure – both internal and external – on liberal democracies is rising, and Europe faces a tide of mutually reinforcing crises. At this critical juncture, the European Union must follow up on its ambition to become a geopolitical actor and must turn words into action. Lasting change is needed at the level of common strategic understanding, institutions and processes, and capabilities in order to enhance Europe’s resilience, its international role, and its contribution to transatlantic security.

“Europe is in danger”

Europe was already gravely “in danger”¹ before February 24, 2022. German Chancellor Olaf Scholz proclaimed in a special address to the German Bundestag on February 27 that the Russian war against Ukraine constitutes a *Zeitenwende* – a watershed moment – for German, European, and international security.² But as glaring as the breach of international norms and principles by Russia was, the war against Ukraine mirrors broader trends that have been visible before. Referring to the term “*Zeitenwende*” already in 2020, the Munich Security Conference (MSC) argued in a Special Edition of the Munich Security Report that Germany and its partner countries are confronted with the erosion of fundamental foreign policy certainties.³ We live in a “world shaped by raw power politics”⁴ – as European Union High Representative and Vice-President of the Commission (HR/VP) Josep Borrell put it – characterized by the dissolution of international norms and principles, rising geopolitical tensions, and growing illiberalism. Globally, authoritarianism is on the rise, as demonstrated by the 2022 report by Freedom House. It shows a decline in liberal democratic freedoms for the 16th year in a row.⁵ Within Europe, anti-liberal, Eurosceptic forces have gained ground, making up nearly a third of the members of the European Parliament. In its neighborhood, Europe is confronted with mounting instability and conflicts, facing a “ring of fire” to its east and south. To say nothing of the tide of global challenges,

- 1 Josep Borrell, “Europe in Danger: What Next for EU Security and Defence?,” Brussels, January 25, 2022, <https://perma.cc/D7X3-5QAU>.
- 2 Olaf Scholz, “Policy Statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin,” Berlin: German Bundestag, February 27, 2022, <https://perma.cc/P5GY-UF96>.
- 3 Tobias Bunde et al., “Zeitenwende | Wendezeiten: Special Edition of the Munich Security Report,” Munich: Munich Security Conference, 2020, doi:10.47342/SBID8214.
- 4 Josep Borrell, “Foreword by HR/VP Josep Borrell: A Strategic Compass to Make Europe a Security Provider,” Brussels: European External Action Service, March 24, 2022, <https://perma.cc/AF5L-3Q4R>.
- 5 Sarah Repucci and Amy Slipowitz, “Freedom in the World 2022: The Global Expansion of Authoritarian Rule,” Washington, DC: Freedom House, February 2022, <https://perma.cc/X4XP-LQXQ>.

including the COVID-19 pandemic, climate change, and technological disruptions – and the diminishing ability of democratic partners and international institutions to tackle them.

The Birth of a Geopolitical Europe?

Responding to Russia's war against Ukraine, the EU mustered an unprecedented level of joint action – both in speed and scope – prompting the HR/VP to conclude that “Putin's war has given birth to geopolitical Europe.”⁶ Just days after the Russian invasion, the EU took major economic, military, and humanitarian steps. Since February, it has introduced seven sanctions packages encompassing previously unthinkable measures, including blocking Russia's central bank from using its foreign reserves, excluding top Russian banks from the interbank messaging system SWIFT, and targeting Kremlin-linked individuals and companies. For the first time, the EU has agreed to facilitate the supply of military equipment, including lethal material, providing €1.5 billion to support the Ukrainian Armed Forces.⁷ In total, the EU has mobilized around €4.1 billion for Ukraine, including over €240 million in humanitarian aid.⁸ Moreover, it has – also for the first time – activated the Temporary Protection Directive, which grants millions of Ukrainian refugees temporary protection in the EU and rights including access to employment, social welfare, medical care, and education.

However, the Russian aggression has also showed the limits and constraints of the European response. First, it has exposed the great reliance on the US when it comes to European security and defense. Stressing the need to “defend each and every inch”⁹ of the alliance, the Biden administration showed extraordinary commitment to transatlantic coordination and staunch support for Ukraine and NATO. The \$40 billion military and economic aid package of May 19, which dwarfs the aid from any European country, passed by a clear bipartisan majority. But US willingness and ability to contribute the lion's share of aid for Ukraine may run out at some point.

Second, the Russian aggression has also demonstrated profound weak spots in other areas, most notably energy security, corruption, and the information space. These vulnerabilities have hampered the EU's response, in particular its sanctions policy, leading to the third point: crumbling EU unity.

Russia's indiscriminate attacks and increasingly evident war crimes raise the pressure on the EU to expand its sanctions package to include energy imports from Russia. But so far, the EU has been unable to implement an oil embargo. Hungary continues to block the Commission's proposal. As the ripple effects of sanctions are increasingly felt by European citizens, including in the form of soaring energy prices, concerns about possible shifts in public opinion, opposing further measures, are rising. Stepping up EU action might therefore become even harder to realize in the coming weeks and months.

6 Josep Borrell, “Putin's War Has Given Birth to Geopolitical Europe,” *Project Syndicate*, March 3, 2022, <https://perma.cc/TSR3-FJKH>.

7 Council of the EU, “EU Support to Ukraine: Council Agrees on Third Tranche of Support Under the European Peace Facility for Total €1.5 Billion,” Press Release, April 13, 2022, <https://perma.cc/P56J-KAP9>.

8 European Commission, “EU Assistance to Ukraine,” Brussels: European Commission, <https://perma.cc/3R7S-VMYS>.

9 Joe Biden, “Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine,” Warsaw, March 26, 2022, <https://perma.cc/MQT7-DAWN>.

Make Change Stick

As the war in Ukraine rages on, it will be key to maintain unity. Yet, in light of the tide of international challenges, unity of purpose and speed of action must endure beyond the current crisis situation. To stay a “power among powers,”¹⁰ as Chancellor Olaf Scholz put it at the Munich Security Conference in February, EU member states need to close ranks and further strengthen the international role of the EU. This requires reforms at the level of common strategic understanding, institutions and processes, and capabilities.¹¹

1. Common strategic understanding

The very basis for joint EU action is a shared understanding of the geopolitical challenges Europe is facing and, based on that, the instruments to prepare for and respond to them. The EU’s Strategic Compass, which builds on a comprehensive joint threat assessment and intense structured dialogues between EU member states, EU institutions, and experts, is a good starting point. There is criticism from some sides that the Compass is already obsolete since it has “simply been overtaken by events.”¹² This goes too far, but the changes to the initial draft following the Russian invasion certainly are not sufficient to reflect the major strategic challenges resulting from the prospect of a protracted war in Ukraine and the reality of a deeply hostile Russian neighbor for years to come. It is positive that the Compass envisages regular reviews of the Joint Threat Analysis, the first to be conducted by the end of this year, and after that “at least every 3 years or sooner.” However, these reviews must then lead to an adaptation of the Compass itself. To foster the common understanding of the EU’s strategic challenges and set forward-looking priorities, a regular strategic review process on the premises and implementation of the Compass, including the way it is embedded in the broader EU foreign policy, is needed. One way to ensure such a review process would be an annual meeting of the European Council dedicated to security.

In order to enhance the legitimacy of the EU’s foreign and security policy, EU citizens should be represented in the process through the European Parliament and national parliaments. These should be included early and throughout the process. To foster an EU-wide debate, the review reports by the HR/VP should be debated in both the European and the national parliaments.

Building on the Compass, the European Council should adopt issue- or region-specific strategies to further operationalize and specify the strategic reviews. First, this would help unify positions of EU member states in key areas, such as the relationship with China. Second, it could also facilitate the practice of qualified majority voting (QMV) in foreign and security policy¹³ – which leads to the second area of reform: institutions and processes.

10 Olaf Scholz, “Speech by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, at the Munich Security Conference,” Munich, February 19, 2022, <https://perma.cc/23UJ-5XTK>.

11 The proposals made in the following build on an MSC Discussion Paper: Munich Security Conference, “MSC Agenda for Action: Moving Ahead - Strengthening EU Foreign, Security, and Defense Policy: Discussion Paper Prepared for the Conference on the Future of Europe,” Munich: Munich Security Conference, February 14, 2022, <https://perma.cc/MT2Z-UN25>.

12 Nick Witney, “The EU’s Strategic Compass: Brand New, Already Obsolete,” n.a.: ECFR, Commentary, March 31, 2022, <https://perma.cc/6MFQ-WGBU>.

13 If adopted unanimously, the Council can implement strategies by qualified majority voting (QMV) (*enabling clause*).

2. Institutions and processes

As the EU requires unanimous votes on foreign and security policy decisions, it needs the support of the EU27 to act on the international scene. The prompt response of the EU to the Russian invasion of Ukraine has been a positive outlier in a history of belated, tedious decision-making in numerous instances before, for example in the case of sanctions on Belarus after the crackdown on protesters in summer 2020. The unanimity rule not only delays decisions and waters down proposals, it also provides an avenue for third countries to exploit specific member states to undermine EU action. This is also currently illustrated by the EU, so far, failing to get Hungarian support for a ban on Russian oil.

Calls to abandon unanimity – including from the German government – have been numerous. Yet, it often remains unclear how this could be achieved. As the path towards treaty changes codifying qualified majority voting in common foreign and security policy will be long, the focus should be on making stronger use of the existing options in the EU Treaties. This includes the gradual expansion of QMV to sub-areas (*passerelle clause*) or the use of QMV in predefined cases, namely the implementation of unanimous decisions by the European Council or Council of Ministers (*enabling clause*). Moreover, rather than blocking decisions altogether, member states should give up their veto voluntarily (*constructive abstention*). For instance, Austria, Ireland, and Malta recently did so to allow for the financing of lethal weapons for Ukraine through the EU.

Expanding the use of majority voting will facilitate joint EU action, but initiatives by sub-groups of member states will remain important. Given the member states' individual bilateral relationships with third countries, their competency and bonds can provide an added value to Europe's foreign policy capacities and diplomatic initiatives. However, to improve the legitimacy of such bilateral or "minilateral" initiatives, member states should include the HR/VP or other high-level EU representatives and should engage in close consultations with other EU member states throughout the process.

The position of the EU's Ambassadors would also benefit if the EU and member states would better match their foreign policy resources. Member states should include EU Ambassadors in their meetings with foreign governments to make better use of their knowledge and expertise and demonstrate EU foreign policy coordination abroad.

3. Capabilities

All efforts to promote a common strategic understanding and enhance institutional processes will miss the mark if they are not backed up by stronger foreign and security capabilities. To address today's highly complex international challenges and build "une Europe qui protège,"¹⁴ a broad toolbox of civilian and military instruments will be needed – as well as the ability to combine them effectively.

One component of the EU's international strength is undoubtedly its economic weight. Recent steps by the EU to make greater use of its economic power are promising, most notably the EU's Global Gateway Initiative and the Anti-Coercion Instrument. While moving ahead in the economic field, in defense the EU continues to lag behind its

14 Leitmotif of Emmanuel Macron's campaign in 2017, specified for example in his open letter calling for a "European renaissance." Emmanuel Macron, "Pour une Renaissance Européenne," Paris: Élysée, March 4, 2019, <https://perma.cc/B6HF-8PAE>.

ambitions. With much ink spilled on concepts like “strategic autonomy” or “sovereignty” and calls for a “European Army” highly present in the public discussion, European defense is nowhere near that. The idea of a European Defense Union, deepening military cooperation, jointly investing in defense, and pooling and sharing capabilities, is not new. Since 2016, a number of initiatives have been launched, including PESCO (Permanent Structured Cooperation on Security and Defense) and the EDF (European Defense Fund). However, so far, the results have been weak, with little headway made towards deeper integration and stronger military capabilities. In contrast to the stated objectives, the share of joint defense procurement and collaborative investment in research and technology have even dwindled in the past years.¹⁵ As defense budgets are now set to rise considerably, this trend of uncoordinated spending must be reversed. The instruments to better align defense spending and facilitate cooperation are already there – and have been further strengthened by measures proposed by the Strategic Compass. They must now be used by the EU member states.

As NATO remains the foundation for collective defense, deepening EU security and defense capabilities must always gear towards coherence, complementarity, and interoperability with NATO. The parallel strategic reviews of NATO and the EU should be used to further operationalize EU-NATO cooperation and specify how to design future-proof transatlantic burden-sharing – both in terms of regional and functional responsibilities. Clearer than any US administration before, the Biden administration has highlighted its support of the EU’s objective to build up stronger military capabilities.¹⁶ It is now time for Europe to move ahead.

Towards a Stronger Europe

Following the Russian invasion of Ukraine, the EU demonstrated an unprecedented level of joint action and resolve. It is now up to the EU member states to build on this momentum to pursue and further advance the objectives introduced with the Strategic Compass. As one of Europe’s most powerful countries and economic heavyweights, this effort must be led and enabled by strong German action. The platform of a “European foreign policy” that the German government ran on must be translated into action. The re-election of Emmanuel Macron provides the necessary condition to revive the French-German engine that has for too long been sputtering and move the EU forward.

The words of the former Belgian foreign minister and staunch supporter of EU integration, Paul-Henri Spaak, have never been more relevant than today: *“In Europe there are only two types of states: small states and small states that have not yet understood that they are small.”* Let’s hope that the current crisis is a lesson for the second type.

¹⁵ Nicole Koenig, “Putin’s War and the Strategic Compass: A Quantum Leap for the EU’s Security and Defence Policy?,” Berlin: Hertie School Jacques Delors Centre, Policy Brief, April 29, 2022, <https://perma.cc/DYJ3-L7F5>.

¹⁶ As reflected for example in the US-France Joint Statement of October 29, 2021. The White House, “United States-France Joint Statement,” Rome: The White House, October 29, 2021, <https://perma.cc/NK5W-D9YJ>.

Bibliography

1 Joe Biden, "Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine," Warsaw, <https://perma.cc/MQT7-DAWN>.

2 Josep Borrell, "Europe in Danger: What Next for EU Security and Defence?" Brussels, <https://perma.cc/D7X3-5QAU>.

3 Josep Borrell, "Putin's War Has Given Birth to Geopolitical Europe," *Project Syndicate*, March 3, 2022, <https://perma.cc/TSR3-FJKH>.

4 Josep Borrell, "Foreword by HR/VP Josep Borrell: A Strategic Compass to Make Europe a Security Provider," Brussels: European External Action Service, March 24, 2022, <https://perma.cc/AF5L-3Q4R>.

5 Tobias Bunde, Laura Hartmann, Franziska Stärk, Randolf Carr, Christoph Erber, Julia Hammelehle, and Juliane Kabus, "Zeitenwende | Wendezeiten: Special Edition of the Munich Security Report," Munich, Munich Security Conference, 2020, doi:10.47342/SBID8214.

6 Council of the EU, "EU Support to Ukraine: Council Agrees on Third Tranche of Support Under the European Peace Facility for Total €1.5 Billion," Press Release April 13, 2022, <https://perma.cc/P56J-KAP9>.

7 «EU Assistance to Ukraine,» Brussels: European Commission, <https://perma.cc/3R7S-VMYS>.

8 Nicole Koenig, "Putin's War and the Strategic Compass: A Quantum Leap for the EU's Security and Defence Policy?" Berlin, Hertie School Jacques Delors Centre, Policy Brief, April 29, 2022, <https://perma.cc/DYJ3-L7F5>.

9 Emmanuel Macron, «Pour une Renaissance Européenne,» Paris: Élysée, March 4, 2019, <https://perma.cc/B6HF-8PAE>.

10 "MSC Agenda for Action: Moving Ahead - Strengthening EU Foreign, Security, and Defense Policy: Discussion Paper Prepared for the Conference on the Future of Europe," Munich, Munich Security Conference, February 14, 2022, <https://perma.cc/MT2Z-UN25>.

11 Sarah Repucci, and Amy Slipowitz, "Freedom in the World 2022: The Global Expansion of Authoritarian Rule," Washington, DC, Freedom House, February 2022, <https://perma.cc/X4XP-LQXQ>.

12 Olaf Scholz, "Speech by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, at the Munich Security Conference," Munich, <https://perma.cc/23UJ-5XTK>.

13 Olaf Scholz, "Policy Statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin," Berlin: German Bundestag, <https://perma.cc/P5GY-UF96>.

14 "United States-France Joint Statement," Rome: The White House, October 29, 2021, <https://perma.cc/NK5W-D9YJ>.

15 Nick Witney, "The EU's Strategic Compass: Brand New, Already Obsolete," n.a., ECFR, Commentary, March 31, 2022, <https://perma.cc/6MFQ-WGBU>.

Ambassador (ret.) Wolfgang Ischinger is the President of the Foundation Council of the Munich Security Conference Foundation. He served as Chairman of the Munich Security Conference (MSC) from 2008 to 2022. A German career diplomat, he was State Secretary (Deputy Foreign Minister) from 1998 to 2001. From 2001 to 2006, he was the Federal Republic of Germany's Ambassador to the U.S., and from 2006 to 2008, to the Court of St James's. He is a Senior Professor at the Hertie School, Berlin, and serves on the boards of companies as well as non-profit-institutions, including Atlantik Brücke/Berlin, the American Academy/Berlin, and the Atlantic Council of the United States/Washington, DC.

Julia Hammelehle is a Policy Advisor at the Munich Security Conference (MSC). Before joining the MSC, she studied International Relations in Dresden and Boston and pursued a Master's degree in EU Politics at the London School of Economics and Political Science (LSE). During her studies, she gained work experience in, amongst others, the House of Commons, the German Bundestag, the State Parliament of Baden-Württemberg, and the Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law.

The turn of the times in Germany – current reflections and initial assessments

Prof. Eckart Stratenschulte

It is not often that a German word finds its way into international usage. “Kindergarten” has done it, unfortunately also “Blitzkrieg”. Since February 2022, the international vocabulary has been enriched by a German word: “Zeitenwende”.

When Europe awoke on 24 February 2022, the world, at least the European world, had changed: Russian troops, who had been massed on the Ukrainian border for weeks, had invaded Ukraine. With artillery and infantry, with bombs, rockets and planes, Russia had attacked the neighbouring country of Ukraine, which it liked to call its “brother nation” – and in the process had first taken the areas under fire where the Russian-speaking part of the population of Ukraine lives.

Most of the German public as well as foreign policy experts in Germany had not thought such a step possible. It was assumed that Russia merely wanted to build up a threatening backdrop on the Ukrainian border in order to be able to make demands on NATO. Now they had been proven wrong.

Three days later, on Sunday 27 February 2022, the German Bundestag convened for a special session to discuss the situation. Chancellor Olaf Scholz – less than 100 days in office after Angela Merkel’s 16-year reign – made a government statement.

Olaf Scholz, criticised in previous weeks for being barely visible in public, chose strong words:

“We are living through a watershed era. And that means that the world afterwards will no longer be the same as the world before.

The issue at the heart of this is whether power is allowed to prevail over the law. Whether we permit Putin to turn back the clock to the nineteenth century and the age of the great powers.

Or whether we have it in us to keep warmongers like Putin in check.

That requires strength of our own.”¹

A watershed era, in German: “Zeitenwende” (translated word by word: “turn of the times”).

Where times change, politics must do the same. However, the German audience was taken aback by the clarity with which Olaf Scholz did this in his half-hour speech.

In 2014, the NATO heads of state and government had agreed to spend at least 2% of the gross national product on defense and set the year 2024 as a target.²

Germany did not even think of implementing this target, which it had itself helped to set. The most absurd argument in this context was that Germany was too rich to do that: since the gross national product is very high in absolute terms and in comparison

¹ Policy statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin, <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>, last accessed: 30 March 2022

² North Atlantic Treaty Organization: The Wales Declaration on the Transatlantic Bond, 5 September 2014, Point 5, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112985.htm, last accessed: 30 March 2022

with other NATO countries, 2% is much more, so that Germany with 1.5% is doing more than others with 2%.³

In the Bundestag elections in September 2021, the conservative Christian Democratic Union (CDU/CSU), which until then had ruled with Angela Merkel, lost its majority. With the votes of the Social Democratic Party (SPD), the liberal Free Democratic Party (FDP) and the Greens (Bündnis 90/Die Grünen), the new Bundestag elected Olaf Scholz as chancellor of a cabinet formed by these three parties. The unexpectedly good performance of the SPD had brought many young MPs into parliament, most of whom belonged to the left wing of the party. Nobody had expected that this coalition would even find the 2% target worthy of more intensive debate. And then this:

“Better equipment, modern technology, more personnel – all of this costs a lot of money.

We will therefore set up a special fund for the Bundeswehr (i.e. the German army). And I am deeply grateful to Federal Finance Minister Lindner for his support on this!

The 2022 federal budget will provide a one-off sum of 100 billion euros for the fund. We will use this money for necessary investments and armament projects.

We will now – year after year – invest more than 2% of our gross domestic product in our defense.”⁴

But that was not the only sacred cow the Chancellor slaughtered that morning. For decades, the Federal Republic of Germany, a veritable arms exporter, had been claiming not to supply arms to areas of tension. This was not true, since weapons were indeed delivered to crisis areas and to actors involved in warfare,⁵ but it was a very convenient excuse to reject unwelcome demands and to see oneself in a good moral position. Only a few days before the Russian invasion of Ukraine, leading politicians, including the German chancellor, publicly rejected Ukraine's request for the supply of weapons. Now his government statement said:

“With his attack on Ukraine on Thursday, President Putin has created a new reality. This new reality requires an unequivocal response. We have given one. As you know, we decided yesterday that Germany will supply Ukraine with weapons for the country's defense. No other response to Putin's aggression was possible.”⁶

The long-standing elephant in the room, the Nord Stream 2 pipeline, with which Russia wanted to organise and increase gas exports to Germany and other Western European states, had already been killed two days before the Russian aggression. The German government stopped the certification process for the pipeline, which never went into operation but had caused tensions between Germany and its eastern EU partners for years. The finality of this step, which sounded technical, was clear to all involved. The operating company for Nord Stream 2 in Zug, Switzerland, laid off all its employees and the Western investors wrote off in their balance sheets the money they had invested in the project. The German energy supplier Uniper, which is largely

3 Cf. Karl-Heinz Kamp: Myths Surrounding the Two Percent Debate – on NATO defense spending, Federal Academy for Security Policy, Security Policy Working Paper No. 9/2019, https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2019_9.pdf, last accessed: 30 March 2022

4 Policy Statement by Olaf Scholz, loc. cit.

5 Cf. Tetyana Klug: Faktencheck: Deutschland liefert doch Waffen in Krisengebieten, Deutsche Welle Online, 7.2.2022, <https://www.dw.com/de/faktencheck-deutschland-liefert-doch-waffen-in-krisengebiete/a-60667432>, last accessed: 30 March 2022

6 Policy Statement by Olaf Scholz, loc. cit.

controlled by a Finnish company, and the German company Dea Wintershall, each lost about one billion euros, and the Austrian OMV also became about one billion euros poorer. The other two Western European companies associated with the project, the British-Dutch Shell and the French Engie Group, are paying roughly the same price for their lost investment.⁷

Furthermore, Chancellor Scholz declared that Germany would participate in all sanctions imposed by the European Union.

Therefore, the Federal Republic of Germany wants to spend at least 2% of its gross national product on defense in the future, wants to supply weapons to Ukraine and has not allowed an additional gas pipeline to go into operation. From an Estonian or Polish point of view, one could ask: What is supposed to be a change of era about these self-evident facts?

For German politics, however, this is an important turning point. This can be understood from recent German history.

German-Russian post-war relations developed from the relations of the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic (GDR) with the Soviet Union.

The (East German) GDR was not only part of the Soviet sphere of influence, which was also expressed in its membership of the Warsaw Pact and the Council for Mutual Economic Assistance, but was also dependent on the Soviet Union in a special way. The division of Germany and thus the existence of the GDR could only be justified by the socialist system, whose guarantor domestically was the Socialist Unity Party of Germany (SED) and the power apparatus, but internationally the Soviet Union. This became evident in connection with the changes of the years 1989 to 1991. While the other Warsaw Pact countries got rid of the socialist system and embraced the market economy and parliamentary democracy, while retaining their statehood, the GDR lost it and was absorbed into the Federal Republic of Germany.

In addition, militarily speaking, the GDR was a “frontline state” in which the Soviet Union had stationed up to 400,000 soldiers at times.⁸ The last soldiers of the Soviet Union, which no longer existed at that time, left the GDR, which did not exist either any more, in 1994.

Officially, the Soviet Union was presented to the East Germans as the “big brother” and as a role model, underpinned by slogans such as “To learn from the Soviet Union is to learn to win”. In fact, there was little contact between the Soviet troops and the GDR population beyond official events.

The old (West German) Federal Republic of Germany established diplomatic relations with the Soviet Union in 1955. This took place on the occasion of West German Chancellor Konrad Adenauer’s first visit to Moscow, during which the repatriation of German prisoners of war still held in the Soviet Union was also agreed.⁹

7 Nord Stream 2: Auch Uniper schreibt Darlehen für Ostsee-Pipeline ab, Neue Zürcher Zeitung online, 08.03.2022, <https://www.nzz.ch/wirtschaft/pipeline-projekt-nord-stream-2-die-neusten-entwicklungen-id.1483495>, last accessed: 30 March 2022

8 In 1991, i.e. after German unification, the “Western Group of Troops” on German territory still comprised 337,800 soldiers, 44,700 civilian employees and 163,700 family members. Cf. Mitteldeutscher Rundfunk: Die russische Armee zieht ab – was bleibt?, <https://www.mdr.de/geschichte/eure-geschichte/nachwendegeschichte/ddr-abzug-russische-armee-schulprojekt-eure-geschichte-100.html>, last accessed: 09.04.2022

9 See the account in the Federal Archives: https://www.bundesarchiv.de/cocoon/barch/0000/k/k1955k/kap1_1/para2_5.html, last accessed: 07.04.2022.

Movement came into (West) German-Soviet relations in the second half of the 1960s in connection with the policy of détente. Relations between the Federal Republic and the GDR, which it did not recognise, were difficult, but it was clear to everyone, not least to the German Foreign Minister (1966-1969) and later Chancellor (1969-1974) Willy Brandt: the key to solving the German question lay in Moscow.

The German government, which came into office in 1969, made "Ostpolitik", with which it wanted to improve relations not only with the GDR but also with the states to the east of Germany, its main focus. The first step in this process was the Treaty of Moscow in 1970.¹⁰

The Social Democratic Federal Chancellor Willy Brandt and the Soviet party leader Leonid Brezhnev were not a dream team, but they both saw the advantages of the policy of détente: on the basis of disagreement on fundamental political, ideological and economic issues, they wanted to achieve concrete improvements in relations with each other and at the same time guarantee the security policy status quo. This was not only a German approach, but also the rationale of the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE), which led to the Helsinki Final Act in 1975.¹¹

Mutual security was guaranteed and confidence-building measures such as the observation of each other's manoeuvres were agreed upon, economic exchange was promoted and humanitarian measures were negotiated to facilitate the meeting of people from both parts of Europe.

The CSCE Final Act was in the interest of all signatory states, but especially in the interest of Germany, which had the East-West conflict in its own country due to the division.

As early as 1970, even before the conclusion of the Moscow Treaty, the Federal Republic of Germany had begun a cooperation with the Soviet Union that was to shape relations for decades: the pipe-gas deal, which was interesting for both sides. German companies supplied pipes for pipelines, which the Soviet side paid for with gas. There had been a first deal of this kind as early as 1959, but it had to be put on hold in 1962 due to American pressure. It was the time of the Cuban Missile Crisis, when the USA – and also NATO partners – did not consider it appropriate to support the Soviet Union with German pipes.

The basic ideas of the policy of détente were simple: those who trade with each other do not shoot at each other. Also, the more economic exchange there is, the more contacts are created, which in turn lead to a change of thinking on the Soviet side. "Change through trade" was the concept.

But at the end of the 1970s, East-West relations and thus also the relationship between the Federal Republic of Germany and the Soviet Union were put in a damper when the Soviets invaded Afghanistan in 1979.

The Soviet military intervention in Afghanistan was not successful and neither was the Soviet economic system. Both were recognised by the new General Secretary of the Communist Party of the Soviet Union (CPSU), Mikhail Gorbachev, who was appointed in 1985. Gorbachev saw the need to modernise the country and its economy from the ground up and realized that "perestroika", i.e. the restructuring of the economy and

¹⁰ Bundesgesetzblatt (Federal Law Gazette) 1972, II, No. 27

¹¹ Conference on Security and Co-operation in Europe, Final Act, Helsinki 1975, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>, last accessed: 08.04.2022

society, also included “glasnost”, openness and transparency. Gorbachev became a beacon of hope in East and West Germany. The political elite of the GDR had to watch how its people suddenly cheered for the Soviet party leader, which they had to be forced to do for decades, and how he became the counter-design of the GDR gerontocracy.

Gorbachev was also celebrated in West Germany. When he visited the then German capital Bonn in June 1989, thousands greeted him with shouts “Gorbi, Gorbi”.

The policy of détente seemed to be bearing fruit. This expectation survived even the fall of Gorbachev and the dissolution of the Soviet Union in 1991. Russia, following in the footsteps of the USSR, gave the impression under its erratic (and alcoholic) president Boris Yeltsin that it wanted to become a Western country. The EU’s Common Strategy on Russia was also shaped by this expectation, as its vision makes clear:

“A stable, democratic and prosperous Russia, firmly anchored in a united Europe free of new dividing lines, is essential to lasting peace on the continent. The issues which the whole continent faces can be resolved only through ever closer cooperation between Russia and the European Union. The European Union welcomes Russia’s return to its rightful place in the European family in a spirit of friendship, cooperation, fair accommodation of interests and on the foundations of shared values enshrined in the common heritage of European civilization.”¹²

President Yeltsin’s successor, Vladimir Putin, who came to office in 2000 facing his country’s political and economic decline, pursued a different strategy, not following the EU but competing with it.

“The foreign policy goal of a Eurasian space controlled by Russia became clear as early as 1999 in the ‘Medium-Term Strategy for the Development of Relations between the Russian Federation and the European Union in the Period from 2000 to 2010’, which Vladimir Putin – then still as head of government – handed over to the EU Troika at the EU-Russia Summit in Helsinki on 22 October 1999. This strategy represented Russia’s departure from the idea of integration into a common European economic and legal space.”¹³

However, Germany was still interested in good relations with Russia. There were several reasons for this:

1. Germany owed a very large moral debt to the Soviet Union in the Second World War. The figure of approx. 24 million dead in the Soviet Union¹⁴ is monstrous, but it only reflects part of the suffering that the people there had to endure. The German sense of guilt was and is projected very strongly onto Russia, even though the Ukrainians and Belarussians in particular suffered to the same extent or even worse from the German policy of extermination. This sense of guilt has given rise to the claim that one must deal with Russia in a particularly lenient, friendly and cooperative manner.

2. Over the years, economic relations have developed between Russia and Germany which, although not elementary for the Germans, were certainly interesting for individual companies. In the list of the most important export countries, Russia

¹² Common strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia; Official Journal of the European Communities (OJEC). 24.06.1999, n° L 157.

¹³ Deutscher Bundestag, Wissenschaftliche Dienste: Entwicklung der russischen Sicherheitspolitik seit der Amtseinführung Wladimir Putin als Präsident der Russischen Föderation im Jahr 2000, WD 2 - 3000 - 078/14 , Berlin 2016, <https://www.bundestag.de/resource/blob/414776/0bab96642a9626ff21caa1fd-344cd5b1/WD-2-078-14-pdf-data.pdf>, last accessed: 08.04.2022

¹⁴ Data according to Statista: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1055110/umfrage/zahl-der-toten-nach-staaten-im-zweiten-weltkrieg/>, last accessed: 08.04.2022

ranked only 14th in 2020.¹⁵ But above all, Germany's dependence on Russian energy supplies was great. In 2021, it amounted to 35% for oil, 50% for hard coal and 55% for natural gas.¹⁶ Since Russia's invasion of Ukraine in 2022, the German government has been making efforts to reduce or completely eliminate this dependence.

3. Although the Soviet troops in the GDR were more an occupying than a protecting power, a familiarity developed between the citizens of the GDR and the Soviet Union, which also had to do with the fact that Russian was taught as the first foreign language in schools, that people received many Russian films and books, and that they had the feeling of being at home in the same political system. At the same time, decades of anti-American propaganda led to a more critical view of the USA in East Germany, which in turn led and leads to a greater personal closeness to Russia.

4. In West Germany, and especially in the Social Democratic Party, Willy Brandt's policy of *détente* was seen as a great achievement that was to be preserved at all costs. This explains why Social Democrats in particular often had immense difficulty seeing Russia as a potential adversary.

5. The warning signs that made Russian aggression clear were not seen or were played down in Germany:

- Vladimir Putin's speech to the Munich Security Conference in 2007,¹⁷ in which he postulated a self-confident course in clear demarcation from the West, was only perceived as blowing off steam;

- When Russia went to war against Georgia in 2008, it was also attributed to the Georgian president's hot-bloodedness. In fact, Georgia did fall into a trap, but started the clashes, which Russia then used for its own purposes.¹⁸

- Even when Russia annexed Crimea in 2014, this was met with a shrug of the shoulders by many members of the German political elite. In an interview with the renowned weekly newspaper *Die Zeit*, of which he was the editor, the very respected former SPD Chancellor Helmut Schmidt described Putin's actions in Crimea as "understandable". He went on to doubt that Ukraine was an independent nation at all and went so far as to say that Crimea and Ukraine had always belonged to Russia.¹⁹ (In this context, Helmut Schmidt should not be confused with his successor Gerhard Schröder, also a SPD member, who prides himself on his friendship with Vladimir Putin and has earned a lot of money as a lobbyist for Russia through supervisory board mandates since leaving office);

15 Anhörung Michael Harms, Geschäftsführer des Ost-Ausschusses der Deutschen Wirtschaft, im Ausschuss für Wirtschaft und Energie des Bundestages, Bundestag, Ausschussdrucksache 19(9)958 vom 21 February 2021, https://www.bundestag.de/resource/blob/823400/6fc2f4f9edbeaf0d3c-c85e297308fb12/19-9-958_Stellungnahme_SV_Harms_Ost-Ausschuss_eV_oeA_Entwicklung_der_Deu-Russ_Wirtschaftsbeziehungen-data.pdf, last accessed: 08.04.2022

16 Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz: Fortschrittsbericht Energiesicherheit, Berlin 25.03.2022, p. 3 f., https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/Energie/0325_fortschrittsbericht_energiesicherheit.pdf?__blob=publicationFile&v, last accessed: 08.04.2022

17 A speech delivered at the MSC 2007 by the President Vladimir Putin, https://is.muni.cz/th/xlghi/DP_Fillinger_Speeches.pdf; last accessed: 08.04.2022

18 Cf. the very detailed report prepared by the Swiss diplomat Heidi Tagliavini on behalf of the European Union: Tagliavini Report: https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_I2.pdf; last accessed: 8.4.2022

19 „Putins Vorgehen ist verständlich“, Helmut Schmidt über Russlands Recht auf die Krim, die Überreaktion des Westens und den Unsinn von Sanktionen, in: *Die Zeit*, No. 14/2014 of 27 March 2014, available online: https://www.zeit.de/2014/14/helmut-schmidt-russland?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F, last accessed: 08.04.2022

- In 2019, an agent of the Russian security services murdered a man disliked by the Russian system in broad daylight and in the middle of Berlin. The perpetrator, discovered by two youths and arrested by the police, was sentenced to life in prison by a German court (and remains silent). The involvement of Russian state authorities was established by the court after extensive evidence had been taken. Obliging, the German government expelled two members of the Russian embassy, nothing more happened. They did not want to endanger German-Russian relations.

Since the beginning of the war, Germany has been criticised by the Ukrainian side as well as by NATO and EU partners for not doing enough to stop Russian aggression. Compared to the performance of other states, this criticism is understandable. The fact that Estonia (with 1.3 million inhabitants) had supplied more weapons to Ukraine than Germany (around 83 million inhabitants), at least until the beginning of April 2022, is difficult to convey. Nevertheless, one should not overlook the speed at which Germany has changed and continues to change its policy on defense, military build-up, disengagement from Russia and the supply of weapons.

In addition, a critical reappraisal of past policy is beginning. For example, German President Frank-Walter Steinmeier, who had strongly shaped Russia policy as Chancellery Minister under Gerhard Schröder (SPD) and as Foreign Minister in two cabinets of Angela Merkel (CDU), said in a conversation with journalists in April 2022 that his adherence to the Nord Stream 2 pipeline project was “clearly a mistake”.

“We held on to bridges that Russia no longer believed in and that our partners warned us about.”²⁰

Germany is now readjusting its policy towards Russia and towards the equipment and deployment of the military. This goes hand in hand with a process of normalisation of relations with neighbouring and partner countries, which are no longer concerned about a strong German military, but rather a weak one. “Today I fear German power less than German inaction,” said Polish Foreign Minister Radosław Sikorski back in 2011.²¹ In the spring of 2022, Poland’s Deputy Foreign Minister also expressed himself in the same vein, criticising Germany for not exercising its leadership role. Similar sentiments are also heard from the West.²² The leader of the Liberal group in the European Parliament and former Belgian Prime Minister Guy Verhofstadt said in 2022 that he expects leadership from Germany, and “leadership by example and not by lagging behind, as we see today.”²³

The Germans, too, now see that they are doing neither their partners nor themselves any favours with inaction. The European Union was once founded to contain German influence in Europe. Germany did well to keep a low political profile, but now it has to bring all its influence to bear. Germany is too big to stand on the sidelines. Perhaps not as quickly as its European partners would like, but step by step Germany is assuming this role.

Federal President Frank-Walter Steinmeier, who is not involved in operational

20 Steinmeier: Ich habe mich in Putin geirrt, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung of 5 April 2022, p. 1

21 „Deutsche Macht fürchte ich heute weniger als deutsche Untätigkeit“, Veranstaltungsbericht der Deutschen Gesellschaft für Osteuropakunde, 28 November 2011; <https://dgap.org/de/veranstaltungen/deutsche-macht-fuerchte-ich-heute-weniger-als-deutsche-untaetigkeit>, last accessed: 19.04.2022

22 Rundfunk Berlin-Brandenburg: Polnischer Vize-Außenminister fordert Deutschland zum Handeln auf, 19.04.2022; <https://www.presseportal.de/pm/51580/5199212>, last accessed: 19.04.2022

23 Quoted from Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 10 April 2022, p. 17

politics but represents Germany as head of state, commented on the new direction of German politics thus:

“The word “turn of the times” has, after all, not remained a rhetorical formula. The permanent commitment to the two-percent target and a 100-billion-euro programme for the Bundeswehr mean a departure from German habits, mean equipment, rearmament and deterrence. Add to that the arms deliveries and the toughest sanctions the Europeans have ever decided on together: This is a turn of the times.”²⁴

Eckart Stratenschulte is the Managing Chairmain of the German National Foundation (Deutsche Nationalstiftung). Eckart D. Stratenschulte read sociology, political science and German studies at the University of Marburg. In 1975, he gained a Master's degree in sociology. After receiving his PhD (1978) and working as a lecturer at the Institute for Inter-European Studies in Berlin, he became Managing Director of the Institute in 1982. In 1989, Dr. Stratenschulte took up a post as Head of Department responsible for the press and publications within the Office of the Governing Mayor of Berlin. From here he moved to become the Director and Member of the Managing Board of the European Academy Berlin in 1993. Since 1999 Dr. Stratenschulte has additionally held a lectureship in Political Science and Social Studies at the Free University (Freie Universität) of Berlin, the largest of Berlin's three universities. In 2005, Dr. Stratenschulte was appointed Professor of Political Science at the Free University of Berlin. In 2017, Dr. Stratenschulte left the European Academy to become the Managing Chairman of the German National Foundation. Over the past 30 years he has published numerous articles dealing with European and German current affairs and is also the author of several books in this field.

24 „Ich habe noch auf einen Rest Rationalität von Wladimir Putin gehofft“, Interview mit Bundespräsident Frank-Walter Steinmeier, in: Der Spiegel No. 15/2022

The four-decade-long membership of Spain in NATO: engagement, capacity and solidarity

H.E. Alejandro Polanco Mata

The year 2022 marks two important events for Spain and for the North Atlantic Treaty Organisation in the field of European and global security and defence. On the one hand, the NATO Summit that took place in Madrid on 29 and 30 June was undoubtedly a milestone in the Organisation's history. The war in Ukraine and the lessons thereof will for sure, cause the Alliance to transform and adapt itself, and Madrid will embody that need.

But this year of 2022 is also of special significance for Spain who is celebrating its fortieth anniversary of membership in the Alliance. Indeed, Spain joined NATO in 1982, in a first moment only its civilian structure and later the integrated military structure. After a period of a few years during which Spain had to define its model of participation in NATO, we have proved to be a reliable member by committing in the internal functioning and by an intense participation in NATO operations around the world.

Even if in the field of defence and security, the history of both countries – Bulgaria and Spain, has been quite different, I do believe that an exercise over the Spanish experience on the fortieth anniversary of the entry of our country in NATO in conjunction with the latest developments in Eastern Europe, could be of interest. I will try to reflect how being a part of NATO has shaped the modernisation of our armed forces and the awareness of our people in the geopolitical challenges and in the internationalisation of our military actions. Finally, I will mention our priorities and hopes for the summit.

The Spanish accession process to NATO: the complex first few years

The accession of Spain to NATO was, at first sight, a very straightforward, quick process from the moment the government made the decision of accession. Indeed, a mere three years after the change of political regime in Spain, the first democratic government started announcing that Spain would become a member of the Alliance, and prime minister Leopoldo Calvo Sotelo solemnly stated it during his inauguration speech on 25 February 1981. Then, on 2 December 1981, Spain formally notified NATO of the intention of signing the Washington Treaty; almost automatically, the North Atlantic Council, the highest Allied decision-making body, sent Spain the formal invitation to start the accession process. Just nine months later, on 30 May 1982, Spain became member number sixteen of NATO.

In spite of this swiftness in legal procedure, however, the first few years in the Organisation were not as smooth for Spain as one could think, at least from a social and political point of view. The social and political assimilation of being a member of NATO was a lengthy process.

The Spanish political arena of the early eighties was not in total unison about the accession. Several relevant parties representing a substantial part of the population were not fully convinced about the timeliness or convenience of becoming a part

of the Atlantic Alliance. They had voiced this well before Spain formally notified its intention, and yet, instead of reaching political consensus, the accession was rushed in. Of course, the early eighties were a time of international presentation for the new democratic Spain (member of the UN Security Council in 1981-1982, first steps towards the European Communities), and, surely, the internal political impact of accession to NATO was somehow dampened by becoming a part of its civilian structure. But the accession was still a big step worth a certain political unanimity, and that had not been obtained.

A good part of the apprehension towards membership in NATO was probably due to the international geopolitical situation and Spain's stance of the Cold War. During the fifties, sixties and seventies, Spain was clearly not a part of the Soviet bloc, and had even concluded key military agreements with the United States in 1953, which allowed US aircraft and ships to use Spanish military bases. However, Spain had purposefully not gone beyond that, and had not expressed its will to be a part of NATO.

The lack of political and social consensus led to a "period of reflexion" about the accession to NATO after the Spanish Socialist Party won the elections in late 1982. The talks to enter the military structure were halted, and a referendum was announced in 1984: Prime Minister Felipe González presented the points that the Spanish people needed to ratify, amongst which, that Spain would continue in NATO, but without entering its integrated military structure, and that no nuclear weapons would be allowed on Spanish territory. The referendum took place on 12 March 1986, and these questions were approved by 52% of votes. From that moment on, Spain fully participated in all Allied working groups, including budgetary and planning ones.

So up to that point, the first few years of NATO membership, although promising, had been rife with stumbles and uncertainty about the future. Let us see how it actually evolved from the nineties on.

Spain shows its commitment to NATO

In the early nineties, the details for the participation of Spain in NATO were agreed upon in several fields: defence of the Spanish territory, air space and territorial waters, defence of the strait of Gibraltar, sea and air operations both in the Eastern Atlantic and the Western Mediterranean, and logistical support of NATO operations. Regarding those NATO operations in which Spain could take part in those first few years, it was agreed that the Spanish military authorities would retain command of a hypothetical Spanish contingent, and would only transfer to NATO commanders their operational control of particular actions. In the same line, NATO forces on Spanish territory would be coordinated by the Spanish CHOD, and there could be Spanish commanders of Allied forces.

The topic of the participation of Spain in the integrated military structure had to wait for more than a decade, until the mid-nineties, before it could be mentioned again and put on the negotiation table – but it was finally picked up again. Indeed, Parliament authorised the government in 1996 to start negotiations on the accession into the new NATO Military Command Structure. In July 1997, in the NATO Madrid Summit, Spain announced it, and asked also for a joint subregional headquarters to be established in Madrid. When in December that year the Atlantic Council approved the new Command

Structure, it accepted Spain's proposal and set the aforementioned subregional headquarters in Retamares. "HQ Retamares" would ever since be responsible for operational planning for Southwest Europe. And a few years later, on 1 January 1999, Spanish military personnel started working in other joint headquarters, thus becoming a part of the military structure of NATO.

Commitment was also proved by modernizing the Spanish armed forces. At the same time, the modernisation of the Spanish armed forces and the Spanish defence concept was guided by its membership to NATO. These were processes that fed each other in complex ways. In 1984, Spain had around 300 000 military personnel, vastly overstaffed; it had to be reduced to 130 000 highly-skilled professionals (something achieved in the 2000s), and military conscription was ended in 2001. On top of that, the weapons systems had to respect NATO standard specifications and ensure interoperability with other NATO members and partners, which led to consistent replacement of military material.

This reduction of numbers happened in Bulgaria also. In the framework of NATO, Bulgaria decided to reduce, professionalize and modernize its armed forces. The number of military personnel was around 120 000 in 1990, and it was downsized to 32 000 professional, well-trained troops. Conscription was eliminated in 2007, and, for the last few years, Bulgaria has made an effort to acquire new arms systems which are compatible with other NATO members, thus ensuring combined military operations and exercises.

Missions and successes of Spain as a NATO member

Other ways Spain showed (and is still showing) its commitment to NATO were by participating with military personnel and material in NATO operations, and by taking active part in the daily running of the Alliance and the discussions about its future and enlargement.

As early as 1992, Spain started its contribution to NATO missions precisely in several operations in the vicinity of Bulgarian territory. Spain commissioned a frigate to NATO fleet STANAVFORMED ("Standing Naval Force Mediterranean"), whose mandate was to enforce an arms embargo in the context of the Balkan wars. Later, after the Dayton Agreement in 1995, Spain participated in NATO-led IFOR mission ("Implementation Force in Bosnia"), replacing the previous UN blue helmets mission. And once more, when IFOR gave way to SFOR ("Stabilization Force") a year later, Spain kept on being one of the contributors up until 2004, when the European Union took over.

Still in this part of Europe, Spain participated in NATO-led missions in Kosovo starting in 1999. Thus, the Spanish air force participated in NATO operation "Allied Force", whose goal was to force the regime of Slobodan Milosevic to sign a peace agreement. After that, Spain was also a part of KFOR ("Kosovo Force"), sending a total of 22 000 troops from 1999 to 2009, who ensured the pacification of the region, the safe return of almost a million refugees to their homes and the defusing of explosive devices.

Precisely in those years, a Spaniard, former Minister for Foreign Affairs Javier Solana, was elected as the Secretary General of NATO, and acted as such from 1995 to 1999. This milestone gives also a glimpse into the Spanish commitment with the

internal functioning of NATO, which was reflected on the subsequent modernization of NATO. As an example, regarding the reform of NATO command structure that started in 2010, designed to be more agile, effective and easily deployable, Spain managed to host one of the two Combined Air Operations Centres (CAOCs). More specifically, NATO air operations defending Southern Europe would, from that moment on, be conducted from Torrejón de Ardoz, near Madrid. Spain also managed to certify and put at NATO's disposal its Counter-IED Centre of Excellence in Hoyo de Manzanares, in 2010.

This firm will to be a part of the Organization, its modernization and its daily work may also be perceived in the fact that Spain has put at NATO's disposal two high-readiness headquarters, a maritime one on board the LPD-class ship "Castilla", based in Rota, and a land one in Bétera (Valencia). These headquarters take periodically the command of NRF (NATO Response Force), that is, units with land, air and sea components, flexible, quickly responsive and sustainable, so they are responsible for tackling sudden threats to the security of NATO countries.

But let us come back to the participation of Spain in NATO military operations. Spain also took part in several NATO naval operations "Active Endeavour" (to combat terrorism in the Mediterranean) from 2001 to 2016, "Sea Guardian" (replacing "Active Endeavour", and still ongoing), and "Ocean Shield" (to combat piracy in the Gulf of Aden and the Indian Ocean) from 2008 to 2016. Also, Spain was one of the contributing countries in the NATO-led missions in other places of conflict, such as Afghanistan, Libya and Iraq.

Regarding Afghanistan, the two NATO missions there have represented the longest commitment for Spain in a military mission abroad, keeping the military effort and the contingent for nearly two decades. Spain was an integral part both of ISAF ("International Security Assistance Force", from 2001 to 2014) and of "Resolute Support" (from 2015 to 2021). Under ISAF, a combat and training mission, Spain took over the military base in Herat and the Provincial Reconstruction Team in Badghis in 2005, in Western Afghanistan. For years, the Spanish contingents went out on 28 000 patrols, deactivated 1400 IEDs, helped countless civilians.. and suffered 102 mortal casualties. In 2012, Spain ceded command of the Badghis PRT to the Afghan forces, and, in 2015, the last Spanish soldier left the Herat military base. During "Resolute Support", given the training nature of this second mission, Spanish forces assisted and trained Afghan high officers from Kabul, up until the mission ended, taking back the Spanish flag on 12 May 2021.

Perhaps one of the most relevant highlights during these years was the establishment at the base in Herat of a Role 2E hospital and of the second biggest pharmacy in Afghanistan. And Spain did not restrict their use to Allied soldiers; many Afghans were assisted in those facilities for the period that Spain was in charge. And here, once more, Spanish and Bulgarian history intertwine: apart from troops and military instructors, part of the Bulgarian contribution to ISAF consisted in military medical teams. These medical teams came from the Military Medical Academy in Sofia, and carried out their practice and assistance at the Spanish Role 2E Hospital in Herat from 2004, having an excellent personal and professional relationship with the Spanish personnel.

As for Libya, Spain participated with sea and air capabilities in NATO operation “Unified Protector”, an operation which only lasted for a few months in 2011, and whose mandate was the protection of Libyan civilians from the rogue militias. Regarding Iraq, Spain has been a member of NMI (“NATO Mission Iraq”) since its inception in 2018; in it, seven Spanish officials give training to Iraqi security forces, in order to strengthen their fight against ISIS. So, this latter mission is not a combat mission, but rather a capacity-building mission, much in the same way as “Resolute Support” in Afghanistan. It shows that no matter what the material content of the mission is, or how small the Spanish contribution is, Spain is committed to NATO.

Spain also participates in NATO missions in the territory of other NATO members. In Turkey, it takes part in “Active Fence” with a Patriot missile battery since 2014, with the mandate to protect the Turkish population from ballistic missiles that could come from neighbouring Syria. Although the weapons system is Spanish and is manned by 150 Spanish personnel, it is coordinated from NATO air command in Ramstein.

Now, regarding the Eastern Flank, which is sadly the object of current news, Spain participates in a series of permanent operations throughout Europe. Thus, on the one hand, Spain is engaged since 2017 in NATO’s eFP (“Enhanced Forward Presence”) in the Baltic countries and Poland, with a mandate of land deterrence. The Spanish armoured cavalry unit is posted in Latvia, with more than 330 personnel, six Leopard 2 battle tanks and several other armoured vehicles. As of March 2022, owing to the developments in Eastern Europe, six heavy artillery self-propelled M109 Howitzers and 160 more personnel have been integrated in the Spanish contribution to eFP in Latvia.

Perhaps one of the most widely known NATO operations with Spanish participation has been the air policing operations. Owing to the annexation of Crimea in 2014, NATO developed further these operations in the Eastern Flank under the name of eAP (Enhanced Air Policing). In this field, since that year Spain has been periodically a part of the Baltic air policing operations, from air bases in Estonia and Lithuania, and specifically putting at NATO’s disposal between four and eight of its Eurofighters, F-18 or Mirage F-1, and around 130 personnel.

Also, in the framework of the eAP, Spain has recently given support to Romania’s and Bulgaria’s national air policing capabilities. In Romania, six Spanish Eurofighters assisted in interception operations for a few months in 2021. In Bulgaria, the Spanish “Destacamento Aerotáctico Strela”, with four Eurofighters and 130 staff, carried out a similar mission of joint air patrols and interceptions with Bulgarian forces in February-March 2022 from the Graf Ignatievo air base. I witnessed how this NATO operation in Bulgaria was an opportunity for our two countries to strengthen the bilateral relationship: on 21 February, Defence Minister Margarita Robles, in a visit to the Spanish contingent, met with Minister Yanev and shared their viewpoints on several defence topics, committing future cooperation in the military field. This is precisely one of the hidden positive effects of NATO operations: they lead member states to know each other well, to understand each other’s defence challenges and to consolidate bonds much more solidly than by just meeting in Brussels. After twenty-three years, President Radev reinforced this bilateral cooperation between the two countries in the security field and also in the framework of NATO cooperation during his visit to Spain on 28 and 29 April 2022. The President had the opportunity to visit the “Centro de Operaciones Aéreas

Combinadas de la OTAN de Torrejón de Ardoz” (CAOCTJ) and to decorate the group of air combat “Ala-14” and Destacamento “Strela”, who participated in the Air Policing mission in Bulgaria.

Looking back at these missions, two realizations come to mind. First, that many NATO missions with Spanish participation have taken place in or around Bulgarian territory: the Balkans, the Adriatic Sea, Romanian territory, Bulgarian territory. The second one, that Bulgaria has showed its commitment to NATO in a similar way as Spain: by being a part of numerous NATO missions.

Conclusion: Thinking in Madrid, lessons learned after forty years of membership

The initial complex years of NATO membership are long behind us. Spain and Spanish society have proved their commitment to the Alliance through participating in many NATO missions across the world during many years. We have been taking part resolutely in its internal renewal, being its seventh financial contributor and hosting in Madrid two NATO summits (1997 and 2022). In only a few years, the question of being a part of the Alliance has shifted from being a political question to being a purely technical one: it is the only way for us that makes sense in today's world and in the face of today's shared challenges.

In a recent seminar organized by the Atlantic Club of Bulgaria, the Konrad Adenauer Foundation, the Diplomatic Institute of the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs and the Embassies of the United States and of Spain under the title “NATO after Madrid: The Ukraine Lesson”, Spanish Minister Mr. Manuel Albares gave the basic elements of our engagement and commitment with the security of Europe and beyond:

“Over the last forty years, Spain has provided the Alliance with loyalty to the principles and values of the Washington Treaty, a proactive attitude and a high level of commitment to the Organization's mission in any domain or space, be it land, sea, air, or east, west, north and south. Spain has deployed more than 125 000 men and women of our armed forces in Allied operations. Today, almost 1100 of them are deployed in Latvia, Lithuania, Turkey, the Mediterranean sea and the Atlantic ocean”.

The Minister also highlighted the special contributions of Spain to the development of the NATO of the 21st century, with two main ideas that we supported during the Summit in Madrid: sensitivity to the south and greater coordination and collaboration between NATO and the European Union. Instability, terrorism, uncontrolled flows of refugees and migrants, are phenomena that are increasingly and directly affecting the security of Europe. Those challenges are demanding reflection and consideration from the Allies even in the middle of the Ukrainian conflict. On the other hand, complementarity between EU and NATO capabilities has been demonstrated in the response to the Russian aggression in Ukraine. During the Spanish Presidency of the EU Council in the second semester of 2023, we will continue to work under the principles of coordination and synergies between both institutions that have proven to be very effective and important.

But in this precise moment, when we are witnessing a crucial moment for NATO and when peace and security of the Euro-Atlantic space is seriously threatened and the international order is attacked, unity must be at the heart of our response, and this is the concept under which Spain held the Summit. This unity will be basic to

define the new Strategic Concept that the Allies will adopt to respond to traditional and emerging threats.

When I look back at the Spanish eighties, I cannot help but think how important the evolution that Spanish society went through has been. Indeed, a lot has changed from that initial opinion towards the Atlantic Alliance that one could perceive in some sectors of Spanish society and politics forty years ago; today, the number of NATO missions that Spain has successfully carried out and the widespread support of NATO from Spanish society allow us to predict a steady commitment with security in the continent. With the impulse of NATO membership and the participation in NATO missions, we have modernized our armed forces and have changed the way they understand military functions, enlarging the scope and the capacities to succeed.

These forty years have been a success story, but today, facing new threats, the challenge will be unity, as former Secretary General of NATO Javier Solana, during the above-mentioned seminar in Sofia, also highlighted: *“This summit in Madrid is even more important because of the situation in Ukraine and overall, so it is really a moment in which NATO has to use its intelligence and common sense and try to come out with a position that will be good for everybody”*.

H.E. Alejandro Polanco Mata is the Ambassador of Spain to Bulgaria. He entered the diplomatic career in 1987 and has held the positions of Director for International Financial Agencies, International Relations Director for Eastern Europe and Head of Area for the Financial Agencies in the Directorate General for International Economic Relations. Throughout his administrative career in the Ministry of Foreign Affairs he was also appointed as an Assistant Director General for Personnel, Secretary General for the Foundation Spain-United States Council and Director General for International Economic Relations. After his posting as Ambassador in Mauritania he was assigned as Director General of Fisheries Resources and Aquaculture in the Ministry for Environment, Marine and Rural Affairs. He has held several diplomatic positions in Austria, Slovenia and Morocco and was appointed Ambassador of Spain in Mauritania, Mali, and Algeria.

Regional economic integration of the Western Balkans: from the CEFTA 2006 towards the EU single market

Prof. Gordana Djurovic

1. CEFTA 1992

The Central European Free Trade Agreement (CEFTA) was established following the Visegrad Declaration of February 1991. The Free Trade Agreement¹ was signed in Krakow on 21 December 1992 by ministers responsible for international economic relations from Poland, Hungary and the Czech Republic, and became effective on 1 March 1993². With the breakdown of Czechoslovakia, CEFTA became an association of four Member States: Poland, Hungary, the Czech Republic and Slovakia (so-called Visegrad Agreement). It was a crucial step since the V4 countries experienced the disruption of their traditional markets after the dissolution of the Council for Mutual Economic Assistance (CMEA) and the Soviet Bloc³. Their cooperation under the aegis of CEFTA seemed to be successful, as the intra-regional trade increased faster than the overall foreign trade of these countries⁴.

The first reason for signing the CEFTA was to achieve benefits of trade liberalization in the Region. In contrast to the Europe Agreements, which are asymmetrical (in the sense that one side may be granted more protection than the other), CEFTA is symmetrical. Another reason for signing the CEFTA was that V4 countries concluded the Association Agreement with the EU (bilateral FTAs with political framework) and submitted the application for membership (Poland and Hungary, in April 1994, then Slovakia in July 1995, and Czech Republic in January 1996). The third impulse toward the establishment of CEFTA came from the EU itself, as it wanted to see the countries of the region cooperate with one another in the first place, test their capacity to work together on the international scene, and to allow them to realise their economic potential. At that time, the idea of many European leaders was that these countries could not be let into the Union before they had learned how to trade with one another and before they had restructured their internal markets into a fully-fledged market economy. The EU, therefore, suggested that they collaborate in the region, parallel to pursuing EU membership⁵.

The CEFTA 1992 was a multilateral commercial agreement and not an international trade institution. Moreover, it does not strive for political or economic integration as such among its Parties. It has no staff of its own and no headquarters. The implementation of the Agreement was the responsibility of a Joint Committee. The Joint Committee

1 Text of the Central European Free Trade Agreement (Krakow, 21 December 1992), http://www.cvce.eu/obj/central_european_free_trade_agreement_krakow_21_december_1992-en-0b71b87b-bdfd-4a9c-a239-aa64cb337dcc.html

2 On 1 March 1993, CEFTA came into effect on the basis of an interim agreement. The Agreement entered into force on 1 July 1994, following ratification by the several signatory states.

3 Jasiecki, K. (2016). Economic Cooperation among the Visegrad Countries. In J. Pakulski, J. Higley, G. Lengyel, G. Ilonszki, S. Szomolányi, Z. Gál, K. Jasiecki, *The Visegrad countries in crisis* (pp. 106-121). Warsaw, Collegium Civ

4 Dunay, P. (2003). Subregional Co-operation in East-Central Europe: The Visegrád Group and the Central European Free Trade Agreement. *Austrian Journal of Political Science*, pp. 45-56

5 Council of Europe (1998)., *The fifth anniversary of the Central European Free Trade Agreement (CEFTA)*, Resolution, Doc. 8163, 9 July 1998; (<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8604>);

was composed of representatives of the Member State, with the Ministers responsible for external economic relations as permanent members.

When establishing the CEFTA, the founding countries did not count on the accession of other states, and for this reason no clause on the subject was included in the treaty. In the meantime, however, the question of enlargement had arisen. In order to meet this challenge, the Agreement had to be modified. The possibility of admitting new countries was enshrined in an Amending Agreement of September 1995 signed in Brno, which was soon followed by the conclusion of a treaty with Slovenia in November 1995. In 1996, Slovenia joined to CEFTA, followed by Romania in 1997, Bulgaria in 1999, Croatia in 2003 and the Republic of North Macedonia in 2006. Their CEFTA memberships ended when they became member states of the European Union.

Table 1. Dynamic of economic integration of CEFTA members: WTO, AA/SAA with EU and EU membership

PARTIES OF CEFTA AGREEMENT	CEFTA		WTO membership	AA/SAA with EU signed
	Joined	Left CEFTA / EU membership		
Poland	1992 (in force since March 1993)	2004	1995	1991
Hungary			1995	1991
Czech Republic			1995	1993
Slovakia			1995	1993
Slovenia	1996	2007	1995	1996
Romania	1997		1995	1993
Bulgaria	1999		1996	1993
Croatia	2003	2013	2000	2001
Republic of North Macedonia	2006	—	2003	2001
Albania	01/01/2007		2000	2006
Bosnia and Herzegovina			negotiations	2008
Moldova	CEFTA 2006		2001	2014 (DCFTA ⁶)
Montenegro			2012	2007
Serbia			negotiations	2008
UNMIK, on behalf of Kosovo* ⁷			-	2016

The key achievement of CEFTA 1992 could be summarise as follows:

- The main objective of formation of CEFTA – acceleration of accession to the European Union is confirmed;
- Trade volume is raised, as well as level of openness and intra-EU trade; trade creation and trade diversification effect is recognised;
- The multinational companies located in the CEFTA region, after their joining the EU, upgraded intra-firm deliveries among affiliates located there;
- CEFTA has been for all its members a useful exercise preparing them for entering the common market of the EU and strengthening their administrative capacity;
- For V4 countries, CEFTA was added value and additional confirmation of the strategic partnership started in early 1990s with the Visegrad Declaration.

6 The EU and the Republic of Moldova signed an Association Agreement in June 2014 and the agreement has been in full effect since July 2016.

7 This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence

2. CEFTA 2006

In July 2005, after the signing of the EU Accession Treaty by Bulgaria and Romania, the remaining CEFTA members were only FYROM (Republic of North Macedonia) and Croatia. The CEFTA membership criteria were quite high for other Western Balkans countries (signed the Stabilization and Association Agreement with EU – SAA, and the WTO membership). From the other side, more than 30 bilateral trade agreements were signed between economies in the Western Balkans region.

With the support of the EU, decision was made to remove these criteria for CEFTA membership and consolidate all bilateral trade agreements into the regional one. This process became process of amending the CEFTA agreement into the CEFTA 2006. After completion of the negotiations, the CEFTA 2006 was signed on 19 December 2006. Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Republic of North Macedonia, Moldova, Montenegro, Serbia and the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) on behalf of Kosovo, signed an Agreement to amend and enlarge the Central European Free Trade – CEFTA 2006.

Table 2. Levels of regional (economic) integration of the WB6

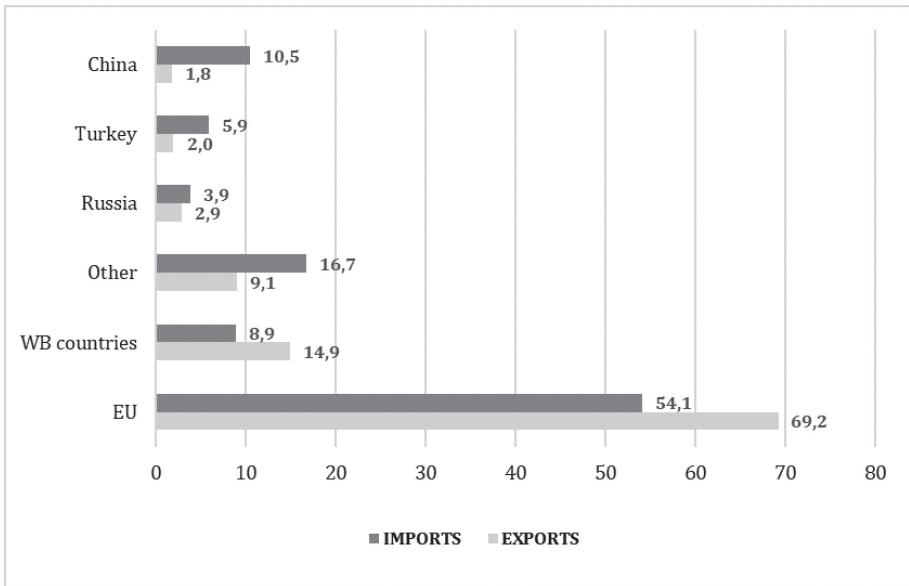
	LEVEL	CHARACTERISTICS
1.	Bilateral free trade agreements in the Region / FTAs	Arrangements in which countries/autonomous custom territories give each other preferential treatment in trade, such as eliminating tariffs and other barriers on goods. Each party continues its trade policies, such as tariffs with countries outside the bilateral FTA.
2.	EU Autonomous Trade Measures / ATMs	Products originating in the Western Balkan countries benefit since 2000 from ATMs, allowing (with a few exceptions) for their free entry into the EU without customs duties or quantitative restrictions. In most cases, the autonomous trade measures have been superseded by the Stabilisation and Association Agreements / FTA with the EU expanded on political, legal and administrative aspects of integration, which provide for the establishment of free trade on a contractual basis.
3.	SAA with EU / FTA with the EU/	ATMs have been superseded by the Stabilisation and Association Agreements (FTA with the EU expanded on political, legal and administrative aspects of integration), which provide for the establishment of free trade on a contractual basis.
4.	Regional free trade agreements – CEFTA 2006	Modern and comprehensive regional FTA, designed as an integral part of the Parties' pre-accession agenda and in line, where appropriate, with their commitments to the WTO. It provides a strong legal basis for policy formulation and implementation of key areas related to trade and investment. The agreement comprises a main text and series of annexes, as well as a series of additional protocols negotiated by the Parties in different areas. - Annex 1 – Consolidated version of the CEFTA 2006 (FTA until 2010) - Annex 2 – Bilateral FTAs terminated (their consolidation into the CEFTA 2006) - Additional Protocol – Agricultural product (gradual liberalisation), 2011 - Protocol 3 – Additional liberalisation, 2013 - Protocol 4 – Further liberalisation (agricultural products), 2015 - Protocol 5 – Trade facilitation, 2017 - Protocol 6 – Services, 2019 - Protocol 7 – Dispute settlement, 2021

5.	MAP REA 2017-2020	MAP REA, being the first regional mid-term economic cooperation and integration framework that has been endorsed at the highest level (I. Trade, II. Investment, III. Mobility and IV. Digital integration). The experience stemming from the implementation of the MAP REA served as a useful tool for planning of the future process related to the enhanced REA 2021-2024, i.e., Common Regional Market Action Plan
6.	Common Regional Market	2021-2024

The Agreement fully conforms to the WTO rules and procedures and the EU regulations. Effectively implemented, the Agreement provides an excellent framework for the Parties to prepare for EU accession, thus continuing the tradition of the original CEFTA, whose founding members are now in the EU.

The important role of CEFTA 2006 in trade promotion between regional economies in the last 15 years (2006-2021) is confirmed with a few studies that “have shown that contribution of CEFTA to the Parties’ export is estimated between 40% and 80%⁴⁸.”

Figure 1. WB6 trade with main partners in 2020⁹

The CEFTA economies’ total external trade in goods has been steadily increasing since the beginning. In the period from 2011 to 2020, total exports increased by approx. 40%, while imports rose by only 13.8%. In 2020, exports from CEFTA stood at 34 billion EUR, whereas imports totalled 53 billion EUR making the region a net importer of goods. The Republic of North Macedonia was the 2nd largest exporter, while Bosnia and Herzegovina was the 3rd largest exporter.

However, this increase in trade has not been reflected at the intra-regional level with the same proportions (see Table 3):

- Intra-regional trade accounted for 9 billion EUR in 2020, in comparison to 6.2

8 CEFTA – 15 years making trade happen, <https://cefta.int/news/cefta-15-years-making-trade-happen/>

9 Source: Eurostat (online data code, Cometext data code: DS-056697);

billion EUR in 2010, a 45% increase. CEFTA is the second largest destination for the regions' export and third main source of the region's imports.

- Intra-regional trade amongst the partners is relatively limited, standing at 14.9% of the region's exports and 8.9% of its imports, due to the high degree of integration of CEFTA economies into EU value chains (Eurostat data for 2020).

Table 3. CEFTA 2006 trade in goods in 2020 (without Moldova)

SERBIA			2020	ALBANIA			2020	NORTH MACEDONIA			2020
Export (000EUR)	17,054,500	Exp. %		Export (000EUR)	2,242,514	Exp. %		Export (000EUR)	5,777,900	Exp. %	
CEFTA EXPORT	2,868,819			CEFTA EXPORT	370,770			CEFTA EXPORT	636,461		
AL	153,491	0.9%		BA	14,397	0.6%		AL	74,640	1.3%	
BA	1,210,400	7.1%		ME	42,643	1.9%		BA	78,912	1.4%	
ME	687,200	4.0%		MK	73,017	3.3%		ME	26,076	0.5%	
MK	644,300	3.8%		RS	51,782	12.0%		RS	223,132	3.9%	
KS	173,428	1.0%		KS	188,930	9.7%		KS	233,700	4.0%	
Import	22,957,600	Imp. %		Import	4,490,930	Imp. %		Import	7,594,530	Imp. %	
CEFTA IMPORT	982,847			CEFTA IMPORT	412,476			CEFTA IMPORT	731,512		
AL	45,915	0.2%		BA	21,275	0.4%		AL	69,423	0.9%	
BA	532,800	2.3%		ME	18,932	0.4%		BA	64,479	0.8%	
ME	64,500	0.3%		MK	74,825	1.5%		ME	5,993	0.1%	
MK	216,800	0.9%		RS	189,419	5.2%		RS	558,344	7.4%	
KS	28,778	0.1%		KS	108,025	1.4%		KS	33,272	0.4%	
CEFTA surplus in total CEFTA trade	1,885,972	49%		Deficit < 10% in total CEFTA trade	-41,706	-5%		Deficit < 10% in total CEFTA trade	-95,051	-7%	
BOSNIA AND HERZEGOVINA			2020	KOSOVO*			2020	MONTENEGRO			2020
Export (000EUR)	5,365,791	Exp. %		Export (000EUR)	439,143	Exp. %		Export (000EUR)	366,128	Exp. %	
CEFTA EXPORT	861,342			CEFTA EXPORT	204,520			CEFTA EXPORT	165,036		
AL	20,342	0.4%		AL	108,025	24.6%		AL	12,969	3.5%	
ME	149,000	2.8%		BA	6,920	1.6%		BA	22,364	6.1%	
MK	65,000	1.2%		ME	18,360	4.2%		MK	5,117	1.4%	
RS	591,000	11.0%		MK	42,420	9.7%		RS	100,997	27.6%	
KS	36,000	0.7%		RS	28,778	6.6%		KS	23,589	6.4%	
Import	8,612,005	Imp. %		Import	3,271,150	Imp. %		Import	2,105,170	Imp. %	
CEFTA IMPORT	1,096,975			CEFTA IMPORT	610,283			CEFTA IMPORT	606,358		
AL	16,145	0.2%		AL	188,930	5.8%		AL	39,726	1.9%	
ME	22,364	0.3%		BA	36,516	1.1%		BA	119,352	5.7%	
MK	78,000	0.9%		ME	24,003	0.7%		MK	25,708	1.2%	
RS	970,000	11.3%		MK	187,406	5.7%		RS	414,899	19.7%	
KS	7,286	0.1%		RS	173,428	5.3%		KS	6,674	0.3%	
Deficit > 10% in total CEFTA trade	-235,633	-12%		CEFTA deficit in total CEFTA trade	-405,763	-50%		CEFTA deficit in total CEFTA trade	-441,322	-57%	

- The EU is a major market for all parties, with a share of 69.2% for CEFTA exports and 54.1% of the region's imports in 2020. Overall, exports to the EU stood at over EUR 52 billion in 2020, increasing from around 31.4 billion EUR in 2011 (Eurostat data for 2020).

- On the export side, Montenegro and Kosovo* are mostly oriented on the regional market (45% and 47% of total exports), just as on the import side (29% and 19% of imports, respectively).

- On the export side in the region, it is followed by Albania, Serbia, and Bosnia and Herzegovina (16%), while the Republic of North Macedonia exports the least in the region than WB6 (11%).

- On the import side, Montenegro is relatively the biggest importer (29% of total MNE import), followed by Kosovo with 19% and BH with 13% of total import. Open Balkan 3 countries imported relatively less than others: the Republic of North Macedonia, Albania and Serbia – 9.6%, 9.2% and only 4.3% respectively.

- Montenegro and Kosovo have a huge trade deficit in regional CEFTA trade (CEFTA trade deficit of Montenegro is 57% of total CEFTA trade, and 50% on Kosovo*). Bosnia and Herzegovina, the Republic of North Macedonia, and Albania are closer to balance (deficit 12%, 7% and 5% respectively in total regional trade). Only Serbia is with trade surplus in comparison with total CEFTA trade. Serbia has a trade surplus in trade with neighbours of 1.88 billion EUR, at the level of 49% in total CEFTA trade volume).

- The region's largest trader is Serbia, which accounted for around 50% of total CEFTA exports and 44% of all imports in 2018-2020 period. Serbia is the most important trading partner of Montenegro, the Republic of North Macedonia, Bosnia and Herzegovina, and Albania.

- Kosovo mostly exports to Albania, while it imports almost equally from Albania, the Republic of North Macedonia, and Serbia. There is a huge deficit in trade, as in Montenegro.

- High level of trade integration – total data for the EU and WB6: 63% of total imports are imported within EU and WB6 and 84.1% of total exports are exported within the EU and WB6¹⁰.

The CEFTA 2006 aims to promote increasing cooperation among its economies, in order to prepare them for the EU membership.

Overall **key achievements of the CEFTA 2006** are as follows:

- Trade liberalization and significant reduction of non-tariff barriers: since the signing of the CEFTA agreement in 2006, the Free Trade Area has played an important role in promoting international trade in South Eastern Europe. It has contributed to economic integration, trade facilitation, the growth of regional trade flows and created a unified economic space attractive to foreign direct investors and mobility of professional service providers,

¹⁰ Sources of data: Statistical offices of AL, RS, ME and MK, Central bank of BA and Custom Office of Kosovo*; Some data are not fully the same for bilateral export/import in the Annex, due to exchange rates calculation and methodologies. However, key conclusions are the same, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat__NadvoresnaTrgovija__KumulativniPod/125_zem-ji_kumulativ_ml.px/?rxid=5633d97f-f40e-4ca7-ae3-6eedd176d395; <https://monstat.org/eng/page.php?id=1631&pageid=171%20%20i%20https://monstat.org/eng/page.php?id=460&pageid=171>; <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/spoljna-trgovina/spoljnotrgovinski-robni-promet/>; http://databaza.instat.gov.al/pxweb/en/DST/START__FT__FTY/NewFTY004/table/tableViewLayout1; http://statistics.cbbh.ba/Panorama/advanced_bs_html.htm; <https://dogana.rks-gov.net/sr/per-doganen/statistikat-dhe-arrit-jet/trgovinski-bilans-zasnovan-na-tarif/>

- International agreement with developed institutional structure and the CEFTA Secretariat in Brussels; gradual liberalization achieved based on international standards of negotiation and WTO rules;

- The CEFTA made trade easier in challenging times. Six protocols signed and in force; Dispute settlement protocol is in the process of negotiation;

- Intra-regional trade has increased substantially in the fifteen years since the signing of the agreement while the share of trade within the region has also been on the rise;

- Trade liberalisation within CEFTA has promoted market competition and fostered integration across sectors and industries in the region;

- It has also encouraged FDI flows both from outside the region and from within;

- Moreover, CEFTA has facilitated information sharing and collaboration with regard to customs and trade policies more generally, thus encouraging political dialogue, institutional approximation and capacity building among the Parties of the region;

- As elsewhere, the COVID-19 pandemic has adversely affected economic activity and trade in the region. This experience has highlighted the important role of intra-regional trade and the need for further regional cooperation and trade liberalisation;

- Within the proposed Common Regional Market new mechanisms to facilitate trade are being developed including mutual recognition of certificates and testing for industrial and agricultural products, Authorised Economic Operators (AEO), professional qualifications and financial services;

- New initiatives related to free trade in services, free movement of persons, regional e-commerce, and Green Lanes¹¹ to ensure unimpeded flow of goods during the COVID-19 crisis are being launched;

- Further measures are being taken to remove non-tariff barriers and support competition regulators;

- Key achievements in 2021 are:

- Amended rules of origin, making them more flexible for the benefit of economic operators. The updates rules are in line with the process of the revision of the current PEM rules of origin;

- Decision on facilitation of electronic commerce in CEFTA was finalized;

- Decisions on recognition of the AEO programmes and professional qualifications have been agreed on the expert level;

- Significant progress has been made in negotiations of Additional Protocol 7 on Dispute Settlement Mechanism and of Decision on removal of work permit obligation for service suppliers and intracompany transfers;

- Green lanes were extended to all BCPs/CCPs in the CEFTA 2006/ WB6 region providing faster and more secure flow of essential goods. A new portal representing

11 The Green Corridor initiative that has been endorsed and implemented by all regional partners represents a concrete example on how a good coordination between the different administrations of the Western Balkan partners could generate a positive effect on the region. The shortage of essential goods (such as food – medicines – animal feed) or the blockage at Western Balkan internal Border and Common crossing points – thanks to the proposed measures of coordination – has been avoided. This achievement is a tangible sign that when common interests prevail with respect to national ones, benefits can be shared all partners without exception. Green lanes BCP/CBC are the following: RS-MK (Presevo/Tabanovce), RS-ME (Dobrakovo/Gostun), RS-KS* (Merdare/Merdare) – in accordance with IBM; Port of Bar (ME); ME-KS* (Kula/Kulina); Port of Durres (AL), KS*-AL (Vermice/Morine); MK-KS* (Blace/Hani i Eleziti); AL-ME (Hani i Hotit/Bozaj); AL-MK (Qafe Thane/Kjafasan); (The Permanent Secretariat of the Transport Community)

data on utilization of the Green lanes initiative and waiting time was published to assist in monitoring of trade policies. Discussions have been initiated to extend it to neighbouring EU Member States;

- SEED+ Platform Implementation has been launched¹². It will support exchange of certificates necessary for the clearance of goods, including e-certificates aiming to foster paperless trade. It will also support rapid exchange of information on non-compliant consignments for animals and goods with a final goal of protecting our consumers;
- Piloted three Joint Customs Actions (JCA) on empty trucks, illegal trade of tobacco, IPR trademark as a step forward towards implementation of the CEFTA Customs Risk Management Strategy¹³;

The key challenges for future of the CEFTA 2006 as regional trade agreement:

- Despite the CEFTA parties' convergence towards a tariff-free trade environment amongst themselves since 2010 and having facilitated duty-free trade and made improvements to increase regional trade, a specific scope of non-tariff measures (NTMs) still exists in trade between CEFTA parties¹⁴. More precisely, non-tariff barriers (NTBs) cause a real negative impact on trade¹⁵;
- Lack of political will and efforts to improve overall regional cooperation in recent years has negatively affected the dynamics of negotiations on further liberalization and strengthening regional economic cooperation;
- Negotiations on additional protocols are rather slow and slow down further liberalization, especially in the services sector;
- There are no clear dispute settlement mechanism. Harmonization of the text of Additional Protocol 7 – Dispute Settlement is very complex;
- The CEFTA became part of the Common Regional Market action plan and linked its medium-term work plan in the function of CRM 2021-2024 realization. Efficiency of the CEFTA work directly impacts result of the CRM action plan;
- The CEFTA Secretariat located in Brussels (outside the region) is one of the facts that confirm the lack of trust between CEFTA parties;
- The lack of trust between CEFTA parties is related to the overall relations between the parties, where it is especially important to achieve the normalization of relations between Serbia and Kosovo* (Belgrade-Pristina dialogue);
- Party of the CEFTA is the United Nations Interim Administration Mission in

12 The first phase only. Still, a lot of job should be done for the full functionality of the IT system.

13 <https://cefta.int/news/cefta-15-years-making-trade-happen/>

14 UNCTAD (2019) defines NTMs as “policy measures other than ordinary customs tariffs that can potentially have an economic effect on international trade in goods, changing quantities traded, or prices or both.” Such policy measures can take the form of “technical measures, such as sanitary or environmental protection measures, as well as others traditionally used as instruments of commercial policy, e.g. quotas, price control, exports restrictions, or contingent trade protective measures, and also other measures, such as competition, trade-related investment measures, government procurement or distribution restrictions.” (UNCTAD (2019). International Classification of Non-Tariff Measures – 2019 Version. United Nations, UNCTAD/DITC/TAB/2019/5, New York and Geneva.).

15 The concept of ‘non-tariff measure, or NTM, is abstract and neutral, englobing a wider set of measures than those contained by the term ‘non-tariff barrier’, or NTB. Thus, NTBs are a specific sub-set of NTMs, characterized by their protectionist intent and their negative impact on trade (i.e. all NTBs are NTMs, but not all NTMs are NTBs). Additionally, NTBs are considered inconsistent with the WTO’s TBT and SPS agreements, which, although not making explicit reference to NTBs, forbid Members to adopt measures that could be considered more trade restrictive than necessary (Beghin, J. C. & Bureau, J. C. (2001). ‘Quantitative Policy Analysis of Sanitary, Phytosanitary and Technical Barriers to Trade’, *Economie internationale*, Vol. 87, p. 109);

Kosovo on behalf of Kosovo* in accordance with United Nations Security Council Resolution 1244. This fact causes additional problems in communications, official representation and participation on all events. It is the reason why Kosovo* recently proposed establishment on a new arrangement – SEFTA – the South European Free Trade Agreement where they will be one of signatories, as Kosovo*;

- Fears that regional economic integration will be one of the reasons for delayed EU membership;
- Lack of understanding on the effects of free trade on economic performance on a macro level and the functioning of market economy in the EU pre-accession periods;
- Competition of new initiatives, such as the Open Balkans (WB3 for the time being), introduce confusion between economic and political goals of the regional integration;

3. Multi-Annual Action Plan for Regional Economic Area 2017 (MAP REA)

The Leaders of Western Balkans endorsed the Multi-annual Action Plan on Regional Economic Area 2017-2020 in the Western Balkans (MAP REA), at the Trieste Summit held on 12 July 2017. The MAP REA, being the first regional mid-term economic cooperation and integration framework that has been endorsed at the highest level, generated some concrete results in its four areas (trade, investment, digital integration and mobility). Key achievements are as follows:

- The signing of the Regional Roaming Agreement on the price reduction of the roaming services in the region;
- Organisation of the Western Balkans Digital Summit on an annual basis;
- Endorsing and validating the Regional Investment Reform Agenda (RIRA) at the highest level, as the first coordinated regional investment policy and promotion reform framework;
- Agreeing on a creation of a regional database of Research Infrastructure to optimize the existing Research Infrastructure and open avenues for interdisciplinary collaboration between researchers, industry and wider society in the region;
- Agreeing on the information and data collection for recognition of Academic Qualifications protocols and so forth;
- Challenges and risks for full implementation of the MAP REA are related but not limited to the nature and technical feasibility of the measures, capacity of public administration to comply with the manifold and very demanding agendas, coordination amongst relevant institutions at the level of each WB economy and regional level, the lack of dedicated technical assistance and financial instruments to support the implementation of certain parts of measures and so forth;
- The high-level support from the EU was yet another factor of success to deliver on commitments within the MAP REA. On the other hand, existing political sensitivities have affected implementation in some areas and, thus, hampered the progress in terms of obtaining concrete results;
- Despite challenges and difficulties, it has been also proven that the experience stemming from the implementation of the MAP REA served as a useful tool for planning of the future action plan for economic integration¹⁶.

¹⁶ RCC (2020). MAP-REA Diagnostic Report, prepared by the WIIV team (Hanzl-Weiss D., Holzner M., Mara I. and Pichler D.); pp. 141-142.

4. Common Regional Market Action Plan 2021-2024 (CRM)

The leaders of the Western Balkans Six, Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo*, Montenegro, the Republic of North Macedonia and Serbia, endorsed the Common Regional Market (CRM) 2021-2024 Action Plan at the Berlin Process Summit held on 10 November 2020 in Sofia. The RCC and CEFTA Secretariat are leading regional organisations to facilitate the implementation of the CRM Action Plan, while other regional and/or international structures are included in specific actions in line with their scope of work and programme¹⁷. The Action Plan is made up of targeted actions in four key areas as it is presented in the next table.

The implementation of the CRM 2021-2024 Action Plan remains within the realm of responsibility of public institutions in each of the Western Balkan's economy, in particular ministries and institutions leading the implementation effort at the economy level.

The first concrete result was the free roaming area since July 2021. The RCC should prepare the first report in 2022.

Table 4. The Common Regional Market Action Plan 2021-2024

I. REGIONAL TRADE AREA BASED ON FOUR FREEDOMS				
1. CROSS-CUTTING TRADE MEASURES	2. GOODS	3. SERVICES	4. CAPITAL	5. PEOPLE
1.1. Maintain the Green Lanes and streamline BCPs/ CCPs controls 1.2. Elimination of Non-Tariff Barriers (NTBs) 1.3. Trade related aspects 1.4. Private sector dialogue 1.5 Reduction of trade costs and transparency	2.1. Mutual Recognition Programmes (MRPs) 2.2. Risk Management 2.3. System of Electronic Exchange of Data SEED+ 2.4. Harmonisation and cooperation with the EU	3.1. Additional Protocol 6 (AP6) on Trade in Services 3.2. Tourism services 3.3. Financial services 3.4 Postal services 3.5. Professional qualifications 3.6. Enabling environment 3.7. Electronic commerce	4.1 Development of a modern payment system 4.2. Strengthening regional cooperation and coordination on COVID-19 response as part of relief, recovery and resilience	5.1. Mobility of students, researchers and professors 5.2. Mobility of individuals on the basis of IDs 5.3 Portability of social rights and removal of working permits

II. REGIONAL INVESTMENT AREA	III. REGIONAL DIGITAL AREA	IV. REGIONAL INDUSTRIAL AND INNOVATION AREA
6.1. Regional investment promotion 6.2. Regional investment policy reform 6.3. Regional investment retention and expansion	7.1. Digital infrastructure and connectivity 7.2. Digital skills and competence 7.3. Digital economy in the era of new ICT technologies 7.4. Trust and security	8.1. Regional innovation 8.2. Regional industry development 8.3. Automotive industry value chain 8.4. Green & circular economy value chain 8.5. Agro-food industry development 8.6. Creative industry 8.7. Metal processing industry 8.8. Sustainable tourism

¹⁷ Regional Cooperation Council, Common Regional Market, <https://www.rcc.int/pages/143/common-regional-market>

Announced, but still not agreed within the CRM are the following:

- Mobility of individuals on the basis of IDs, i.e., Agreement on free movement of people with ID cards (Agreement on Freedom of Movement and Stay);
- Agreement on Freedom of Movement of Third-Party Citizens (coordinated removal of visas or multiple economy visa for long haul visitors);
- Agreements on the mutual recognition of academic and professional qualifications, which will facilitate the movement of professionals throughout the WB.

Key challenges of the CRM action plan 2021-2024:

- Beside the lack of political will and efforts to improve overall regional cooperation, and existing political sensitivities, key challenges are emergences of a new regional initiatives such as “Open Balkan¹⁸” which are not supported by all economies in the Region;
- The CRM 2021-2024 is medium term plan and needs more time to pass on its implementation in order to concretely criticize it;
- Key barrier for faster regional integration through the CRMP AP are unsolved relations¹⁹ between Belgrade and Pristina²⁰;

Having in mind the above mentioned, the CRM AP implementation is **blocked in the first year of its implementation**, including all prepared technical documents and valuable platform for further negotiation by the CEFTA Secretariat and joint bodies.

5. Open Balkans initiative (2021)

The EU's lack of interest in enlargement policy prompted some leaders of the Western Balkan countries to think ahead and seek optimal solutions to that complex situation in the Region. It was the space for a new regional initiative promoted by Serbia, Albania and the Republic of North Macedonia (WB3). They call all WB6 to join the “Open Balkans” initiative, regardless of all the differences that exist on the issue of recognizing Kosovo's* independence.

At the Economic Forum on Regional Cooperation held in Skopje on 29 June 2021, leaders of Albania, the Republic of North Macedonia, and Serbia unveiled a new

18 It should be „The Open Balkans“ initiative, with „s“. “Balkan” is a possessive adjective, meaning for example “Balkan countries”, while the Balkan Peninsula is “Balkan”. So, the “Open Balkans” is, in fact “open on Balkan way”. (Bjeletic M., Open Bakan ili otvoreno balkanski, Bilten – Pregovori o pregovorima, 71/2021, pp. 4-7. ([http://eupregovori.bos.rs/progovori-o-regovorima/uploaded/Bilten%2078%20FINAL%20FINAL_compressed%20\(1\).pdf](http://eupregovori.bos.rs/progovori-o-regovorima/uploaded/Bilten%2078%20FINAL%20FINAL_compressed%20(1).pdf));

19 For instance, in December 2006, the CEFTA 2006 agreement is signed by UNMIK Kosovo on behalf of Kosovo* in accordance with UN Security Council Resolution 1244. Within the dialogue Belgrade-Pristina, an agreement regarding regional representation and cooperation was achieved on 24 February 2012, when both parties agreed that „Kosovo*” is the only denomination to be used within the framework of regional cooperation, with the footnote to be applied to the asterisk: “This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence.” Kosovo* insists on amendments of the CEFTA 2006 agreement regarding the signatory on behalf them, but Serbia rejects to accept it. Consequently, Kosovo* reject to cooperate and propose to negotiate a new FTA – SEFTA (South European Free Trade Agreement). On the other hand, Kosovo* is invited to join the Open Balkan initiative to contribute to regional cooperation, as well as Montenegro, and Bosnia and Herzegovina.

20 Closing benchmark for the negotiating chapter 35 – Other issues for Serbia, that is opened on the second meeting of the accession conference with Serbia at ministerial level on 14 December 2015, is “Normalisation of relations between Serbia and Kosovo”. This chapter is opened even before chapters 23 and 24 (Rule of law chapters are opened in July 2016);

name for what was colloquially known as Mini-Schengen²¹, which, from now on, will be officially called the Open Balkan(s) initiative.

The idea was to speed up economic integration over the CRM AP and to offer real “four economic freedom projects” in the region. They compared this initiative with achievements of the Visegrad group of states (V4), which often pursue a common approach within the EU framework with clearly articulated demands and positions.

As it is already mentioned, the CEFTA 2006 Secretariat and its bodies prepared all necessary documents and plans for majority of measures from the CRM AP. It was extremely useful for WB3 initiative of the Open Balkan. Hence, several MoUs and agreements are signed at “Open Balkans” summits in Tirana and Belgrade during 2021:

- Memorandum of understanding on cooperation on facilitation of imports, exports and movement of goods in the Western Balkans (29/07/2021)²²;
- Memorandum of understanding on cooperation on free access to the labour market in the Western Balkans (29/07/2021)²³;
- The agreement on cooperation in protection against disasters in the Western Balkans (29/07/2021)²⁴;
- The Agreement on conditions for free access to the labour market in the Western Balkans, (21/12/2021);
- The Agreement on interconnection of schemes for electronic identification of the citizens of the Western Balkans (21/12/2021);
- The Agreement on cooperation in the field of veterinary, food and feed safety, and phytosanitary in the Western Balkans (21/12/2021);
- The Agreement between the Serbian government and the Council of Ministers of Albania on mutual recognition of approvals issued by Authorized Economic Operators for Safety and Security (AEOS) (21/12/2021);
- The Agreement on cooperation between accreditation bodies (21/12/2021).

However, actual initiative called the Open Balkan (WB3 – RS, AL and MK) introduces confusion between economic and political goals of the proposed model of regional integration.

Four laws ratifying inter-state agreements were immediately ratified only in the Parliament of Serbia by urgent procedure. The laws were published in “Official Gazette of RS – International Agreements”, no. 27/2021 and entered into force on the day following the day of its publication (31/12/2021).

1. Open Balkan Identification Number (OB ID): „The Agreement on interconnection of schemes for electronic identification of the citizens of the Western Balkans” introduces OB ID number and “**federation of electronic identities**” in order to secure transmission of identification, authentication and information for electronic identification of users who are citizens of one of the Contracting Parties and who

21 Declaration on intention signed in Novi Sad in October 2019 as WB3 political and economic initiative as response to stagnation in the European integration process.

22 http://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/Otvoren_Balkan/mou_z_a_uvoz_izvoz_na_stoki_ang.pdf

23 http://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/Otvoren_Balkan/mou_z_a_sloboden_pristap_do_pazarot_na_trudot_compressed.pdf

24 http://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/Otvoren_Balkan/dogovor_z_a_zashtita_od_katastrfi-compressed_compressed.pdf

request the electronic services of another Contracting Party. The purpose of this Agreement is for the Contracting Parties to provide access to their own e-Government services to the citizens of other Contracting Parties, using the authentication schemes for electronic identification of the Contracting Party to which the citizen who uses e-Government services belongs²⁵. This means that citizens from other WB country are not treated as foreigners in this area. However, the requirements for entry and control mechanism for "ban on entry", "threat to the public order, national security, public health or the international relations of the other Contracting Party" are not precisely defined in article 4.

2. Free access to labour market: "The Agreement on conditions for free access to the labour market in the Western Balkans"²⁶ introduces the right to move, stay and work freely within the territory of the Contracting Parties through simplified administrative procedures and equal access to the labour market of the Receiving party; right to entry and residence for work purposes for two years – temporary stay; on line registration with the OB ID, no later than 90 days prior to entering, in compliance with domestic legislation and the Agreement on interconnection of schemes for electronic identification of the citizens of the Western Balkans. After completion of the application procedures, this free access must be approved. Hence, this is not "a single work permit", but separate procedures for free access to labour market of each country separately. In addition, citizens who are entering or staying in the territory of the other Contracting Party for purposes of tourism are not precluded from making use of this Agreement, should they want to apply for free access to labour market (Article 10). This means that tourist potentially can misuse this agreement to avoid tourist registration and paying tourist tax. On the other side, recent surveys recognized key labour force flows from the WB6 towards the EU (not within WB6 where a serious labour force deficit is detected in tourism, agriculture, and construction sector). The entry of deficit labour force towards the region is recognized from other countries, such as Turkey, or from some countries from Asia and Africa.

3. Cooperation in the field of veterinary, food and feed safety, and phytosanitary²⁷: in order "to facilitate trade in such a way that does not pose restriction to mutual trade". The parties agree that the competent authorities of their countries will recognize the reports on testing of other contracting party (country of export). Physical checks only at the final destination point at the customs terminal (in the country of import). This Agreement shall enter into force on the date of the receipt of the last written notification by which the Parties notify each other, through the Depositary, of the completion of the procedures as required by their domestic legislation for the entry into force of this Agreement. This agreement can be implemented only based on a few additional protocols (to be prepared and

25 This Agreement shall enter into force on the 30th (thirtieth) day following the date of the deposit of instruments of ratification by at least two Contracting Parties and shall produce legal effect only between those Contracting Parties (Zakon o potvrđivanju sporazuma o povezivanju šema elektronske identifikacije građana Zapadnog Balkana, Službeni glasnik RS – međunarodni ugovori, br. 27/21).

26 Zakon o potvrđivanju sporazuma o uslovima za slobodan pristup tržištu rada na Zapadnom Balkanu, Službeni glasnik RS – međunarodni ugovori, br. 27/21.

27 Zakon o potvrđivanju sporazuma o saradnji u veterinarskoj, fitosanitarnoj i u oblasti bezbjednosti hrane i hrane za životinje na Zapadnom Balkanu, Službeni glasnik RS – međunarodni ugovori, br. 27/21.

concluded through bilateral and regional negotiations), including issue of costs related to import export control. In addition, the Parties agree to apply the transition period for the methods accreditation in food safety and veterinary areas in Albania until the end of November 2022.

The ratification process in the Parliament of the Republic of North Macedonia has been delayed because it is necessary before that procedure to change certain regulations in the areas of customs, trade, labour market, freedom of movement and e-government. The Open Balkan initiative is not recognized as either free trade regime or a regime of free movement of people in the Republic of North Macedonia. Beside mentioned reasons, Albania requested for transition period at least by November 2022, in order to improve capacities of its laboratories and to speed up their accreditation process.

6. EU should decide what to support – some open questions related to the CRM action plan and the OB initiative

The CRM initiative is gradual process of further economic integration for the benefit of all, with strong political steering of the EU and the pre-accession support. It is a process of further liberalization, but with keeping some levels of control since WB6 is not the custom union, but still the free trade area. **The Open Balkan initiative** offer extremely high level of liberalization for free movement of goods and services, and free movement of persons, with numerous risks of their functionality and respect of the minimum level of control. The OB initiative is a more political than economic proposal, with numerous security risks, political and economic concerns.

1. The unwilling institutionalization of the WB6 instead of a faster track to the EU. Even with the common visa regime and strong political support for the benefit “only for business and citizens” – the OB four freedom projects could lead to the creation of some kind of common regional institutions to coordinate policies and control the common external borders, and harmonization of the common tariffs to the third countries. The next step is common budget for these activities. It could be the required plan of actions, which raised again the fear of postponement of the EU integration (an issue of concern) and creation of Balkans own integration with own supra-national level of control and coordination (institutionalisation of a Balkans Union or “**Balkania**”); in addition, each country has its own custom tariff and different agreements with third countries.

2. Is the customs infrastructure adequate in all countries for the over-liberal regime of goods? In order to facilitate the free movement area, a separate lanes for citizens and goods coming from the Open Balkan participating countries would be established at border points where no checks will be conducted (there are **no infrastructural capacities**, a significant additional investments are needed). It is estimated by the Transport Community in May 2020 that at least 20 million euros are needed for road transport and the same amount for rail transport, if the region want special trade regimes, on special corridors at the borders, which would be just “registration corridors” for this trade regime.

3. This over-liberal regional trade regime carries security risks of raising smuggling on the “Balkan route”, when trucks cross several borders without control,

in addition to goods, something could be smuggled, whilst border controls are minimal;

4. Potential risks: almost without phyto and veterinary inspections control on the Common Border Crossings, or any control procedures of the customs and police officers can cause a numerous security and economic risks. Beside a potential risks related to the rule of law area and fight against organised crime, there are the following risks: food safety risks; it is complicated in a borderless region to monitor track of third party citizens' entries and imports of goods from different markets; heterogeneous visa regimes of participating countries; diverse customs policies and import duties; problems with a number on inspectors – enough administrative capacities to control tracks when they enter in the custom territory; etc.);

5. The regime of a separate lanes and free movement of goods, services and persons will **not be fully in line** with national foreign trade and custom legislation and policies (legislation should be changed to allow it);

6. Serbia and the Republic of North Macedonia have implemented the **New Computerized Transit System (NCTS)**²⁸, but Albania has still not, as other WB administrations. This can cause a problem in transit control;

7. Do (small) countries have enough inspectors for both internal market inspection and special customs regimes? Development of a common software and information sharing system and closer cooperation is not enough to prevent all above mentioned challenges. The project of including inspectors in the customs information system (SEED +) has not yet been fully developed and there are different level of preparedness in WB6 administrations for that. For instance, Montenegro has only 15 veterinary and 15 phytosanitary inspectors (border inspectors), and 15 food inspectors in the internal market, which is insufficient for a solid system of official controls of goods for human consumption. Otherwise, they work overtime and come to the customs point by invitation;

8. In the OB initiative as it is in May 2022, there is no “pre-accession” support in (own) Balkan’s integration, whilst the EU pre-accession support will be growing within the European integration process. In addition, there are no EU facilitation for dispute settlement in different matters.

9. Other WB3 remain sceptical and decide **not to participate (for the time being)** with the explanation that there is “no added value since all are covered by the CRM supported by WB6; it could slow down European integration path” (Montenegro), some politicians from Bosnia and Herzegovina still explain that “regional economic integration endangers **Bosnia’s** independence” and Kosovo* continues to argue that it is a political project and yet unsettled relations with Belgrade are an impediment to its commitment to deepen regional integration. The OB initiative did not convince them (other WB3) that it is only an economic proposal for trade (more free – less fair trade; quick win instead of win-win solutions). For them, the OB initiative is a political project associated with concessions to

²⁸ The New Computerised Transit System (NCTS) is a system of electronic declaration and processing that trader must use to submit Common Transit declarations. The NCTS will process the declaration and control the transit movement. It is used by the UK, all member states of the EU and the signatories of the Common Transit Convention (EU MS, EFTA, UK, RS and MK), https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/customs-procedures-import-and-export/what-customs-transit/union-and-common-transit_en

projects of regional great “worlds” as a “balance of aspirations“. Other countries felt uncomfortable, being in an unequal position and with threatened integrity;

10. Albania, Bosnia and Herzegovina and the Republic of North Macedonia, especially Kosovo and Montenegro, already have a **trade deficit in regional trade** (Table 3) and over-liberalization could cause only additional trade deficit and endanger the existence of small local producers (SMEs and farmers) which are not yet enough competitive. These countries need more time for raising their level of competitiveness. Hence, they have **no** economic interests in over-liberalization and the creation of “Western Balkans without borders” or borderless Western Balkans project.

11. Open Balkans is already taking over the completed CEFTA 2006 tasks (prepared for the CRM AP) and easily turning them into its **own successes**. It should not be forgotten that the EU CRM AP project is supported **by all six governments** in the region and that the EU has linked to it and implemented an Investment and development plan worth 9 billion EUR.

12. The Republic of North Macedonia and Albania are **WTO members** and are obliged to **notify** entering in any new regional trade agreement (RTA). WTO Members entering into RTAs are required to notify such RTA to the WTO, either under Article XXIV of the GATT 1994 or the Enabling Clause (for RTAs covering trade in goods), or under Article V of the GATS (for RTAs covering trade in services). In a case of a RTA covering both goods and services, two notifications are required²⁹. **The parties to RTA can notify several types of RTAs:** 1. A Free Trade Agreement (FTA), as defined in Paragraph 8(b) of Article XXIV of GATT 1994; 2. A Customs Union (CU), as defined in Paragraph 8(a) of Article XXIV of GATT 1994; 3. An Economic Integration Agreement (EIA), as defined in Article V of GATS; or 4. A “Partial Scope” Agreement (PS). The question is: **What is Open Balkan?** How to notify it to the WTO?

13. Can WB6 use the **experience of V4 and CEFTA 1992** to overcome these risks and find a solution acceptable to all (gradual liberalization as win-win negotiation process and mutual respect of economic interests of all).

The EU itself will soon have to reconsider its views and decide, whether it will support the Open Balkans initiative and put pressure on the other three parties to join, or insist on unblocking the implementation of the Action Plan for Common Regional Market under Berlin process, which is linked with the EU pre-accession support.

²⁹ When a WTO Member enters into a regional trade agreement (RTA) through which it grants more favourable conditions than for trade with other WTO Members, it departs from the guiding principle of non-discrimination defined in the GATT, and the GATS. WTO Members are however permitted to enter into such arrangements under specific conditions which are spelled out in three sets of rules: Paragraphs 4 to 10 of Article XXIV of GATT 1994 provide for the formation and operation of customs unions and free-trade areas covering trade in goods; Paragraph 2(c) of the so-called Enabling Clause refers to preferential trade arrangements in trade in goods amongst developing country members; and Article V of GATS governs RTAs in the area of trade in services. In addition, the Transparency Mechanism provides for the early announcement of any RTA. Each of the above-mentioned sets of rules provides for the notification of RTAs to the WTO; notified RTAs are considered by Members on the basis of a Factual Presentation drafted by the WTO Secretariat in consultation with the parties to the RTA. The consideration of RTAs shall be carried out by the WTO Committee on Regional Trade Agreements (CRTA), https://tais.wto.org/UserGuide/RTAIS_USER_GUIDE_EN.html

Gordana Djurovic is a full professor at the Faculty of Economics and Faculty of Political Sciences, University of Montenegro, Podgorica, where she teaches Economic Development, Environmental economics, International Economic Relations, Regional Economy and the EU Enlargement Policy. Professor Djurovic was Deputy Prime Minister and Minister for European Integration in Montenegrin Government (2004-2010), when she was chief negotiator for the SAA and for the WTO accession, National IPA Coordinator and coordinated CEFTA 2006 negotiations. Author of twenty books and chapters in books related to sustainable economic development and EU integration process and more than 80 scientific papers. She is Jean Monnet professor, president of the Montenegrin Pan-European Union (MPEU) and member of the International PEU Presidency. She is member of the Committee for Economy, Anthropology and Demography of the Montenegrin Academy of Science.

Mongolia's "Third Neighbor" Policy and its implications

**Soyolgerel Nyamjav
Byambakhand Luguusharav**

The year 2022 is important for Mongolia, as it marks 50th anniversary of diplomatic relations between Mongolia and Japan,¹ and 35th anniversary of diplomatic relations between Mongolia and the United States. In other words, it can be said that Mongolia is celebrating successes of its "third neighbor" policy this year. Establishing diplomatic relations with "third countries" beside Russia and China is considered as a part of Mongolia's long-pursued "third neighbor" policy since 1911.

With the fall of the Qing Dynasty, Outer Mongolia under the leadership of the 8th Bogd born in Tibet, who was the spiritual and political leader of the country, declared its independence from Beijing in 1911, while Inner Mongolia and Buryatia could not gain independence. Under the rule of Bogd Khaan Mongolia introduced a cabinet system of government consisting of 5 ministries, including the Ministry of Foreign Affairs in 1911. The Bogd Khaan Mongolia's Ministry of Foreign Affairs sent out letters to 9 countries such as France, the United Kingdom, Germany, the U.S., Belgium, Japan, Denmark, the Netherlands and Austria proposing for diplomatic exchange, introduction to market and maintaining friendly relations. In other words, immediately after declaring its independence, Mongolia began to search for its "third neighbors". Even though all major powers refused to acknowledge Mongolia's independence, it was the beginning of Mongolia's so-called "third neighbor" policy.

With the Treaty of Kyakhta, a tri-party signed on 25 May 1915 among Russia, Mongolia and China, Mongolia was forced to give up its independence and accept a limited self-governance status under China rule, but China recognized the Czarist Russian interest in Mongolia. However, Chinese came back to Mongolia in 1919 and forcefully took control of the capital city using a moment when Russia was busy with internal challenges caused by the Bolshevik revolution of 1917. As a result, the Mongolian government was forced to sign a document that incorporated Mongolia into China. To regain its independence, Mongolian independence movement leaders asked the Russian Bolsheviks for help. With the help of the Soviet troops, Mongolia became an independent and choose communism as a course of its development. However, until 1945, the Soviet Union was the only one country that recognized Mongolia's independence. At the Yalta Conference in February 1945, the Soviet Union agreed to join the allies in war against Japan with several pre-conditions. One of the pre-conditions was to preserve the status-quo of Outer Mongolia and get the Republic of China under the rule of Chiang Kai-shek recognize Mongolia as an independent country.

After getting an official recognition from the United States and the United Kingdom with the backing of the Soviet Union during the Yalta Conference in 1945 making China to accept Mongolian independence, Mongolia was able to pursue its "third neighbor" policy again. From late 1940s, Mongolia was recognized as an independent country by

¹ Bolor Lkhaajav and Boloredene Bazarsuren, "Mongolia and Japan Celebrate 50 Years of Diplomatic Relations" (February 28, 2022), <https://bit.ly/3zTZE4Z>

the European socialist states, including former Yugoslavia, Bulgaria and Hungary. All these states and Mongolia reciprocally opened their embassies.² Moreover, Mongolia became a full pledged member of the United Nations in 1961. It was a significant event for us to proclaim our independence to the entire world and ensure national security. After this event, other countries including Western countries such as the United Kingdom, France and Austria recognized Mongolia's sovereignty and began establishing diplomatic relations. In August 1989, Mongolia established diplomatic relations with the European Economic Community, a predecessor of the EU with the aim of economic integration.

Mongolia witnessed a painful transition to democracy and market economy in the early 1990s. Mongolia mostly relied to Japan's financial support and economic assistance to alleviate transition-related hardships in 1990s.³ As of March 2021, Mongolia received 3.3 trillion yen of economic assistance including grants, and soft loans between 1971 and 2021.⁴ During that time, the European Union and the United States were also the main sources of aid for Mongolia. Nearly half of the US\$240 million in aid provided by the United States through the USAID over the past 30 years has been dedicated for boosting economic growth in Mongolia, which has also helped lay the basis of bilateral economic cooperation with the United States.

Only after the end of communism, Mongolia became able to conduct such policy. After the adoption of new Constitution in 1992, the Parliament of Mongolia passed a very first Foreign Policy Concept of Mongolia in 1994. In the Foreign Policy Concept, the country declared to pursue a peaceful, open, independent and multi-pillar foreign policy. Within the framework of this policy, Mongolia defined to implement "third neighbor" policy, which enables it to develop friendly relations and partnerships with the West and East, such as the United States of America, the European Union, India, the Republic of Korea and Turkey. As a result of the implementation of "third neighbor" policy, Mongolia has succeeded significantly.

As a result of diplomatic and political efforts, Mongolia has become an active member of the international community, and strives to uphold its position. To mention recent examples, Mongolia became the 57th participating state of the OSCE, which is the largest regional security organization, and a global partner of NATO. Mongolia chaired the Community of Democracy from 2011 to 2013, and within the framework, successfully organized the 7th Ministerial Conference in Ulaanbaatar, Mongolia in 2012. Moreover, almost every Mongolian was involved in hosting the 11th Asia-Europe Meeting in 2016 marking the 20th anniversary of ASEM and welcome foreign delegates and dignitaries including German Chancellor Angela Merkel, European Council President, Donald Tusk, European Commission President, Jean-Claude Juncker, and High Representative Federica Mogherini.

Today, "third neighbor" policy is an important part of Mongolia's active multi-pillar foreign policy. In the 30 years of a successful "third neighbor" policy, Mongolia's external security environment along with our nation's domestic politics, society and economy has considerably changed. As our country moves out of the economic hardships of

2 The Ministry of Foreign Affairs, Mongolia "States with diplomatic relations", <https://bit.ly/3bMTb41>

3 Embassy of Japan in Mongolia, "Japan's assistance to Mongolia" <https://www.mn.emb-japan.go.jp/news/ODAenglish.PDF>

4 Embassy of Japan in Mongolia, "Japan's assistance to Mongolia (by year)", https://www.mn.emb-japan.go.jp/itpr_mn/econcoop_odalist.html

a transitional economy, the relations with our partner countries is moving from a one-sided relation of aid giver and recipient to a more equal partnership.

Mongolia's "third neighbor" policy aims to resolve issues of concern to the well-being of our nation through building and deepening relations with powerful actors on the world stage and creating real interests in our country. Moreover, the policy aspires to balance our two neighbors with a third to give Mongolia more room to conduct an independent foreign policy in a somewhat restricted environment. This policy was not based on any international relations theory or school of thought, but on the will and aspiration for generations of Mongolian thinkers to maintain and uphold our independence.

It is difficult to explain the "third neighbor" policy through any theory of international relations. However, it is common for smaller countries to seek the aid of a third party when a threat to its national security and sovereignty is posed by a hostile and larger power. There are two methods for smaller nations to deter and balance against the influence of a great power – hard balancing and soft balancing. There have been no instances of a perfect act of balancing against a great power. A better way to resolve such an issue is to minimize the influence of larger states by involving a third party and with that utilize soft balancing. Under the "third neighbor" policy, Mongolia established relations based on trust and common values with our former "enemies" of the Cold War.

On the other hand, starting from the 1990s, the term "third neighbor" policy became more permanent and the policy was shaped more consistently in the official documents of Mongolia. The term "third neighbor" was coined by then-Secretary of State James A. Baker when, in August 1990 address to the Mongolian nation, he referred to the United States as Mongolia's third neighbor (in addition to geographical neighbors China and the Soviet Union). It was a rhetorical gesture to support Mongolia's first move toward democracy (Mongolia had held the first free elections in the Soviet bloc east of Europe in July of that year). The idea, possibly quickly forgotten in Washington, was immediately picked up by the Mongolian elite. In 2005, during his visit to Mongolia, President George W. Bush reiterated that the United States is "proud to be called" Mongolia's "third neighbor." President Bush used this term in part in recognition of the successes of Mongolia's democratization and in part in recognition of Mongolia's support of U.S. efforts in the Global War on Terror. He was the first sitting U.S. president to visit Mongolia.

The idea behind the Mongolia's "third neighbor" policy can be shortly summarized as follows:

First, our concept of "third neighbor" policy is not a geographical notion. Consequentially, countries that are important in advancing Mongolian interests, development, prosperity and economy have the potential to become our "third neighbor", however with certain criteria. In the National Security Concept of Mongolia adopted in 1994, it is stipulated that "pursuant to a "third neighbor" strategy, bilateral and multilateral cooperation *with highly developed democracies* in political, economic, cultural and humanitarian affairs shall be undertaken".

Second, "third neighbor" policy is not intended against the interests of Russia and China. Rather, it is aimed at minimizing negative effects on our security and development caused by our geographic location. It is because that Mongolian security challenges are directly linked to its geographical location. For a country sandwiched between two great powers, there are high risks to be locked out of international politics

and progress. “Third neighbor” policy is implemented to mitigate such a disadvantage. At the same time, preserving its democracy is a great challenge for Mongolia, since it is surrounded by two authoritarian regimes. So, it is important for us to seek third neighbor’s support to maintain our democratic form of government.

Economically, there is a challenge to survive between the two super economies and ensure well-being of the people. Any small nation implements a set of policies to diversify its economy in order to avoid becoming an economic appendix of a superpower. In recent years, Mongolian economy has grown rapidly thanks to China’s fast growing economy. However, reliable foundation of sustainable development is yet to lie down. Moreover, there is a need to increase the involvement of the “third neighbor” countries in order to diversify the Mongolian economy, besides our two neighbors.

In the economic area, Mongolia ensures its “third neighbor” countries’ economic participation through its “one third” principle stated in the National Security Concept. In the Concept, it is specified that “investment made by one foreign country, shall not exceed one third of the total foreign investment”. This principle is aimed at increasing the investment of “third neighbor” countries. However, our two neighbors tend to incorrectly perceive the principle. This statement is not aimed at setting limitations to any investments by country, especially our two neighbors. On the contrary, in order to ensure a balance, it aims to diversify the foreign investment and increase the share of other countries. Within this principle, it is specially stated to keep the investments from both neighbors and other highly developed partners balanced. In 2015, Japan and Mongolia established a bilateral economic partnership agreement to expand trade and enhance the strategic partnership between the two countries. It is the very first free trade agreement that Mongolia established with any foreign country.

Trade with “third neighbors” accounts for a small percentage of Mongolia’s total trade. In 2020, Mongolia exported goods to 75 countries, of which China accounted for 72.5%, Switzerland for 22.2% and the United Kingdom for 1.1%, accounting for 95.8% of total exports.⁵ It indicates that Mongolia is highly dependent on China in terms of exports. It is largely due to the fact that Mongolia is not industrialized and offers only commodities such as coking coal and copper. On other hand, according to the statistical data, the main import partners of Mongolia are Japan, the Republic of Korea, the United States and Germany. In total, they accounted for 20.3% of Mongolia’s total imports, while China accounted for 35.8% and Russia accounted for 26.4%. Mongolia will be able to diversify its trade partners by increasing trade volume with “third neighbors”.

Russia exported refined petroleum costing US\$ 696 million to Mongolia in 2020. To compare to total exports of US\$1.3 billion, it is a substantial part of Mongolian imports from Russia.⁶ Mongolia is 100% dependent on imports in terms of oil. More than 93% of oil imports come from Russia, about 4.6% from South Korea, 2% from China, and the rest from other countries.⁷ With US\$1 billion of soft loan provided for building an oil refinery in Dornogobi province, Mongolia, India will help Mongolia to decrease its dependence on

5 The Ministry of Foreign Affairs, Mongolia, “Statistics of Mongolia’s foreign trade and investment”, <https://bit.ly/3AtO9Tz>

6 Observatory of Economic Complexity, Russia-Mongolia Trade, [https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/mng#:~:text=Russia%2DMongolia%20In%202020%2C%20Russia,and%20Wheat%20\(%2444.9M\)](https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/mng#:~:text=Russia%2DMongolia%20In%202020%2C%20Russia,and%20Wheat%20(%2444.9M)).

7 MRPAM, “Consumption and import of Mongolian oil products”, <https://mrpam.gov.mn/article/94/>

Russia and increase the country's GDP by more than 10%. Mongolia sees this project as an important push to strengthening Mongolia-India strategic partnership which was agreed during Indian Prime Minister Modi's official visit to Mongolia in 2015.

Third, according to the National Security Concept, Mongolia's "third neighbor" policy's foremost criterion is to be a democratic and developed country. This is mainly due to Mongolia's preference for a democratic and market economy as a course of development and instilling democratic values in the principles of our constitution. In the Foreign Policy Concept, it is also stated that "Mongolia will establish and expand its partnership and cooperation with Western and Eastern countries such as the U.S., Japan, European Union, India, Republic of Korea and Turkey within the framework of its "third neighbor" policy". The above mentioned countries can be understood as Mongolia's "third neighbor".

As a result of the successful implementation of "third neighbor" policy, Mongolia elevated its relations with Japan, India, the United States, and the Republic of Korea to a strategic partnership, beside the country's comprehensive partnerships with Russia and China. In 2012, the 5 permanent members of the UN Security Council recognized Mongolia as a nuclear weapon free zone signing a joint declaration.

Peacekeeping enables to Mongolia to realize its desire to become a security producer. Guided by its aspiration, Mongolia has engaged with the OSCE and NATO. For NATO Mongolia sent its troops to the alliance's peacekeeping missions, including the mission in Afghanistan. At the same time, by participating in the NATO-led missions, Mongolia's partnership with the Alliance has greatly enhanced. The Mongolian National Defense University is included in NATO's Defense Education Enhancement Programme (DEEP) to receive curriculum development and faculty training.

Relying on the platform enabled by NATO's Science for Peace and Security programme, Mongolia implemented civilian and military projects with its member countries. Aimed at assessing the environmental impacts of the abandoned Soviet military sites in Mongolia, a project was led by scientists from Mongolia and Slovakia. This partnership greatly contributed to enhancing bilateral relations which had been already minimal after the collapse of communism in both countries.

The role of "third neighbor" countries in the cultural and humanitarian affairs is very important as they are determinants in contributing to the advancement of Mongolia's scientific and technological capabilities, in addition to helping Mongolians acquire and reach modern standards of education. After becoming a democratic country, Mongolia started to send its students abroad including the Republic of Korea, the United States, the UK, Japan and Canada. At the same time, many Mongolians are provided with an opportunity to work and live abroad. Currently, over 100 000 Mongolians are living and studying abroad. Out of them, more than 40 000 are living in South Korea, while almost 20 000 are residing in the United States.

Many Mongolian students have been studying in U.S. universities through the U.S. Agency for International Development, Asia Foundation, Open Society Foundation, Fulbright Scholarship Program, Humphrey Fellowship Program, non-governmental and religious organizations. In an effort to expand the educational exchanges, the U.S. Institute of International Education and the Ministry of Education, Culture and Science of Mongolia signed "Scholarship Agreement". Also, more than 400 students have been

educated in the United States through the State Training Loan Fund of Mongolia. In addition, United States Peace Corps have been performing their operation since the 1990s in Mongolia and 1413 volunteers have been working for this period.⁸

Last but not least, the purpose of developing “third neighbor” policy is to strengthen Mongolia’s democratic values and safeguard human rights. The EU’s development assistance to Mongolia mainly aims to support Mongolia towards stabilizing its democratic system and promoting sustainable development and economic diversification. The EU funds 9 other projects directed to the civil society organizations for a total amount of EUR 7.9 million.⁹ Free and fair election is essential to protecting democracy. The OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) serves as a key international watchdog for Mongolia’s elections. Since 2013, the Election Observation Mission of the OSCE has played an important role as impartial observers for presidential and parliamentary elections in Mongolia. As a result, Mongolia’s success in democratization is often praised by leaders of “third neighbors”. In 2016, U.S. State Secretary John Kerry described Mongolia as an “oasis of democracy” sitting in a tough location between Russia and China.¹⁰ In the EU-Mongolia Framework Agreement on Partnership and Cooperation entered force in 2017, the European Parliament notes that “Mongolia can serve as a democratic model not only for the region’s other emerging democracies, but also for the regimes with more authoritarian tendencies”.¹¹

In conclusion, the main purpose of Mongolia’s “third neighbor” policy is to balance our two neighbors with a third to give Mongolia more room to conduct an independent foreign policy by broadening political, economic, cultural and humanitarian relations with these countries. It is commendable that the solid basis of political cooperation between Mongolia and “third neighbors” is well-established, but there is a still need to further develop political relations with these countries based on shared values such as democracy and human rights. In doing so, Mongolia can contribute to safeguarding democracy globally by disseminating its achievements in instilling democratic values with other countries emerging as newly democratic regimes.

In general, Mongolia’s relations with its “third neighbor” countries are well-received, but bilateral economic cooperation is far from meeting expectations from both sides. Due to its geographical remoteness, Mongolia has limited opportunities to establish extensive trade relations with “third neighbor” countries. However, by increasing the investment from “third neighbor” countries, there is an opportunity to create real economic interests of those countries in Mongolia. To this end, Mongolia needs to create a favorable legal framework to support investment in “third neighbor” countries and take into account the strategic importance of their investment in major projects and programs.

8 Peace Corps in Mongolia, “Volunteers”, <https://www.peacecorps.gov/mongolia/>

9 Press and information team of the Delegation of EU to Mongolia, “Relations with the EU: The European Union and Mongolia” (July 28, 2021), https://www.eeas.europa.eu/mongolia/european-union-and-mongolia_en?s=171

10 Yeganeh Torbati, Reuters, “Kerry hails Mongolia as ‘oasis of democracy’ in tough neighborhood” (June 5, 2016), <https://www.reuters.com/article/us-usa-mongolia-idUSKCN0YR02T>

11 The European Parliament “EU-Mongolia Framework Agreement on Partnership and Cooperation” <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/eu-mongolia-partnership-and-cooperation-/product-details/20200408DPU25247#:~:text=The%20Agreement%20provides%20the%20legal,and%20innovation%2C%20education%20and%20culture>

Soyolgerel Nyamjav is currently the Head of the Department for International Security Studies, Institute for Strategic Studies, National Security Council of Mongolia. She did her B.A. and M.A. in Political Sciences at the National University of Mongolia. Soyolgerel is currently working toward her PhD in the department of Security Studies at the Mongolian National Defense University (MNDU). She has completed the Advanced Security Cooperation course at the Asia-Pacific Center for Security Studies, Honolulu; Program for Applied Security Studies at the George C. Marshall European Center for Security Studies in Germany; Turkish Program for Public Officials and Academicians in Istanbul, Turkey; Program on Juche Studies in Pyongyang, DPRK. In 2018, she has been a visiting fellow at the East-West Center in Washington, D.C. She has observed the participation of the Mongolian Armed Forces in Resolute Support mission in Afghanistan and received NATO medal. She is a co-author of a number of books, among them "Mongolia's Third Neighbor Policy: Possibilities for Triple Cooperation" (2017) and "Eurasian Geopolitics and Mongolia" (2016), and has over 30 publications in various journals and chapters in books.

Luguusharav Byambakhand is a researcher at the Institute of International Relations, Academy of Sciences of Mongolia. Her research focuses on U.S. foreign policy, Mongolia-U.S. relations and Mongolia-NATO relations. She holds a M.A. degree in International Relations and European Studies from the Central European University, Budapest, Hungary, and B.A. degree in International Relations from the School of Foreign Service, National University of Mongolia. She completed the Advanced Security Cooperation course in the Asia-Pacific Center for Security Studies in 2012 and the Program on Applied Security Studies by George C. Marshall European Center for Security Studies in 2014.

South Africa and Bulgaria celebrating 30 years of friendship and diplomatic relations

H.E. Thabo Thage

The year 2022 marks a milestone – 30 years of bilateral diplomatic relations between South Africa and Bulgaria just as South Africa celebrates 28 years of its democracy. However, relations between South Africa and Bulgaria predate their formalisation in 1992. They are relations that were forged in the terrain of titanic struggles against colonialism and apartheid.

South Africa and Bulgaria experienced watershed moments in their polity during 1990. In South Africa, the then banned liberation movements were unbanned and their leaders including the iconic Nelson Mandela were released from long prison terms. It was a turning point that expedited the downfall of apartheid rule and ushered in a process towards democracy in South Africa. On the other hand, Bulgaria undertook its own transition when it held its first democratic elections, in 40 years, in June 1990. It is therefore important to note the historic coincidences between the two countries – 7 months after the political unbanning in South Africa and 5 months after democratic elections in Bulgaria, the two brotherly and sisterly countries found each other through the establishment of interest offices in Pretoria and Sofia. The move paved the way towards full diplomatic relations in February 1992, which was just 2 years and 2 months before South Africans of all races voted, for the very first time, for a government of their choice and as a free people. However, before the historic 1990, the majority of South Africans and indeed Africans elsewhere on the African continent were in the grip of oppressive colonial governments and sought international solidarity in their decolonisation struggles. Led among others by the then Chief Diplomat of the oppressed people of South Africa, Mr. Oliver Reginald Tambo, they knocked at the doors of countries of the world. Some doors including in Bulgaria were luckily opened.

It is reported that from around the 1960s and through to the end of the 1980s Bulgaria included its support for the struggles against apartheid and colonialism as part of its official foreign policy positions. It would be recalled that this is around the same time that the liberation movements in South Africa were banned and some of their leaders including Mr. Nelson Mandela were handed life prison sentences. These policy positions were expressed at various international fora and evolved into direct contact between the African National Congress (ANC)/South African Communist Party (SACP) alliance with the leadership of the Bulgarian Communist Party (BCP). Following this, not only did Bulgaria maintain its policy support towards the anti-apartheid and colonial struggles in South Africa, Namibia and elsewhere. Material support became part of this solidarity of purpose. Key moments punctuate the deepening of relations back then and these can be summed up as follows:

- In the early 1960s the then Chairman of the SACP, Moses Kotane, met with senior leaders of the BCP in Sofia;
- In 1968, the ANC's Chief representative in Berlin, Mr. Sindiso Mfenyana, also met with the BCP leaders in Sofia;

- In 1975, Mr. Alex la Guma, a representative of the ANC office in London, participated at a symposium in Sofia titled: “Racism in South Africa”;
- In 1976, the then ANC Secretary General who later became the first Foreign Minister of a democratic South Africa, Mr. Alfred Nzo, met with the BCP Central Committee Members. Following this meeting substantial humanitarian assistance to the ANC was provided;
- In 1980, a high powered delegation that included the ANC President General and the President of South Africa People’s Organisation (SWAPO), Mr. Or Tambo and Dr. Sam Nujoma (who is also founding President of democratic Namibia) respectively attended the “World Parliament of the Peoples for Peace” held in Sofia, Bulgaria;
- Throughout the 1980s over 70 young South Africans studied in Bulgaria. They have since ascended to various senior positions politics, government, business and other important areas.

During the aforementioned period Bulgaria bestowed various awards on South African freedom fighters. These included:

- The “*Georgi Dimitrov Order*” to the National Chairperson of the SACP, Mr. Yusuf Dadoo (1979);
- The “*Peoples’ Republic of Bulgaria Order – First Degree*” to the Secretary General of the SACP, Mr. Moses Mabhida (1983);
- The title of “*Laureate of a Dimitrov Award for Peace, Democracy and Social Progress in the world*” to the iconic South African leader, Mr. Nelson Mandela. Mr Mandela was still in prison (1986);
- This award was followed-up in 2009 by awarding Mr. Nelson Mandela the “*Stara Planina*” – the highest Bulgarian Order.

Post-apartheid, South Africa and Bulgaria have generally been aligned in terms of developmental imperatives and their outlook on global affairs. The strength of their bilateral relations is underpinned by similar values and principles borne of a common commitment to a partnership that will advance both countries’ national developmental priorities; a commitment to global human security; the primacy of the role of international law; as well as the importance of the role of the United Nations in global governance. Similarly, both countries also share a common view that multilateralism and rules based global governance mechanism is the best guarantor of stability and provides a better framework for ensuring peaceful coexistence among the global community of nations.

Given the history of South Africa which is partly articulated above, it is unavoidable that the foundations and strategic perspective of its foreign policy would be derived from a long standing history, ideology, and values that embrace:

- The spirit of internationalism;
- Rejection of colonialism and other forms of oppressions;
- Quest for the unity and political, economic, and social renewal of Africa;
- Promotion and defence of the plight of the suffering masses and poor of the world;
- Opposition to structural inequalities and abuses of power in the global system.

Necessarily therefore, the pursuance of the struggle for a better life for all in South

Africa is closely intertwined with the struggle for a better Africa in a just and better world for all. These values are deeply embedded in the South African Constitution and inform our foreign policy. The evolution of state relations post-1990 should therefore be viewed in this context.

From 1992 to 1998 bilateral relations between South Africa and Bulgaria were developed and strengthened through several high-level visits. It was during the early 1990s through to the 2000s that various exchange visits that helped to deepen and expand bilateral relations were undertaken. In 1993, two visits – one by the South African Minister of Transport, Posts and Telecommunications to Bulgaria, and an unofficial visit by the then Bulgarian Deputy Prime Minister and Minister of Labour and Social Welfare to South Africa, were held. During 1994 the Bulgarian Minister of Regional Development and Construction visited South Africa.

During a visit from 4 to 6 June 1995 by the Bulgarian Foreign Minister to South Africa a number of draft agreements in the economic sphere were presented. An agreement to waiver visas for holders of diplomatic, service and official passports was signed as was a Protocol regarding consultations between the Ministry of Foreign Affairs of Bulgaria and the then Department of Foreign Affairs of South Africa. During the same visit a Declaration of Intention in the field of Arts and Culture was also signed. Further, the Bulgarian Deputy Minister of Trade and Foreign Economic Cooperation, accompanied by the Chairman of the Bulgarian Chamber of Commerce and Industry, visited South Africa also around the same period. Additionally, during a visit to Bulgaria by the Deputy Foreign Minister of South Africa a cultural agreement was signed. Also, a visit to Bulgaria by the South African Minister of Defence upon an invitation by his Bulgarian counterpart resulted in the signing of an agreement on cooperation in the field of defence and defence technologies.

In 1998, the Bulgarian Deputy Minister of Education visited South Africa; in 1999 the Bulgarian Deputy Foreign Minister attended the inauguration of President Thabo Mbeki; during the same year, the Deputy Chairman of the Bulgarian Industrial Association (BIA) led a group of Bulgarian businessmen on a visit to South Africa wherein a Protocol for Cooperation between the BIA and South African trade chambers was signed; and from 21 to 23 September 2000 South Africa's Deputy President, Mr. Jacob Zuma, paid an official visit to Bulgaria upon invitation of his Bulgarian counterpart Mr. Todor Kavaldzhiev.

High-level meetings continued between South Africa and Bulgaria. During September 2011, the two Foreign Ministers, Ms. Maite Nkoana-Mashabane and Mr. Nikolay Mladenov, met in Sofia to discuss amongst others, the reform of global institutions of governance and ways to strengthen bilateral relations. During a meeting in March 2018 between the South African Minister of International Relations and Cooperation and her Bulgarian counterpart both sides committed to deepening bilateral trade and investment cooperation.

On the other hand, people-to-people relations between South Africa and Bulgaria continued when the Free State Provincial Government led an official delegation on a trade and investment mission to Bulgaria during 2016. The objective of the visit was to strengthen relations between the two countries in the field of agriculture/agro-processing, education, construction, manufacturing, pharmaceuticals, arts and crafts

and energy, including to foster sustained economic ties. As a result of the visit, ten South African students completed their Bachelor studies at the Agricultural University in Plovdiv at the end of 2021. Five of these students are currently pursuing their Masters studies at the same institution.

In 1996, Ms. Nadine Gordimer, the celebrated South African writer, political activist and Nobel Prize Laureate in literature, was awarded in absentia, the prestigious Bulgarian "*International Hristo Botev Prize for Literature*".

Tourism figures outbound to South Africa steadily increased from 2016 through to 2019 but in 2020 these figures drastically dropped due to the COVID-19 pandemic. However, approximately 30 000 Bulgarians are said to be living in South Africa and frequently receive visits from friends and families from Bulgaria as South Africa is well-known in Bulgaria and it is highly regarded by many Bulgarians as an exotic destination. Seasonal differences between Bulgaria and South Africa present good opportunity for the expansion of tourism relations. The Bulgarian currency, the Lev (BGN), is much stronger than the Rand at 1:8, which makes South Africa a cost-effective destination of choice for Bulgarian citizens.

Parliamentary cooperation is another area that has seen good activity over time. A Bulgarian multi-party parliamentary delegation visited South Africa in May 2002. The South African side reciprocated when a parliamentary delegation visited Bulgaria in the period 30 June – 3 July 2002. Following this important visits, the South African Parliamentary Committee on Science and Technology led by a former student who had studied Nuclear Engineering in Sofia when in exile from apartheid rule, Dr. Eugene Nhlanhla Nqaba Ngcobo, visited Bulgaria in July 2012. We are confident that parliamentary relations will continue to strengthen and thus become another important pillar of bilateral relations between the two countries. To this end we have noted with appreciation the establishment of a Parliamentary Friendship Group on relations with South Africa in the 47th National Assembly of Bulgaria. Friendship Groups are non-partisan forums that aim to deepen Bulgaria's relations with other countries and assist in enhancing Parliamentary diplomacy at a global and bilateral level, while promoting Bulgaria's views on issues of national and international significance.

To reinforce bilateral relations, the first Senior Officials Meeting was held on 4 October 2021 between South Africa and Bulgaria. The meeting laid the ground for political and economic consultations that followed on 14 October 2021 at Deputy Ministerial level in Sofia, Bulgaria. The South African delegation was led by the Deputy Minister of International Relations and Cooperation, Mr. Alvin Botes. The Deputy Ministers discussed strengthening bilateral relations through cooperation in the fields of education, agriculture, tourism, consular matters, and multilateral cooperation. This important development heralded the beginning of structured bilateral relations with annual or biannual consultations envisioned as a constant feature. Since the establishment of official relations in 1992, a total of 14 bilateral agreements were signed including the establishment of formal diplomatic relations. One key outcome of the political consultation of 2021 was the need to take stock of both signed and pending bilateral agreements.

Bilateral economic relations between South Africa and Bulgaria have steadily developed since diplomatic relations were formalised in 1992, though potential exists

for far greater trade relations. The COVID-19 pandemic negatively influenced bilateral trade cooperation and all other aspects of the relations between the two fraternal partners. According to the South African Revenue Service exports from South Africa to Bulgaria between January and December 2021 amounted to €28 952 386,61 and imports into South Africa from Bulgaria amount to €99 105 639,72. The balance of payment, in favour of Bulgaria, was €70 153 253,11 and the trade turnover was €128 058 026,33 (Exchange rate: €1 = R18.00).

Outside of its physical local in Bulgaria's capital, Sofia, the Embassy is buoyed by its capital's approval to maintain the practice of having an Honorary Consul in the port city of Varna. Even more, the new mandate also extends to the second biggest port city of Burgas. The process to appoint the new Honorary Consul is therefore underway and will be a cherry on top in the Embassy's ongoing efforts of promoting commercial, people-to-people and tourism relations.

In terms of investments, South Africa is one of the major investors in Bulgaria particularly in the real estate space with a total net investment value of €1.2 billion in 5 shopping malls and one office park. Additionally, the South African paper and packaging company Mondi has since 2010 invested in a large paper mill (€60 m) and trade as Mondi Bulgaria.

In a rare feat, the iconic figures and indeed the founding fathers of democratic South Africa and independent Bulgaria Mr. Nelson Mandela and Mr. Vassil Levski, share a birthdate. They were both born on the 18th of July. This year South Africans and the entire global community are joining hands in celebrating the 104th birthday of Mr. Mandela, affectionately addressed by his clan name, Madiba. This birthday celebration forms part of the United Nations declared Nelson Mandela International Day observed globally on Madiba's birthday. In the same token, across its length and breadth, Bulgarians of all ages mark the 185th birthday of their favourite son and iconic figure, Mr. Vassil Levski.

South Africa and Bulgaria share a long and strong history together which was forged during difficult times and will continue to build on improving and expanding bilateral political and economic relations. Steady progress being made in these important relations could best be summed up by an African proverb that says: "If you want to go fast, go alone. If you want to go far, go together".

***H.E. Thabo Thage** is the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of South Africa to Bulgaria since 2019. He is an experienced career diplomat with a demonstrated 20-year history of working at senior government administration level with corporate industries in South Africa, the Gulf Region, Europe, China and Latin America. Mr. Thage graduated from the University of the Western Cape, and subsequently in 1997 obtained Master's degree in International Relations and Political Economy from Coventry University, United Kingdom. He was a consul in Shanghai and served as ambassador to Chile. He is qualified in the field of foreign affairs, political economy and political analysis.*

Celebrating 55 years of relation: Bulgaria and Canada resolutely build on the past to promote even closer cooperation in the future

H.E. Annick Goulet

Over the course of the last year, Canada and Bulgaria have been celebrating 55 years of bilateral relations. Our two countries have a lot of past achievements to rejoice about. Since the establishment of diplomatic relations on June 30, 1966, Canada and Bulgaria have been enjoying a close, like-minded bond that encompasses a wide range of dimensions, from security to trade. As our anniversary year has come to an end, I would like to highlight some of the most recent developments, which augur well for an even stronger relationship as we embark on the rest of this century together.

People-to-People Linkages

This close relationship relies first and foremost on broad and rich people-to-people connections. Canada hosts a vibrant Bulgarian diaspora, that has grown from 10 000 in 1966 to at least 34 000 today, according to Canada's official statistics. Bulgarian community organisations in Canada estimate this number to be almost three times higher, at around 80 000.

Canadians of Bulgarian origin, such as entrepreneur and philanthropist Ignat Kaneff, have made significant contributions to Canadian society. Kaneff started from nothing, but managed to build a prestigious business corporation, as well as a charitable foundation in the areas of health, education and social services, over six decades of hard work.

Other Bulgarians come to Canada to enjoy education or job opportunities in our vast and diverse country, building friendships and families along the way. Kiril Petkov, Bulgaria's Prime Minister in 2021-2022, is one such example, having studied, worked and married in Canada before returning to Sofia. Mr. Petkov is one of many Bulgarian citizens who understands from first-hand experience the immense bilateral potential between our two countries.

The mutual interest of our citizens has been greatly supported since Canada lifted its visa requirements for all categories of Bulgarian nationals in December 2017. This was a complex and long-standing issue, and its resolution represented a pivotal moment that was enthusiastically welcomed by both countries. This success story and the resulting visa-free travel regime opened up additional opportunities for people-to-people relations, greatly facilitating business, education and tourism between Canada and Bulgaria.

Our two countries have also put in place additional bilateral agreements to ensure that our citizens, including dual nationals, are not negatively impacted when they choose to live or work in one of our two territories. Canada and Bulgaria have had an Agreement for the Avoidance of Double Taxation in place since 2004 and a Social Security Agreement since 2014. In the fall of 2019, a separate Social Security Agreement between Bulgaria and the Province of Québec was also signed. The latter,

which entered into force in September 2020, has great significance for the large number of Bulgarian citizens who live and work in that part of Canada.

Political and Diplomatic Dialogue

The personal bonds between Canada and Bulgaria also extend to the official level, political and diplomatic.

Our two countries share democratic principles and values, and established a Canada-Bulgaria Parliamentary Friendship Group in 2014. Since then, every Canadian and Bulgarian Parliament has designated members to participate in this bilateral dialogue. As public policy grows more complex and interconnected, such a format allows decision-makers and legislators to exchange insights and best practices. The Canada-Bulgaria Parliamentary Friendship Group has played a key role in expanding bilateral cooperation and in strengthening people-to-people ties. In October 2017, a Canadian Parliamentary delegation visited Bulgaria, ahead of the country's Presidency of the Council of the EU (which began in January 2018).

Despite the challenges associated with the COVID pandemic and travel restrictions, this dialogue continued between Canada's federal parliamentarians and their Bulgarian counterparts. For example, in December 2020, the Canada-Bulgaria Parliamentary Friendship Group held its Annual General Meeting virtually. And, as the 55th anniversary milestone was marked in 2021, numerous congratulatory video messages were exchanged, between the President of the National Assembly of Bulgaria and the Speakers of the Senate and the House of Commons in the Canadian Parliament. In April 2022, the 47th Bulgarian Parliament published the updated list of new members who joined the Friendship Group.

Diplomatically, our respective Ministries of Foreign Affairs have held bilateral consultations in March 2022, the first time in more than 15 years. As Canadian Ambassador to Bulgaria, I had the pleasure to accompany Director General for European Affairs Robert Fry for these discussions. This was an excellent opportunity to re-engage with direct discussions between our capitals, and to deepen our bilateral dialogue on a wide range of issues that are on our agenda as multilateral partners.

Canada-Bulgaria Bilateral Consultations in Sofia in March 2022

Our two countries are NATO allies, and are both members of the UN, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) and the Organisation internationale de la Francophonie (OIF), to name just a few. We are also close Transatlantic partners since Bulgaria joined the EU in 2007, as we are both active participants in the Canada-EU Strategic Dialogue.

We share common values and aspire to do more together, on economic governance, on renewable energies, and on conflict prevention and human rights, including through joint efforts in responding to the current humanitarian crisis in the region. We also have a common commitment to advance economic prosperity and build on complementarities in IT, energy, science and technology and agriculture. These are discussed in more detail below.

Security and Defence

Bulgaria enjoys a strategic position between the Balkans, the Black Sea and Turkey. As a close partner, it offers Canada a unique perspective on regional dynamics.

Canada and Bulgaria have been NATO Allies since Bulgaria's entry in the Organisation in 2004. We have been cooperating in NATO structures since then, and have seized the opportunities to expand our work together, including in joint exercises.

On 21 September, 2014, Her Majesty's Canadian Ship (HMCS) Toronto paid a visit to the Port of Varna, in the context of its participation in exercises in the Black Sea with Standing NATO Maritime Group 2 on Operation Active Endeavour and Operation Reassurance. This was the first ever visit of a Canadian warship to Bulgaria. HMCS Toronto typically carries a crew of 250 personnel, which includes an embarked CH-124 Sea King helicopter air detachment. Since then, there have been additional such visits, with HMCS Fredericton visiting Varna in 2015 and 2016, and HMCS St. John's in February 2017.

Canadian and Bulgarian military have also cooperated when sad events have occurred. This was the case in 2019, when a Canadian Armed Forces member and Bombardier died in a tragic accident during a training exercise in Bulgaria. Prime Minister Trudeau expressed his deep appreciation to President Radev and the Bulgarian authorities, who provided essential assistance following the unfortunate event.

The current crisis in Ukraine reminds us of the importance of such close security and defence ties.

Trade and Economic Prosperity

Our bilateral cooperation also extends to dynamic trade and economic relations. Canada and Bulgaria enjoy strong complementarities in information technologies, mining, infrastructure, science, business process outsourcing and agriculture.

Some Canadian companies have made important investments in Bulgaria and provide Bulgarians with highly specialized jobs. At the end of June 2021, I had the privilege to tour the operations of two key Canadian investors, Dundee Precious Metals (DPM) and Telus International. Together, these companies provide jobs to almost 5000 people in Bulgaria and represent investments of more than CAD 400 million.

Telus International has three offices in Bulgaria, from where it provides customer service support in 35 languages for the gaming, telecoms and tourism industries. It is

well-known for its charitable activities, notably the Days of Giving, but also its annual Gala that supports education for children in need.

About 90 minutes from Sofia, the Chelopech mine has made another Canadian company visible in the Bulgarian economic landscape. DPM has managed the mine for the last 18 years (out of 57 in activity) and forecasts enough reserves of gold and copper to sustain an additional 8 years of mining operations. In the meantime, the company invests in innovative technologies through its SMART Center, as well as CAD 14 million worth of responsible business conduct (RBC) projects in the nearby Chelopech and Chavdar villages. These include a fund for start-up companies in sectors other than mining, to attract entrepreneurs (among them Bulgarian returnees) and diversify the local economy. This has no doubt contributed to making Chelopech the municipality with one of the highest average gross salary in Bulgaria, according to research published by the Institute of Economic Policy in April 2022. At the end of 2020, monthly earnings in Chelopech were of BGN 2600 – compared to the national average of 1600 –, and represented four times the minimum monthly wage.

But there is more to be done, especially when it comes to investment cooperation.

Dundee Precious Metals is investing in innovative technologies with its SMART Center at the Chelopech Mine

Canada is an important destination for Bulgarian products and services. Bulgaria's trade surplus in goods and services with Canada amounted to EUR 53 million in 2020 (231 million exports to Canada, 178 million imports). Canada also contributes to Bulgarian prosperity by providing some of the half a million Bulgarian jobs (about 20%) that rely on exports to markets outside Europe.

The provisional entry into force of the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between Canada and the EU in 2017 has boosted bilateral trade and increased mutual benefits for both countries. In the last five years, overall trade has expanded by 16% between Canada and the EU. For Bulgaria, the results are even more impressive: an increase of 120% of exports to Canada from 2016 to 2020! Bulgaria has been benefiting from the removal of virtually all tariffs on its exports to Canada.

The Bulgarian Parliament has yet to proceed with the national ratification of the Agreement. When it does so, it will unlock the rest of the extensive range of CETA opportunities with the elimination of 99% of custom duties. Canada believes that CETA ratification will translate into big savings for both Bulgaria and Canada, their businesses, including small and medium-sized enterprises (SMEs), and their consumers. Apart from savings on customs duties, CETA will enable Bulgarian companies to do away with costs of double testing thanks to the provisions on recognition of conformity assessment certificates in sectors such as machinery, electrical goods, and electronic equipment. These sectors will also benefit from CETA's provisions on public procurement and movement of professionals. The agrifood industry will also get access to new markets in Canada. This will particularly be the case for Bulgarian cheese, cakes and biscuits.

With CETA, Bulgarian companies also get access to Canada's large public procurement market and will be able to bid to supply goods and services for tenders at all levels of government in Canada (federal, provincial and municipal). Canada's government procurement commitments in CETA are the most ambitious Canada has ever granted.

Services providers already benefit from comprehensive commitments under the provisional implementation of CETA for services-related areas. For instance, the Canadian IT company Adastra, based in Sofia, provides 350 jobs and exports its services to Canada. Another recent positive development is that architects from Canada and the EU recently confirmed mutual recognition of professional standards.

And last but not least, national ratification of CETA would provide Canada and Bulgaria with a much-needed Foreign Investment Promotion and Protection Agreement (FIPA). The absence of such a mechanism to protect investment currently limits the appetite of Canadian investors. CETA will provide such protection and would attract more Canadian companies to Bulgaria.

Multilateral Cooperation in the New Economy

Multilateral cooperation in the new economy, including on the environmental agenda, is another area of joint cooperation for Canada and Bulgaria. During my June 2021 trip, I participated in the American Chamber of Commerce's EU Green Deal Conference as a keynote speaker. Canada companies are also contributing to these efforts in fighting climate change.

The Canadian consultancy Econoler managed the operation of the Bulgarian Energy Efficiency Fund from 2005 to 2016. The fund was financed by the International Bank for Reconstruction and Development, the Government of Bulgaria and other donors and its main objective was to facilitate energy efficiency investments and to promote the development of an energy efficiency market in Bulgaria.

The Canadian cleantech company ACME Engineering partnered with the Bulgarian manufacturer ProStream to produce heat recovery equipment, thus enhancing energy efficiency of industrial systems. This is one example of excellent collaboration between Canadian and Bulgarian SMEs, creating economic growth and jobs on both sides of the Atlantic.

In terms of institutional cooperation, Canada has long been supportive of Bulgaria

through its membership process. Canada welcomed the OECD Council's decision to open accession discussions for Bulgaria in January 2022, and will continue to offer advice and assistance as Bulgaria prepares its accession roadmap and implements its reform agenda.

Close Alignment on Common Values

Canada and Bulgaria are like-minded and closely aligned when it comes to supporting common values in multilateral fora. Canada values Bulgaria's support on key foreign policy priorities, such as arbitrary detentions, resolutions at the UN and the Human Rights Council (e.g. Ukraine, Iran, countering violence against women and girls) and the diversity agenda, whether it is gender equality, people with disabilities, visible minorities or LGBTQ rights.

The Canadian Embassy regularly participates in Bulgarian events that support those themes. In 2021, in cooperation with the Research Institute for Intellectual Disabilities and Autism Spectrum Disorders in Veliko Tarnovo, our mission supported the organization of an international seminar on inclusive education, which brought together researchers to address these important questions in the field of education.

In 2017, we had supported a seminar on "Rule of law, human rights and security in times of insecurity. Organized in partnership with the French Institute of Bulgaria and the Association of Members of the Order of Academic Palms of Bulgaria, the event was hosted by the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs, under the patronage of the Vice-President of the Republic of Bulgaria.

Canada is also active on protecting our common values by countering disinformation and encouraging media freedom. Canada and Bulgaria are both members of the Media Freedom Coalition. Canadian Minister of Foreign Affairs Melanie Joly currently assumes the Chair of the Freedom Online Coalition, a key instrument for our societies.

Arts and Culture

Over the last 55 years, Canada and Bulgaria have enjoyed extensive cultural exchanges, including Bulgarian Days on the Hill, art exhibitions, as well as musical and theater performances.

For example, in 2016, the Theater Company Marie Chouinard performed a ballet on Claude Debussy's Prelude to the Afternoon of a Faun, and a choreography on Igor Stravinsky's Rite of Spring in Sofia to celebrate the 50th anniversary of bilateral relations. On the occasion of this jubilee, a special commemorative Bulgarian postal stamp was also issued to celebrate the half-century anniversary. It featured a combination of Bulgarian and Canadian symbols.

50 ГОДИНИ
ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ
БЪЛГАРИЯ – КАНАДА

Commemorative postal stamp on the occasion of the 50th anniversary of bilateral relations

Canada and Bulgaria have once again collaborated for the 55th anniversary, this time bringing joint exhibitions to their respective public. In 2021, a photograph exhibition was organized in Ottawa and, a few months later, in Plovdiv. The event gathered the works of five Bulgarian-born Canadians and offered their personal perspectives of Canadian culture, natural beauty and city life. The Bulgarian Ambassador to Canada until 2022, Ms. Svetlana Stoycheva-Etropolsky, was a guest exhibitor. This was another example of spontaneous people-to-people connections that have produced great results. Elitsa Yordanova from the Bulgarian-Canadian Heritage Foundation co-organised the exhibit, which the Bulgarian Embassy in Ottawa and the Canadian Embassy in Bucharest happily supported.

Bulgarian perspectives of Canadian life and culture at a 2021 joint photo exhibition

In Canada, Bulgarian Art Days are celebrated annually. The 2022 edition featured the award-winning Bulgarian theater performance “*Nice to meet you, Iva*”, and the movie “*Petya*”. And, on March 3, for the second year in a row, Canada marked Bulgaria’s National Day with a light show at Niagara Falls, illuminated for the occasion in the colours of the Bulgarian flag.

More recently, we marked the month of La Francophonie by screening a Canadian movie in Bulgaria (*Il pleuvait des oiseaux*, by director Louise Archambault), which underlined our countries’ shared values within la Francophonie, including linguistic and cultural diversity and respect for human rights. This was not Canada’s first participation on the seventh-art scene in Bulgaria. In 2019, the Sofia Film Festival had brought Canadian contemporary film art to the Bulgarian public with the presentation of five Canadian movies, including films by top Canadian talent, such as director Atom Egoyan, Oscar-nominated animator Theodore Ushev and renowned cinematographer Elie Yonova. Two years earlier, in December 2017, Canadian Film Days in Bulgaria had shown seven Canadian movies.

Towards a dynamic future together

These are a few of the many examples of productive and inspiring cooperation that our countries have enjoyed over the past 55 eventful years. As we look toward the future, I would encourage us all to continue what has been started and to further deepen and expand the bonds we share.

We will no doubt continue to face uncertainties. As we emerge from the trials of the COVID-19 pandemic, and face conflicts in the Black Sea region and beyond, we must double down on our strong cooperation as NATO Allies, as trade partners, as countries that share many fundamental values, and as friends.

May the next 55 years be ever more prosperous and productive for both of our countries as we walk the path together towards a more peaceful and inclusive world!

Canada has an Honorary Consulate in Sofia, headed by Nina Lazarova (right) and supported by Tsveta Gueganova (left), seen here with Ambassador Goulet

***H.E. Annick Goulet** is the Ambassador of Canada to Romania, the Republic of Bulgaria, and the Republic of Moldova, with residence in Bucharest. Ambassador Goulet joined the then Department of Foreign Affairs and International Trade in 1999, after having worked as a journalist in Canada, Europe and Asia (1992-1998). During her time at headquarters, she was the Director for Commercial Affairs with EU and EFTA countries (2014-2015), the Director for Non-Proliferation and Disarmament (2010-2011), as well as the Deputy Director for Nuclear Policy (2009-2010) and the Deputy Director for Japan (2008 to 2009). While in Ottawa, she also had an assignment in the Privy Council Office's Foreign Policy and Defense Secretariat (2006-2007). Her positions abroad included a secondment at the Japanese Ministry of Economy, Trade and Industry (2002-2003) and a posting as Second and First Secretary (Economic) at the Embassy of Canada in Tokyo (2003-2006). She also served as Counsellor and Senior Trade Commissioner at the Embassy of Canada in Beijing (2012-2014). Most recently, she was posted to the Embassy of Canada in Moscow (2016-2020) where, in addition to being Minister-Counsellor (Economic and Trade), she acted as *Chargée d'affaires a.i.* in Armenia and Uzbekistan (2018-2019). Ambassador Goulet holds a BA Hons in Political Science and Second Program, Modern Languages (Japanese and Russian), from McGill University and a DES in Journalism from *École supérieure de journalisme de Paris* (Graduate school of journalism in Paris).*

Bulgarian Youth Delegates to the UN Programme: 15 years of successful cooperation between the Ministry of Foreign Affairs and the United Nations Association of Bulgaria

**Ralitsa Dikanska
Todor Rogoshev**

The Bulgarian Youth Delegates to the UN Programme

For 15 years now, Bulgaria has been regularly sending young people to participate in UN forums. Bulgaria's youth delegates to the UN represent Bulgarian youth at the national and international level, participating in the creation and implementation of youth policies. Since 2007, 32 Bulgarian youths have held the position of "Bulgarian Youth Delegate to the UN". Every year, two young people from Bulgaria participate in the decision-making processes at the highest international level and implement in practice youth inclusion in the creation of policies and strategies affecting young people.

Bulgaria is one of only 40 countries that have such a programme and thus recognizes youth as an equal partner in decision-making processes at the national and international levels. The Bulgarian Youth Delegates to the UN programme is coordinated by the United Nations Association of Bulgaria with the official and full support of the Ministry of Foreign Affairs, the Permanent Mission of the Republic of Bulgaria to the UN in New York, as well as a number of other institutional and non-governmental partners such as the Ministry of Youth and Sports, the Ministry of Education and Science, the National Youth Forum of Bulgaria, ISIC Bulgaria, the Bulgarian Platform for International Development, the National Youth Card.

The main mission of the youth delegates is to be the bridge between the young people in Bulgaria and the institutions at the national and international levels. They hold regular meetings with young people in the country and consult with them in order to identify their main problems and needs. The data from the meetings and the questionnaires are summarized and analysed, based on which the speech of the youth delegates before the UN General Assembly and before the Commission for Social Development of ECOSOC is prepared. The sustainability of the program is built on accepted and observed values of freedom, tolerance, cooperation, respect, responsibility.

The selection of youth delegates to the UN in Bulgaria is given as an example of one of the most transparent processes for selecting youth delegates in the world. The competition for the selection of youth delegates is held every year for four months and consists of four rounds, and the selection committee includes representatives of Bulgarian institutions and partner organizations of the Programme. The mandate of the delegates is 18 months, during which they make two trips to the United Nations Headquarters in New York and take part in the sessions of the UN General Assembly and the Economic and Social Council (ECOSOC) as part of the national delegation of the Republic of Bulgaria.

A programme under the sign of partnership

Bulgaria has been an active member of the UN for 67 years. In its work at the UN, Bulgaria has given and continues to give paramount importance to the problems of youth. As early as 1979, it co-authored the initiative to declare the Year of Youth. Since then, our country has been one of the most active participants in the UN on youth issues.

The participation of the United Nations Association of Bulgaria in the name of the ideas and principles of the United Nations is even longer. Founded in 1948 as a civic association in support of the UN, the organization has been working for decades in cooperation with the Ministry of Foreign Affairs to promote the goals and principles of the UN, but also to support the foreign policy interests of our country.

Since its registration as a non-profit legal entity in 1994, the United Nations Association of Bulgaria focused its efforts largely on working with students and youth. As a result, an active youth section was set up in 2002, directing the enthusiasm of highly motivated young people to activities in favour of human rights protection, education, and decent work.

Thanks to the ongoing cooperation of the UN Association with the Ministry of Foreign Affairs, in 2007 the Bulgarian Youth Delegates to the UN programme was successfully born. Today it is a project, which the Ministry of Foreign Affairs and the entire civil sector of our country are proud of. Bulgaria is one of only 40 countries that have such a programme and thus ranks among the leading countries in the international arena, which recognizes youth as an equal partner in decision-making processes at the national and international levels.

The selected youth delegates participate in the official delegation of our country, receive the support of associates in the Ministry of Foreign Affairs and the Permanent Mission of the Republic of Bulgaria to the UN for the preparation of their official speeches and events in New York. For their activities in the country, they receive the support of the members of the United Nations Association, the Youth Section and the team of engaged young people selected for volunteers for each mandate.

The beginning of this exemplary cooperation was set in October 2006, with the beginning of talks between the United Nations Association of Bulgaria, the Ministry of Foreign Affairs, and the Permanent Mission of the Republic of Bulgaria to the United Nations in New York on the establishment of the UN Youth Delegate Programme. In February 2007, Boryana Atanasova was granted informal status as a youth representative in the Social Development Commission during her tenure at the Permanent Mission, leading to the first official election of Bulgarian Youth Delegates to the UN in October of the same year by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria. Together with Boryana Atanasova, Ivaylo Stoimenov was elected as a delegate for 2007, and in the following 2008 the Ministry of Foreign Affairs again elected Elizabeta Petrova.

In January 2009, a national campaign initiated by the United Nations Association of Bulgaria to institutionalize the Programme, then called the Bulgarian Youth Delegate, was launched. Three strategic directions have been introduced so far: transparent selection, information campaigns and research campaigns. Since then, the close cooperation with the Ministry of Foreign Affairs and the Permanent Mission of the

Republic of Bulgaria to the UN in New York has made possible the participation of 32 incredible Bulgarian young people and through them the entire Bulgarian youth, in the highest forums in the world.

Traditionally, the Bulgarian youth delegates to the UN participate in the Bulgarian delegation during the sessions of the Third Committee of the UN General Assembly and the ECOSOC Social Development Committee. Their participation is expressed in an official speech on behalf of the Bulgarian youth, expressing the position and defending their opinion, as well as in organizing a number of side events on topics that excite young people in our country and around the world. The organization of side events gives youth delegates the freedom to express themselves, to get to know and cooperate with delegates from other countries, and to get to know the world of diplomacy and the potential of the world organization.

It is important to note the high appreciation given to the Bulgarian programme and the selection procedure by the UN structures involved in youth. The World Federation of UN Associations recognizes Bulgarian youth delegates as successful promoters of the UN Youth Delegate programme, and in recent years, our delegates have steadily taken the position of disseminating the programme to interested countries. Bulgarian youth delegates to the UN with the support of the Permanent Mission to New York have held meetings in recent years with countries such as Cyprus, Denmark, Spain, Italy, Myanmar, Croatia, etc., some of which have successfully implemented the model and have already an established program.

How is the selection of youth delegates conducted?

The competition for Bulgarian youth delegates to the UN is internationally recognized as a good practice for the selection of youth representatives to the United Nations. The national selection is organized by the United Nations Association of Bulgaria with the official support of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria. The two youth delegates are selected through a transparent national competition of four rounds lasting nearly four months.

The first two rounds of the competition are entirely online and are organized to test the motivation of candidates and give them the opportunity to show knowledge of the UN and present their ideas for the upcoming mandate as representatives of the Bulgarian youth.

The third round of the competition for Bulgarian youth delegates to the UN is a two-day evaluation centre with simulations to test leadership skills, teamwork skills, eloquence, communication, the importance of the proposed priorities and effectiveness of ideas for action. The methodology was developed by experts of the United Nations Association of Bulgaria in the field of non-formal education and training of young people and allows accurate assessment of candidates.

It is the third round of the competition that is the stage of selection that distinguishes us from other countries that have a Youth Delegate to the UN programme. This is the round that is globally recognized as one of the best practices in the selection of youth representatives to the UN. It aims to test the skills and competencies of the candidates, and the result sends up to 10 of the best candidates to compete for the prestigious position in the final fourth round at the Ministry of Foreign Affairs.

In 2020, in the context of the COVID-19 pandemic, which made it impossible to host the Live Evaluation Centre, the Programme team was able to adapt the competition to current challenges. The innovative online evaluation centre combines activities and panels that fully cover the needs of the competition and the Programme. Today, after the threat of COVID-19 has significantly decreased, the third round continues live.

The selection procedure ends with a panel interview with all partners of the Bulgarian Youth Delegates to the UN Programme. In this fourth round, candidates present a draft speech and ideas for the future term to a 14-member commission, including the Ministry of Foreign Affairs in the person of representatives of the UN and Development Cooperation Directorate and the Human Rights Directorate, the Diplomatic Institute to the Minister of Foreign Affairs, the Ministry of Education and Science, the Ministry of Youth and Sports, representatives of the UN Association in Bulgaria and former youth delegates to UN, the National Youth Forum, the Association for Support of the Academic Community, the National Youth Card, the Bulgarian Platform for International Development.

The mandate of the Bulgarian Youth Delegates to the UN

The mandate of the delegates is 18 months, during which they have different responsibilities at the national and international levels, and their work is focused mainly on youth policies and current topics and challenges for Bulgarian youth.

The 18-month mandate of the Bulgarian youth delegates consists of 6 months of passive and 12 months of active mandate. It begins with a passive mandate, aiming for the newly elected delegates to have more time to orient themselves in the mandate and what their responsibilities and obligations are. In terms of time, the mandate of Bulgaria's youth delegates to the UN begins before July, when the selection competition ends, and in July-December, the passive mandate runs, in which they exchange experiences with delegates in the active mandate and train for their work. Then, in the period January-December, the active mandate takes place. Through this structure, the mandate of the delegates is gradually growing from trainees to trainers within its 18-month mandate, which again distinguishes us as an example at the international level of consistency and continuity between generations of youth delegates to the UN.

The mandate of the Bulgarian youth delegates includes specific duties and responsibilities accompanying the responsible position of representation of the Bulgarian youth at the highest intergovernmental level. Among them are:

- conducting a national annual survey among young people in Bulgaria in order to identify their problems and challenges, as well as ideas for solving them;
- conducting a campaign to recruit a team of volunteers to support the activities during the mandate, as well as to be ambassadors of the goals and messages of the Bulgarian Youth Delegates to the UN programme;
- preparation and participation in forums of the UN and other international organizations;
- organizing and conducting regular reporting briefings to the partners of the Programme in order to report on the activities of the youth delegates;
- organizing numerous accompanying events and initiatives, information campaigns, meetings with young people around the country, cooperation with other youth delegates to the UN and participation in international events.

The implementation of the tasks is coordinated by the coordinator of the Bulgarian Youth Delegates to the UN programme elected in the Youth Section of the UN Association. The role of the coordinator is most often given to a former youth delegate who knows the programme, the partners, the rules of organization and activity. These rules are, in fact, detailed and serve as a guide for both the newly selected delegates and the control of their activities. The Coordinator liaises with the Ministry of Foreign Affairs and the Permanent Mission in New York.

International events at UN Forums

The Third Committee is the body of the General Assembly that discusses social, cultural and humanitarian issues. The speeches of the Bulgarian youth in the Third Committee of the UN General Assembly are on the topics of “Social Development” and are usually based on the results of an online survey conducted among thousands of young people from Bulgaria.

Education and the development of skills for tomorrow are among the most frequently discussed issues in the official speeches of the Bulgarian youth delegates before the Third Committee of the UN General Assembly. They shared, for example, that the availability of digital means should be used more effectively for creative and inclusive education, including for young people with disabilities; that non-formal education is useful for building skills important for the professional realization of young people; that social entrepreneurship offers good prospects for meeting the challenges.

Other important topics related to health, environmental protection and drug abuse emerged from the surveys conducted with young people in Bulgaria. In her official speech in a virtual format before the Third Committee of the UN General Assembly on October 1, 2021, Kristiana Stoyanova brought the issue of health and sustainable education to the fore. In the conditions of a pandemic, the connection between them can be seen: how fragile our health systems are, how important it is to be responsible not only for our own health, but also for that of others, how important it is to protect nature.

The Bulgarian youth delegates also present their priorities to the Commission for Social Development, where the international dialogue is even closer to the topic of youth. The Commission for Social Development is a functional commission of the Economic and Social Council (ECOSOC). The body is responsible for the follow-up and implementation of the Copenhagen Declaration and Program of Action of the World Summit for Social Development and meets annually in February for a week and a half. Social development topics such as poverty, employment and social integration, including youth issues, are discussed.

Angel Mitkov and Maria Badeva focused their speech in February 2022 on the topic of the mental health of young people, examined through the prism of education and the environment as influencing factors. In this way, all three priority topics for the current term – health, environment and education – were affected. In her official speech at the ECOSOC Youth Forum dedicated to the implementation of SDG4, Maria Badeva addressed the importance of non-formal education as a potential method for achieving the goals of Education for Sustainable Development.

Kristiana Stoyanova and Todor Rogoshev called on in February 2021 all Member

States to take appropriate steps to ensure access to the necessary technologies in order to transition to a rapid recovery from the COVID-19 pandemic. According to them, this way will ensure a new beginning of economic growth, while at the same time reducing the digital inequality in the world.

Bogomila Kormanova and Minko Daskalov raised the topic of youth unemployment in their speech in February 2020 and gave as an example the good practice of the Bulgarian Ministry of Labour and Social Policy from 2018 for online employment offices, career forums and qualification guidance from professionals to young people. Diliyan Manolov and Yavor Gochev called on Member States in February 2019 to recognize inclusive education as a key factor for social inclusion, an engine for development and a tool for achieving equal opportunities for young people. Anina Yovkova and Dimitar Dimitrov touched on the topic of the rights of people with disabilities in their speeches in February 2016. Ani Koleva and Radina Koleva also emphasized the difficulties of young people with disabilities in their speech in 2015, connecting the topic with youth unemployment.

The implementation of Agenda 2030 is the topic that is also present in their speeches before the Commission for Social Development. Asya Pandzharova and Ralitsa Dikanska shared in their speech in February 2018 that they are preparing their initiative to engage students in Bulgarian universities with the implementation of the Sustainable Development Goals. Alexandra Mircheva and Iva Tsoleva shared in their speech in 2017 their initiative “17 goals for 2017.” and its work to support the social inclusion of young people with disabilities through good social entrepreneurship practices.

Side events in New York

In addition to the official speeches, the youth delegates engage in the organization of side events corresponding to the priority topics of their mandate. Among the topics are “Youth participation in urban transformation”, “Youth well-being: how Covid-19 has affected young people around the world”, “The role of young people in the fight against poverty and hunger at local, regional and international levels”, “Socially just transition towards sustainable development: the role of digital technologies for social development and the well-being of all”, “Quality education in the digital age”, “Decent work with meaning”, “Inclusive education of young people and children with disabilities, “Empowering vulnerable groups through academic debate”.

In October 2015, during the 70th session of the UN General Assembly, Anina Yovkova and Dimitar Dimitrov organized, together with the youth delegates from Germany, Austria, Belgium and the Netherlands, a side event during the sessions of the Third Committee on the theme “Silent Heroes – civil society and the refugee crisis”. A digital photo exhibition prepared by the youth delegates was presented with photos of volunteers helping refugees in various European countries, including Bulgaria. During their visit in February 2016, they organized together with the youth delegates from Romania a side event on the topic “The role of young people who are neither working, studying nor in the process of qualification, for the implementation of the Sustainable Development Goals”.

In October 2016, Alexandra Mircheva and Iva Tsoleva together with their Romanian

colleagues organized an event on the theme “Young people – engine of change today”. Co-ordinators of the Youth Program at the United Nations Department of Economic and Social Affairs and the World Federation of United Nations Associations (WFUNA) took part in the panel discussion. In February 2017, they organized an interactive panel discussion on “Young Social Entrepreneurs for Sustainable Development”, which again included leading representatives of international organizations.

In October 2017, Ralitsa Dikanska and Asya Pandzharova organized an event on the topic “Unemployment – UN for Employment” together with the youth delegates of the Czech Republic, Belgium and Germany. Another important event in this period was on the theme “Youth Delegate to the United Nations: an opportunity for youth participation in the United Nations”, organized jointly with the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations and the World Federation of United Nations Associations. In connection with the leading role of Bulgaria in the efforts to promote youth participation in the UN, human rights expert in the Permanent Mission of the Republic of Bulgaria to the UN Asya Tsvetanova presented the positive experience of Bulgaria. In February 2018, Ralitsa and Asya organized an event on the theme “Empowering vulnerable groups through academic debate” together with the youth delegates of Romania and the Czech Republic. During the subsequent discussion, the possibilities of including the debate in the work of all youth delegates to the UN were discussed as a good way to provoke critical thinking in young people, as well as to create opportunities for sharing opinions and ideas.

The events organized by Dilian Manolov and Yavor Gochev were dedicated to inclusive education. In October 2018, they were panelists at the Inclusive Development of Young People with Disabilities meeting, together with the Director of the Inclusive Social Development Unit at the United Nations Department of Economic and Social Affairs and the Program Coordinator for Children with Disabilities at UNICEF. The three main topics that were discussed looked at the role of the family, education and the professional realization of people with disabilities. Dilian Manolov shared his experience as a blind person during his education, giving examples and advice. An event with a similar theme was included as an accompaniment to the official program for the 57th session of the Commission for Social Development, prepared by the representations of Bulgaria and the Czech Republic in February 2019. Panellists in it were the ambassadors of both countries – Mr. Georgi Panayotov and Mr. Marie Shatardova, as well as experts from UNICEF and the Department for Inclusive Social Development of the United Nations Department of Economic and Social Affairs. Dilian Manolov drew attention to the fact that changes in legislation improve access to education because they are assertive, which in turn empowers children.

Bogomila Kormanova and Minko Daskalov chose quality education and decent work as the theme of their side events. In October 2019, they organized with their colleagues from Ireland a side event on “Decent work with meaning”. The event started with work in four groups where aspects of decent work were discussed, followed by speeches by the two experts on youth policies: Matthew Konjac from the International Labour Organization and Stephanie Beecroft from the European Youth Forum. The guests discussed the main obstacles for young people to achieve work fulfilment and proposed concrete solutions to deal with the challenges. In February 2020, their event

was themed “Quality Education in the Digital Age” and they used it to share examples from the non-governmental sector in Bulgaria that are addressing and having a positive effect on quality education in the country.

The next two mandates of the Bulgarian youth delegates took place in the conditions of restrictions on travel and gathering due to the spread of COVID-19. On February 5, 2021, the 2020-2021 youth delegates Kristiana Stoyanova and Todor Rogoshev participated in a virtual side event within the 59th session of the Commission for Social Development, dedicated to the session topic “Socially just transition to sustainable development: the role of digital technologies for social development and the well-being of all”. Kristiana and Todor addressed some of the modern problems of young people, related to the lack of access to the Internet and technology, the loss of learning material (the so-called “Learning loss”) and the methods of learning in an online environment. On February 26, 2021, a meeting of the Friends of the Children Group was held, organized by UNICEF, with the theme “Children’s rights in the digital age and in the context of the COVID-19 pandemic”. For the first time, youth delegates were also included in this high-level meeting, and these were only the youth representatives of Bulgaria and Luxembourg. Todor Rogoshev made a speech about access to education and the lack of the necessary technologies for this purpose, emphasizing the international legal obligations stemming from the UN Convention on the Rights of the Child.

Youth delegates Angel Mitkov and Maria Badeva with the mandate 2021-2022 participated in events with a variety of topics. On February 9, Angel Mitkov took part in a webinar organized by the Doha International Family Institute on the topic “Youth welfare: how COVID-19 has affected young people around the world”. The panel included speakers from all over the world, incl. Italy, Mexico, Lebanon and Qatar. The topics of the role of the family in the lives of young people, changes in the labour market, risk factors for the favourable development of young people were touched upon. On February 11, 2022, Maria Badeva and Angel Mitkov took part in a side event on the topic: “The role of young people in the fight against poverty and hunger at the local, regional and international level”, organized by the Representation of the European Union at the United Nations in partnership with the Representation of the Republic of Portugal at the United Nations, UN DESA and with the participation of the UN Secretary-General’s Envoy on Youth – Ms. Jayathma Wickramanayake. The question of migration and the challenges related to climate change were raised – two factors that slow down the development of many countries. On February 15, 2022, a meeting of the youth delegates from the member states of the European Union took place within the framework of the “Friends for Hope” initiative of the President of the UN General Assembly, aimed at giving young diplomats from developing countries the opportunity to gain valuable experience, participating on a rotational basis in the work of the various teams at the UN Secretary General’s office.

Virtual events during the pandemic

During the pandemic, the work on the programme “Bulgarian Youth Delegates to the UN” was carried out mainly in virtual meetings. This has somewhat reduced the effect of face-to-face meetings in UN halls, but has given youth delegates opportunities to participate in more and more diverse forums.

On April 1, 2022, Angel Mitkov took an active part in an online Youth Pre Meeting to UNECE and as an observer in the Regional Forum on Sustainable Development for Europe and Central Asia, organized by the Economic Commission for Europe, which took place in the period 4-7 April in a hybrid format between Geneva and the virtual environment.

At the beginning of July 2021, the youth delegates Kristiana Stoyanova and Todor Rogoshev were invited, together with the program coordinator Ralitsa Dikanska, to take part in the UK summit on youth issues. During the meeting, the participants from Great Britain had the opportunity to meet with youth delegates from different countries. The meeting was held in two stages with different focus. The first stage focused on the “Bulgarian Youth Delegates to the UN” program and its comparison with other programs. Participants from Great Britain and Bulgaria were able to share experiences and ideas on how to improve the quality of youth participation.

On September 10, 2020, at the initiative of the EU delegation to the UN, Kristiana Stoyanova and Todor Rogoshev participated in a meeting between youth delegates to the UN from EU member states and the EU ambassador to the UN. During the meeting, all delegates present had the opportunity to share what their priorities were. Climate change and environmental protection stood out; education; faith in institutions; youth unemployment; protection of human rights; youth participation in decision-making processes; discrimination, racism.

On August 31, 2020, an official introductory meeting between youth delegates to the UN from the countries of the European Union was held online. Kristiana Stoyanova took part in the meeting together with delegates from Slovenia, Luxembourg, Serbia, Belgium, Romania, Germany, Ukraine, and Albania. During the discussion, ideas for improving the program were discussed, such as for delegates with expired mandates to become “ambassadors” of the program, to promote it and support its establishment in neighbouring countries. The creation of the position of European Youth Delegate to coordinate the delegates of the EU member states was also discussed. The need to improve and increase the role of UN DESA in coordinating delegates was highlighted.

In conclusion

Bulgaria continues to be among the “outstanding” countries for youth empowerment and inclusion at the highest international level, mainly due to the good long-term cooperation between the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria and the United Nations Association of Bulgaria. Our country is an example of the UN Youth Delegate programme, and every year it continues to upgrade and develop the programme in order to increase the efficiency of our youth representation at the UN. The young people who have held the prestigious position are an example of responsibility and motivation, both during their mandate and later in their professional path and career.

Here is what they say about the Programme:

Ani Koleva, mandate 2014/2015: *“The programme is a challenge in which you get as much as you are willing to give! A unique opportunity that allows you to ask questions and seek solutions at the highest level. An opportunity that gives voice to the causes you believe in and allows you to change the environment in which you live! The*

programme is priceless – friendships, unforgettable lessons and numerous moments outside the comfort zone!”

Minko Daskalov, mandate 2019/2020: *“The programme is a necessary link between Bulgarian youth, the private sector and institutions both nationally and internationally. This is a great opportunity to contribute to an active civil society through motivation, hard work and personal growth”.*

Dimitar Dimitrov, mandate 2015/2016: *“The programme is an inspiring opportunity to touch people and institutions at the highest national and international levels. Along with one’s personal growth and professional development, the programme’s contribution to young people, the values and priorities it upholds, is even more significant. These three foundations give meaning to the work of all generations of Bulgarian youth delegates to the UN to this day”.*

Yavor Gochev, mandate 2018/2019: *“The Bulgarian Youth Delegates to the UN programme provides a unique opportunity to see first-hand how global politics is made, to be part of this process and to become an ambassador of good”.*

Ralitsa Dikanska, mandate 2017/2018: *“The programme is a challenge, responsibility and inspiration. The programme gives you the chance to change, but it also changes you in the best way. By representing the young people of Bulgaria and advocating for the values that the Programme upholds, one imperceptibly develops the most valuable skills that are needed to be successful personally and professionally”.*

The Jewish cultural heritage in Bulgaria among the titles of the Bulgarian Diplomatic Institute's Library

Nina Kisselkova

This publication is in implementation of Activity 3.2 of project DFPO-1.004-0001, entitled “Strategic cooperation between Bulgaria and Norway in support of Bulgaria’s international commitments to combat antisemitism and preserve the Jewish heritage”, funded by the Fund for Bilateral Relations of the Financial Mechanism of the European Economic Area and the Norwegian Financial Mechanism 2014-2021. The beneficiary of this project is the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria while the partners in its implementation include the Bulgarian Diplomatic Institute and the State Institute for Culture to the Minister of Foreign Affairs and the Norwegian Center for Holocaust and Minorities Studies.

The purpose of this publication is to facilitate the search for a variety of expert information on the Jewish cultural heritage in Bulgaria by presenting to the public a selection of annotated titles on this particular subject that are part of the collection of the Bulgarian Diplomatic Institute’s Library. As a starting point for this selection, the definition of cultural heritage in the relevant law has been adopted, according to which it *“embraces the intangible and the material immovable and movable heritage as a set of cultural values that are the bearers of the historical memory and the national identity, and are also of scientific or cultural value”*¹.

The titles included in this review have been tentatively placed in three thematic sections as follows:

- Publications on the Jewish tangible immovable and movable cultural heritage, including archaeological sites, historical, ethnographic and architectural monuments and artifacts; documentary heritage, works of the fine and applied arts and of literary value, all of them – by Jewish authors.
- Publications on the Jewish intangible cultural heritage, including customs, rites, celebrations, rituals and beliefs.
- Publications about the rescue of the Bulgarian Jews from deportation during World War II (and according to some authors – about their “survival” in the Holocaust). This topic is not directly related to the Jewish cultural heritage in this country. Nevertheless, it falls within the wider scope of this project as an example of the effective public opposition to antisemitism and has been included in the present review because of its significance for the national memory of both Bulgarians and Bulgarian Jews and their descendants in both Bulgaria and Israel.

For obvious reasons, this overview does not claim to be exhaustive. As any selection implies limitations and is, to a greater or lesser extent, subjective in nature. A guiding principle in the work on this text has been the aspiration to present, in the first place,

¹ The Law on the Cultural Heritage (2009), Art. 2 (1) and Art. 6, <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135623662>

the titles that reflect the multifaceted Jewish material and spiritual cultural heritage in the country. Out of the abundant literature on the fate of Bulgarian Jews in World War II, we have selected Bulgarian and foreign titles from the last few years, which interpret this topic from different viewpoints.

With the exception of only two titles out of the presented here 14 in total, all the rest have been published in the current century, and for the most part – over the last decade. The authors include Bulgarians, Bulgarian Jews and/or their descendants, as well as a Hungarian Jew. The annotated titles are arranged by genre, and each section has been structured chronologically by the years of publication.

I. Reference literature

1. Bibliographies and bio-bibliographies

JUDAICA BULGARICA. Jews in the Bulgarian hinterland: an annotated bibliography. Compiled by Zhak Eskenazi and Alfred Krispin; the foreword has been written by Emmy Barouh. Sofia: International Center for Minority Issues and Cultural Interaction, 2002; 534 pages.

This is the second revised edition of the annotated bibliography of 1999 – the very first attempt to “comprehensively make systematic the writings found in Bulgaria by and about the Jews.” This book had been intended as an element of the research project entitled “Ancestral Memory and Historical Fate of the Bulgarian Jews”, coordinated by Emmy Barouh and put into effect by its two compilers: Dr. Zhak Eskenazi – a philologist and a bibliographer, and Alfred Krispin – a journalist and a translator. The book contains 1919 descriptions, out of which 999 are descriptions of independent books, brochures and official publications, which had appeared in Bulgaria in the period 1878-1998. A selection of publications on the subject in Bulgarian periodicals in the period from the Bulgarian Liberation to 1944 has also been included.

In 2002, this bibliography was published in English, as well.²

Collective Authorship: *Some Jewish names in the Bulgarian jurisprudence.* Sofia: Feneia Legal Science Publishing House, 2006; 227 pages.

Some prominent lawyers, historians and bibliographers of law, such as Prof. Snezhana Nacheva, Petko Dobchev, Prof. Alexander Dzherov, Dochka Bogdanova, etc., have been the compilers and the authors of this publication in the rare genre of bio-bibliography. The aim is to present not only the scientific work, but also the individuality of each and every one of their five remarkable colleagues with Jewish names, who used to live and work at different times between the end of the 19th and the beginning of the 20th century, namely: Prof. Joseph Fadenhecht (1873-1953), Prof. Dr. Nissim Mevorach (1891-1968), Prof. Dr. Vitaly Tajer (1922-1999), Assoc. Prof. Dr. Ilko Eskenazi (1949-1994), and Solomon Rosanis (1919-2004).

² Jews in the Bulgarian hinterland: an annotated bibliography, <https://www.worldcat.org/title/jews-in-the-bulgarian-hinterland-an-annotated-bibliography/oclc/52048518>

2. Terminological reference books and encyclopedias

MAYER, Mira. *The Jewish symbols*. Sofia: New Bulgarian University, 2004; 158 pages.

The author – Assoc. Prof. Dr. Mira Mayer, is a lecturer in political science at the New Bulgarian University.

This book explains in a short and concise form the basic terms and concepts of the history, the religion and the traditions of the Jewish people.

The first part of the book presents the holy books of the Jewish people, i.e. the Torah (the Written Law) – an element of the Old Testament, which is common to both Judaism and Christianity; the Talmud (the Oral Law), the Halakha (the Jewish law), etc. It also dwells upon the major points of the Jewish religion, including: the history and the purpose of the holy ark (the chest) with the scrolls; the expectation of Mashiach (the Messiah); the role of donation; the Kashrut (the Jewish dietary laws); the significance of the Bar Mitzvah and the Bat Mitzvah rituals; the role of women; the kosher sex.

The second part deals with the symbols, the traditions and the customs associated with the Jewish history and religion, such as the Jewish calendar, the Shabbat holidays, the Rosh Hashanah (the Jewish New Year), the Yom Kippur (the Day of Atonement), the Hanukkah (the New Year), the Pesach (the Holiday of spiritual release), the Brit Milah (the circumcision); the Magen David (the “Shield of David”, also called the “Star of David”), etc.

The last three chapters of the book are devoted to some basic concepts relating to the segregation and the persecution of the Jews from the Middle Ages to the end of World War II: the Jewish ghetto, the Nazi concentration and death camps, the Holocaust.

HAZAN, Elko. *The concise illustrated encyclopaedia of Jewish communities and their synagogues in Bulgaria*. Sofia: “Kameya Design”, 2012; 190 pages.

Architect Elko Hazan is a researcher and a publicist; also, a connoisseur of the Jewish religious architecture.

This encyclopedia concentrates on the historical Jewish communities, which, in the distant past, managed to build and maintain in 37 Bulgarian cities an institutional structure of their own (including a synagogue, a Jewish school and a Jewish cemetery); most of these communities ceased to exist after the Great Aliyah (the emigration to Israel) in 1948. The individual articles contain the following: information about the city in which the particular Jewish community had been set up; tracing back the history of this community from its origins to the present day; some information about the acts of antisemitism within the territory of the municipality, if there had been any; some data from the available statistics on the number and the livelihood of its members during the individual periods; information about the fate of the local Jews in World War II; data about the subsequent emigration to Israel; a list of the most prominent Jews born in, or associated with, the relevant settlements; the state of the relevant community today. A significant place has been dedicated to the history, the architecture, the interior decoration and the furnishings of the synagogues, as well as of some other places of worship of the local community, and of its most prominent religious leaders.

Owing to the exceptionally rich and varied documentary and pictorial material collected

by the author and his team, the reader gets a clear idea of where the Jewish quarter had been in a particular city (most often around the only main street), how this quarter had looked like in the past and which particular Jewish objects and material monuments had been preserved or have disappeared or changed their purpose in the course of time.

This encyclopedia has also been published in English.³

II. Studies and documentary investigations

RAICHEVSKY, Stoyan. *The Bulgarians and the Jews in the course of centuries*. Sofia: the Bulgarian Bestseller Publishers – National Museum of the Bulgarian Books and Printing Industry, 2008; 204 pages.

Stoyan Raichevsky – a member of the Bulgarian Academy of Science and Arts, has been the author of a number of monographs in the field of history, ethnology and culture.

The study presented here consists of two richly illustrated equal volumes. The first one offers a historical review, which begins with the earliest evidence of the presence of Jews on the Bulgarian lands in the 2nd century; and then traces back the relations between the Bulgarians and the Jews starting from the foundation of the First Bulgarian State to the present day. Along with some popular topics, such as the rescue of the Bulgarian Jews from deportation to Hitler's death camps in World War II, the author also dwells upon the rise of the Zionist movement in Bulgaria between World War I and World War II, as well as on the first settlements of the Bulgarian Jews in Palestine.

The second part entitled "The Jewish Cultural Heritage on Bulgarian Lands" offers some information about the presence and the functioning of synagogues in 30 Bulgarian cities in the past. It also offers some data about the museums and the memorable signs of the history of the Jewish community in the country, with a dedicated place preserved for the memorials (in Sofia, Pazardzhik, Vidin, Rousse and Dupnitsa) testifying to the Bulgarian Jews who had died in the unification wars of Bulgaria in 1885, 1912-1913 and 1915-1918. An individual chapter has been dedicated to the contribution of the Bulgarian Jews to the Bulgarian literature and painting art. The essay dedicated to the images of the Jews in Bulgarian fiction is the real grand finale of this book.

BOZDUGANOV, Georgi. *Almost the impossible. The Kingdom of Bulgaria and the Jewish emigration during the World War II*. Sofia: Independent Historical Society, 2020; 352 pages.

This is Dr. Georgi Bozduganov's second book – the author of the documentary investigation entitled "Bulgaria – Stalin's Military Trophy" (Sofia: The "Mack" Publishers, 2014).

In the book, the author defends the thesis that, in the period 1939-1944, the official Bulgarian authorities in the person of Tsar Boris III (subsequently – of the regents) and of Bulgarian government had been the main actors, who – notwithstanding the pressure exerted by Nazi Germany following Bulgaria's accession to the Tripartite Pact in 1941, had supported the illegal emigration of 12 000 European Jews via Turkey to

³ The concise illustrated encyclopaedia of Jewish communities and their synagogues in Bulgaria, <https://www.worldcat.org/title/concise-illustrated-encyclopaedia-of-jewish-communities-and-their-synagogues-in-bulgaria/oclc/801023998>

Palestine (a British protectorate at that time) by providing them with ships and ports, along with all the opportunities to traverse transitly the territory of Bulgaria. In support of the author's thesis, the edition has included the scanned copies of 162 historical documents, which have been cited by the author from the relevant archives in Bulgaria, Germany, Israel and Switzerland.

The book also traces back the impact of the restrictive British policy on the illegal Jewish emigration to Palestine during the war.

In the final chapter, the author analyzes the reasons for the growth in the number of the Jewish population in Bulgaria during the war, which had not been typical of Europe. He also dwells upon the events in this country following the coup d'état of September 9th, 1944, which, according to him, had been decisive for the mass emigration of the Bulgarian Jews in the period 1949-1951 to the newly created state of Israel.

In 2022, this book was also published in English.⁴

NEDIALKOV, Dimitar. *The Bulgarian Army and the Rescue of Bulgarian Jews*. Sofia: Prof. Marin Drinov Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, 2021; 286 pages.

Colonel Dimitar Nedyalkov is a professor at the "G. S. Rakovski" Military Academy. He is the author of a number of scientific publications and monographs in the field of Bulgarian military history. The bilingual monograph mentioned above, which has had two independent editions in Bulgarian and in English, is based on some archival documents and testimonies, which makes it the first systematic scientific study in the country of the role of the Bulgarian army in the rescue of the Bulgarian Jews.

According to the author, the mobilization of the Jewish youth and men of working age in World War II "*in the Military Forces of the Kingdom of Bulgaria and, more specifically, in the Labor Forces with their attached and subordinate formations of the Temporary Labor Service Department of the Ministry of Public Buildings, Roads and Public Works*" had been a sort of a "compromise" devised and implemented by the Bulgarian state, which had made it possible for Tsar Boris III and the Bulgarian government to advance this argument before Nazi Germany about Bulgaria's *de facto* refusal to deport the Jewish-Bulgarian subjects to the extermination camps. The text emphasizes explicitly that "*in reality, this mobilization did not have the character of a specially introduced punitive or repressive measure for the purpose of physical, economic or moral abuse*", while, on the other hand, the manifestations of antisemitism in the Jewish labor camps had been an exception.

Some chapters of this study are devoted to the Bulgarian Jews' participation in the wars for national liberation and unification, as well as to the history of the so called "temporary labor service" in the country.

Some little-known archival photos from the activities of the Labor Forces and the Temporary Labor Service have also found their place in this book.

LILKOV, Vili. *Valour and Punishment. The People's Court and the Committee for State Security against the saviors of the Bulgarian Jews*. Sofia: Ciela Publishers, 2021; 474 pages.

Dr. Vili Lilkov is a professor of physics at the University of Mining and Geology, a

⁴ BOZDUGANOV, Georgi. Almost impossible. The Kingdom of Bulgaria and the Jewish Emigration in World War II. Sofia, 2022.

politician and a researcher of the recent past. He is also the co-author of some books about the repressive State Security apparatus during the totalitarian regime. This book has been the fruit of his ten years of research.

The book itself offers an objective analysis of the public reactions in the country against the adoption of the Law for Protection of the Nation (1941) and the subsequent 6 laws and 35 ordinances and decrees of an antisemitic nature, which had been effective in the period 1941-1944. This is the first time that the names and the fate of the Bulgarian politicians, MPs, church leaders, public figures, writers and some other valiant citizens, whose defense of the rights of the Bulgarian Jews in World War II had been silenced under the socialist regime, had become known to the people. After September 9, 1944, a great number of these people lost their lives while others went through a number of prisons, concentration camps and emigration; while, in the end, they remained under the surveillance of the Committee for State Security until the end of their days. The book quotes in full Dimitar Peshev's "*Letter of Honor*" of March 17, 1943, that had been addressed to the then Prime Minister Bogdan Filov, against the deportation of Jews from the old borders of the Kingdom of Bulgaria. The book also traces back the destiny of the 43 MPs of the XXV Bulgarian National Assembly who had signed this letter and had been brought before the People's Court after September 9, 1944. Twenty out of them had been afterwards shot; and the rest, including Dimitar Peshev himself, had been sentenced to different terms of imprisonment.

An individual chapter has been dedicated to the "old school" diplomats of the Ministry of Foreign Affairs and Religious Denominations, including Nikola Petsev, Henry Levenson, Lyuben Zlatarov, Nikola Vanchev and Boyan Atanasov who had managed to circumvent the anti-Jewish regulations during the war, by issuing thousands of transit visas for the passage through Bulgaria of Jews, who had been subjects of other European countries, in their escape to Palestine.

III. Collections of archival documents

Deportation of the Jews from Vardar Macedonia, Aegean Thrace and Pirot, March 1943. Documents from the Bulgarian archives. Volume I and Volume II. Compilation and editing by Nadia Danova and Roumen Avramov. Sofia: United Publishers, 2013. Volume I – 1,133 pages, Volume II – 866 pages.

This impressive work has been the result of the collaboration between Prof. Dr. Nadia Danova – a historian and an author of studies in the field of Balkan history, and Roumen Avramov – an economist and a researcher of Bulgaria's economic past.

The two-volume book was published with the support of the Bulgarian Helsinki Committee and comprises 609 documents related to the deportation of Jews from Vardar Macedonia, Aegean Thrace and Pirot during the Bulgarian occupation in World War II. The archival corpus incorporates some subject-related letters that had been exchanged between some state institutions (the Commissariat on Jewish Affairs, the Council of Ministers, the Ministry of Foreign Affairs and Religious Denominations, the Ministry of Interior, the Police Directorate, etc.), along with some government regulations, diplomatic correspondence, the full text of the Clodius-Popov Agreement, records of the National Assembly's meetings, Holy Synod protocols, extracts from personal diaries, materials from the work of the VII Chamber of the People's Court, etc.

Volume I also contains a couple of individual studies of the two authors. The authors have advanced the thesis of the responsibility of the Bulgarian authorities – in terms of decisions and actions – for the deportation of the Jews from the occupied territories. Roumen Avramov has emphasized the need for comprehending the two closely intertwined historical narratives in their mutual connection – about the rescue/survival of the Jews from the “old Bulgarian territories” and about the tragic fate of the Jews „in the new lands”. In turn, Nadia Danova has pointed out that this particular topic is not new to historiography, but the existing debate has revealed the need for a much greater awareness on the part of the Bulgarian public: *“Whatever had happened in March 1943, in Aegean Thrace and Vardar Macedonia has to be known as precisely as possible and in great detail so that it could not darken the undoubtedly bright feat of Dimitar Peshev and of all the Bulgarians that had supported him; on the contrary, this could only help us to get to know our society better.”*

The documents have been divided into seven sections, in which the “core” event, i.e. the “raising” and the deportation of the Jews in March 1943, has been placed in a much wider time frame, which includes evidence of both the events that had preceded it, as well as of the period that had followed until the pronouncement of judgments by the People’s Court against some of the perpetrators. The international context in which the deportation had been prepared and carried out has also been documented. As a sign of respect to the victims, the lists of their names have been published – for the first time in the country.

Die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden durch das nationalsozialistische Deutschland 1933 - 1945, Band 13. Slowakei, Rumänien und Bulgarien. Bearbeitet von Mariana Hausleitner (Rumänien), Souzana Hazan (Bulgarien) und Barbara Hutzelman (Slowakei). Berlin: De Gruyter Oldenbourg, 2018; 800 s.⁵

Volume 13 of the 16-volume series in German on the persecution and extermination of European Jews by National-Socialist Germany in the period 1933-1945 contains documents on the repression of the Jews in this period in Slovakia, Romania and Bulgaria. This series, which ran from 2011 to 2021, has been, in fact, a publication of the German Federal Archives, the Institute for Contemporary History and the Department of New and Recent History of the University of Freiburg in Germany. It makes available to the public a wide-ranging array of documentary sources about the Holocaust in Europe, which have been included in this publication upon a scientifically based thematic selection.

In the introduction to volume 13, the publication of the documents on Slovakia, Romania and Bulgaria in a single common volume has been well-grounded by the authors on the basis of the similar characteristics of the three countries in World War II, namely by their participation in the Tripartite Pact, by their authoritarian political regimes, by the anti-Jewish legislation, which under the German pressure had led to total or partial deportation of the Jews from these countries to the death camps (and in the case of Bulgaria – of the Jews from the so-called “new territories”, deprived of Bulgarian citizenship); and, also, by the gradual distancing from the German allies. Souzana Hazan, a Bulgarian of Jewish origin, a Hebraist and a curator of the Jewish Museum in Augsburg, Germany, has compiled the section on Bulgaria. This section covers approximately

⁵ Translation from German: *Persecution and Extermination of European Jews by Nazi Germany in the period 1933-1945. Volume 13: Slovakia, Romania and Bulgaria.* Compiled by: Mariana Hausleitner (Romania), Souzana Hazan (Bulgaria) and Barbara Hutzelman (Slovakia). Berlin: De Gruyter Oldenbourg Publishers, 2018; 800 pages.

one fifth of the total volume of the publication and consists of a brief historical review, along with 71 commented documents that had appeared between May 27, 1938, and September 4, 1944. Some of these sources have been published in the country in part or in full, while the rest had been searched for in the archives of Bulgaria, Germany, Israel and the USA. The selection of official documents, personal letters, diaries and periodicals reflects three different views of the events: of the perpetrators (including the institutions and the authorized persons); of the victims; and of the bystanders.

The chronological table at the end of the volume makes it possible to compare the parallels and the peculiarities of the decisions and the actions taken by each one of the three countries in relation to the Jewish population during the period under review.

IV. Personal memories

KOLEVA, Daniela, compiler. *Bulgaria – Israel. Tales of two countries and two epochs*. Sofia: Institute for Studies of the Recent Past, 2017; 421 pages.

This publication is an element of a series published by the Institute for Studies of the Recent Past, which concentrate on the written and the oral personal testimonies from its own archives covering the period 1944-1989. Assoc. Prof. Dr. Daniela Koleva, Head of the Department of Cultural Studies of the Sofia University “Kliment Ohridski”, has compiled it. In the introduction, she emphasizes the importance of personal memories as valuable sources of historical memory, which *“populate history with people, i.e. they bring the people’s personal perspectives, beliefs, motives and interpretations of their own lives and the times in which they had developed.”*

The book offers a collection of memories that have been recorded during 29 extensive biographical interviews conducted by Daniela Koleva and her team in Bulgaria and Israel. In these interviews, the interviewees had been given *“complete freedom ... to construct their narrative and place the emphasis in this narrative according to their own views.”* These people defend different positions, they support and complement one another in some places, in some other instances they correct or even argue, thus setting up in this indirect dialogue the collective biography of a generation of Bulgarian Jews, for whom life after World War II had begun anew. The main subject involves the changes of eras and the mass emigration of the Bulgarian Jews to Israel; the motives of the ones who have left, as well as of those who have stayed; the separation and the journey itself; the relations between the relatives and the friends afterwards, especially after the termination of the diplomatic relations between Bulgaria and Israel in 1967; the activation of contacts after 1990 and the revival of the Jewish identity in Bulgaria. Daniela Koleva has noted that, in the process of her work, it had been impossible to ignore the traumatic memories and the fierce disputes related to the wartime, which *“have generated some of the main toposes in the memory of this generation.”*

The interviews have been separated into two individual sections, which shape up the two narratives: the more extensive one – about the Jews who, after the war, had remained in Bulgaria; and the shorter one – about the ones who had left for Israel. In both sections, the memories are arranged chronologically according to the age of the interviewed, whose names, however, remain hidden for the readers.

COMFORTY, Jacky with Martha Aladjem Bloomfield. Foreword by Omer Bartov. *The Stolen Narrative of the Bulgarian Jews and the Holocaust*. US: Lexington Books, 2021; 370 pages.

Jacky Comforty is an American film director, a descendant of a family of Bulgarian Jewish immigrants in Israel, the author of documentaries and educational media programs. He is known in the country for his documentary film entitled “Optimists” (2000) about the rescue of the Bulgarian Jews from the Holocaust – a winner of a number of international prizes.

The book itself consists of eight individual parts. The first two entitled: “Identity – who are we?” and “The Collective Memory of the Balkan Jews” trace back the key events in the history of these particular Jews, with an emphasis on the presence and the lifestyle of the Jewish population in the Balkans, as well as in Bulgaria before the Holocaust.

The presentation itself, which spans the next four parts, has been built upon some excerpts from the interviews recorded by the author over more than three decades. All these include fragments of some personal memories of the victims and of their contemporaries about the drastic changes that the anti-Jewish legislation in Bulgaria had brought about to the lives of the Jewish population in the country in the period 1941-1944 – a topic which, for political and ideological reasons, has remained out of the view of the researchers for many years. Included there are the interviews conducted with 134 people from Israel, Bulgaria, Greece, the Republic of North Macedonia, Spain and the USA – all of them members of the former Jewish communities in Bulgaria and the territories annexed to it during World War II, as well as with their Bulgarian friends and contemporaries and with historians. The interviews are arranged chronologically and placed in a socio-historical context.

Two storylines in the published memories are intertwined, each one of them with its own heroes and anti-heroes – the well-known story of the rescue of the Bulgarian Jews and the silent story of these individuals’ traumatic encounter with the institutional antisemitism, in which the survivors bear witness to the human dimensions of the disenfranchisement, of the deprivation of property and livelihood, of forced labor and displacement; and of the life in constant fear of deportation, which had turned out to be a fact with respect to 11 343 Jews from Macedonia and East Thrace (the book concentrates on the story of one of the six survivors).

The last two parts of this book are of a somewhat journalistic nature, posing the question of the moral responsibility of the politicians and the scientists to the history.

The text is supplemented with 101 photographs and illustrations from the personal collection of the Comforty family.

V. Some rare titles in the library’s collection

Bulgarische Volksdichtungen. Übersetzt mit Einleitung und Anmerkungen versehen von Adolf Strausz. Wien und Leipzig: Verlag von Carl Graeser, 1895. - S. 518.⁶

A collection of Bulgarian folk songs translated into German, with an introduction and explanatory notes by Adolf Strausz (1853-1944) – a Hungarian ethnographer,

⁶ Translation of the title from German: *Bulgarian folk poetry. Translated, with an introduction and explanatory notes by Adolf Strausz*. Vienna and Leipzig: Carl Graeser Publishers, 1895; 518 pages.

economist, writer and journalist of Jewish origin and an outstanding connoisseur of the Balkans. Mr. Strauss' in-depth works on the Bulgarian folk poetry, beliefs and customs, published in Hungarian and German in the late 19th century, has contributed to the popularization of Bulgarian culture in Austria-Hungary and Germany⁷. In the wake of World War I, Mr. Strauss committed himself to the cause of Zionism and was elected Honorary President of the Hungarian Zionist Movement. He died in March 1944, only a few days before the mass persecution of the Jews in Hungary had begun.⁸

The collection includes an ethnographic study by Adolf Strauss of the Bulgarian folklore. The Bulgarian folk songs are presented with a German translation of 116 Bulgarian folk songs (carols, youth and wedding songs, songs about saints, songs of the Bulgarian Mohammedans, etc.)

Levenson, Henry. *The 1936-1937 political trials in the USSR. Official reports of a diplomat*. Compiled by Elena and Nina Levenson, edited by Yordanka Gesheva. Sofia: the LIK Publishers, 2000; 199 pages.

Henry Levenson (1892-1963) was a Bulgarian writer, translator, journalist and diplomat of Jewish origin, one of the four employees of the Consular-Economic Directorate of the Ministry of Foreign Affairs and Religious Denominations, with whose assistance and at variance with the official orders, hundreds of foreign nationals – European Jews, managed to receive transit visas to pass through Bulgaria in their escape from Europe in World War II. His two daughters – Elena and Nina Levenson, have prepared the publication. The foreword, written by Dr. Yordanka Gesheva, offers biographical data about the author, along with a commentary on the published reports.

The book presents only one side of the multifaceted activity⁹ of Henry Levenson, including his activity as first secretary in the Bulgarian legation in Moscow in the years 1936-1937. 24 of his official reports have been selected from this period. Along with the analyses of the political processes and the purges, so characteristic of those years, Levenson provides a credible description of the life of the ordinary Soviet citizens, along with the way in which the new ruling class in the USSR – the party and the non-party nomenclature – had been born and had begun functioning there. In the individual reports, he has examined the corruption in the country, the reasons for the officially promoted Russian nationalism, the risk of a revival of the nationalist tendencies among some other nationalities in the USSR, the electoral system, etc.

VI. Conclusion: the missing word

Some ten years ago, at a small exhibition of clothing in one of the lobbies of the National Museum of History, my attention was captured by an elegant woman's robe of violet velvet with gold embroidery where the inscription below read: "Official women's

7 For Adolf Strauss and his connections with Bulgaria, see: PEYKOVSKA, Penka. *Bulgarian-Hungarian scientific relations in the XIX – mid-XX century*. Sofia: Academic Publishing House "Marin Drinov", 2005. pp. 86-90, 154-159, 201-202.

8 Austrian Centre for Digital Humanities and Cultural Heritage, https://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_S/Strausz_Adolf_1853_1944.xml; <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/s-739B6/strausz-adolf-cece-1853bp-1944-73AB9/>

9 See more about Henry Levenson's contribution to the Bulgarian culture in: Encyclopedia Bulgaria, Volume 3. Sofia, Bulgarian Academy of Sciences, 1982; 721 pages, <https://bit.ly/3K8tNT3>

clothing from Sofia, 17th century.” Impressed by the beauty of the garment, I asked myself what the Sofia women had been like at that time and who used to wear a robe like this one in the 17th century in Sofia – a city with a predominantly Muslim population. To my surprise, the answer had been waiting for me in the adjacent hall of the museum, where another such robe – in the same style, color and embroidery was on display. The inscription below repeated the content of the previous one, but with a single addition: “Official Jewish women’s clothing from Sofia, 17th century.”

A personal memory

Undoubtedly, it is difficult to arrive at cardinal conclusions about the interest in the Jewish cultural heritage in Bulgarian literature and its importance for the Bulgarian society today based on a brief bibliographic review (of selected titles, at that). However, even in the course of this cursory overview, “white spots” stand out in the research and in the public awareness of the topic.

For centuries, the Bulgarians and the Jews have coexisted and interacted in the Balkans. For reasons beyond the scope of this text, this mutual cultural exchange has remained on the periphery of the researchers’ interest. Today, we cannot imagine a Bulgarian national holiday without Pancho Vladigerov’s Vardar Rhapsody or a childhood without Peter Stupel’s “White Bunny” song. However, how many of us have heard of the Jewish origin of these two Bulgarian composers?

Even less is known about the process that occurs in the opposite direction. After the Liberation, Vassil Levski’s memorable words about the future republic, in which all nationalities were going to be equal, turned him into a hero of the Bulgarian Jews, too. The Zionist movement in Bulgaria after the war, which gave a strong impetus to the mass emigration of Bulgarian Jews to Israel, had drawn inspiration from the struggles for national liberation and the unification of the Bulgarian people. Evidence of this influence could be found in the publications of Stoyan Raichevsky, Jacky Comforty and Daniela Koleva that have already been cited here above.

In conclusion, it could be said that a more in-depth study and popularization of the results of the mutual cultural exchange between the Bulgarians and the Jews in the course of their centuries-old coexistence will not only provide arguments in the fight against antisemitism and xenophobia, but will also contribute to the better of our self-knowledge as a people.

Nina Kisselkova has a Master’s degree in journalism from Sofia University “St. Kliment Ohridski”. She has extensive experience in the media, in the non-governmental sector and in the state administration, including eight years of work at the Ministry of Foreign Affairs. She has publications as a translator, a researcher and a compiler of collections of historical documents, including “Nikola Mushanov. Diary. Memories. Autobiography.” (2018). Since 2017, Ms. Kisselkova has been an associate with the Bulgarian Diplomatic Institute, thus supporting the activities of the BDI library.

The new edition “Modern Hybrid Wars” – a modern view of the hybrid warfare

Dr. Yavor Raychev

Dr. Yavor Raichev's new book entitled “Modern Hybrid Wars” (295 pages, in English) offers a modern hybrid warfare's anatomy analysis made with the view of understanding the functioning and the structure of this warfare, along with the possible mechanisms of its counteraction.

Does the hybrid warfare represent a significant modification of the conventional wars bringing about particular social and political consequences, or is it an entirely new form of warfare characterized by the introduction of new technologies and weapons? What are the main characteristics distinguishing the hybrid war from the classical warfare and under what conditions do some state and non-state actors resort to it? Why did Russia choose the hybrid warfare as a major instrument of its foreign policy? How could this be interpreted by means of the international relations theory and the foreign policy analysis? Do the Russian Federation's hybrid wars pose a challenge to the Euro-Atlantic security? What should the EU and NATO do in order to protect the safety and the security of their citizens against such hybrid threats? These are some questions whose answers could be found in this book.

The starting point of the author is that the hybrid warfare as an ontological reality and a theoretical concept is related to the classical warfare. However, it has introduced some new elements, which should lead to a reconsideration of the concept of warfare in the era of globalization as it is globalization as such, the new technologies and the changes in the balance of powers within the system of international relations that have made the hybrid warfare and its conduct possible for both state and non-state actors. On the other hand, hybridization itself has been the result of a combination of different approaches, tools, strategies and resources, without the military means being necessarily part and parcel of this combination.

The main statement in this book is that Russia has chosen the hybrid wars as one of its main foreign policy instruments under the influence of varied historical, cultural, political and economic factors, i.e. factors that rather account for an opportunistic behavior rather than for a preconceived strategy. Nevertheless, the hybrid wars waged by Russia are bound to pose a threat to the Western values and the Western lifestyle. They have been seeking a change in the already established international order and its possible replacement with a new one, in which Russia is going to regain its influence within the borders of the former Soviet Union and even beyond. It goes without saying that the former communist countries, along with the immediate neighbors of the Russian Federation, are particularly vulnerable to the Russian hybrid attacks. The EU and NATO are going to be able to protect the security of their own Member States and their citizens only if they manage to develop the appropriate capacity and to coordinate their actions effectively on a national and a supranational level.

It has to be acknowledged, however, that the “hybrid warfare” concept has as many supporters as it has opponents. Therefore, this book has made an attempt to

identify some innovative aspects of this term, as well as to explore whether the “hybrid warfare” is really hybrid, and, if so, why a useful concept for understanding much better the transformations in the global security threats over the past few decades. Along with this concept, a whole new cluster of related ones has already come to the fore, such as hybrid conflicts, hybrid peace, hybridity, etc., whose explanation has also found a place in the relevant text. This is not just an exercise in terminology – although such an exercise would be more than useful, given the novelty of this particular field of study. This has rather been an effort to examine the threats that the Russian hybrid wars pose to the security of the EU and the NATO countries; to analyze the challenges that these countries are faced up with; and to clarify the much deeper political implications of the latter, which are related to the rejection of the fundamental Western values. And finally, to identify the vulnerabilities of the political systems and channels of influence that give rise to some possible external influences on the decision-making processes, which are incompatible with the national interest of the political elites in a former socialist country, such as Bulgaria.

Chapter 1 entitled “Ontology, Technology, and Theory: The Changing Nature of War as a Human Activity” traces back the historical periodization of wars, along with the theory of generating the individual modes of warfare. A distinction has been made between “hybrid wars”, “new wars”, “fourth generation wars”, “composite wars” and “network wars”, along with some other concepts that have led to some changes in the academic and the media discourse on the war as such.

Contrary to the popular belief that the hybrid warfare as a concept and a category has been the result of the military and political thinking in the West, this book indicates that it has been the product of the Russian strategic thought. A brief comparison of the two relevant traditions reveals some interesting and even unexpected aspects that are worth paying some attention to.

A new definition of the hybrid warfare has already come to the fore, which, according to the author, should be interpreted as any political act aimed at making the enemy implement “our will” and persuade his own people to support the government; an act combining more than one form of violence (but not necessarily involving the physical or the kinetic component) and aimed, first and foremost, at destroying the institutions (by undermining the trust and the governance); at destroying the communities (by preventing any individual or collective informed choice); and, also, at destroying the society by threatening it with interference in the national decision-making process, this affecting the public opinion.

An interesting emphasis has been placed on the interpretation of the Russian choice within the framework of the two main explanatory concepts in the theory of international relations, namely: realism and constructivism.

Within the context of realism, some problems have been discussed related to whether the consolidation of the Russian foreign policy could be explained as a reaction to some perceived foreign threats and, more precisely, as a reaction to the loss of Ukraine as a strategic buffer and a sphere of influence; to the Western invasion of the post-Soviet neighborhood through the EU and NATO enlargement, as well as to the US missile defense plans in Europe. All these issues have been interpreted through the prism of the security dilemma, the balance of powers, and the necessity of buffer

states. It should be noted, however, that, according to the Russian understanding, the system of international relations stands for a battlefield on which should the West win, Russia is bound to lose. G. Kennan, according to whom the USSR tended to perceive the outside world as being hostile, first noted a characteristic feature like this one. From the viewpoint of realism, there are a couple of factors that are crucial to Russia in terms of using a hybrid warfare as a tool of achieving its foreign policy goals, namely: by striving to expand and preserve for itself its own sphere of influence by revising the existing post-Cold War status quo; by deterring any possible aggression on the part of the West; and by achieving a strategic balance of powers.

Russia's soft power did not manage to stop the expansion to the East; while the use of hard power in the form of a direct military intervention in the NATO Member States is not a realistic option, as it is going to provoke a collective response and could result in an escalation of the conflict by turning it into a nuclear one. Of particular interest to Russia are the former Soviet republics and the Warsaw Pact Member States. As the use of a hybrid warfare in these states is possible due to a couple of factors, including their ethnic heterogeneity, their deformed periods of transition, the weaknesses of the local civil society, their strong dependence on Russia, etc.

It has also been noted that from the point of view of constructivism, the national identities tend to have a great influence on the national interest and the political decisions. Particular attention has been paid to the Russian identity, the Russian political and strategic culture, and the Russian foreign policy. The understanding of the Russian identity as being Eurasian has been dominant in the national academic debate, and Russia's security and global influence have always been linked to the country's ability to defend itself against any attacks and to overcome its geographical and economic isolation. The sense of a mission and the preparedness to endure any suffering in the name of this mission; the understanding that the world is constantly in a conflict; the use of the "glorious past" as a source of the country's own legitimacy; a belief in the usefulness of power; a sense of vulnerability, a legacy of the Soviet Union, along with some particular undemocratic attitudes in the society and the ruling elite – all these factors have been studied in detail by constructivism.

The reconciliation of the two main theories has been sought in the field of neoclassical realism, as the latter explains the relationship between the effects of the international system and the effects on the state level, which actually shape up the Russian foreign policy.

One of the most interesting chapters of the book deals with the varied forms of hybrid warfare. The scientific literature on the issue concentrates on: coercion, the psychological attacks, the ultimatums, the threats of sanctions, the deliberate presentation of the government of the attacked country as being a risky one; on the combat intelligence and the provocative maneuvers, on the tests of new weapons and the military exercises in the vicinity of the enemy's borders, on the formation of coalitions, on the formal declaration of war, on the support of the internal forces that destabilize the enemy's positions off the battlefield, on the limited strikes to withdraw certain forces, and on demonstrating cruelty towards the stubborn opponents and respect for the rights of the ones, who tend to surrender.

Although the hybrid warfare is considered an asymmetric threat, the author has

come up with some compelling arguments, arguing that this is not a strategy used by the weak ones to fight the strong ones. On the contrary, he claims, this is a strategy used by the players that have an excellent understanding of their own strengths and weaknesses, as well as of the strengths and the weaknesses of the opponents; and, in addition, the author claims that they also have a good level of local or regional influence, which they could use for their own purposes.

Without exhausting all the forms of the hybrid warfare, the author has also focused on: the political warfare and the information warfare; on justice and economics as instruments of the hybrid warfare; on the minorities abroad and the migration flows as an instrument of hybrid warfare; on the fake news and the foreign control of the media; on the use of the Orthodox Church as a tool of hybrid warfare, and on the cyber warfare.

The last two chapters have been dedicated to the evolution of the EU and the NATO views on the hybrid wars, as well as on their strategies for dealing with the latter.

Coincidentally, this book was completed when the tensions between Ukraine and Russia (in 2022) brought the world to the brink of a war. The full-scale war against Ukraine does not lack any single element of the hybrid warfare, including the paramilitary formations; the information blackouts and the information filtering; the fake news as an excuse for kinetic military action; the misinterpretation of the international agreements; the unheard of disrespect for the world diplomacy; and the stories of fabrication and delusion of one's own people.

It is hardly the time for the author of this book to enjoy his own predictions as, during a war, no one has a reason to be happy. Unfortunately, what has been happening is indicative of the extent to which the security architecture built in the wake of the Cold War period turns out to be susceptible to hybrid warfare – meaning, in particular, the former socialist countries, which have opted for the path of Euro-Atlantic orientation but are still heavily dependent on Russia and are particularly vulnerable. On the other hand, the Western democracies may be much more advanced in the field of the information and communication technologies but they still lag far behind in their ability to manipulate the society and produce myths, which blur the boundaries of reality and deprive the public opinion of any landmarks and frameworks – an ability brought to perfection by some autocratic regimes.

Conceived as a scroll of lectures intended for the Bulgarian university students, Dr. Yavor Raychev's book makes pleasant reading for anyone who wants to expand their knowledge in the field of national, regional and global security.

Yavor Raychev is a diplomat at the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs, currently an attaché at the Embassy of Bulgaria in Havana, Cuba. He graduated with a Master's degree in International and European Relations from Linköping University, Sweden, and in 2022 completed a PhD in International Relations at the University of Granada, Spain. Security and terrorism expert, with a number of publications in international journals in the field of terrorism, radicalization and hybrid warfare.

Преводач

Иванка Ангелова

Translator

Ivanka Angelova

Отговорен редактор

Николай Крумов

Managing Editor

Nikolay Krumov

Предпечат

ИК "Св. Георги Победоносец" ЕООД

Pre-print

Publishing house St. George Victorious Ltd.

ISSN 1313-6437

<https://bdi.bg>

**ЕВРОПЕЙСКА СИГУРНОСТ
РЕГИОНАЛНИ ВЪПРОСИ
ДВУСТРАННО СЪТРУДНИЧЕСТВО
ПАРТНЬОРСКИ ИНИЦИАТИВИ
БИБЛИОТЕКА**

28 / 2022

**EUROPEAN SECURITY
REGIONAL AFFAIRS
BILATERAL COOPERATION
PARTNERSHIP INITIATIVES
LIBRARY**

